Gaius Iulius Caesar

Galų karo užrašai

Gaius Iulius Caesar

Galų karo užrašai

Iš lotynų kalbos vertė
VIOLETA RADVILIENĖ

baltos lankos

Redagavo
DIANA BUČIŪTĖ

Apipavidalino
KĘSTUTIS GRIGALIŪNAS

Versta iš: C. Iulii Caesaris, *Commentarii*,
edidit Alfredus Klotz, vol. I: *Commentarii Belli Gallici*,
Lipsiae: in aed. B.G. Teubneri, 1927

Rinko ir maketavo BALTOS LANKOS
Printed in Lithuania

ISBN 9986-813-96-4

Turinys

PIRMOJI KNYGA ... 9

Trumpas Galijos aprašymas, sk. 1. – Karas su helvetais, sk. 2–29. – Helvetai, kurstomi Orgetorigo, rengiasi išsikelti, sk. 2–3. – Orgetorigas, apkaltintas išdavyste, miršta nesulaukęs nuosprendžio, sk. 4. – Helvetai mėgina keliauti per provinciją, bet pasipriešina Cezaris, sk. 5–8. – Helvetai nori pereiti per sekvanų šalį, sk. 9. – Cezaris skuba į Priešalpinę Galiją ir grįžta su penkiais legionais, sk. 10. – Helvetai pereina per sekvanų šalį. Cezaris juos vejasi. Užpuolami ir sumušami bandę keltis per Arario upę tigurinai, sk. 11–12. – Nesėkmingos helvetų derybos su Cezariu, sk. 13–14. – Helvetai eina per hedujų šalį; Cezaris seka paskui juos, sk. 15. – Hedujai netiekia pažadėto maisto. Dumnorigo išdavystė. Cezaris, brolio Divitiako prašomas, dovanoja Dumnorigui, sk. 16–20. – P. Konsidijus suardo Cezario planą, sk. 21–22. – Cezaris keliauja maisto į Bibraktę. Helvetai seka paskui ir patiria triuškinantį pralaimėjimą, sk. 23–26. – Helvetai paklūsta ir turi grįžti į savo paliktą šalį. Cezaris leidžia hedujams priimti bojus, sk. 27–28. – Duomenys apie išsikėlusius ir atgal sugrįžusius helvetus, sk. 29.
Karas su Ariovistu, sk. 30–54. – Galai skundžiasi Ariovistu, sk. 30–32. – Cezario ir Ariovisto derybos, sk. 33–36. – Cezaris žygiuoja ir užima svarbiausią sekvanų miestą Vezontioną, sk. 37–38. – Romėnų kariuomenę apima baimė. Cezaris drąsina savo karius, sk. 39–41. – Nutrūkęs Cezario pokalbis su Ariovistu, sk. 42–46. – Ariovistas pageidauja kito susitikimo. Cezaris nusiunčia pas jį du pasiuntinius, o Ariovistas juos surakina grandinėmis, sk. 47. – Raitelių kovos, sk. 48–50. – Romėnai nugali germanus ir persekioja juos iki Reino. Ariovistas išsigelbėja, sk. 51–53. – Cezaris palieka savo kariuomenę žiemos stovykloje sekvanų krašte, o pats vyksta į Priešalpinę Galiją, sk. 54.

ANTROJI KNYGA ... 39

Karas su belgais, sk. 1–33. – Belgų valstybės rengia sąmokslą prieš romėnus, sk. 1. – Remai pasiduoda romėnų tautos globai, sk. 2–3. – Remai suteikia žinių apie belgų tautas ir jų karines pajėgas, sk. 4. – Cezaris priima remų

įkaitus ir persikelia per Aksonos upę, sk. 5. – Belgai užpuola remų miestą Bibraktą; Cezaris jį išvaduoja, sk. 6–7. – Cezaris vengia lemiamų kautynių, bet kasdien leidžia kautis raiteliams, sk. 8. – Belgai bando persikelti per Aksoną ir nusiaubti remų žemes; romėnai juos atremia ir sumuša, sk. 9–11. – Pasiduoda svesionai, belovakai, ambianai, sk. 12–15. – Nervijų tauta priešinasi romėnams, bet romėnų kariuomenė beveik išnaikina nervijus, sk. 16–28. – Atuatukai priešinasi viename labai gerai įtvirtintame mieste. Priversti jie sutinka pasiduoti, bet nesilaiko pažado. Cezaris parduoda visus į vergiją, sk. 29–33. – *P. Krasas nugali keletą prie Okeano gyvenančių tautų, sk. 34. – Germanai siunčia pasiuntinius pas Cezarį, o jis liepia jiems sugrįžti kitą vasarą; nuveda legionus į žiemos stovyklą, išvyksta į Italiją. Senatas paskelbia padėkos iškilmes, sk. 35.*

TREČIOJI KNYGA ... 55

Karas su Alpėse gyvenančiomis tautomis, sk. 1–6. – Cezaris pasiuntė S. Galbą į nantuatų kraštą, nes norėjo apsaugoti kelią per Alpes, sk. 1. – Galba kaunasi su jį užpuolusiais galais ir sunkiai nugali, grįžta žiemoti pas alobrogus, sk. 2–6.

Kova su Aremorikos tautomis, sk. 7–29. – Prie Okeano gyvenančios tautos sukyla prieš romėnus. Sukilimui vadovauja venetai, sk. 7–11. – Venetų pajūrio aprašymas, sk. 12–13. – Romėnai nugali venetus jūrų mūšyje, venetai pasiduoda, sk. 14–16. – Legatas Titurijus Sabinas nugali venelus, sk. 17–19. – Krasas priverčia paklusti Akvitaniją, sk. 20–27. – Žygis prieš morinus ir menapijus. Dėl blogų orų Cezaris priverstas grįžti, sk. 28–29.

KETVIRTOJI KNYGA ... 69

Karas su usipetais ir tenkterais, sk. 1–15. – Usipetai ir tenkterai, svebų išstumti, persikelia per Reiną į menapijų žemę. Svebų aprašymas, sk. 1–3. – Menapijai nesugeba pasipriešinti, sk. 4. – Cezaris bijo galų ir germanų sąjungos, sk. 5. – Cezaris ramina galus ir pažada kariauti su germanais, sk. 6. – Germanai reikalauja žemių, sk. 7. – Cezaris nesutinka ir liepia germanams palikti Galiją, sk. 8–9. – Mozos ir Reino aprašymas, sk. 10. – Germanai siunčia pasiuntinius ir prašo paliaubų. Cezaris duoda vieną dieną, sk. 11. – Germanai tuo pasinaudoja ir užpuola romėnų raitelius, sk. 12. – Cezaris puola ir išveja germanus už Reino, sk. 13–15.

Cezaris nutaria persikelti per Reiną, sk. 16–19. – Cezaris nutaria persikelti per Reiną tiltu, sk. 16–17. – Cezaris keliauja tramdyti sugambrų, sk. 18. – Po aštuoniolikos dienų Cezaris sugriauna tiltą ir grįžta atgal, sk. 19.

Pirmasis Cezario žygis į Britaniją, sk. 20–36. – Baigiantis vasarai Cezaris nutaria keltis į Britaniją, sk. 20. – Voluzenas siunčiamas apžiūrėti pakrantės, sk. 21. – Morinai pasiduoda, ruošiamasi išplaukti, sk. 22. – Pasiekiamas Britanijos krantas, vietiniai gyventojai priešinasi, sk. 23–27. – Audra sugadina

romėnų laivus, sk. 28–29. – Britanai vėl puola. Jų kovos būdo aprašymas, sk. 30–33. – Cezaris nugali ir reikalauja įkaitų, sk. 34–35. – Cezaris nutaria grįžti į Galiją, sk. 36.
Morinai ir menapijai nubausti, sk. 37–38. – Vėl sukilę morinai užpuola romėnus, sk. 37. – Jie pasiduoda legatui T. Labienui. Nusiaubiamas menapijų kraštas, Romoje paskelbiamos dvidešimties dienų padėkos iškilmės, sk. 38.

PENKTOJI KNYGA ... 86

Ilyrijoje nubaudžiami pirustai, sk. 1. – Cezaris lanko žiemos stovyklas, apžiūri pastatytus laivus. Neramumai treverų krašte, sk. 2–4. – Cezaris rengiasi plaukti į Britaniją iš Itijaus uosto, sk. 5. – Hedujas Dumnorigas maištauja; Cezaris įsako jį nubausti, sk. 6–7. – Antrasis persikėlimas į Britaniją, sk. 8–23. – Pasiekiami Britanijos krantai, sk. 8. – Pergalingos kautynės su vietiniais gyventojais, sk. 9. – Romėnų laivynas nukenčia nuo audros; Cezaris leidžiasi į žygį, sk. 10–11. – Britanijos ir jos gyventojų aprašymas, sk. 12–14. – Cezaris keliasi per Tamezio upę, sk. 15–19. – Paimami globon trinobantai ir kitos tautos, užimamas vyriausiojo vado Kasivelauno miestas. Grįžimas Galijon, sk. 20–23.
Eburonų sukilimas, legatų Titurijaus Sabino ir Aurunkulėjaus Kotos ir penkiolikos kohortų žūtis, sk. 24–37. – Legionai išskirstomi į žiemos stovyklas, sk. 24. – Nužudomas Cezario paskirtas karnutų karalius Tasgetijus, sk. 25. – Eburonai, vadovaujami Ambiorigo ir Katuvolko, užpuola Sabino ir Kotos stovyklą. Romėnai nutaria palikti stovyklą. Sabinas nori prašyti pasigailėjimo. Sabinas gėdingai nužudomas, Kota žūsta su ginklu rankose, sk. 26–37. – *Ambiorigo sukurstyti nervijai su atuatukais ir eburonais užpuola legato Kvinto Cicerono žiemos stovyklą. Romėnai narsiai priešinasi. Cezaris sumuša užpuolikus, giria legioną už narsumą, sk. 38–52. – Cezaris praleidžia žiemą Galijoje, sk. 53. – Sukyla senonai. Treverai, vadovaujami Indutiomaro, pasikviečia germanus. Indutiomaras žūsta, treverai nugalėti, Galijoje pasidaro ramiau, sk. 54–58.*

ŠEŠTOJI KNYGA ... 114

Kova su nervijais, senonais, karnutais, menapijais ir treverais, sk. 1–8. – Cezaris surenka du naujus legionus, sk. 1. – Galai rengiasi karui, sk. 2. – Cezaris nugali nervijus ir žygiuoja prieš senonus, sk. 3–4. – Nugalimi menapijai, sk. 5–6. – Labienas pergudrauja treverus ir juos nugali, sk. 7–8. – *Cezaris antrą kartą keliasi per Reiną, sk. 9. – Svebai telkia savo pajėgas prieš Cezarį, sk. 10. – Galų ir germanų papročių aprašymas, jų palyginimas, sk. 11–24. – Hercinijos girios aprašymas, sk. 25–28. – Svebai pasitraukia, Cezaris grįžta į Galiją, kariauja prieš eburonus, nusiaubia jų šalį, sk. 29–34. – Sugambrai užpuola Kv. Ciceroną, sk. 35–42. – Cezaris nuniokoja sugambrų valdas; sušaukia Galijos susirinkimą, nubaudžia Akoną, sk. 43–44.*

SEPTINTOJI KNYGA ... 135

Visos Galijos sukilimas, sk. 1–89. – Galijos sukilimo priežastys, sk. 1. – Karnutai pradeda karą, nužudo Kenabo mieste romėnų pirklius, sk. 2–3. – Arvernai paseka karnutų pavyzdžiu. Arvernų vadas Vercingetorigas patraukia savo pusėn kai kurias tautas, sk. 4–5. – Ankstyvą pavasarį Cezaris vyksta į provinciją, pasirūpina jos apsauga, keliauja pas helvijus, o iš ten per Cebenų sniegynus prasibrauna į arvernų, hedujų ir lingonų kraštus, sk. 6–8. – Cezaris surenka savo dešimt legionų vienoje vietoje. Vercingetorigas apsupa bojų miestą Gorgobiną. Cezaris užima Velaunodūną, Kenabą, Noviodūną, sk. 9–13. – Avariko apsiaustis ir užėmimas, sk. 14–31. – Vercingetorigas aiškina naują karo taktiką, sk. 14. – Gergovijos apgulimas. Cezaris pasitraukia nuo Gergovijos, nuo romėnų atsimeta hedujai, sk. 32–56. – Labienas nugali senonus ir susijungia su Cezariu, sk. 57–62. – Vercingetorigas tampa vyriausiuoju galų vadu, užpuola Cezarį. Cezaris, padedamas germanų, nugali, sk. 63–67. – Alezijos apsiaustis. Vercingetorigas atvyksta į mandubijų miestą Aleziją. Cezaris seka paskui ir apgula miestą, sk. 68–74. – Naujos galų pajėgos susirenka vaduoti Alezijos. Romėnai nugali, miestas pasiduoda. Vercingetorigas perduodamas romėnams, sk. 75–89. – *Pasiduoda hedujai ir arvernai. Romoje paskelbiamos dvidešimties dienų padėkos iškilmės, sk. 90.*

AŠTUNTOJI KNYGA ... 180

Šios knygos autoriaus Aulo Hircijaus pratarmė. – Nauji bandymai sukilti; pergalė prieš biturigus, sk. 1–3. – Sutramdomi karnutai, sk. 4–5. – Po atkaklios kovos pasiduoda belovakai, sk. 6–22. – Nepavykęs slaptas mėginimas nužudyti atrebatą Komijų, sk. 23. – Cezaris padalina savo kariuomenę ir nuniokoja Ambiorigo šalį, sk. 24. – Labienas kovoja prieš treverus, sk. 25. – Legatai Kaninijus Rebilas ir Lucijus Fabijus nugali andų vadą Dumnaką, sk. 26–29. – Drapetas ir Lukterijus ketina pulti provinciją, sk. 30–32. – Ukselodūno apgultis ir paėmimas. Žiauri bausmė už nepaklusnumą. Drapeto ir Lukterijaus likimas, sk. 33–44. – Paskutinės kovos su treverais ir atrebatu Komijumi. Nugalima Akvitanija, sk. 45–48. – Antroji Hircijaus pratarmė. Cezario pastangos išlaikyti taiką Galijoje, sk. 49. – Cezaris vyksta į Italiją užtarti Marko Antonijaus, sk. 50–51. – Cezaris grįžta į Galiją ir surengia kariuomenės apžiūrą. Cezario priešai atima iš jo du legionus. Cezaris mano, jog geriau viską iškęsti, sk. 52–55.

Paaiškinimai ... 207

Žemėlapis ... 222

Aut Caesar, aut nihil. *Violeta Radvilienė* ... 224

Pirmoji knyga

1. Visa Galija dalinama į tris dalis: vienoje gyvena belgai, kitoje akvitanai, trečioje tie, kurie vadina save keltais, o mes vadiname juos galais. Jie visi skiriasi kalba, papročiais, įstatymais. Galus nuo akvitanų skiria Garumnos[1] upė, nuo belgų – Matrona[2] ir Sekvana[3]. Patys narsiausi iš jų yra belgai, nes gyvena labai toli nuo provincijos[4] su jos gyvenimo būdu ir išsilavinimu, be to, juos labai retai aplanko pirkliai ir atveža daiktų, kurie gali silpninti jų dvasią. Jie yra artimiausi už Reino gyvenančių germanų kaimynai ir nuolat su jais kariauja. Dėl šios priežasties ir helvetai[5] pralenkia narsumu visus kitus galus, nes beveik kasdien grumiasi su germanais, tai atremdami juos nuo savo sienų, tai patys puldami jų kraštą. Toji visos Galijos dalis, kurią, kaip minėta, apgyvenę galai, prasideda nuo Rodano[6] upės, eina pagal Garumnos upę, Okeaną[7] ir belgų sienas, o iš sekvanų ir helvetų pusės siekia Reiną; ji yra šiaurėje. Belgų žemė prasideda nuo tolimiausių Galijos sienų ir tęsiasi iki Reino žemupio; ji yra rytuose. Akvitanija tęsiasi nuo Garumnos upės iki Pirėnų kalnų ir tos Okeano dalies, kuri glaudžiasi prie Ispanijos; ji yra šiaurės vakaruose.[8]

2. Iš helvetų pats kilmingiausias ir turtingiausias buvo Orgetorigas. Jis, konsulaujant Markui Mesalai ir Markui Pizonui[9], paakintas karališkos valdžios troškimo, surengė kilmingųjų sąmokslą ir įtikino piliečius, kad išsikeltų su viskuo, ką turi, iš savo krašto; kadangi jie visus pralenkią narsumu, esą labai lengva

įgyti visos Galijos valdžią. Juos įtikinti nebuvo vargo, nes helvetus iš visų pusių varžė gamta: iš vienos pusės buvo plačiausia ir giliausia Reino upė, skirianti helvetų žemę nuo germanų; iš antros pusės – aukščiausias Juros[10] kalnas, įsiterpiantis tarp sekvanų[11] ir helvetų; iš trečios pusės – Lemano ežeras[12] ir Rodano upė, skirianti nuo helvetų mūsų provinciją. Dėl to jie negalėjo plačiai judėti ir jiems nebuvo lengva kariauti su kaimynais; tai trokštantiems kariauti žmonėms kėlė didelę graužatį. Dėl žmonių gausumo ir garsaus karinio narsumo jie manė, kad jų šalis per ankšta: jos ilgis buvo du šimtai keturiasdešimt tūkstančių žingsnių[13], o plotis – šimtas aštuoniasdešimt tūkstančių žingsnių.

3. Helvetai, paveikti tokių aplinkybių ir paskatinti Orgetorigo autoriteto, nutarė paruošti viską, ko reikia išsikėlimui: supirkti kiek tik galima daugiau kinkomųjų gyvulių ir vežimų, pasėti kuo daugiau javų, kad kelionėje užtektų maisto atsargų, sudaryti su artimiausiomis valstybėmis taikos ir draugystės sutartis. Tikėjosi visa tai atlikti per dvejus metus ir priėmė nutarimą iškeliauti trečiaisiais metais. Orgetorigas išrenkamas tų reikalų tvarkytoju. Jis apsiėmė vykti pasiuntiniu į valstybes. Per tą kelionę jis įtikina Katamantaledo sūnų sekvaną Kastiką, kurio tėvas daugelį metų turėjo sekvanų šalyje aukščiausiąją valdžią ir buvo senato pavadintas romėnų tautos draugu[14], kad savo valstybėje paimtų valdžią, anksčiau turėtą tėvo; taip pat ir hedują Dumnorigą, Divitiako brolį, kuris tuo laiku savo valstybėje buvo pirmas ir labiausiai liaudies mėgstamas, įtikina pabandyti tą patį ir išleidžia už jo savo dukterį. Jiems teigia, kad labai lengva įgyvendinti tai, kas sumanyta, nes ir jis pats ketinąs paimti valdžią savo valstybėje; neturįs abejonių, kad visoje Galijoje pajėgiausi esą helvetai: tvirtina, kad jis su savo lėšomis ir savo kariuomene padės jiems pasiekti valdžią. Paveikti tokios kalbos, jie davė vienas kitam ištikimybės priesaiką ir tikėjosi, kad paėmę valdžią per tris galingiausias ir tvirčiausias tautas galės valdyti visą Galiją.

4. Apie tai buvo paskųsta helvetams. Pagal savo papročius jie privertė suimtą Orgetorigą stoti į teismą: jei jis būtų buvęs pasmerktas, turėjo būti už bausmę sudegintas. Paskirtąją teismo dieną Orgetorigas iš visur suvarė į teismo vietą visą savo šeimyną[15], apie dešimt tūkstančių žmonių, ten pat atvedė ir visus savo klientus bei skolininkus, kurių turėjo labai daug; padedamas jų ištrūko, kad nereiktų stoti prieš teismą. Kai, pakurstyti šito įvykio, piliečiai bandė savo teisę apginti ginklais ir valdžia surinko iš kaimų daugybę žmonių, Orgetorigas mirė; galimas daiktas, kaip manė helvetai, kad jis nusižudė.

5. Po jo mirties helvetai vis vien mėgina daryti tai, ką buvo nutarę, kad išeitų iš savo krašto. Kai jau nutarė, kad yra pasiruošę tam žygiui, tai padega visus savo miestus[16], kurių turėjo apie dvylika, kokius keturis šimtus kaimų ir likusius atskirus pastatus, sudegina visus javus, pasilikdami tik tiek, kiek ketino išsinešti, kad, praradę viltį grįžti namo, būtų labiau pasirengę pakelti visus pavojus; įsako kiekvienam pasiimti iš namų trijų mėnesių miltų atsargas. Įtikina savo kaimynus raurakus, tulingus ir latovikus[17], kad pasektų šiuo pavyzdžiu, sudegintų savo miestus ir kaimus, išvyktų drauge su jais; bojus[18], kurie gyveno už Reino, persikėlė į norikų[19] žemę ir užkariavo jų šalį, priėmė kaip savo sąjungininkus.

6. Viso labo buvo tik du keliai, kuriais galėjo iš savo šalies išeiti: vienas per sekvanų kraštą, siauras ir sunkus, tarp Juros kalno ir Rodano upės, kur gali važiuoti vos po vieną vežimą, be to, ten stūksojo labai aukštas kalnas, todėl ir nedidelis būrys galėjo atkirsti kelią; antrasis kelias per mūsų provinciją buvo daug lengvesnis ir patogesnis, nes tarp helvetų ir alobrogų, kurie buvo neseniai numalšinti[20], tekėjo Rodanas, kurį vietomis galima pereiti brasta. Tolimiausias alobrogų miestas, o helvetams artimiausias, buvo Genava[21]. Iš to miesto buvo tiltas į helvetų pusę. Jie manė, kad arba įtikins alobrogus, nes atrodė, jog šie nėra draugiški romėnų tautai, arba jėga privers, kad leistų

keliauti per savo šalį. Kai sutvarkė visus kelionės reikalus, paskyrė dieną, kada visi susirinks Rodano upės pakrantėje. Ta diena buvo penktoji prieš balandžio kalendas[22], kai konsulais buvo Lucijus Pizonas ir Aulas Gabinijus.

7. Kai Cezariui buvo pranešta, kad jie ketina keliauti per mūsų provinciją, jis skubiai palieka Romą ir kaip galima greičiau atvyksta prie Genavos. Visai provincijai įsako surinkti kuo daugiau karių – iš viso Užalpinėje Galijoje buvo vienas legionas, – paliepia išardyti tiltą, kuris buvo prie Genavos. Kai helvetai sužinojo apie jo atvykimą, siuntė pas jį pasiuntinius, kilmingiausius piliečius; tarp šitų pasiuntinių pirmieji asmenys buvo Namėjus ir Verukletijus, jie turėjo pasakyti, jog ketina keliauti per provinciją be jokio smurto, tuo labiau kad neturi kito kelio, ir paprašyti, kad jis pats leistų jiems tai daryti. Kadangi Cezaris neužmiršo, kad konsulas Lucijus Kasijus buvo nužudytas[23] ir jo kariuomenę helvetai pervarė po jungu[24], nemanė, jog galima jiems nusileisti; jam atrodė, kad priešiškai nusiteikę žmonės, gavę galimybę keliauti per provinciją, nesusilaikys nuo neteisėtų veiksmų ir smurto. Tačiau, norėdamas sulaukti, kol susirinks kariai, kurių pareikalavo, atsakė pasiuntiniams, jog jam reikia laiko priimti sprendimui; jei ko nori, tegul grįžta per balandžio idas[25].

8. Per tą laiką su tuo legionu, kurį turėjo, ir kariais, susirinkusiais iš provincijos, nuo Lemano ežero, kuris įteka[26] į Rodano upę, iki Juros kalno, skiriančio sekvanų žemę nuo helvetų, supila devyniolikos tūkstančių pėdų ilgio ir šešiolikos pėdų aukščio pylimą bei griovį. Pabaigus šitą darbą, išdėsto apsaugos postus, sustiprina įtvirtinimus, kad galėtų lengviau atremti helvetus, jeigu šie bandytų eiti be jo leidimo. Kai atėjo toji diena, kurią sutarė su pasiuntiniais, ir pasiuntiniai grįžo pas jį, Cezaris atsakė jiems, kad įsigalėjusiu romėnų tautos papročiu jis negali niekam leisti keliauti per provinciją, ir pareiškė, kad panaudos jėgą, jeigu jie mėgins veržtis. Apvilti helvetai, sujungę laivus ir

pasidarę daugybę plaustų, o kai kurie per Rodano brastą, kur upė buvo sekliausia, keliskart, dažniau naktį nei dieną, mėgino prasiveržti, bet buvo atremti puolančių karių strėlių, neįveikiamų įtvirtinimų ir liovėsi bandę.

9. Liko tik vienas kelias per sekvanų šalį, bet juo dėl siaurumo negalėjo keliauti be sekvanų sutikimo. Kadangi negalėjo sekvanų įtikinti geruoju juos praleisti, siuntė pasiuntinius pas hedują Dumnorigą, kad jo užtariami gautų leidimą. Paslaugumu ir dosnumu Dumnorigas įgijo didelę įtaką tarp sekvanų, buvo ir helvetų draugas, nes iš jų valstybės vedė žmoną, Orgetorigo dukterį; be to, siekdamas valdžios, rengė valstybės perversmą ir norėjo, kad kuo daugiau valstybių būtų dėkingos jam už paslaugas. Taigi jis ėmėsi to reikalo ir išprašė sekvanų, kad praleistų helvetus per savo šalį, be to, pasiekė, kad sekvanai ir helvetai apsikeistų įkaitais: sekvanai turėjo nekliudyti helvetams keliauti, helvetai – pereiti be smurto ir plėšimų.

10. Cezariui pranešama, kad helvetai ketina keliauti per sekvanų ir hedujų žemes į santonų[27] kraštą, esantį netoli tolozatų[28] krašto, o ši valstybė jau yra provincijoje. Cezaris suprato, kad jeigu taip įvyktų, tada provincijai iškiltų didelis pavojus, nes kaimynai būtų karingi, labai priešiški romėnų tautai žmonės, apsigyvenę atvirose ir pačiose derlingiausiose žemėse. Todėl paskiria legatą Titą Labieną[29] vadovauti tiems įtvirtinimams, kuriuos pastatė, o pats skubiai keliauja į Italiją, surenka ten du legionus ir išveda iš stovyklos dar tris, žiemojusius prie Akvilėjos[30]; su tais penkiais legionais skubiai žygiuoja artimiausiu keliu per Alpes į Užalpinę Galiją. Čia ceutronai, grajocelai ir katurigai[31], užėmę aukštumas, bandė pastoti kariuomenei kelią. Daug kartų juos sumušęs, nuo Ocelo[32] miesto, paties tolimiausio Priešalpinėje Galijoje, septintą dieną atvyko į vokontijų[33] žemę, esančią Užalpinėje Galijoje; iš čia nuvedė kariuomenę į alobrogų kraštą, o iš alobrogų – į seguziavų[34] šalį. Šie gyvena pirmieji už provincijos anoje Rodano pusėje.

11. Tuo metu helvetai, jau pervedę savo pulkus per siaurumas ir sekvanų valdas ir atvykę į hedujų šalį, ėmė siaubti jų laukus. Kadangi hedujai negalėjo nuo jų nei patys apsiginti, nei apginti savo turto, siuntė pas Cezarį pasiuntinius prašyti pagalbos: sakė, jog jie visada padėdavo romėnų tautai, todėl nederėtų leisti beveik mūsų kariuomenės akivaizdoje niokoti jų laukų, varyti į vergiją vaikų, užkariauti miestų. Tuo pačiu laiku ir ambarai[35], hedujų draugai ir gentainiai, praneša Cezariui, kad jau nusiaubti jų laukai ir jie vos įstengia atremti nuo savo miestų puolančius priešus. Taip pat ir tie alobrogai, kurie turėjo už Rodano savo kaimus ir žemės sklypus, gelbėdamiesi atbėga pas Cezarį ir įrodinėja, kad be plikos žemės jiems daugiau nieko neliko. Šitų įvykių paragintas, Cezaris nutarė, kad jam nėra ko laukti, kol sunaikinę visą sąjungininkų turtą helvetai atvyks į santonų kraštą.

12. Yra tokia Arario[36] upė, kuri srovena per hedujų ir sekvanų šalis ir įsilieja į Rodaną neįtikėtinai lėtai, net akys negali įžiūrėti, į kurią pusę ji teka. Per ją helvetai bandė keltis plaustais ir sujungtais laiveliais. Kai tik žvalgai pranešė Cezariui, jog jau persikėlė per upę trys ketvirtadaliai helvetų pajėgų, o likusioji dalis dar yra šiapus Arario upės, trečiosios nakties sargybos metu jis išžygiuoja iš stovyklos su trimis legionais ir atvyksta prie tų, kurie dar nepersikėlė per upę. Užpuolė juos nepasiruošusius mūšiui ir jo nesitikinčius, labai daug jų išžudė; likusieji puolė bėgti ir pasislėpė artimiausiuose miškuose. Šitie helvetai vadinosi tigurinai; mat visa helvetų valstybė suskirstyta į keturias dalis, arba apskritis[37]. Mūsų tėvai prisimena, kad tada, kai šitos vienos apskrities žmonės paliko savo kraštą, jie nužudė konsulą Lucijų Kasijų ir jo kariuomenę pervedė po jungu[38]. Taigi ar visai atsitiktinai, ar nemirtingųjų dievų valia atsitiko taip, kad ta helvetų dalis, kuri buvo padariusi romėnų tautai didžiulę žalą, pirmoji ir buvo nubausta. Taip Cezaris atkeršijo ne tik už valstybės, bet ir už asmeninę skriaudą, nes tigurinai tame pačiame mūšyje,

kuriame užmušė Lucijų Kasijų, nužudė ir legatą Lucijų Pizoną, jo uošvio[39] Lucijaus Pizono senelį.

13. Po šito mūšio, kad galėtų persekioti likusias helvetų pajėgas, Cezaris liepia pastatyti tiltą per Ararį ir taip perkelia kariuomenę. Helvetus pribloškė toks staigus jo pasirodymas, nes suvokė, kad jis per vieną dieną padarė tai, ką jie per dvidešimt dienų su dideliu vargu atliko norėdami persikelti per upę, todėl siuntė pas jį pasiuntinius. Šitai pasiuntinystei vadovavo Divikonas, buvęs kare su Kasijumi helvetų vadu[40]. Jis taip kalbėjo su Cezariu: jeigu romėnų tauta sudarys taiką su helvetais, tai helvetai eis ten ir gyvens ten, kur paskirs Cezaris; bet jeigu jis nutars kariauti su jais, tegul prisimena senąjį romėnų pralaimėjimą ir buvusį helvetų narsumą. Kad netikėtai užpuolė vieną helvetų dalį tada, kai kiti, persikėlę per upę, negalėjo jiems padėti, tai dėl to tegul labai nesididžiuoja savo narsumu ir neniekina helvetų. Helvetai savo tėvų ir prosenių išmokyti kovoje labiau pasitikėti savo narsumu, o ne pinklėmis ir klasta. Tegul Cezaris neleidžia, kad ta vieta, kurioje dabar jie yra, gautų vardą ir išliktų atminty kaip romėnų tautos nelaimės ir jos kariuomenės skerdynių vieta.

14. Jiems Cezaris atsakė taip: jis gerai atsimena helvetų pasiuntinių paminėtus dalykus, bet tuo labiau nedvejoja ir pyksta, kad visa tai atsitiko ne dėl romėnų tautos kaltės; mat jei romėnai tada būtų jautęsi kuo nors nusikaltę helvetams, jiems nebūtų buvę sunku pasisaugoti; bet romėnų tauta apsigavo, nes nesijautė nieko padariusi, dėl ko reiktų bijoti, ir nemanė, jog reikia bijoti be priežasties. Bet jeigu jis ir norėtų pamiršti senąsias skriaudas, tai argi gali pamiršti naująsias: kad helvetai be jo leidimo bandė jėga brautis per provinciją, kad skriaudė hedujus, ambarus ir alobrogus? O kad jie taip išdidžiai giriasi savo pergale ir stebisi, jog jis taip ilgai kentė jų nenubausdamas, tai tik patvirtina jo nuomonę. Nemirtingieji dievai paprastai suteikia didesnę laimę ir ilgiau nebaudžia tų žmonių, kuriems nori atkeršyti už jų nusikaltimus, kad žmonės, pasikeitus jų likimui, skaudžiau tai pajaustų.

Tačiau, nepaisydamas viso šito, jeigu helvetai duos jam įkaitų, kad jis būtų tikras juos padarysiant tai, ką žadėjo, ir jeigu atlygins hedujams, jų sąjungininkams ir alobrogams už padarytas skriaudas, jis sudarys su jais taiką. Divikonas atsakė: helvetus protėviai išmokė, kad jie įprastų įkaitus imti, o ne duoti; to liudininkė yra ir romėnų tauta. Taip atsakęs, jis išėjo.

15. Kitą dieną helvetai iš tos vietos pasitraukia. Cezaris daro tą patį ir pasiunčia pirma savęs visus raitelius[41], – apie keturis tūkstančius jų turėjo surinkęs iš visos provincijos, iš hedujų ir jų sąjungininkų, – kad jie stebėtų, į kurią pusę patrauks priešai. Raiteliai, pernelyg uoliai vydamiesi priešų paskutinįjį būrį, susirėmė su helvetų raiteliais nepatogioje vietoje ir keletas mūsiškių krito. Šita pergalė įkvėpė helvetus, mat jie tik su penkiais šimtais raitelių išvaikė tiek daug mūsiškių, todėl jie ėmė kartais drąsiau sustoti ir, puldinėdami iš paskutiniojo būrio, kviesti mūsiškius į kovą. Cezaris sulaikė saviškius nuo mūšio ir kol kas tenkinosi tuo, jog neleido priešams grobti, ieškoti pašaro ir siaubti. Apie penkiolika dienų jie keliavo taip, kad tarp priešų paskutiniojo būrio ir mūsų pirmojo būrio buvo ne didesnis atstumas kaip penki ar šeši tūkstančiai žingsnių.

16. Tuo tarpu Cezaris kasdien reikalavo iš helvetų maisto, kurį jie valstybės vardu pažadėjo duoti. Nes dėl šalto oro (kadangi Galija, kaip anksčiau minėta, yra šiaurėje) laukuose nebuvo ne tik subrendusių javų, bet trūko net ir pašaro[42]. Gauti maisto iš atsargų, vežamų Arario upe, nebuvo galimybės, nes helvetai buvo pasukę į šalį nuo Arario, o pasitraukti nuo jų Cezaris nenorėjo. Hedujai diena po dienos atidėliojo maisto pristatymą: sakė, kad maistas renkamas, gabenamas, kad jau esąs vietoje. Supratęs, kad jau seniai yra apgaudinėjamas, o visai arti ta diena, kai reikės išdalinti kariams maistą[43], Cezaris sušaukė pas save hedujų kilminguosius, kurių jo stovykloje buvo labai daug; tarp jų buvo Divitiakas ir Liskas, kuris tada buvo aukščiausioje valdžioje ir kurį hedujai vadino vergobretu[44] – šis yra renkamas

kasmet ir turi teisę į savo piliečių gyvybę ir mirtį. Cezaris juos smarkiai kaltina, kad tokiu sunkiu laiku, kai taip arti priešai, nesulaukia iš jų jokios pagalbos, nors maisto negalima nei nusipirkti, nei iš laukų paimti; juolab kad pradėjo karą labai jų prašomas; ypač skundžiasi, jog jie visai jam nepadeda.

17. Tiktai tada Liskas, paveiktas Cezario kalbos, išdėstė tai, ką anksčiau nutylėjo: esama tokių asmenų, kurių įtaka liaudžiai daug didesnė, kurie, nebūdami valdžioje, gali daugiau negu pati valdžia. Šitie, skleisdami kurstančius ir neteisingus gandus, gąsdina žmones, kad neduotų reikalaujamo maisto: tikina, kad jeigu hedujai negali patys vadovauti Galijai, geriau kęsti galų, o ne romėnų valdymą; jie įsitikinę, jog romėnai, jei nugalės helvetus, kartu su likusia Galija atims laisvę ir iš hedujų. Šitie žmonės praneša priešams, kas vyksta romėnų stovykloje ir kokie mūsų planai; jis negali jų sudrausti. Jis tik būtino reikalo spiriamas pranešė tai Cezariui ir gerai supranta, kokį užsitraukė sau pavojų, – todėl ir tylėjo, kol galėjo.

18. Cezaris jautė, kad šitoje Lisko kalboje nurodomas Divitiako brolis Dumnorigas, bet nenorėjo prie daugybės susirinkusiųjų svarstyti šitų dalykų, todėl greitai užbaigė susirinkimą, o Liską užlaikė. Jo vieno klausinėja to, ką pasakė susirinkime. Liskas kalba laisviau ir drąsiau. Slapta pasiteirauja to paties ir kitų; sužino, kad viskas yra tiesa: tai tikrai daro Dumnorigas, nepaprastai drąsus ir dėl savo dosnumo labai liaudies mylimas žmogus, trokštantis valstybės perversmo. Daugelį metų jis turėjo už nedidelę kainą atpirkęs iš hedujų teisę į visus muito ir kitus mokesčius[45], nes per varžytines, kai jis pasiūlo kainą, niekas nedrįsta pasiūlyti kitos. Tokiomis priemonėmis jis padidino savo šeimos turtą ir įsigijo lėšų dosnumui parodyti. Jis visuomet savo pinigais išlaiko ir turi prie savęs daug raitelių; jo įtaka yra labai didelė ne tik savame krašte, bet ir kaimynų valstybėse. Norėdamas dar padidinti savo galią, jis išleido savo motiną už vieno labai galingo ir aukštos kilmės vyro biturigų krašte, pats

turi vedęs žmoną helvetę, o seserį iš motinos pusės ir kitas giminaites išleido už vyrų į kitas valstybes. Dėl šitų giminystės ryšių jis yra labai palankus helvetams, o Cezario ir romėnų nekenčia ir asmeniškai, nes jiems atvykus sumažėjo jo galia, o brolis Divitiakas vėl atgavo savo įtakingą ir garbingą padėtį. Jei romėnai pralaimėtų, tai jis labai tikisi padedamas helvetų paimti valdžią; valdant romėnams, jis ne tik negali tikėtis valdžios, bet jam net gresia pavojus prarasti ir tą įtaką, kurią turi dabar. Teiraudamasis Cezaris taip pat sužinojo, kad per nelaimingas raitelių kautynes, kurios įvyko prieš keletą dienų, pirmasis pradėjo bėgti Dumnorigas ir jo raiteliai – mat raiteliams, kuriuos hedujai atsiuntė į pagalbą Cezariui, vadovavo Dumnorigas; jų bėgimas sukėlė likusių raitelių paniką.

19. Kai prie šių aikštėn iškilusių įtarimų prisidėjo ir tikri dalykai: kad Dumnorigas pervedė helvetus per sekvanų šalį, kad pasirūpino, jog būtų apsikeista įkaitais, kad visa tai padarė ne tik be valstybės įsakymo, bet ir be hedujų žinios, kad yra kaltinamas hedujų valdžios, – Cezaris nusprendė, jog pakanka priežasčių arba pačiam jį nubausti, arba paliepti tą padaryti hedujų valstybei. Visam tam trukdė vienas dalykas; Cezaris žinojo, koks atsidavęs yra romėnų tautai brolis Divitiakas, koks jis prieraišus, nepaprastai ištikimas, teisingas, santūrus; taigi bijojo, kad bausdamas Dumnorigą neužgautų Divitiako. Todėl, prieš ko nors imdamasis, įsako pakviesti pas save Divitiaką ir, nušalinęs įprastinius vertėjus, kalbasi su juo padedamas Gajaus Valerijaus Trucilo[46], įžymaus Galijos provincijos asmens, savo artimo draugo, kuriuo visur pasitikėjo. Cezaris primena Divitiakui, kas jam dalyvaujant buvo kalbėta galų susirinkime apie Dumnorigą, ką paskui kiekvienas iš jų pranešė jam atskirai. Prašo ir ragina Divitiaką neįsižeisti, jeigu išnagrinėjęs bylą pats nubaus Dumnorigą arba lieps jį nubausti valstybei.

20. Divitiakas, apsipylęs ašaromis, apkabinęs Cezario kelius ėmė maldauti, kad brolio pernelyg griežtai nenubaustų: sako,

kad jis žino, jog viskas yra gryna tiesa, ir kad niekas dėl to nesikremta labiau už jį, nes tuo metu, kai jo įtaka valstybėje ir likusioje Galijoje buvo labai didelė, Dumnorigas dėl savo jauno amžiaus buvo visai nežymus; iškilo jo padedamas, bet tuos turtus ir galią panaudojo ne tik jo, Divitiako, įtakai sumažinti, bet ir beveik jam pražudyti. Tačiau jį verčia atleisti ir meilė broliui, ir liaudies nuomonė; nes jei tik Cezaris Dumnorigą labai griežtai nubaus, visi pamanys, – kadangi jis palaiko tokius draugiškus santykius su Cezariu, – kad tai įvyko ne be jo sutikimo, o tada gali atsitikti taip, kad nuo jo nusigręš visa Galija. Kol daug kalbėdamas ir raudodamas maldavo Cezario, Cezaris paėmė jį už dešinės rankos, guodė ir ragino liautis prašyti; tvirtino, kad jis labai brangina draugiškus santykius su juo ir todėl jo prašomas atleidžia Dumnorigui ir už valstybei padarytą skriaudą, ir už jam suteiktus rūpesčius. Jis pasikviečia Dumnorigą, pasitelkia brolį: išdėsto, kuo jį kaltina; atskleidžia, ką pats sužinojo, kuo skundėsi piliečiai; ragina ateity vengti visko, kas gali kelti įtarimus; ankstesnius nusikaltimus atleidžia tik brolio Divitiako prašomas. Paveda sekti Dumnorigą, kad galėtų žinoti, ką jis veiks, su kuo kalbėsis.

21. Tą pačią dieną iš žvalgų sužino, kad priešai sustojo kalno papėdėje, už aštuonių tūkstančių žingsnių nuo stovyklos; siunčia juos sužinoti, koks tas kalnas ir kaip iš visų pusių į jį įkopti. Jam pranešama, kad užkopti yra lengva. Trečiosios nakties sargybos[47] metu įsako savo pirmajam legatui Titui Labienui su dviem legionais ir tais vadais, kurie žinojo kelią, užkopti į kalno viršūnę; paaiškina jam savo planą. Pats ketvirtosios sargybos[48] metu išžygiuoja priešų link tuo pačiu keliu, kuriuo ėjo helvetai, o visus raitelius siunčia pirma savęs. Kartu su žvalgais pasiunčia Publijų Konsidijų, kuris buvo laikomas labai prityrusiu karo dalykuose ir kadaise tarnavo Lucijaus Sulos, o paskui Marko Kraso kariuomenėje[49].

22. Auštant, kai kalno viršūnė buvo užimta Labieno, o Cezaris nuo priešų stovyklos buvo ne toliau kaip už pusantro

tūkstančio žingsnių ir, kaip sužinojo vėliau iš belaisvių, nei jo, nei Labieno atvykimas nebuvo pastebėtas, šuoliais paleidęs arklį atskuba pas jį Konsidijus ir praneša, kad kalnas, kurį buvo įsakęs užimti Labienui, yra užimtas priešų: jis tai suprato iš gališkų ginklų ir papuošimų[50]. Cezaris užveda savo kariuomenę ant artimiausio kalnelio ir išrikiuoja mūšiui. Labienas, laikydamasis Cezario įsakymo pradėti mūšį tik tada, kai pamatys jo kariuomenę arti priešo stovyklos, kad būtų galima pulti priešą vienu metu iš visų pusių, užėmęs kalną laukė mūsiškių ir į kovą nestojo. Jau įdienojus Cezaris sužinojo iš žvalgų, kad kalnas yra mūsų rankose, kad helvetai išžygiavo toliau ir kad labai išsigandęs Konsidijus pranešė matęs tai, ko iš tikrųjų nematė. Tą dieną Cezaris vėl ėmė sekti priešus įprastu atstumu ir savo stovyklą įrengė už trijų tūkstančių žingsnių nuo jų stovyklos.

23. Kitą dieną, kadangi liko tik dvi dienos, kai turėjo dalinti kariuomenei maistą, o nuo paties didžiausio ir turtingiausio hedujų miesto Bibraktės[51] buvo tik už aštuoniolikos tūkstančių žingsnių, Cezaris nutarė pasirūpinti maistu, pasuko nuo helvetų į šalį ir patraukė į Bibraktę. Apie tai praneša priešams pabėgę galų raitelių dekuriono[52] Lucijaus Emilijaus vergai. Helvetai, – ar todėl, kad jiems pasirodė, jog romėnai pasitraukė nuo jų iš baimės, nes praėjusią dieną nepradėjo mūšio, nors buvo užėmę kalną, ar kad tikėjosi sutrukdyti mums gauti maisto, – pakeitė savo planą, apsisuko ir ėmė sekti mūsiškius ir neduoti ramybės paskutiniajam būriui.

24. Po to, kai šitai pastebėjo, Cezaris nuvedė savo kariuomenę ant artimiausio kalnelio, o raitelius pasiuntė į priekį, kad jie sulaikytų puolančius priešus. Jis pats tuo metu kalvos viduryje trimis eilėmis išrikiavo keturis veteranų legionus, pastatė kalvos viršuje du neseniai Priešalpinėje Galijoje surinktus legionus ir visą pagalbinę kariuomenę; taip pripildė žmonių visą kalvą, be to, įsakė sunešti į vieną vietą visus nešulius ir liepė juos saugoti tiems, kurie viršuje buvo išrikiuoti mūšiui. Helvetai,

persekioję mūsiškius kartu su visais savo vežimais, sustatė savo gurguolę vienoje vietoje, o patys, išsirikiavę petys į petį, atrėmė mūsų raitelių puolimą, padarė falangą[53] ir patraukė prie mūsų pirmosios eilės.

25. Cezaris pašalino iš akiračio pirma savo, o paskui ir kitų arklius, kad būtų visiems vienodas pavojus ir neliktų vilties pabėgti, paragino saviškius ir pradėjo mūšį. Mūsų kariai, sviesdami iš aukštumos ietis, lengvai pralaužė priešų falangą, ją išsklaidė, išsitraukė kardus ir puolė juos. Galams labai kliudė kovoti tai, kad viena romėnų ietis perdurdavo kelis jų skydus, juos sukabindavo, o ieties geležinis galas sulinkdavo, todėl jie negalėjo nei ištraukti iečių, nei patogiai kovoti, nes buvo suvaržyta kairioji ranka; daugelis, ilgai kratę ranką, panoro verčiau numesti skydą ir kautis nepridengtu kūnu. Pagaliau, išvarginti žaizdų, ėmė trauktis atgal; kadangi maždaug už tūkstančio žingsnių buvo kalnas, pasuko jo link. Kai jie pasiekė kalną, o mūsiškiai artinosi prie jų, penkiolika tūkstančių bojų ir tulingų, ėjusių priešų voros gale ir dengusių paskutinįjį priešų būrį, dar žygiuodami užpuolė mūsiškius iš nepridengto šono ir juos apsupo. Tai pamatę, helvetai, kurie buvo pasitraukę į kalną, vėl pradėjo pulti ir atnaujino mūšį. Romėnai pasisuko ir puolė iš dviejų pusių: pirmoji ir antroji eilė turėjo atremti nugalėtus ir atstumtus [helvetus], o trečioji – sulaikyti puolančius [bojus ir tulingus].

26. Taip dviem frontais kovota ilgai ir įnirtingai. Kai nebegalėjo ilgiau atlaikyti mūsų puolimo, vieni, kaip buvo pradėję, traukėsi į kalną, kiti – prie savo gurguolės ir vežimų. Per visą šitą mūšį, kai buvo kaunamasi nuo septintos valandos[54] iki vakaro, niekas nematė bėgančio priešo. Taip pat iki gilios nakties buvo kovojama prie vežimų, nes jie sustatė vežimus tarsi pylimą ir vieni šaudė į mūsiškius nuo šitos pakylos, o kiti, sulindę po vežimų ratais, mėtė iš apačios į mūsiškius ietis ir taip juos sužeisdavo. Po ilgos kovos mūsiškiai paėmė gurguolę ir jų

stovyklą. Čia buvo paimti į nelaisvę Orgetorigo duktė ir vienas sūnus. Po tų kautynių liko apie šimtas trisdešimt tūkstančių žmonių, ir jie ėjo be pertraukos visą naktį. Nesustodami nė valandėlei ir per kitas naktis, jie ketvirtąją dieną[55] pasiekė lingonų šalį; mat mūsiškiai dėl sužeistų karių ir žuvusiųjų laidojimo stovėjo tris dienas ir negalėjo jų vytis. Cezaris per pasiuntinius nusiuntė lingonams laišką, nurodydamas, kad nepadėtų helvetams nei maistu, nei kuo kitu; jeigu padės, tai pasielgs su jais taip kaip su helvetais. Po trijų dienų jis pats su visa kariuomene ėmė juos persekioti.

27. Helvetai, visko pristigę, siunčia pas Cezarį pasiuntinius tartis dėl pasidavimo. Sutikę jį kelyje, šie puolė jam po kojomis ir nusižeminę bei verkdami prašė taikos; jie pakluso Cezario reikalavimui laukti jo ten, kur buvo apsistoję. Ten atvykęs, jis pareikalavo įkaitų, ginklų ir vergų, kurie buvo pas juos pabėgę. Kol viso to buvo ieškoma ir viskas nešama, atėjus nakčiai apie šešis tūkstančius žmonių iš tos apskrities[56], kuri vadinama verbigenų, – ar iš baimės, kad atidavę ginklus nebūtų nužudyti, ar kad tikėjosi išsigelbėti, nes manė, jog tarp tokios pasiduodančiųjų daugybės jų pabėgimas liks nepastebėtas, – išėjo iš helvetų stovyklos ir patraukė Reino link prie germanų valdų.

28. Kai tik Cezaris apie tai sužinojo, įsakė tiems, per kurių žemę jie ėjo, kad juos sulaikytų ir grąžintų, jei nenori užsitraukti įtarimo; su grąžintaisiais pasielgė kaip su priešais[57], o visus kitus, kai gavo iš jų įkaitus, ginklus ir perbėgėlius, priėmė kaip pasidavusius jo globon. Helvetams, tulingams ir latovikams įsakė grįžti į savo kraštą, ten, iš kur jie išvyko; kadangi jie buvo sunaikinę visus savo pasėlius ir neturėjo namie ką valgyti, tai įsakė alobrogams aprūpinti juos maistu; įsakė patiems atstatyti miestus ir kaimus, kuriuos buvo sudeginę. Taip darė ypač dėl to, jog nenorėjo, kad tos žemės, iš kurių pasitraukė helvetai, liktų neapgyventos ir kad suvilioti derlingų laukų neatsikraustytų į helvetų žemę germanai, kad jie netaptų Galijos provincijos ir

alobrogų kaimynai. Hedujai prašė leidimo apgyvendinti savo krašte bojus, kurie garsėjo kaip nepaprastai narsūs žmonės; Cezaris sutiko, ir hedujai davė jiems žemės, o vėliau suteikė tokias pat teises ir laisvę, kokią patys turėjo.

29. Helvetų stovykloje buvo rastos graikų raidėmis parašytos lentelės ir nuneštos Cezariui; jose buvo tiksliai išvardinta, kiek helvetų išėjo iš savo šalies, kiek buvo tinkamų eiti karo tarnybą, taip pat buvo atskirai surašyti vaikai, seniai ir moterys. Pagal visus tuos sąrašus buvo 263 tūkstančiai helvetų, 36 tūkstančiai tulingų, 14 tūkstančių latovikų, 23 tūkstančiai raurakų, 32 tūkstančiai bojų; tinkamų karo tarnybai buvo apie 92 tūkstančius; iš viso jų buvo 368 tūkstančiai. Tų, kurie grįžo namo, kaip parodė surašymas, kurį Cezaris įsakė atlikti, buvo tik 110 tūkstančių.

30. Kai baigėsi karas su helvetais, susirinko pas Cezarį jo pasveikinti kilmingi pasiuntiniai beveik iš visos Galijos: sakė, kad nors Cezaris nubaudė šitame kare helvetus už senas romėnų tautai padarytas skriaudas, jie supranta, jog tai davė naudos ne tik romėnams, bet nė kiek ne mažiau ir galams, nes helvetai, nors jų kraštas klestėjo, paliko savo šalį, kad paskelbtų karą visai Galijai, paimtų valdžią ir išsirinktų sau gyventi vietą, jų nuomone, pačią patogiausią ir derlingiausią visoje Galijoje, o kitas valstybes padarytų savo duoklininkėmis. Prašė, kad Cezariui sutikus[58] jiems būtų leista paskirtą dieną sušaukti visos Galijos susirinkimą; jie turi tokių reikalų, dėl kurių norėtų jo prašyti visiems pritariant. Gavę sutikimą, paskyrė susirinkimo dieną ir, davę priesaiką, įsipareigojo, kad niekas, išskyrus tuos, kuriems bus leista tai padaryti, nepaskleis viešumon susirinkimo nutarimų.

31. Pasibaigus susirinkimui, tie patys valstybių kilmingieji, kurie ir anksčiau buvo, sugrįžo pas Cezarį ir prašė, kad jiems būtų leista slapta ir nuošalioje vietoje pasikalbėti su juo apie savo ir visų kitų gerovę. Kai jų prašymas buvo patenkintas, jie visi verkdami puolė Cezariui po kojomis: sakė, kad jiems labai

svarbu gauti tai, ko prašo, ir jie nenori, jog iškiltų viešumon tai, ką kalbės; nes jeigu apie tai bus pranešta, jų lauks baisios kančios. Visų jų vardu kalbėjo hedujas Divitiakas: visoje Galijoje esančios dvi grupuotės: vienai vadovauja hedujai, kitai – arvernai[59]. Daugelį metų atkakliai varžydamiesi vieni su kitais dėl pirmenybės, jie priėjo iki to, kad arvernai ir sekvanai už pinigus pasisamdė germanus. Iš pradžių per Reiną jų persikėlė penkiolika tūkstančių; o paskui, kai šitie šiurkštūs ir laukiniai žmonės pamėgo galų žemę, gyvenimo būdą ir turtą, atėjo jų dar daugiau; dabar Galijoje jų yra apie šimtas dvidešimt tūkstančių. Hedujai ir jų klientai ne kartą kovėsi su jais; sumušti patyrė didelį nuostolį, prarado visus kilminguosius, visą senatą, visus raitelius. Palaužti šitų kovų ir nelaimių, jie dėl savo narsumo ir draugiškų santykių su romėnų tauta turėję didelę įtaką Galijoje, buvo priversti kaip įkaitus duoti sekvanams žymiausius šalies piliečius ir prisiekti valstybės vardu, kad niekad nepareikalaus nei savo įkaitų grąžinti, nei prašys romėnų pagalbos, nei atsisakys amžinai pasilikti visiškoje jų valdžioje. Iš visos hedujų valstybės tik jo vieno nepriverte prisiekti ir kaip įkaitų atiduoti savo vaikų. Todėl jis pabėgo iš savo šalies ir atvyko į Romą prašyti senato pagalbos[60], nes vienintelis nebuvo suvaržytas nei priesaikos, nei įkaitų. Bet nugalėtojams sekvanams atsitiko dar blogiau nei nugalėtiesiems hedujams, nes jų šalyje įsikūrė germanų karalius Ariovistas[61] ir atėmė trečdalį sekvanų žemių, geriausių visoje Galijoje, o dabar reikalauja, kad sekvanai pasitrauktų ir iš kito trečdalio, nes prieš keletą mėnesių atėjo pas jį dvidešimt keturi tūkstančiai harudų, kuriems apgyvendinti reikia rasti vietą. Atsitiks taip, kad po kelerių metų bus išstumti iš Galijos visi galai, o visi germanai persikels per Reiną; juk negalima net palyginti galų laukų su germanų laukais arba galų gyvenimo būdo su germaniškuoju. O Ariovistas, kartą sumušęs galų pajėgas kautynėse prie Magetobrigos[62], ėmė valdyti labai išdidžiai ir žiauriai, reikalauti kaip įkaitų kiekvieno kilmingojo

vaikų ir juos kankinti dėl pavyzdžio baisiomis bausmėmis, jeigu daroma kas nors ne taip, kaip jis liepia ar nori. Jis yra šiurkštus, piktas ir neišmintingas žmogus; jo valdymo ilgiau neįmanoma kęsti. Jeigu tik jiems nepadės Cezaris ir romėnų tauta, tai visiems galams reikės padaryti tą patį, ką padarė helvetai: išeiti iš savo krašto, ieškoti gyvenimui kitos vietos, kuri būtų toliau nuo germanų, ir pakelti tokį likimą, koks juos ištiks. Jeigu visa tai bus pranešta Ariovistui, Divitiakas neabejoja, kad visi įkaitai, kuriuos šis turi, bus kuo žiauriausiai nukankinti. Tik Cezaris, pasinaudojęs savo asmenine įtaka ir neseniai kariuomenės laimėta pergale ar garbingu romėnų tautos vardu, gali sutrukdyti, kad nepersikeltų per Reiną dar daugiau germanų, ir apginti visą Galiją nuo Ariovisto savivalės.

32. Divitiakui baigus savo kalbą, visi dalyviai, graudžiai verkdami, ėmė prašyti Cezario pagalbos. Cezaris pastebėjo, kad tik vieni sekvanai neseka kitų pavyzdžiu, bet liūdni, nuleidę galvas žiūri į žemę. Nustebęs jis pasiteiravo priežasties. Sekvanai nieko neatsakė ir liko tokie pat tylūs bei liūdni. Kai Cezaris pakartojo savo klausimą keletą kartų, bet negalėjo iš jų išpešti nė žodžio, atsakė tas pats hedujas Divitiakas: sekvanų likimas tuo labiau apgailėtinas ir sunkesnis už kitų, kad jie vieninteliai nedrįsta net slapta skųstis ar prašyti pagalbos ir bijo nesančio Ariovisto žiaurumo taip, tarsi jis būtų čia pat, nes kiti bent turi galimybę pabėgti, o sekvanams, kurie priėmė Ariovistą į savo šalį ir jo valdžioje dabar yra visi jų miestai, tenka iškęsti visokius kankinimus.

33. Sužinojęs apie tai, Cezaris nuramino galus ir pažadėjo pasirūpinti šituo reikalu: jis labai tikisi, kad Ariovistas, paskatintas jo paslaugų ir įtakos, pagaliau liausis skriausti galus. Po šitos kalbos jis paleido susirinkimą. Ir be to buvo dar daug priežasčių, vertusių jį apsvarstyti šitą reikalą ir juo užsiimti; pirmiausia jis matė, kad hedujai, ne kartą senato vadinti romėnų tautos vieno kraujo broliais, yra pavergti germanų, žinojo, kad jų vaikus

kaip įkaitus laiko Ariovistas ir sekvanai; pakęsti visa tai, kai romėnų tauta turi tiek valdžios, laikė labai didele gėda tiek sau, tiek ir valstybei. Pamažu germanai įpras keltis per Reiną; Cezaris suvokė, su kokiu dideliu pavojumi susidurs romėnų tauta, kai atkeliaus į Galiją labai daug germanų ir šie laukiniai žmonės, užėmę Galiją, veršis į mūsų provinciją, o iš čia į Italiją, kaip padarė kadaise kimbrai ir teutonai[63], tuo labiau kad tik Rodano upė skiria mūsų provinciją nuo sekvanų; todėl jis manė, kad reikia kuo greičiausiai užkirsti kelią šitiems pavojams. Ogi pats Ariovistas apimtas tokio išdidumo ir puikybės, kad atrodo tiesiog nepakenčiamas.

34. Taigi Cezaris nutarė pasiųsti pas Ariovistą pasiuntinius, kad jie pareikalautų, jog šis pasirinktų pokalbiui kokią nors vienodai nuo abiejų nutolusią vietą: jis norįs pasitarti su Ariovistu apie jiems labai svarbius valstybinius reikalus. Ariovistas tiems pasiuntiniams atsakė: jeigu jis turėtų kokį nors reikalą į Cezarį, jau seniai būtų nuvykęs pats; taigi ir Cezaris, jeigu nori ko nors iš jo, turi pas jį ateiti. Be to, jis neturi drąsos be kariuomenės atvykti į Cezario valdomas Galijos žemes, o sutelkti kariuomenės į vieną vietą negali dėl didelių maisto pristatymo sunkumų ir išlaidų. Pagaliau jis stebisi, ko apskritai reikia Cezariui ar romėnų tautai jo nukariautoje Galijoje.

35. Kai Cezariui buvo praneštas toks atsakymas, jis vėl pasiuntė pasiuntinius pas Ariovistą pranešti jam štai ko: kadangi Ariovistas, gavęs tiek daug malonių[64] ir iš jo, ir iš romėnų tautos, kai Cezario konsulavimo metu buvo senato pavadintas karaliumi ir draugu, šitaip atsidėkoja jam ir romėnų tautai, jog kviečiamas nenori ateiti pasikalbėti ir nemato reikalo pasitarti dėl bendrų reikalų ar ką sužinoti, tai Cezaris reikalauja tokių dalykų: pirma, kad neperkeltų per Reiną į Galiją dar didesnės minios žmonių; antra, kad grąžintų iš hedujų gautus įkaitus ir sekvanams leistų sugrąžinti tuos, kuriuos jie turi, ir kad neskriaustų hedujų, nekariautų nei su jais, nei su jų sąjungininkais. Jeigu

Ariovistas taip padarys, tai ir ateity jaus Cezario ir romėnų tautos palankumą bei draugystę; jei nepaklus, tai Cezaris, remdamasis senato nutarimu, priimtu Marko Mesalos ir Marko Pizono konsulavimo metu, kuriuo pavedama kiekvienam Galijos valdytojui, kiek to reikalauja valstybės interesai, ginti hedujus ir kitus romėnų tautos draugus, nežiūrės pro pirštus į hedujams daromas skriaudas.

36. Ariovistas atsakė į šiuos reikalavimus taip: karo teisė yra tokia, kad tie, kurie nugali, valdo tuos, kuriuos nugali, kaip tik nori; taip pat ir romėnų tauta valdo nugalėtuosius ne pagal kieno nors kito nurodymus, o savo nuožiūra; jeigu jis nenurodinėja romėnų tautai, kaip ši turi naudotis savo teise, tai ir romėnų tauta neturi varžyti jo teisės. Hedujai tapo jo duoklininkais, nes išmėgino karo laimę, kovėsi su ginklu rankose ir buvo nugalėti. Cezaris daro jam didelę skriaudą, nes savo atvykimu sumažino jam mokamus mokesčius. Hedujams jis neketina grąžinti įkaitų, tačiau nekariaus nei su jais, nei su jų sąjungininkais, jeigu jie laikysis sutarties, mokės kasmet sutartą duoklę: jeigu jie to nedarys, nieko nepadės nė romėnų tautos brolių vardas; o dėl Cezario pareiškimo, kad jis nežiūrėsiąs pro pirštus į daromas hedujams skriaudas, tai tegul žino, kad niekas, su juo susikovęs, neliko gyvas; jeigu nori, tegul pabando su juo susigrumti: tada supras, ką reiškia nenugalimų germanų narsumas ir didžiulis karo patyrimas tų, kurie keturiolika metų neturėjo nuolatinės pastogės.

37. Tuo pačiu metu, kai Cezariui buvo pranešama, kaip atlikta jo užduotis, atvyko hedujų ir treverų[65] pasiuntiniai: hedujai pasiskųsti, kad neseniai perkelti į Galiją harudai pradėjo niokoti jų kraštą; net davę Ariovistui įkaitus, jie negalėjo nusipirkti taikos; o treverai – kad prie Reino krantų susirinko svebai[66] iš šimto apskričių ir bando keltis per Reiną; jiems vadovauja broliai Nazuja ir Kimberijus. Smarkiai sujaudintas šitų pranešimų, Cezaris nutarė, jog jam reikia labai skubėti, nes nebus lengva

pasipriešinti, jei nauji svebų būriai susijungs su senomis Ariovisto pajėgomis. Taigi, kiek galima greičiau pasirūpinęs maisto atsargomis, skubiai žygiuodamas patraukė prieš Ariovistą.

38. Po trijų žygio dienų jam buvo pranešta, kad Ariovistas su visa savo kariuomene išsiruošė užimti paties didžiausio sekvanų miesto Vezontiono[67] ir jau trys dienos, kai jis žygiuoja palikęs savo kraštą. Cezaris matė reikalą labai saugotis, jog taip neatsitiktų, nes šitame mieste buvo didelės atsargos reikalingų karui dalykų, be to, pati vietos gamta jį taip gynė, kad buvo galima ilgam užtęsti karą; Dubio[68] upė tarsi ratu apjuosia beveik visą miestą, o likusį tarpą, kur neteka upė ir kuris ne didesnis kaip šeši šimtai pėdų, užima labai aukštas kalnas ir jo papėdė iš abiejų pusių susisiekia su upės krantais. Šitą kalną supanti siena sudaro tikrą tvirtovę ir sujungia ją su miestu. Cezaris atskuba čionai žygiuodamas dieną ir naktį, užima miestą ir įkurdina jame įgulą.

39. Kai Cezaris, rūpindamasis maistu ir kitais reikmenimis, užtruko prie Vezontiono keletą dienų, mūsiškių klausinėjami galai ir pirkliai ėmė pasakoti apie germanus, kokio jie milžiniško ūgio, kokie be galo narsūs ir patyrę kovotojai, – sakė, kad dažnai, kaudamiesi su jais, negalėjo pakęsti jų veidų išraiškos ir baisaus akių žvilgsnio, – ir mūsų kariuomenę staiga apėmė tokia baimė, kad nejuokais sudrumstė visų protus ir širdis. Pirmiausia toji baimė kilo tarp tribūnų[69], prefektų[70] ir tų, kurie išvyko iš Romos paskui Cezarį dėl draugystės[71] ir neturėjo didelės karo patirties. Pateikdami vienas vienokią, kitas kitokią priežastį, dėl kurios jiems būtinai reikia išvykti, jie prašė Cezario juos atleisti; kiti, verčiami gėdos jausmo, pasiliko, kad nepasirodytų bailiai; šitie neįstengė nei apsimesti, nei kartais sulaikyti ašarų; užsidarę palapinėse, arba skundėsi savo likimu, arba su savo artimaisiais apgailėjo bendrą pavojų. Visoje stovykloje viešai buvo antspauduojami testamentai. Jų aimanos ir baimė pamažu paveikė netgi tuos karius, centurionus ir raitelių

viršininkus, kurie turėjo didelį karo tarnybos patyrimą. Tie iš jų, kurie nenorėjo, kad juos laikytų tokiais bailiais, sakė biją ne priešo, bet siaurų kelių ir didžiulių miškų, esančių tarp Ariovisto ir jų; arba biją, jog nebus galima patogiai pristatyti maisto. Kai kurie net pačiam Cezariui pranešė, kad kai jis įsakys palikti stovyklą ir pradėti žygį, iš baimės kareiviai nepaklausys ir nežygiuos.

40. Tai pastebėjęs, Cezaris sušaukė karo tarybą[72], pasikvietė į ją visų laipsnių centurionus ir smarkiai juos apkaltino: pirmiausia už tai, jog jie laiko savo reikalu klausinėti ir svarstyti, kur ir kokiu tikslu yra vedami. Kai jis buvo konsulu, Ariovistas karštai geidė romėnų tautos draugystės; tai kodėl kai kas mano, kad dabar jis lengvabūdiškai atsisakys savo įsipareigojimų? Bent jau Cezaris įsitikinęs, kad Ariovistas, sužinojęs jo reikalavimus ir įvertinęs pasiūlymų teisėtumą, nepanorės atstumti nei jo, nei romėnų tautos palankumo. Net jei Ariovistas ir pradės karą, pastūmėtas įniršio ar proto aptemimo, ko pagaliau būgštauti? Arba kodėl jie nepasitiki savo narsumu arba jo pareigingumu? Su šituo priešu, kaip mena mūsų tėvai, buvo išbandytos jėgos, kai Gajus Marijus sumušė kimbrus ir teutonus; tada kariuomenei teko ne mažesnė garbė kaip pačiam karo vadui; neseniai tokie priešai buvo išmėginti Italijoje per vergų sukilimą[73], nors jiems kiek padėjo iš mūsų perimta karo taktika ir drausmė. Iš to galima spręsti, kiek daug gero duoda ištvermė, nes tuos, kurių beginklių kadaise bijota be jokios priežasties, vėliau nugalėjo ginkluotus ir nugalėtojus. Pagaliau tai tie patys priešai, su kuriais dažnai grūmėsi helvetai ne tik savame, bet ir jų krašte ir dažnai nugalėdavo, o juk helvetai negalėjo atsispirti mūsų kariuomenei. Jeigu ką baugina nesėkmingas mūšis ir galų bėgimas, tai pasiteiravę galės sužinoti, kad galai buvo labai išvarginti užtrukusio karo, o Ariovistas vengė atviros kovos ir daug mėnesių lindėjo savo stovykloje ir pelkėse; kai galai jau nesitikėjo susikauti ir ėmė skirstytis, tada Ariovistas juos netikėtai

užpuolė ir laimėjo karą greičiau gudriu planu negu narsumu. Bet tuo planu, kuris tiko prieš laukinius ir nepatyrusius žmones, net pats Ariovistas nesitiki pasinaudoti prieš mūsų kariuomenę. Tie, kurie savo baimę nori pateisinti veidmainišku susirūpinimu dėl maisto pristatymo ir kelio nepatogumų, elgiasi įžūliai, nes arba nepasitiki karo vado pareigingumu, arba mano, kad gali jam nurodinėti. Tai jo rūpestis: maistą pristato sekvanai, leukai, lingonai, jau ir laukuose yra subrendusių javų; koks yra kelias, netrukus įsitikins patys. Jo nė kiek nejaudina kalbos, kad kareiviai nepaklausys įsakymo ir neis į žygį, nes jis žino, jog visi tie vadai, kurių įsakymo kariuomenė nepaklausė, arba po nesėkmės neteko laimės, arba padarė kokį nors nusikaltimą, kurį atskleidus buvo įrodytas jų gobšumas. Kad jis nesiekė pelno, liudija visas jo gyvenimas; sėkmę parodo karas su helvetais. Todėl tai, ką jis ketino atidėti vėlesniam laikui, įvykdys nedelsdamas: ateinančią naktį ketvirtosios sargybos metu įsakys palikti stovyklą, kad kiek galima greičiau sužinotų, ko jie daugiau turi: ar gėdos, ar pareigos jausmo, ar baimės. Net jeigu niekas neseks paskui, jis vis tiek eis su vieninteliu dešimtuoju legionu, dėl kurio jis neabejoja ir kuris bus jo asmeninė sargyba[74]. Šitą legioną Cezaris ypač mylėjo ir dėl jo narsumo labiausiai juo pasitikėjo.

41. Po šitos kalbos stebėtinai pasikeitė visų nuotaika; karius apėmė didžiausias pasitikėjimas ir noras kovoti; dešimtasis legionas per savo tribūnus pirmasis padėkojo už tai, kad taip puikiai atsiliepė apie juos, ir patvirtino, kad jie visiškai pasiruošę kautis. Paskui ir kiti legionai tarėsi su savo karių tribūnais ir vyriausiais centurionais, kad jie atsiprašytų Cezario ir pasakytų, jog jie niekada neabejojo ir nebijojo, o visuomet laikėsi tos nuomonės, kad teisė vadovauti visai karo eigai priklauso ne jiems, o vyriausiajam karo vadui. Priėmęs jų atsiprašymą, Cezaris, padedamas Divitiako, kuriuo iš visų galų labiausiai pasitikėjo, surado tokį kelią, kuriuo galėjo vesti kariuomenę užuolanka atviromis vietomis apie penkiasdešimt tūkstančių

žingsnių, ir, kaip sakė, išžygiavo ketvirtosios sargybos pradžioje. Keliavo nesustodamas, o septintąją kelionės dieną jam žvalgai pranešė, kad Ariovisto kariuomenė yra už dvidešimt keturių tūkstančių žingsnių nuo mūsų kariuomenės.

42. Sužinojęs apie Cezario atvykimą, Ariovistas atsiuntė pas jį pasiuntinius: sakė, kad dabar, Cezariui atėjus arčiau, iš jo pusės nėra kliūčių pokalbiui, kurio Cezaris reikalavo, ir jis mano, kad galės padaryti tai be jokio pavojaus sau. Cezaris neatmetė pasiūlymo, manydamas, kad Ariovistas atėjo į protą, jeigu žada gera valia padaryti tai, ko pirmiau nenorėjo ir prašomas. Cezaris pradėjo tikėtis, jog Ariovistas, sužinojęs jo reikalavimus, liausis spyriojęsis, atsižvelgdamas į tas dideles malones, kurias jam suteikė tiek Cezaris, tiek romėnų tauta. Pokalbis buvo paskirtas už penkių dienų. Tuo tarpu, kai pasiuntiniai buvo siuntinėjami pas vieną ir pas kitą, Ariovistas pareikalavo, kad Cezaris neatsivestų į pasikalbėjimo vietą nė vieno pėstininko: sakė bijąs, kad Cezaris klasta jo neapsuptų; tegul abu atvyksta tik su raiteliais, nes kitaip jis nesutinka ateiti. Cezaris nenorėjo, kad dėl kokios nors priekabės neįvyktų jų pokalbis, antra vertus, jis nedrįso patikėti savo gyvybės galų raiteliams, todėl nutarė būsiant patogiausia atimti arklius iš visų galų raitelių ir užsodinti ant arklių dešimtojo legiono karius, kuriais labiausiai pasitikėjo, kad prireikus turėtų pačią ištikimiausią apsaugą. Kai tas buvo daroma, vienas iš dešimtojo legiono karių ne be sąmojo pasakė, kad Cezaris padarė dar daugiau, nei žadėjo: mat buvo žadėjęs laikyti dešimtąjį legioną prie savęs kaip asmens sargybą, o dabar jį net pakėlė į raitelių luomą[75].

43. Buvo didelė lyguma, o joje nemažas žemių kauburys. Ši vieta buvo beveik vienodai nutolusi nuo Ariovisto ir Cezario stovyklų. Čionai, kaip buvo sutarta, jie atvyko pasikalbėti. Ant arklių atsivestą legioną Cezaris pastatė už dviejų šimtų žingsnių nuo šito kauburio; tokiu pat atstumu nuo jo sustojo ir Ariovisto raiteliai. Ariovistas pareikalavo, kad jie kalbėtųsi

sėdėdami ant arklių ir kad kiekvienas atsivestų į pasikalbėjimo vietą po dešimt raitelių be savęs. Jiems čia atjojus, Cezaris savo kalbos pradžioje priminė ir savo, ir senato suteiktas Ariovistui malones: kad buvo senato pavadintas karaliumi ir draugu, kad jam buvo pasiųstos gausios dovanos[76]; paaiškino, jog ši garbė romėnų yra labai retai suteikiama ir tik už labai didelius nuopelnus. Ariovistas, nors neturėjo nei teisės, nei tinkamos priežasties to reikalauti, gavo šiuos titulus tik dėl Cezario ir dėl senato gerumo ir dosnumo. Dar Cezaris aiškino, kokie seni ir teisėti draugiški saitai jungia romėnus ir hedujus, kokie, kaip dažnai ir kaip buvo priimami senato nutarimai, suteikiantys garbę hedujams, kaip hedujai visada pirmavo Galijoje, net anksčiau, negu susidraugavo su romėnais. Romėnų tauta turi įprotį rūpintis, kad jos draugai ir sąjungininkai ne tik neprarastų to, ką turi, bet įgytų dar didesnę įtaką, garbę ir galią; kas gali leisti, kad iš jų būtų išplėšta tai, ką jie turėjo prieš sudarydami sąjungą su romėnų tauta? Pagaliau Cezaris pakartojo tuos pačius reikalavimus, kuriuos buvo įpareigojęs perduoti per pasiuntinius: kad nepultų nei hedujų, nei jų sąjungininkų, kad grąžintų įkaitus, o jeigu negali išsiųsti į tėvynę nė kiek germanų, tai tegul nors neleidžia jiems daugiau keltis per Reiną.

44. Ariovistas nedaug ką atsakė į Cezario reikalavimus, bet labai daug gyrėsi savo žygdarbiais: sakė, kad Reiną perėjo ne savo noru, bet prašomas ir raginamas galų; tėvynę ir artimuosius paliko tikėdamasis didelio pelno; gyventi Galijoje jam leido patys galai; įkaitus davė savo noru; naudodamasis karo teise, ima duoklę, kurią nugalėtojas paprastai uždeda nugalėtiesiems. Ne jis puolė galus, bet galai jį: visos Galijos valstybės buvo susirinkusios kautis su juo ir išėjo į mūšio lauką, bet šita jungtinė kariuomenė viename mūšyje buvo jo visiškai nugalėta. Jeigu jie norėtų dar kartą išmėginti laimę, jis pasiryžęs kautis; jeigu nori gyventi taikiai, tai būtų neteisinga iš jų pusės atsisakyti mokėti duoklę, kurią iki šiol mokėjo geruoju. Romėnų tautos draugystė

turėtų suteikti jam garbę ir apsaugą, o ne nuostolį, juk tokios vilties skatinamas jos siekė. Bet jeigu dėl romėnų tautos kaltės jam nebebus mokami mokesčiai ir atkris pasidavusieji, jis taip pat mielai atsižadės romėnų tautos draugystės, kaip buvo jos siekęs. O kad jis perkėlė į Galiją daugybę germanų, tai šitai padarė norėdamas apsiginti, o ne užkariauti Galiją; tą liudija tas dalykas, kad jis atėjo tik prašomas, ir ne užkariauti, o ginti. Jis atėjo į Galiją anksčiau už romėnus. Niekad iki šiol romėnų kariuomenė nebuvo išėjusi už Galijos provincijos ribų. Ko Cezaris nori? Kodėl atvyko į jo valdas? Šita Galija yra jo provincija, taip pat kaip anoji – mūsų. Kaip romėnams nereikėtų nusileisti, jeigu jis veržtųsi į jų žemes, taip ir mes elgiamės neteisingai, varžydami jo teises. Jeigu, pasak Cezario, hedujai ir gavo iš senato romėnų tautos brolių vardą, tai jis nėra toks laukinis ir nepatyręs, kad nežinotų padėties ir to, jog hedujai nei padėjo romėnams per neseniai buvusį karą su alobrogais, nei pasinaudojo romėnų parama kovoje su juo ir sekvanais. Jis turi pagrindo įtarti, jog Cezaris, prisidengdamas draugyste, laiko Galijoje kariuomenę, kad galėtų jį užpulti. Jeigu Cezaris neišeis ir neišsives kariuomenės iš šitų vietų, jis laikys Cezarį ne savo draugu, o priešu. Jeigu jis užmuš Cezarį, padarys didelę paslaugą daugeliui kilmingų ir galingų romėnų, – sužinojo tai iš jų pačių per jų pasiuntinius, – ir mainais už Cezario mirtį įsigis visų jų malonę ir draugystę. Jeigu Cezaris pasitrauks ir leis jam laisvai valdyti Galiją, tai jis gausiai atsilygins ir kariaus visuose karuose, kur tik Cezaris panorės, ir baigs juos be jokio vargo ir pavojaus Cezariui.

45. Cezaris daug kalbėjo apie tai, kodėl jis negali atsisakyti savo reikalavimų: nei jo, nei romėnų tautos paprotys neleidžia palikti tokių nusipelniusių sąjungininkų; jis nemano, kad Galija labiau priklauso Ariovistui negu romėnų tautai. Arvernai ir rutenai buvo nukariauti Kvinto Fabijaus Maksimo[77], bet jiems romėnų tauta dovanojo ir ne tik nepadarė savo valdiniais, bet

netgi nepaskyrė mokėti duoklės. Todėl, jeigu atsižvelgtume į labai senus laikus, tai romėnų valdžia Galijoje yra visiškai teisėta; jeigu atkreiptume dėmesį į senato nutarimus, tai Galija privalo būti laisva, nes senatas norėjo, kad ji, nors ir užkariauta, vadovautųsi savais įstatymais.

46. Kol juodu taip tarėsi, Cezaris gavo žinią, kad Ariovisto raiteliai artinasi prie kauburio, prijoja prie mūsiškių ir svaido į mūsiškius akmenis bei strėles. Cezaris baigė pokalbį ir pasitraukė prie saviškių, įsakė jiems jokių strėlių į priešus nemėtyti. Mat nors ir matė, kad rinktiniam legionui nebus pavojinga kautis su raiteliais, manė, jog negalima to daryti, nes sumušti priešai galėtų sakyti, jog jie pasikalbėjimo metu buvo romėnų klastingai apsupti. Paskui, kai visi kariai sužinojo, kaip išdidžiai per pokalbį elgėsi Ariovistas, nepripažindamas romėnams jokių teisių į Galiją, kaip jo raiteliai užpuolė mūsiškius ir dėl to teko nutraukti pasitarimą, mūsų kariuomenę apėmė dar didesnis ryžtas ir noras kautis nei anksčiau.

47. Po dviejų dienų Ariovistas siunčia pasiuntinius pas Cezarį pasakyti, kad jis nori pratęsti su juo pokalbį apie reikalus, kuriuos jie pradėjo svarstyti, bet nebaigė, todėl tegul vėl paskiria pasikalbėjimo dieną arba, jeigu to nenori, tegul atsiunčia kurį nors savo legatą. Cezaris nematė reikalo su juo kalbėtis, tuo labiau kad pasikalbėjimo metu germanai negalėjo susilaikyti nelaidę strėlių į mūsiškius. Siųsti legatą iš savųjų tarpo laikė labai pavojingu dalyku, tolygiu legato paaukojimui tiems laukiniams žmonėms. Todėl jis nusprendė, kad bus patogiausia pasiųsti Gajų Valerijų Procilą, Gajaus Valerijaus Kaburo sūnų, labai narsų ir išsilavinusį jaunuolį, kurio tėvą Gajus Valerijus Flakas buvo apdovanojęs Romos pilietybe; šis jaunuolis buvo labai ištikimas, mokėjo galų kalbą, kuria Ariovistas dėl ilgo bendravimo su galais jau buvo įpratęs kalbėtis, ir germanai neturėjo priežasčių jo įžeisti; su juo buvo pasiųstas ir Markas Mecijus, kurį su Ariovistu siejo svetingumo saitai. Jiems buvo pavesta

sužinoti Ariovisto pasiūlymus ir pranešti juos Cezariui. Kai Ariovistas išvydo juos savo stovykloje, visos kariuomenės akivaizdoje sušuko: ko pas jį atėję? ar tik ne šnipinėti? Neleido jiems kalbėti[78] ir surakino grandinėmis.

48. Tą pačią dieną Ariovistas pasistūmėjo arčiau ir sustojo kalno papėdėje už šešių tūkstančių žingsnių nuo Cezario stovyklos. Kitą dieną jis praėjo su savo kariuomene pro Cezario stovyklą ir du tūkstančiai žingsnių už jos įsirengė stovyklą; taip jis tikėjosi sutrukdysiąs Cezariui apsirūpinti maistu, kuris buvo gabenamas iš sekvanų ir hedujų. Nuo šiol Cezaris ištisas penkias dienas išvesdavo savo kariuomenę priešais stovyklą ir laikė parengtą mūšiui, kad Ariovistas, jei panorės kautis, turėtų tokią galimybę. Ariovistas visas tas dienas laikė savo kariuomenę stovykloje ir kasdien dalyvaudavo tik raitelių kovose. Germanai buvo ypač įgudę prie tokio kovos būdo: buvo šeši tūkstančiai germanų raitelių ir tiek pat labai greitų ir narsių pėstininkų; šitie raiteliai iš visos kariuomenės išsirinkdavo savo apsaugai po vieną pėstininką; su jais raiteliai eidavo į mūšį, prie jų pasitraukdavo; jei kildavo koks pavojus, jie subėgdavo gelbėti; kai sunkiai sužeistas raitelis nukrisdavo nuo arklio, apstoję jį gindavo; jeigu reikėdavo žygiuoti kur nors toliau arba kuo greičiau pasitraukti, tai jie dėl nuolatinio mankštinimosi būdavo tokie greiti, kad laikydamiesi už karčių neatsilikdavo nuo arklių.

49. Kai Cezaris suprato, kad Ariovistas pasilieka stovykloje, nenorėjo, jog dar ilgiau būtų trukdoma pristatyti maistą, ir parinko patogią vietą stovyklai kiek aukščiau tos vietos, kur buvo įsikūrę germanai, maždaug už šešių šimtų žingsnių nuo jų; išrikiavo kariuomenę trimis eilėmis ir nuėjo į tą vietą. Įsakė, kad pirmoji ir antroji eilės būtų pasiruošusios kautis, o trečioji – tvirtintų stovyklą. Ši vieta, kaip minėta, buvo nutolusi nuo priešo apie šešis šimtus žingsnių. Ariovistas čionai pasiuntė apie šešiolika tūkstančių pasirengusių mūšiui vyrų drauge su visais

raiteliais, kad šie gąsdintų mūsiškius ir trukdytų tvirtinimo darbus. Cezaris vis tiek, kaip buvo nutaręs, įsakė dviem eilėm atremti priešus, o trečiajai baigti darbą. Kai stovykla buvo įrengta, Cezaris paliko čia du legionus ir dalį pagalbinės kariuomenės, o likusius keturis legionus nuvedė į didžiąją stovyklą.

50. Kitą dieną Cezaris savo įpročiu išvedė kariuomenę iš abiejų stovyklų ir, kiek paėjęs nuo didžiosios stovyklos, išrikiavo mūšiui ir davė priešams galimybę susikauti. Kai suprato, kad ir dabar šie neišeis, apie pietus sugrąžino kariuomenę į stovyklą. Tik tada pagaliau Ariovistas pasiuntė dalį savo pajėgų užimti mažosios stovyklos. Ir vieni, ir kiti įnirtingai kovėsi iki pat vakaro. Saulei leidžiantis Ariovistas savo kariuomenę, patyrusią daug nuostolių, bet ir daug jų padariusią, parvedė į stovyklą. Kai Cezaris pasiteiravo belaisvių, kodėl Ariovistas vengia mūšio, tai sužinojo, kad pagal germanų paprotį šeimų motinos, imdamosi burtų ir pranašavimų, paskelbia, ar naudinga pradėti mūšį, ar ne[79]; taigi jos pasakė, kad germanams dievai neleis nugalėti, jei jie pradės mūšį prieš jaunatį.

51. Kitą dieną Cezaris paliko, kaip jam atrodė, pakankamą apsaugą abiem stovykloms saugoti, o visą pagalbinę kariuomenę sustatė priešų akivaizdoje priešais mažąją stovyklą; kadangi jis turėjo daug mažiau legiono karių, nei buvo priešų, tai norėjo pasinaudoti jais dėl vaizdo; pats, išrikiavęs kariuomenę trimis eilėmis, prisiartino prie pat priešų stovyklos. Tik dabar germanai buvo priversti išvesti savo kariuomenę iš stovyklos; sustatė ją pagal gimines, vienodais tarpais vienus nuo kitų harudus, markomanus, tribokus, vangionus, nemetus, euduzijus, svebus[80], be to, visą savo išrikiuotą kariuomenę apstatė vežimais, kad neliktų vilties pabėgti. Ant vežimų susodino moteris, kurios, ištiesusios rankas, verkdamos maldavo į mūšį einančius vyrus, kad neatiduotų jų į romėnų vergiją.

52. Cezaris paskirstė legatus ir kvestorių vadovauti atskiriems legionams, kad kiekvienas turėtų savo narsumo liudininkus, o

pats pradėjo mūšį iš dešiniojo sparno, nes matė, kad ta priešų dalis pati silpniausia. Kai buvo duotas mūšio ženklas, mūsiškiai taip smarkiai puolė priešus, o priešai taip staiga ir greitai šoko pirmyn, kad nebuvo laiko sviesti į priešą iečių; numetę jas šalin, ėmė kapotis kardais. Germanai savo papročiu greitai sudarė falangą ir atrėmė kardų smūgius. Atsirado nemažai mūsiškių, kurie užšokdavo ant falangos, išlupdavo rankomis skydus ir sužeisdavo priešus kirsdami iš viršaus. Kai kairiajame sparne priešų rikiuotė buvo sumušta ir priversta bėgti, dešiniajame jie, pasinaudoję savo persvara, ėmė smarkiai spausti mūsiškius. Tai pastebėjęs, jaunasis Publijus Krasas[81], vadovaująs raiteliams ir mažiau užimtas už tuos, kurie kovėsi rikiuotėje, pasiuntė į pagalbą spaudžiamiems mūsiškiams trečiąjį būrį.

53. Taip mūšis buvo atnaujintas, visi priešai leidosi bėgti ir nesiliovė bėgę tol, kol pasiekė Reino upę, kuri buvo maždaug už penkiasdešimties tūkstančių žingsnių nuo šitos vietos; čia tik nedaugelis išsigelbėjo: vieni pabandė perplaukti upę pasitikėdami savo jėgomis, kiti surado kokį nors laivelį. Tarp jų buvo ir Ariovistas, kuris, radęs prie kranto pririštą valtelę, ja paspruko; visus kitus išžudė besivydami mūsų raiteliai. Ariovistas turėjo dvi žmonas[82]: vieną – svebų kilmės, kurią buvo atsivedęs iš tėvynės, antrą – norikų kilmės, karaliaus Vokciono seserį, kurią, brolio atsiųstą, vedė Galijoje: jos abi žuvo per tą bėgimą; iš dviejų dukterų viena buvo užmušta, o kita paimta į nelaisvę. Gajus Valerijus Procilas, kurį sargybiniai bėgdami vilko sukaustytą triguba grandine, netikėtai susidūrė su pačiu Cezariu, su raiteliais persekiojančiu priešus. Tas susitikimas suteikė Cezariui ne mažesnį džiaugsmą kaip pati pergalė, nes jis pamatė patį garbingiausią visos Galijos žmogų, savo artimą draugą ir svečią, atimtą iš priešų rankų ir jam sugrąžintą; tad Procilą ištikusi nelaimė negalėjo aptemdyti Cezario didelio džiaugsmo ir džiūgavimo dėl pergalės. Procilas pasakojo, kad jo akivaizdoje buvo tris kartus metami burtai, ar reikia jį tuojau pat sudeginti, ar

palikti vėlesniam laikui; tie burtai buvo jam palankūs ir jis likęs sveikas; taip pat buvo surastas ir atvestas pas Cezarį Markas Mecijus.

54. Kai anapus Reino buvo pranešta apie šitą mūšį, svebai, jau susirinkę prie Reino krantų, patraukė namo. Ubijai[83], kurie gyveno prie pat Reino, užpuolė išsigandusius svebus ir persekiodami daug jų nužudė. Cezaris, laimėjęs per vieną vasarą du labai didelius karus, kiek anksčiau, nei to reikavo metų laikas, nuvedė kariuomenę į žiemos stovyklą[84] sekvanų krašte. Vadovauti žiemos stovyklai paskyrė Labieną, o pats išvyko į Priešalpinę Galiją dalyvauti teismų posėdžiuose[85].

Antroji knyga

1. Kai Cezaris buvo, kaip anksčiau minėjome, Priešalpinėje Galijoje žiemos stovykloje, jį dažnai pasiekdavo gandai ir tapo aišku iš Labieno laiškų, kad visi belgai, kurie, kaip sakėme, sudaro trečiąją Galijos dalį, rengia sąmokslą[1] prieš romėnų tautą ir keičiasi įkaitais. Sąmokslo priežastys yra šios: pirma, jie baiminosi, kad sutramdžius visą Galiją nebūtų pas juos atvesta mūsų kariuomenė; antra, kurstė kai kurie galai: tie, kurie nenorėjo, kad germanai ilgiau užsibūtų Galijoje, ir vos pakentė, kad romėnų kariuomenė žiemoja ir įsitvirtina Galijoje; kiti, kurie dėl nepastovaus ir lengvo būdo troško naujos valdžios; taip pat tie, kurie dėl mūsų valdžios negalėjo lengvai įgyvendinti savo ketinimų, mat Galijoje užgrobia valdžią galingesni ir turintieji lėšų samdytis žmones.

2. Cezaris, sunerimęs dėl šių žinių ir laiškų, surinko Priešalpinėje Galijoje du naujus legionus[2] ir prasidėjus vasarai pasiuntė legatą Kvintą Pedijų, kad nuvestų juos į Užalpinę Galiją. Pats, kai tik laukuose atsirado pakankamai pašaro, atvyko pas kariuomenę. Įpareigojo senonus[3] ir kitus galus, belgų kaimynus, sužinoti ir pranešti jam, kas ten pas juos darosi. Šie visi sutartinai pranešа, kad renkami būriai, telkiama vienon vieton kariuomenė. Tada Cezaris nusprendė išžygiuoti nedelsdamas. Pasirūpinęs maisto atsargomis, paliko stovyklą ir maždaug po penkiolikos dienų atvyko prie belgų pasienio.

3. Kadangi atvyko ten netikėtai, greičiau, nei visi laukė, tai remai[4], kurie iš visų belgų gyvena arčiausiai Galijos, pasiuntė pas jį pasiuntinius, žymiausius piliečius Ikcijų ir Andekombogijų, kad jie pasakytų, jog remai atsiduoda romėnų tautos globai ir galiai, paveda jai viską, kas jiems priklauso, ir jog jie niekada nepritarė kitiems belgams ir apskritai niekada nerengė sąmokslo prieš romėnų tautą. Jie pasiryžę ir įkaitus duoti, ir vykdyti įsakymus, ir atverti savo miestus, ir pagelbėti maistu bei visu kuo kitu. Sako, kad visi likusieji belgai, griebęsi ginklų, susijungė su šioje Reino pusėje gyvenančiais germanais. Toks esąs jų visų įsiūtis, kad remai nesugebejo atkalbėti nuo sąmokslo net sau giminingų svesionų[5], kurie turi tą pačią teisę ir tuos pačius įstatymus, tą pačią valdžią karo ir taikos metu.

4. Kai Cezaris jų pasiteiravo, kokios tos tautos, kaip apsiginklavusios ir ką sugeba kare, tai sužinojo štai ką: dauguma belgų kilę iš germanų[6], kurie senais laikais persikėlė per Reiną, pasiliko dėl derlingų žemių ir išvijo tose vietose gyvenusius galus. Jie vieninteliai, kurie, kaip dar mena tėvai, kai buvo nusiaubta visa Galija, atrėmė ir neįsileido teutonų bei kimbrų. Todėl, prisimindami anas kovas, jie laiko save svarbia tauta ir karo reikaluose labai išdidūs. Remai sakė žiną, koks jų skaičius, nes bendra kilmė ir giminystės ryšiai leido jiems sužinoti, kiek karių pasižadėjo duoti šitam karui kiekviena tauta per bendrą belgų pasitarimą. Iš jų ir narsumu, ir svarba, ir žmonių gausumu įtakingiausi yra belovakai[7]: jie gali apginkluoti šimtą tūkstančių žmonių, iš jų pažadėjo šešiasdešimt tūkstančių rinktinių karių ir todėl pareikalavo sau teisės vadovauti karui. Svesionai yra remų kaimynai, valdo plačiausias ir derlingiausias žemes. Dar mename buvus jų karaliumi Divitiaką[8], patį galingiausią visos Galijos žmogų, kuris valdė ne tik didelę šio krašto dalį, bet jo galia siekė net ir Britaniją; dabar karaliaująs Galba; šiam dėl jo teisingumo ir išminties, visiems sutinkant, pavesta vadovauti visam karui; svesionai turi dvylika miestų, žada penkiasdešimt

tūkstančių ginkluotų karių; tiek pat žada ir nervijai[9], kurie laikomi ištvermingiausiais, gyvena toliausiai iš visų. Atrebatai žada penkiolika tūkstančių, ambianai – dešimt tūkstančių, morinai – dvidešimt penkis tūkstančius, menapijai – devynis tūkstančius, kaletai – dešimt tūkstančių, tiek pat – veliokasai ir viromandujai, atuatukai – devyniolika tūkstančių[10]. Manoma, kad keturiasdešimt tūkstančių duos kondruzai, eburonai, cerozai, pemanai, kurie visi vadinami vienu germanų vardu.

5. Cezaris padrąsino remus, palydėjo maloniais žodžiais, liepė atvykti pas jį visam senatui[11] ir duoti įkaitais kilmingųjų vaikus. Visa tai jie stropiai įvykdė nustatytu laiku. Cezaris dėjo daug pastangų, įtikinėdamas hedują Divitiaką, kaip svarbu Romos valstybei ir jų bendram labui neleisti susijungti priešų būriams, kad netektų kautis vienu metu su tokiomis didžiulėmis pajėgomis. Tą galima padaryti, jeigu hedujai įves savo kariuomenę į belovakų šalį ir ims niokoti jų žemes. Tai pavedęs, jį paleido. Sužinojęs iš pasiųstų žvalgų ir iš remų, kad susirinko visa belgų kariuomenė ir žygiuoja prieš jį, Cezaris skubiai perkėlė kariuomenę per Aksonos[12] upę, tekančią remų šalies pakraštyje, ir ten įrengė stovyklą. Šiuo žygiu apsaugojo vieną stovyklos pusę upės krantu, pridengė stovyklos užnugarį nuo priešų ir užsitikrino saugų maisto pristatymą iš remų ir kitų valstybių. Per tą upę buvo tiltas. Ten išdėstė apsaugą, o kitoje upės pusėje paliko Kvintą Titurijų Sabiną su šešiomis kohortomis. Įsako sustiprinti stovyklą dvylikos pėdų aukščio pylimu ir aštuoniolikos pėdų pločio grioviu.

6. Už aštuonių tūkstančių žingsnių nuo šitos stovyklos buvo remų miestas Bibraktas[13]. Belgai, tik priėję, ėmė jį labai smarkiai pulti. Tą dieną remai vos atsilaikė. Tiek galai, tiek belgai puola taip: daugybė žmonių apsupa miesto sienas ir ima mėtyti į jas akmenis; kai ant sienų nelieka gynėjų, padarę iš skydų stogą (vėžlį) prisiartina ir pasikasa po siena – tą kartą tai buvo nesunku padaryti. Kai tokia didžiulė minia ėmė svaidyti akmenis ir ietis, niekas negalėjo pasilikti ant sienų. Kai naktis nutraukė

puolimą, remas Ikcijus, kilmingas ir labai įtakingas tarp savųjų žmogus, vadovaująs miesto gynybai, vienas iš tų, kurie buvo pas Cezarį prašyti taikos, siunčia jam pasiuntinį pranešti, kad jeigu negaus pagalbos, neįstengs ilgiau laikytis.

7. Apie vidurnaktį Cezaris, panaudojęs kaip vedlius Ikcijaus pasiuntinius, siunčia miestelėnams į pagalbą numidus, Kretos šaulius ir Balearų kilpininkus[14]. Jiems atvykus sustiprėjo remų viltis apsiginti ir padidėjo kovos ryžtas, o priešai dėl tos pačios priežasties prarado viltį užimti miestą. Taigi jie dar pabuvo šiek tiek prie miesto, nusiaubė remų laukus, sudegino visus, kiek tik priėjo, kaimus ir namus, paskui patraukė su visa kariuomene Cezario stovyklos link ir mažiau nei už dviejų tūkstančių žingsnių nuo jos pastatė savo stovyklą. Šita stovykla, kaip rodė dūmai ir sargybos ugnis, nusitęsė daugiau kaip aštuonis tūkstančius žingsnių.

8. Cezaris dėl priešų gausumo ir gando apie ypatingą jų drąsą nutarė iš pradžių vengti lemiamų kautynių, tačiau kasdien raitelių mūšiuose bandė, ko vertas priešų narsumas ir ką gali mūsiškiai. Įsitikino, kad mūsiškiai nėra menkesni. Prie stovyklos buvo pačios gamtos sukurta patogi ir paranki vieta išrikiuoti kariuomenei. Ta kalva, ant kurios buvo įrengta stovykla, buvo nedaug pakilusi virš lygumos, o atkreipta į priešą pusė turėjo tiek pločio, kiek vietos galėjo užimti mūšiui išrikiuota kariuomenė. Be to, iš abiejų šonų kalva turėjo stačius šlaitus, o iš priekio nuožulniai leidosi į lygumą. Cezaris liepė iš abiejų tos kalvos pusių skersai iškasti apie keturių šimtų žingsnių ilgio griovį, o jo galuose pastatyti sustiprinimus ir sustatyti svaidomąsias mašinas, kad jam išrikiavus karius ir per kautynes priešai negalėtų, pasinaudodami tokia didele persvara, apsupti jo kareivių iš šono. Paskui jis paliko stovykloje du legionus, kuriuos neseniai surinko, kad prireikus galėtų juos panaudoti, ir priešais stovyklą išrikiavo mūšiui likusius šešis legionus. Priešai taip pat išvedė savo kariuomenę iš stovyklos ir išrikiavo.

9. Tarp mūsų ir priešo kariuomenių buvo nedidelė pelkė. Priešai laukė, ar mūsiškiai neis per ją, o mūsiškiai stovėjo pasirengę mūšiui ir, tikėdamiesi, kad priešai pirmieji pradės eiti, norėjo juos užpulti tada, kai šie negalės gintis. Tuo tarpu tarp dviejų kariuomenių kovėsi raiteliai. Kai nei vieni, nei kiti nepradėjo keltis per pelkę, po mūsų raiteliams sėkmingesnio mūšio Cezaris sugrąžino saviškius į stovyklą. Priešai iš tos vietos patraukė tiesiog prie Aksonos upės, kuri, kaip minėta, tekėjo už mūsų stovyklos. Čia, radę brastas, pamėgino pervesti dalį savo kariuomenės, norėdami, jei pasiseks, užimti įtvirtinimą, saugomą legato Kvinto Titurijaus, ir išardyti tiltą, o jei nepasiseks, – nusiaubti remų laukus, kurių mums reikėjo karui, ir sutrukdyti pristatyti maistą.

10. Cezaris, sužinojęs apie tai iš Titurijaus, skubiai pervedė tiltu visus raitelius, lengvai ginkluotus numidus, kilpininkus bei šaulius ir nužygiavo prieš belgus. Toje vietoje įvyko smarkus mūšis. Mūsiškiai užpuolė besikeliančius per upę priešus ir labai daug jų išžudė, o likusius, narsiai mėginusius pereiti per kritusiųjų kūnus, atmušė daugybe iečių. Tuos, kurie perėjo pirmieji, apsupo ir išžudė mūsų raiteliai. Priešai suprato, kad viltis paimti miestą ir persikelti per upę buvo apgaulinga. Pamatė, kad mūsiškiai nė nemano eiti kautis į nepatogią vietą, o be to, jiems ėmė trūkti maisto. Sušaukę pasitarimą nutarė, kad geriausia kiekvienam grįžti į savo namus, o paskui, vėl iš visur susirinkus, ginti tuos, į kurių šalį pirmiausia įsiverš romėnų kariuomenė. Jau geriau kariauti savo žemėje negu svetimoje ir naudotis savo maisto ištekliais. Priimti šitokį nutarimą, be kitų priežasčių, juos pastūmėjo ir žinia, kad Divitiakas su hedujais artinasi prie belovakų krašto. Jie negalėjo įtikinti belovakų, kad pasiliktų čia ir neitų saviesiems į pagalbą.

11. Taip nutarę, antrosios nakties sargybos metu išėjo iš stovyklos su dideliu triukšmu ir bildesiu, be jokios nustatytos tvarkos ir vadovavimo, nes kiekvienas stengėsi pirmas rasti kelią ir

skubėjo grįžti namo, todėl iškeliavimas tapo panašus į bėgimą. Cezaris tučtuojau sužinojo apie tai iš žvalgų, bet bijojo pinklių, nes dar nesuprato, kodėl jie traukiasi, ir laikė pėstininkus bei raitelius stovykloje. Auštant, kai žvalgybos būriai patvirtino tą pranešimą, Cezaris pasiuntė į priekį visus raitelius, kad jie sulaikytų paskutinįjį priešų būrį, ir paskyrė vadovauti raiteliams legatus Kvintą Pedijų ir Lucijų Aurunkulėjų Kotą. Įsakė legatui Titui Labienui sekti paskui su trimis legionais. Šitie užpuolė paskutinįjį priešų būrį ir persekiojo jį daug tūkstančių žingsnių, išžudė daugybę bėgančiųjų. Patys paskutiniai šito užpulto būrio kariai sustojo ir drąsiai sutiko puolančius mūsų karius, o esantys priekyje, manydami, kad pavojus toli, ir niekieno nevadovaujami, kai tik išgirdo užpakaly riksmą, visai pakriko ir leidosi bėgti tikėdamiesi išsigelbėti. Tad mūsiškiai be jokio pavojaus išžudė jų tiek, kiek leido dienos ilgumas, nustojo juos vytis tik saulei leidžiantis ir, kaip buvo įsakyta, grįžo į stovyklą.

12. Rytojaus dieną Cezaris, nelaukdamas, kol priešai atsigaus nuo išgąsčio ir bėgimo, patraukė su kariuomene pas svesionus, artimiausius remų kaimynus, ir labai greitai žygiuodamas ėjo Noviodūno miesto link[15]. Tik priėjęs, be pasirengimo pamėgino jį paimti, nes girdėjo, kad jame nėra gynėjų, bet nors gynėjų ir buvo mažai, dėl plataus griovio ir aukštų sienų užimti jo negalėjo. Todėl sustiprino stovyklą, ėmė stumti į priekį vinėjas[16] ir ruošti, kas reikia miestui paimti. Tada artimiausią naktį grįžo į miestą visa pabėgusių svesionų minia. Prie miesto buvo skubiai pristumtos vinėjos, supiltas pylimas ir pastatyti bokštai. Išsigandę milžiniškų apgulos statybų, kokių galai niekad anksčiau neregėjo ir negirdėjo, ir romėnų greitumo, svesionai siuntė pas Cezarį pasiuntinius tartis dėl pasidavimo; to pasiekė, nes remai prašė svesionų pasigailėti.

13. Cezaris, kai gavo įkaitus, pačius žymiausius piliečius ir paties karaliaus Galbos du sūnus, kai buvo perduoti visi mieste esantys ginklai, pripažino svesionų pasidavimą ir nuvedė

kariuomenę pas belovakus. Šie su visu savo turtu pasislėpė Bratuspantijaus[17] mieste, ir kai Cezaris su kariuomene buvo nuo jo maždaug už penkių tūkstančių žingsnių, iš miesto jo pasitikti išėjo visi pagyvenę žmonės ir ištiesę rankas bei garsiai šaukdami rodė, kad jie pasiduoda jo malonei ir neketina priešintis ginklu romėnams. Taip pat, kai prisiartino prie miesto ir pradėjo prie jo statyti stovyklą, vaikai ir moterys savo papročiu tiesė nuo sienų rankas ir prašė romėnus taikos.

14. Juos užtaria Divitiakas, mat pasitraukus belgams jis paleido hedujų kariuomenę ir grįžo pas Cezarį. Sako, kad belovakai visą laiką buvo ištikimi ir palaikė draugiškus santykius su hedujų valstybe. Tik pastūmėti savo vyresniųjų, aiškinusių, kad Cezario pavergti hedujai turi pakelti nepakenčiamus užgauliojimus, jie atskilo nuo hedujų ir pradėjo kariauti su romėnų tauta. Tie, kurie buvo šito sąmokslo vadai ir suprato, kokią nelaimę užtraukė valstybei, pabėgo į Britaniją. Prašo ne tik belovakai, bet juos užtaria ir hedujai, kad Cezaris parodytų jam būdingą atlaidumą ir malonę. Šitaip jis padidins hedujų įtaką tarp visų belgų, o jų kariuomene ir ištekliais hedujai, ištikus karui, visada galėdavo remtis.

15. Cezaris atsakė, kad jis, gerbdamas Divitiaką ir hedujus, priims belovakus globon ir jų pasigailės. Kadangi jų valstybė turi didelę įtaką tarp belgų ir daug gyventojų, iš jų pareikalavo šešių šimtų įkaitų. Kai buvo perduoti įkaitai ir sunešti visi mieste esantys ginklai, Cezaris iškeliavo į ambianų kraštą, ir šie nedelsdami pasidavė su visu savo turtu. Su jais ribojosi nervijai[18]. Cezaris, klausinėdamas apie jų būdą ir papročius, štai ką sužinojo: jie visai neįsileidžia į savo kraštą pirklių; griežtai draužia įvežti vyną ir kitus su prabanga susijusius daiktus, nes mano, kad visa tai lepina ir mažina narsumą. Nervijai yra laukiniai ir labai drąsūs žmonės, jie bara ir kaltina kitus belgus už tai, kad šie pasidavė romėnams ir gėdingai atsisakė tėvų narsumo; tvirtina, kad nesiųs pas Cezarį pasiuntinių nei priims kokias nors taikos sąlygas.

16. Po trijų dienų žygio per nervijų kraštą Cezaris iš belaisvių sužinojo, kad ne daugiau kaip už dešimt tūkstančių žingsnių nuo stovyklos teka Sabio[19] upė; už tos upės apsistojo visi nervijai ir laukia ateinant romėnų. Kartu su jais yra jų kaimynai atrebatai ir viromandujai, mat nervijai abi šias tautas įtikino drauge išmėginti karo laimę. Be to, jie laukia atuatukų kariuomenės, kuri jau pakeliui. Moteris ir vyrus, dėl amžiaus jau netinkamus kariauti, jie įkurdino tokioje vietoje, kurios dėl pelkių kariuomenė negalėtų pasiekti.

17. Sužinojęs apie tai, Cezaris siunčia į priekį žvalgus ir centurionus, kad jie parinktų stovyklai tinkamą vietą. Kadangi Cezarį lydėjo ir kartu keliavo daug pasidavusių belgų ir kitų galų, kai kurie iš jų, kaip vėliau sužinota iš belaisvių, perpratę žygio tvarką, kurios tomis dienomis laikėsi mūsų kariuomenė, naktį pabėgo pas nervijus ir papasakojo, kad tarp atskirų legionų eina didelė gurguolė[20]. Todėl nesunku bus užpulti pirmąjį legioną, einantį su nešuliais, kai jis atkeliaus į stovyklą, o kiti legionai dar bus toli. Sumušus tą legioną ir pagrobus gurguolę, kiti legionai neišdrįs priešintis. Patarimas buvo tuo svarbesnis, kad nervijai nuo senų laikų negali pasigirti raiteliais ir nesirūpina jais iki šiol, o visas jų karo pajėgas sudaro pėstininkai, – kad galėtų lengviau apsiginti nuo susiruošusių plėšikauti kaimynų raitelių, jie įpjaudavo jaunus medelius ir prilenkdavo juos prie žemės, o tarp plačiai išsikerojusių šakų prisodindavo gervuogių ir erškėčių krūmų, ir ta gyvatvorė saugodavo tarsi siena: pro ją ne tik nebuvo galima įžengti, bet ir nieko pamatyti. Kadangi visa tai galėjo sutrukdyti mūsų kariuomenės žygį, tai nervijai manė, kad šiuo patarimu verta pasinaudoti.

18. Mūsiškių parinktoji stovyklai vieta atrodė taip: prie anksčiau minėtos Sabio upės tęsėsi vienodai nuožulni nuo pat viršūnės kalva. Priešais ją, kitame upės krante, buvo beveik tokio pat nuožulnumo kalva, jos papėdėje – dviejų šimtų žingsnių plikas plotas, o viršutinė dalis buvo taip apaugusi mišku, kad

sunkiai galėjai ten ką nors įžvelgti. Šitame miške slėpėsi priešai. O atviroje vietoje palei upę buvo matyti tik keli raitelių postai. Upės gylis buvo apie tris pėdas.

19. Cezaris, pasiuntęs pirmyn raitelius, sekė paskui su visais pėstininkais. Bet žygio tvarka buvo visai kita, negu belgai pranešė nervijams. Artindamasis priešų link, Cezaris, kaip buvo įpratęs, vedė šešis legionus, pasirengusius mūšiui, už jų buvo visos kariuomenės gurguolė, o už jos ėjo du neseniai surinkti legionai, kurie užbaigė visą vorą ir saugojo gurguolę. Mūsų raiteliai su kilpininkais ir šauliais perėjo upę ir susikovė su priešų raiteliais. Šie tai pasitraukdavo pas savuosius į mišką, tai vėl iš jo puldavo mūsiškius. O mūsiškai drįsdavo vytis besitraukiančius priešus tik atvirose vietose. Tuo metu pirmieji atėję šeši legionai išmatavo vietą ir pradėjo įtvirtinti stovyklą. Kai besislapstantieji miške išvydo mūsų kariuomenės gurguolės priekį (mat atėjo jų sutartas mūšio laikas), tuoj miške išsirikiavo mūšiui, padrąsino vieni kitus ir staiga visu pulku iššoko iš miško ir puolė mūsų raitelius. Kai juos lengvai nugalėjo ir išvaikė, nepaprastai greitai atbėgo prie upės – taip, kad beveik vienu metu buvo galima regėti priešus ir prie miško, ir upėje, ir netoli mūsų. Tokiu pačiu greičiu jie kopė į kalvą ir skubėjo prie mūsų stovyklos ir tų, kurie rūpinosi stovyklos įtvirtinimu.

20. Cezariui viską teko daryti vienu metu: iškelti vėliavą – tai buvo ženklas, kad reikia ruoštis mūšiui, – atšaukti karius nuo darbo, grąžinti tuos, kurie, ieškodami pylimui medžiagos, buvo nuėję toliau, išrikiuoti kariuomenę, paraginti karius ir [trimitu] duoti ženklą mūšiui. Visa tai padaryti sutrukdė laiko stoka ir staigus priešų antpuolis. Du dalykai padėjo įveikti šiuos sunkumus: kareivių sumanumas ir patirtis – išmankštinti ankstesnių mūšių, jie patys ir negavę nurodymų nė kiek ne blogiau žinojo, ką reikia daryti. Cezaris buvo uždraudęs legatams pasitraukti nuo darbo ir savo legionų, kol bus sustiprinta stovykla.

Priešams prisiartinus ir greitai įsiveržus, jie visai nelaukė Cezario įsakymo, bet patys darė tai, kas atrodė reikalinga.

21. Davęs pačius būtiniausius nurodymus, Cezaris nubėgo skatinti karių ten, kur jie buvo, ir pataikė į dešimtąjį legioną. Jiems nesakė ilgos kalbos, tik paragino nepamiršti iki šiol buvusios drąsos, neišsigąsti ir narsiai sutikti priešo puolimą; kadangi priešai buvo tik per ieties atstumą, davė mūšio ženklą. Iš čia jis nuskubėjo į kitą vietą, norėjo taip pat paraginti karius, bet rado juos jau kovojančius. Laiko buvo tiek mažai, o priešai taip veržėsi kautis, kad nebuvo kada ne tik užsidėti pasižymėjimo ženklų, bet ir užsimauti šalmų bei nuplėšti nuo skydų dangalų. Kas kur buvo, ten, metęs darbą, pasiliko ir stojo po tomis vėliavomis, kurias pastebėjo pirmiausia, kad beieškodamas savųjų neprarastų kautynėms brangaus laiko.

22. Kariuomenė buvo išrikiuota labiau taip, kaip to reikalavo vietos sąlygos, kalvos nuožulnumas ir laikas, o ne karo meno taisyklės ir tvarka. Legionai stovėjo ir kovėsi su priešais atskirai vienas nuo kito. Tarp legionų, kaip minėjome, buvo labai tankios užtvaros, jos trukdė matyti, kas darosi toliau; negalima buvo nei išdėstyti pagalbinių pajėgų, nei numatyti, kur ir ko reikia, nei vienam žmogui visko tvarkyti ir vadovauti. Taigi, susidarius tokioms nepalankioms sąlygoms, ir kautynių laimė įvairiai svyravo.

23. Devintojo ir dešimtojo legiono kariai, stovintys kairiajame sparne, metę ietis greitai nuvijo nuo kalvos į upę nuvargusius ir dėl greito bėgimo netekusius kvapo, išsekintus žaizdų atrebatus – mat jiems teko šis sparnas. Puolė kardais mėginančius pereiti upę ir daug jų, negalinčių gintis, išžudė. Paskui patys nedvejodami perėjo upę ir pateko į nepatogią vietą, bet kai priešai vėl ėmė pulti ir atnaujino mūšį, privertė priešus bėgti. Panašiai kitoje vietoje du atskiri legionai, vienuoliktasis ir aštuntasis, nuvijo nuo kalvos viromandujus, su kuriais buvo susirėmę ir kovėsi ant paties upės kranto. Tuo tarpu beveik visa stovykla iš

priešakio ir iš kairiojo sparno liko be apsaugos, dešiniajame sparne stovėjo dvyliktasis legionas, o netoli jo – septintasis. Tada, suglaudę gretas, į šitą vietą skubėjo visi nervijai, vadovaujami vyriausiojo vado Boduognato. Jų viena dalis iš neapsaugotos pusės ėmė supti legionus, o kita patraukė į kalvos viršūnę, kur buvo stovykla.

24. Tuo pačiu metu mūsų raiteliai ir kartu su jais esantys lengvai ginkluoti pėstininkai, kuriuos, kaip minėjome, priešai išvaikė jau pirmu puolimu, traukdamiesi į stovyklą susidūrė su ateinančiu priešu ir vėl pasileido bėgti į kitą pusę; o gurguolininkai, pastebėję pro užpakalinius stovyklos vartus ir nuo kalvos viršūnės, kad mūsiškiai perėjo upę kaip nugalėtojai, išėjo grobio, bet kai atsigręžę pamatė po mūsų stovyklą besisukiojančius priešus, pasileido strimgalviais bėgti. Tuo laiku pakėlė riksmą ir triukšmą gurguolę lydėję varovai ir blaškėsi iš baimės į visas puses. Visa tai labai paveikė treverų raitelius, kurie garsėjo tarp galų nepaprastu narsumu ir, savo valstybės siųsti, buvo atėję Cezariui į pagalbą. Kai jie pamatė mūsų stovykloje minią priešų, smarkiai spaudžiamus ir beveik apsuptus legionus, išsklaidytus gurguolininkus, raitelius, kilpininkus, numidus, bėgančius kur akys veda, neteko vilties, kad mes galėtume laimėti, parjojo namo ir pranešė savo tautiečiams, jog romėnai visiškai sutriuškinti, o jų stovykla ir gurguolės atiteko priešams.

25. Padrąsinęs dešimtąjį legioną, Cezaris nuskubėjo į dešinįjį sparną ir ten pamatė, kad priešas smarkiai spaudžia mūsiškius, kad dvyliktojo legiono kariai stovi petys į petį ir patys sau trukdo kautis dėl pernelyg glaudžių gretų, kad užmušti visi ketvirtosios kohortos centurionai ir vėliavnešys, o vėliava prarasta, kad kitų kohortų centurionai arba užmušti, arba sužeisti, tarp jų ir labai narsus pirmasis centurionas[21] Publijus Sekstijus Bakulas taip nusilpęs dėl daugybės sunkių žaizdų, jog nebegali stovėti ant kojų; kad pavargę ir kiti kariai, o kai kurie, stovėję paskutinėje eilėje, palieka mūšio lauką ir sprunka nuo

apšaudymo; tuo tarpu priešai vis lipa ir lipa iš priekio į kalvą ir puola iš abiejų sparnų: apskritai padėtis be galo bloga ir nėra ko pasiųsti į pagalbą. Tada Cezaris pagriebė iš vieno užpakalinės eilės kareivio skydą, mat buvo atėjęs be jo, stojo į pirmąją kautynių eilę, kreipėsi vardais į centurionus ir paragino likusius, įsakė manipulams prasiskirti, kad būtų galima lengviau mosuoti kardais ir pradėti puolimą. Jam pasirodžius kariai atgavo viltį laimėti ir atgijo, nes vyriausiojo karo vado akivaizdoje (nors padėtis buvo ir labai pavojinga) kiekvienas karys stengėsi rodyti savo uolumą, todėl puolantys priešai buvo truputį pristabdyti.

26. Cezaris pamatė, jog ir septintąjį legioną, kovojantį šalia, spaudžia priešai, todėl paragino tribūnus, kad legionai pamažu susijungtų, pasisuktų ir pereitų į puolimą. Taip padarę pradėjo priešintis smarkiau ir kovoti narsiau, nes pridengdami vienas kitą nebijojo, kad priešas užpuls iš užnugario. Tuo metu priešai nuo kalvos viršūnės pastebėjo tų dviejų legionų karius, kurie ėjo paskutiniai ir dengė gurguolę. Jie, išgirdę apie mūšį, žygiavo kaip galima greičiau, o Labienas, kuris buvo užėmęs priešų stovyklą, pastebėjęs iš aukštumos, kas darosi mūsų stovykloje, pasiuntė saviesiems į pagalbą dešimtąjį legioną. Šio legiono kariai iš raitelių ir gurguolininkų bėgimo suprato, kokia bloga padėtis ir kad stovykla, legionai ir vyriausiasis vadas pateko į didžiausią pavojų, todėl skubėjo negailėdami jėgų.

27. Jiems atėjus padėtis taip pasikeitė, kad net ir tie mūsiškiai, kurie gulėjo sunkiai sužeisti, pasirėmę skydais vėl kovėsi; beginkliai gurguolininkai, pamatę priešų išgąstį, net pastodavo kelią ginkluotiems priešams, o raiteliai, norėdami narsumu nuplauti bėgimo gėdą, kovojo visame mūšio lauke, stengdamiesi pranokti legionų karius. Bet ir priešai, nors turėjo labai mažai vilties išsigelbėti, parodė tokį nepaprastą narsumą, kad kai krito pirmieji, arčiausiai esantys stojo ant kritusiųjų ir kovėsi ant jų lavonų. Kai ir šitie krito, padidindami lavonų krūvas, likę gyvi nuo jų tartum nuo kalvos šaudė į mūsiškius ir svaidė atgal

pagautas mūsų ietis. Reikėjo pripažinti, kad ne be reikalo buvo vadinami narsuoliais tie, kurie drįso pereiti plačiausią upę, užlipti ant aukščiausių krantų ir patekti į labai nepatogią vietą; tik didvyriškumas šituos neįveikiamus darbus padarė lengvus.

28. Po šito mūšio buvo beveik sunaikinta ir nervijų tauta, ir jos vardas[22]. Vyresnio amžiaus nervijai, kurie kartu su moterimis ir vaikais, kaip minėjome, buvo paslėpti apsemiamose žemumose ir pelkėse, gavę žinią apie tą mūšį pamanė, kad nugalėtojams nieko nėra sunkaus, o nugalėtiesiems – nieko saugaus, pritarus visiems išlikusiems pasiuntė pas Cezarį pasiuntinius ir jam pasidavė. Minėdami valstybę ištikusią nelaimę, jie pranešė, kad iš šešių šimtų senatorių beliko trys, iš šešiasdešimties tūkstančių galinčių nešioti ginklą vyrų – vos penki šimtai. Cezaris, norėdamas parodyti, kad nelaimingiems ir maldaujantiems jis yra gailestingas, pasigailėjo visų ir leido jiems pasilikti savame krašte ir miestuose, įsakė kaimynams jų neskriausti ir nesigriebti smurto.

29. Atuatukai, kuriuos minėjome anksčiau, su visa savo kariuomene ėjo nervijams į pagalbą, bet gavę žinią apie tą mūšį pasuko iš kelio namo; palikę visus miestus ir įtvirtinimus, sunešė visą savo turtą į vieną puikiai gamtos apsaugotą miestą. Tą miestą beveik iš visų pusių supo aukščiausios uolos ir skardžiai, bet vienoje vietoje buvo likęs priėjimas, kuris pamažu kilo aukštyn, jo plotis buvo apie du šimtus pėdų. Šitą prieigą jie buvo apsaugoję labai aukšta dviguba siena, o dabar dar pridėjo ant sienų kuo sunkesnių akmenų ir išaštrintų rąstų. Atuatukai buvo kilę iš kimbrų ir teutonų. Šitos tautos, eidamos pulti mūsų provincijos ir Italijos, paliko šiapus Reino tuos krovinius, kurių negalėjo pasiimti ir kartu gabenti. O jiems saugoti paliko šešis tūkstančius žmonių. Šie, kai kimbrai ir teutonai žuvo, daug metų kovojo su kaimynais: kartais puldavo patys, kartais gindavosi užpulti. Pagaliau susitaikė su kaimynais ir visiems sutinkant išsirinko čia vietą gyventi.

30. Iš pradžių, kai tik atvyko mūsų kariuomenė, atuatukai dažnai išsiverždavo iš miesto ir nesmarkiai susiremdavo su mūsiškiais; bet kai miestą apjuosė dvylikos pėdų aukščio ir penkiolikos tūkstančių pėdų ilgio pylimas su daugybe sutvirtinimų, jie užsidarė mieste. Kada buvo išstumtos vinėjos ir supiltas pylimas, jie pamatė toli statomą bokštą, ėmė nuo savo sienų juoktis ir garsiai tyčiotis, kad tokia didelė mašina statoma taip toli už miesto. Klausė, iš kur tokie nedidukai žmonės tikisi paimti rankų ir jėgų tokiam sunkiam bokštui pritraukti prie miesto sienų (reikia pasakyti, kad galai, būdami labai aukšti, niekino mus dėl mūsų mažo ūgio).

31. Kai atuatukai išvydo, kad bokštas iš tikrųjų juda ir artėja prie sienų, buvo sukrėsti tokio naujo, nematyto reginio ir pasiuntė pas Cezarį pasiuntinius prašyti taikos. Šie taip kalbėjo: neabejoja, kad romėnai kariauja ne be dievų pagalbos, jei gali taip greitai stumti tokias aukštas mašinas; todėl jie patys su visu savo turtu pasiduoda romėnų valdžiai. Prašo ir maldauja tik vieno: jeigu Cezaris parodys savo atlaidumą ir gerumą, apie kurį jie girdėjo iš kitų, ir nutars pasigailėti atuatukų, tegul neatima iš jų ginklų. Beveik visi kaimynai yra jų priešai ir pavydi jiems narsumo. Atidavę ginklus, jie negalės gintis nuo kaimynų. Jeigu jau teko tokia nelaimė, geriau pakęsti likimą, skirtą romėnų tautos, kad ir koks jis būtų, negu žūti nuo žiaurių kaimynų, kuriuos jie iki šiol buvo įpratę valdyti.

32. Cezaris jiems atsakė, kad pasigailės jų veikiau iš savo įpročio, o ne dėl jų nuopelno, jeigu jie pasiduos anksčiau, negu sienlaužis palies miesto sienas; bet apie pasidavimą galima kalbėti tik tada, kai jie atiduos ginklus. Su jais pasielgs kaip su nervijais: uždraus kaimynams skriausti romėnų tautos valdinius. Pasiuntiniai perdavė atsakymą saviškiams, ir šie pasižadėjo įvykdyti visus reikalavimus. Nuo sienos į griovį, iškastą aplink miestą, buvo numesta tiek daug ginklų, kad jų krūvos beveik siekė sienos ir pylimo viršų, bet, kaip vėliau paaiškėjo, beveik

trečdalis ginklų buvo palikta ir paslėpta mieste. Tą dieną vartai buvo atverti, ir ji praėjo ramiai.

33. Artėjant vakarui Cezaris įsakė uždaryti vartus ir išvesti iš miesto kareivius, kad naktį jie nenuskriaustų miestelėnų. Šie, kaip išaiškėjo, iš anksto susitarė (nes tikėjosi, kad po pasidavimo sustiprinimus saugantys kariai bus išvesti arba saugos ne taip stropiai) ir apsiginklavo ne tik tais ginklais, kuriuos buvo pasilikę ir paslėpę, bet ir greitai, kiek leido laikas, iš žievės padarytais ar iš vytelių nupintais skydais, kuriuos aptraukė oda. Trečiosios nakties sargybos metu visi staiga išsiveržė iš miesto toje vietoje, kur atrodė lengviausia prieiti prie mūsų sustiprinimų. Greitai, pagal iš anksto duotus Cezario nurodymus, buvo uždegti pavojaus laužai ir atbėgo pagalba iš artimiausių sustiprinimų. Kadangi visa viltis išsigelbėti buvo tik jų narsumas, priešai kovojo taip įnirtingai, kaip ir turėjo kovoti narsuoliai, kurie turi maža vilties išsigelbėti kovodami nepatogioje vietoje, apšaudomi nuo pylimo ir bokštų. Žuvo beveik keturi tūkstančiai atuatukų, likusieji buvo atstumti į miestą. Kitą dieną, kadangi jau niekas negynė, buvo išlaužti vartai ir įvesta į miestą mūsų kariuomenė. Viską, kas buvo mieste, Cezaris pardavė kaip karo grobį. Cezariui pirkėjai pranešė, kad nupirko penkiasdešimt tris tūkstančius žmonių.

34. Tuo pačiu metu Publijus Krasas, kurį Cezaris buvo pasiuntęs su vienu legionu pas venetus, venelus, osismus, koriozolitus, esuvijus, aulerkus, redonus (visos šitos pajūrio tautos gyvena prie Okeano), pranešė, kad jos visos pajungtos romėnų tautos valdžiai.

35. Po šitų žygių buvo sutramdyta visa Galija, o tarp barbarų tas karas taip išgarsėjo, kad netgi tos tautos, kurios gyveno už Reino, siuntė pas Cezarį pasiuntinius, žadėjo duoti įkaitų ir vykdyti Cezario įsakymus. Šitiems pasiuntiniams Cezaris liepė sugrįžti pas jį kitos vasaros pradžioje, nes dabar skubėjo į Italiją ir Ilyriją[23]. Pats nuvedė legionus žiemoti į karnutų, andų, turonų

ir kitų tautų, gyvenančių arti tų vietų, kur Cezaris kariavo, kraštus ir iškeliavo į Italiją. Cezariui raštu pranešus apie tuos karus, senatas paskelbė penkiolikos dienų padėkos iškilmes[24]. Šitokia garbė niekam anksčiau nebuvo suteikta.

Trečioji knyga

1. Keliaudamas į Italiją, Cezaris pasiuntė Servijų Galbą[1] su dvyliktuoju legionu ir dalimi raitelių į nantuatų, veragrų ir sedūnų kraštą[2], kuris driekiasi nuo alobrogų šalies, Lemano ežero ir Rodano upės iki pat Alpių viršūnių. Siuntimo priežastis buvo ta, kad Cezaris norėjo atverti kelią per Alpes[3], kuriuo, patirdami didelį pavojų ir mokėdami didelius mokesčius, įprato keliauti pirkliai. Jis leido Galbai, jei atrodys reikalinga, šiose vietose įkurdinti žiemai legioną. Galba po kelių sėkmingų mūšių paėmė daugybę jų tvirtovių. Kai visi atsiuntė pasiuntinius, davė įkaitus, kai buvo sudaryta taika, jis nutarė palikti dvi kohortas pas nantuatus, o su likusiomis šio legiono kohortomis žiemoti veragrų kaime, kuris vadinamas Oktoduru[4]. Tas kaimas yra slėnyje, prie jo prisišliejusi nedidelė lyguma, o iš visų pusių jį supa aukščiausi kalnai. Kadangi upė dalina jį į dvi dalis, vienoje to kaimo dalyje jis leido žiemoti galams, o kitą, galų paliktą ir tuščią, paskyrė žiemoti kohortoms. Tą vietą sustiprino pylimu ir grioviu.

2. Kai žiemos stovykloje praslinko jau daug dienų, kai jau įsakė čionai sugabenti maistą, staiga iš žvalgų sužinojo, kad iš tos kaimo dalies, kurioje galams leido būti, visi naktį pasitraukė ir aplinkiniai kalnai užimti didelio sedūnų ir veragrų pulko. Tai, kad galai staiga sumanė vėl atnaujinti karą ir pulti legioną, atsitiko dėl kelių priežasčių: pirmoji ta, kad jautė panieką nepilnam legionui dėl jo mažumo, nes trūko dviejų kohortų ir daugelio

karių, išsiųstų rinkti maisto; antroji ta, jog galai manė, kad mūsiškiai dėl nepatogios vietos nesugebės atremti nė pirmojo jų puolimo, kai jie leisis bėgti nuo kalnų į slėnį ir šaudyti. Buvo ir trečioji priežastis: jie liūdėjo atiduotų įkaitais savo vaikų ir buvo įsitikinę, kad romėnai ne tik dėl kelio mėgina užimti Alpių viršūnes, bet nori tas vietas prijungti prie gretimos provincijos ir valdyti amžinai.

3. Gavęs šitokias žinias, kadangi dar nebuvo užbaigti nei stovyklos įrengimo, nei sustiprinimo darbai, pakankamai nebuvo pasirūpinta nei javais, nei kitokiu maistu, – juk po to, kai galai pasidavė ir davė įkaitus, jis manė, jog nėra ko bijoti karo, – Galba greitai sušaukė karinį pasitarimą ir ėmė teirautis nuomonių. Šitame pasitarime, – kadangi iškilo toks netikėtas pavojus ir buvo matyti, kad visi kalnai pilni daugybės ginkluotų žmonių, keliai atkirsti ir negalima tikėtis pagalbos, negalima pristatyti maisto, beveik nėra vilties išsigelbėti, – buvo išsakytos tokios nuomonės, kad reikia palikti gurguolę, išsiveržti iš stovyklos ir gelbėtis tais pačiais keliais, kuriais buvo atėję. Tačiau didesnioji dalis buvo tos nuomonės, kad šį patarimą reikia pasilaikyti kraštutiniam atvejui, o dabar – išbandyti, kas bus, ir ginti stovyklą.

4. Po trumpos pertraukėlės, kad vos užteko laiko sutvarkyti ir padaryti tą, ką nusprendė, priešai, davę ženklą, ėmė bėgti iš visų pusių ir mėtyti į pylimą akmenis bei ietis. Mūsiškiai iš pradžių, kol dar buvo neišeikvotos jėgos, narsiai atrėmė puolimą ir nepaleido nuo pylimo veltui nė vienos strėlės; kai tik pasirodydavo, kad kuri nors stovyklos dalis spaudžiama priešų ir netekusi gynėjų, bėgdavo ten į pagalbą. Bet priešų pranašumas buvo tas, kad kai šie, ilgos kovos išvarginti, pasitraukdavo iš kautynių, jų vieton stodavo kiti, kupini jėgų; viso to negausūs mūsiškiai negalėjo daryti: nebuvo galima ne tik pavargusiam pasitraukti iš kovos, bet net ir sužeistam palikti vietos, kur stovėjo, ir atgauti jėgas.

5. Kai jau buvo kovota be pertraukos daugiau kaip šešias valandas ir mūsiškiai pritrūko ne tik jėgų, bet ir iečių, o priešai, silpstant mūsiškiams, vis smarkiau puolė, ėmė griauti pylimą ir užkasinėti griovį, padėtis tapo itin grėsminga. Publijus Sekstijus Bakulas, pirmojo manipulo centurionas, – minėjome, kad kare su nervijais jis gavęs daug žaizdų, – taip pat tribūnas Gajus Voluzenas, labai sumanus ir drąsus vyras, atbėga pas Galbą ir aiškina, kad tėra viena viltis išsigelbėti, jeigu išsiveržę iš stovyklos išbandytų paskutinį gelbėjimosi būdą. Taigi Galba, sušaukęs centurionus, skubiai praneša kariams, kad jie trumpam liautųsi kovoję ir tik atmuštų mėtomas į juos ietis – taip jie pailsės nuo įtampos, o paskui, kai bus duotas ženklas, turės išsiveržti iš stovyklos ir tik savo narsumui patikėti išsigelbėjimo viltį.

6. Kariai daro, kas įsakyta, ir staiga išsiveržia pro visus vartus, neduodami priešams galimybės nei suvokti, kas dedasi, nei susitvarkyti. Taip pasikeitus likimui, mūsiškiai tuos, kurie tikėjosi užimti stovyklą, apsuptus iš visų pusių išžudo; iš daugiau kaip trisdešimties tūkstančių žmonių, – tvirtinama, kad tiek barbarų buvo atėję prie stovyklos, – nukovė daugiau negu trečdalį, o kitus, išgąsdintus, privertė bėgti ir neleido jiems sustoti net ant aukštumų. Šitaip išsklaidę visą priešų kariuomenę, atėmę ginklus, mūsiškiai grįžo į savo įtvirtinimus. Po šito mūšio Galba, kadangi nenorėjo dažniau bandyti likimo ir atsiminė atėjęs į žiemos stovyklą kitu tikslu, o čia susidūrė su kitomis aplinkybėmis, ypač jaudinamas maisto stokos, kitą dieną padegė visus to kaimo pastatus ir skubinosi grįžti į provinciją; nekliudomas jokio priešo ir negaišinamas, Galba nuvedė sveiką legioną į nantuatų kraštą, paskui į alobrogų ir čia peržiemojo.

7. Po šitų įvykių Cezaris turėjo pagrindo manyti, kad Galija numalšinta, nes įveikti belgai, išvyti germanai, Alpėse nugalėti sedūnai, taigi prasidedant žiemai iškeliavo į Ilyriją, nes taip pat norėjo aplankyti tas tautas ir pažinti jų kraštą, bet netikėtai Galijoje kilo karas. Šio karo priežastis buvo tokia. Jaunasis Publijus

Krasas žiemojo su septintuoju legionu netoli Okeano andų[5] krašte. Kadangi šiose vietose trūko maisto, pasiuntė jo ieškoti į artimiausias valstybes daug prefektų[6] ir tribūnų; tarp jų buvo į esuvijų[7] kraštą pasiųstas Titas Terasidijus, į koriozolitų[8] – Markas Trebijus Galas, į venetų[9] – Kvintas Velanijus ir Titas Silijus.

8. Šios tautos įtaka tarp visų pajūrio kraštų pati didžiausia, nes venetai turi daugiausia laivų, kuriais plaukioja į Britaniją; be to, pralenkia kitus jūreivystės reikalų išmanymu ir patyrimu. Prie atviro audringo Okeano jų rankose yra negausūs išsimėtę uostai ir todėl beveik visi, kurie plaukioja tomis mariomis, moka jiems mokesčius. Venetai pirmieji padarė pradžią sulaikydami Silijų ir Velanijų, nes tikėjosi per juos atgauti savo įkaitus, kuriuos buvo davę Krasui. Jų pavyzdys paakino kaimynus: kaip galams įprasta, jie skubiai ir ūmiai keičia sumanymus, dėl tos pačios priežasties sulaiko Trebijų ir Terasidijų, skubiai siunčia vieni pas kitus pasiuntinius ir prisiekia per savo vyresniuosius, kad nieko nepradės be visų sutikimo ir visiems teks tas pats likimas; ragina ir kitas tautas, kad verčiau liktų gyventi iš protėvių paveldėtoje laisvėje, negu kęstų romėnų vergovę. Greitai palenkė savo pusėn viso pajūrio tautas ir kartu pasiuntė pas Publijų Krasą pasiuntinius, kad šis grąžintų jiems įkaitus, jeigu nori susigrąžinti saviškius.

9. Cezaris, sužinojęs apie tai iš Kraso, nes pats buvo per toli, įsako tuo tarpu pastatyti Ligerio upėje[10], įtekančioje į Okeaną, karo laivus, surinkti iš provincijos irkluotojų, paruošti jūrininkų ir vairininkų. Visa tai greitai atlikus, Cezaris, kai tik leido metų laikas, išskubėjo pas kariuomenę. Venetai ir kitos tautos, sužinojusios apie Cezario atvykimą, suprato, kokį didelį padarė nusikaltimą, nes sulaikė ir suėmė pasiuntinius[11], kurių vardas visuomet buvo šventas ir neliečiamas visose tautose; todėl, jausdamos didelį pavojų, ėmė ruoštis karui ir ypač pradėjo rūpintis laivynu, dėdamos į jį tuo didesnę viltį, kad nepaprastai pasitikėjo vietos gamta. Jie žinojo, kad pėstininkams užkerta kelią

pajūrio pelkės, kad keblu plaukti laivais dėl nežinomų vietų ir vos keleto uostų; be to, tikėjosi, jog dėl maisto stokos mūsų kariuomenė ilgai neužsibus jų krašte. Ir net jeigu viskas susiklostytų kitaip, nei jie mano, vis tiek jie turi daugiau laivų, o romėnai neturi laivų, nepažįsta nei tų vietų, kur ketina kariauti, nei brastų, nei uostų, nei salų; buvo įsitikinę, kad visai kas kita yra plaukioti uždaroje jūroje (Viduržemio) ir bekraščiame atvirame Okeane. Šitaip nutarę ima tvirtinti miestus, vežti į juos iš kaimų maistą. Laivus, kiek tik gali, sutelkia Venetijoje[12], nes mano, kad čia Cezaris pradės karą. Į šitą karą kaip sąjungininkus pasikviečia osismus, leksovijus, namnetus, ambiliatus, morinus, diablintus, menapijus; pagalbinę kariuomenę pasišaukia iš priešais esančios Britanijos.

10. Kariauti buvo sunkumų, kuriuos anksčiau nurodėme, tačiau daug kas skatino Cezarį stoti į šitą karą: mat buvo neteisėtai sulaikyti romėnų raiteliai, po pasidavimo vėl sukeltas maištas, atsimesta davus įkaitus, slapta susimokė tiek daug valstybių, o svarbiausia, jis manė, jog jei nesiims prieš jas jokių priemonių, tai ir kitos tautos nuspręs galinčios daryti tą patį. Tad suprasdamas, kad beveik visi galai trokšta permainų ir nesunkiai sukurstomi kariauti, be to, visi žmonės iš prigimties geidžia laisvės ir nekenčia vergovės, nutarė, jog reikia padalinti kariuomenę ir plačiau išskirstyti, kol prie sąmokslo neprisidėjo dar daugiau tautų.

11. Taigi pasiuntė legatą Titą Labieną su raiteliais pas treverus, gyvenančius prie pat Reino. Jam įsako aplankyti remus bei kitus belgus ir išlaikyti juos paklusnius, taip pat liepia sudrausti galų pakviestus pagalbon germanus, jei šie mėgintų laivais jėga keltis per upę. Publijui Krasui su dvylika legioninių kohortų ir daugybe raitelių įsako keliauti į Akvitaniją, kad ten gyvenantys nesiųstų į Galiją pagalbos ir nesusijungtų tokios didelės tautos. Legatą Kvintą Titurijų Sabiną su trimis legionais siunčia į venelų, koriozolitų, leksovijų kraštus, kad pasistengtų atkirsti jų

karo pajėgas. Jaunąjį Decimą Brutą[13] paskiria vadovauti laivynui ir galų laivams, kuriuos įsakė surinkti iš piktonų, santonų ir kitų numalšintų kraštų, ir liepia jam kuo greičiau vykti pas venetus. O pats skubiai keliauja ten su pėstininkų kariuomene.

12. Venetų miestai išdėstyti taip, kad, būdami nerijos ar kyšulių gale, jie yra nepasiekiami nei sausuma dėl dukart per parą kas dvylika valandų kylančio potvynio, nei jūra, nes prasidėjus atoslūgiui laivai atsiduria seklumoje. Taigi abu šie dalykai apsunkina miesto puolimą. Jeigu kartais, sunkiu darbu pastačius užtvanką ir sukrovus pylimą iš akmenų, tokį aukštą kaip ir miesto sienos, romėnams pasisekdavo juos įveikti ir jie suabejodavo savo likimu, tai atvarydavo daugybę laivų, kurių jiems nestigo, išgabendavo visą savo turtą ir patys pasitraukdavo į artimiausius miestus; ten vėl gynėsi, išnaudodami tą pačią patogią padėtį. Šitaip jie elgėsi gerą vasaros dalį, tuo labiau kad mūsų laivus sulaikė audros ir buvo nepaprastai sunku irtis plačioje ir atviroje jūroje, siaučiant audroms ir neužtinkant beveik jokių arba tik retus uostus.

13. Venetų laivai buvo pastatyti ir apginkluoti šitaip: jų dugnai kiek plokštesni nei mūsų laivų, kad galėtų lengviau atlaikyti atoslūgius ir plaukti per seklumas; laivų priekiai ir vairagaliai labai aukšti, pritaikyti bangų mūšai ir audroms; visas laivas padarytas iš ąžuolo, kad atlaikytų bet kokią jėgą ir smūgius. Sijos buvo iš vienos pėdos storio rąstų, sukaltų didžiojo piršto storumo geležinėmis vinimis; inkarai buvo pritvirtinti ne virvėmis, o geležinėmis grandinėmis; bures jie darė iš kailių ir plonai išdirbtų odų, – gal dėl linų stokos, gal dėl nemokėjimo jų naudoti, o gal – kas panašiau į tiesą – todėl, kad manė, jog drobinėms burėms sunku atlaikyti tokias Okeano audras ir vėjo smarkumą, be to, nepatogu valdyti ir taip sunkius laivus. Kai su šiais laivais susidurdavo mūsiškiai, pranokdavo juos tik greitumu ir irklų jėga, o visu kuo kitu galų laivai buvo patogesni, labiau pritaikyti ir prie vietos sąlygų, ir prie kovos su audromis. Nė kiek jų

laivams – tokie jie buvo tvirti – negalėjo pakenkti mūsų laivų priekis[14]; buvo nelengva dėl jų aukščio mėtyti ietis ir dėl tos pačios priežasties nepatogu užkabinti kobiniu. Be to, kai imdavo siausti vėtra, o jie vis tiek leisdavosi į jūrą, tai lengviau pakęsdavo audrą, saugiau sustodavo seklumose, o atoslūgio metu nebijojo nei akmenų, nei uolų; mūsų laivams visų tokių netikėtumų reikėjo labai saugotis.

14. Paėmęs nemažai miestų, Cezaris suprato, kad veltui daromas toks sunkus darbas, nes negalima nei sulaikyti priešų, bėgančių iš užimtų miestų, nei jiems pakenkti, todėl nusprendė laukti laivyno. Kai tik jis atplaukė ir priešai tai pamatė, tuoj du šimtai dvidešimt venetų laivų, visiškai pasirengusių mūšiui ir puikiai apginkluotų, išplaukė iš uosto ir išsirikiavo priešais mūsiškius. Nei viso laivyno vadas Brutas, nei tribūnai ir centurionai, kuriems buvo patikėti atskiri laivai, negalėjo apsispręsti, ką reikia daryti ir kokio laikytis mūšio plano. Jie žinojo, kad laivų priekiu pakenkti negali, ir nors iškėlė savo laivuose bokštus, vis tiek barbarų laivų vairas buvo aukščiau, todėl iš apačios paleistos strėlės nebuvo veiksmingos, užtat galų strėlės krito su didesne jėga. Mūsiškiai paruošė tik vieną labai naudingą įtaisą. Užmovė ir pritvirtino ant ilgų kotų labai aštrius dalgius, panašius į kablius sienoms ardyti. Kai su jais užkabindavo ir pritraukdavo virves, rišančias burių skersinius prie stiebų, imdavo smarkiai irkluoti ir virves sutraukydavo. Joms trūkus patys nukrisdavo ir laivo stiebo skersiniai, o kadangi visa galų viltis dėta į laivų bures ir įtaisus, tai netekus jų laivai tapdavo nenaudingi. Tolesnis mūšis priklausė tik nuo narsumo, kuriuo mūsų kariai nesunkiai pralenkdavo priešą, tuo labiau kad viskas vyko Cezario ir visos kariuomenės akivaizdoje ir nė vienas nors kiek drąsesnis poelgis negalėjo likti nepastebėtas. Visi kalnai ir aukštumos, iš kur matėsi jūra, buvo užimtos mūsų kariuomenės.

15. Kai skersiniai, kaip sakėme, buvo nublokšti, mūsų laivai po du ir po tris apsupdavo vieną priešų laivą ir kariai iš visų

jėgų stengėsi pereiti į priešų laivus. Kai barbarai tai pamatė, kai buvo paimta daugybė jų laivų ir niekas negalėjo padėti, jie pabandė gelbėtis bėgdami. Jau buvo pasukti pavėjui laivai, tik staiga vėjas nuščiuvo, tapo taip tyku ir ramu, kad nė iš vietos negalėjo pajudėti. Ši aplinkybė buvo be galo palanki darbui pabaigti. Nes mūsiškiai, persekiodami laivus, paimdavo juos vieną po kito, ir tik keli iš jų visų užėjus nakčiai, po mūšio, trukusio nuo ketvirtos valandos[15] iki nusileidžiant saulei, pasiekė krantą.

16. Šis mūšis užbaigė karą su venetais ir visu pajūriu. Mat čia susirinko ne tik visa jaunuomenė ir visi vyresnio amžiaus žmonės, turintys išminties ir įtakos, bet ir buvo sutelkti vienon vieton visi laivai, kokius tik turėjo. Tiems laivams pražuvus, išlikę žmonės nebeturėjo galimybės nei kur nors pasitraukti, nei ginti miestų. Todėl jie pasidavė Cezariui su visu savo turtu. Cezaris nusprendė kuo sunkiau juos nubausti, kad barbarai ateity labiau gerbtų pasiuntinių teises. Todėl nubaudė mirtimi visą senatą, o likusius pardavė į vergiją.

17. Kol šitaip vyko venetų krašte, Kvintas Titurijus Sabinas su ta kariuomene, kurią gavo iš Cezario, atvyko į venelų[16] šalį. Venelams vadovavo Viridovikas. Jis taip pat buvo visų atsiskyrusių valstybių vyriausiasis vadas; iš tų valstybių buvo surinkęs kariuomenę ir didelius pagalbinius būrius. Prieš keletą dienų aulerkai, eburovikai, leksovijai išžudė savo senatą, nes jis nenorėjo kariauti, uždarė vartus ir susijungė su Viridoviku. Be to, iš visos Galijos susirinko daug nenaudėlių ir plėšikų, kuriuos nuo žemės darbų ir kasdienio triūso atitraukė grobio viltis ir karo troškimas. Sabinas ramiai sėdėjo savo stovykloje, esančioje visais atžvilgiais patogioje vietoje, kai Viridovikas, apsistojęs tik už dviejų mylių, kasdien išvesdavo savo kariuomenę ir duodavo progą susikauti. Jau niekino Sabiną ne tik priešai, bet ėmė užgaulioti ir mūsų kariai; jis pasistengė atrodyti toks bailus, kad priešai išdrįso artintis net prie stovyklos pylimo. Sabinas taip elgėsi manydamas, kad legatas be karo vado negali pradėti karo

su tokia daugybe priešų, nebent būtų patogi vieta ar pasitaikytų gera proga.

18. Sabinas leido įsigalėti nuomonei apie romėnų baimę ir išsirinko iš pagalbinės kariuomenės vieną tinkamą ir apsukrų galą. Šį didelėmis dovanomis ir pažadais prikalbino pereiti pas priešus ir pamokė, ką jis turi daryti. Kai jis kaip perbėgėlis atvyko pas priešus, išdėstė, kaip romėnai bijo, pranešė, kad patį Cezarį venetai smarkiai spaudžia ir kad ne vėliau kaip ateinančią naktį Sabinas ketina slapta išvesti iš stovyklos kariuomenę ir keliauti Cezariui į pagalbą. Kai tik šitai išgirdo, tuoj visi ėmė šaukti, kad negalima praleisti tokios progos padaryti drąsų žygį ir reikia pulti stovyklą. Daug kas skatino galus priimti tokį sprendimą: Sabino delsimas ankstesnėmis dienomis, perbėgėlio tvirtinimas, stoka maisto produktų, kurių nepakankamai pasirūpino, viltis, kad venetai laimės, pagaliau žmonės visada mielai patiki tuo, ko nori. Skatinami visų tų dalykų, jie neišleidžia iš susirinkimo Viridoviko ir kitų vadų tol, kol šie neduoda sutikimo griebtis ginklų ir pulti stovyklą. Gavę sutikimą, linksmi, tarsi būtų užtikrinta pergalė, pririnkę virbų ir surišę juos į ryšulius, kad turėtų kuo užlyginti romėnų griovius, leidžiasi stovyklon.

19. Romėnų stovykla buvo aukštumoje, nuolaidus šlaitas tęsėsi apie tūkstantį žingsnių. Galai čia bėgte bėgo, kad romėnams būtų kuo mažiau laiko susirinkti ir apsiginkluoti, ir atskubėjo vos atgaudami kvapą. Sabinas paragino saviškius ir trokštantiems kautis davė ženklą. Jis įsakė suvaržytus naštos priešus užpulti staiga, išbėgus iš karto pro dvejus vartus. Patogi vieta, nepatyrę ir nuvargę priešai, karių narsumas ir ankstesnių mūšių patirtis padarė taip, kad priešai negalėjo išlaikyti nė pirmojo mūsų puolimo ir tučtuojau pabėgo. Juos, apsunkusius nuo nešulių, nepasiruošusius kautis, persekiojo kupini jėgų mūsiškiai ir labai daug išžudė. Kitus pasivijo raiteliai ir tik nedaugelį pabėgusių iš mūšio paliko gyvus. Taip vienu metu Sabinui buvo

pranešta apie jūrų mūšį, o Cezariui apie Sabino pergalę. Visos valstybės tuoj pat pasidavė Titurijui Sabinui. Nes galai, viena vertus, labai greitai ir noriai pradeda karą, antra vertus, jie yra silpni ir neištvermingi pakęsti nelaimes.

20. Beveik tuo pačiu metu Publijus Krasas atvyko į Akvitaniją (šis kraštas, kaip minėta anksčiau, plotu ir gyventojų skaičiumi prilygsta trečdaliui Galijos). Žinodamas, kad jam teks kariauti tose vietose, kur prieš kelerius metus buvo sumušta kariuomenė[17] ir nužudytas legatas Lucijus Valerijus Prekoninas, taip pat, kad iš čia, praradęs visą gurguolę, pabėgo prokonsulas Lucijus Manlijus, suprato, jog jis privalės būti labai apdairus. Todėl pasirūpino maisto atsargomis, parengė pagalbinę kariuomenę ir raitelius, dar pasikvietė, pats kreipdamasis į kiekvieną, daug narsių veteranų iš Tolozos, Karkazono ir Narbonos – Galijos provincijos miestų, esančių arčiausiai šitų kraštų, – ir įvedė kariuomenę į sotiatų šalį. Kai sotiatai sužinojo apie jo atvykimą, surinko didelę kariuomenę ir daug raitelių, kurie buvo jų pagrindinė jėga, užpuolė mūsų būrį žygio metu ir pirmiausia pradėjo raitelių kautynes. Po to, kai jų raiteliai buvo sumušti, o mūsiškiai juos persekiojo, staiga išvedė pėstininkų kariuomenę, kurią slėpė slėnyje. Pėstininkai užpuolė išsisklaidžiusius mūsiškius ir atnaujino mūšį.

21. Kovota ilgai ir įnirtingai, nes sotiatai didžiavosi savo ankstesnėmis pergalėmis ir manė, kad tik nuo jų narsumo priklauso visos Akvitanijos išsigelbėjimas. O mūsiškiai labai norėjo parodyti, ką jie sugeba padaryti be vyriausiojo karo vado, be kitų legionų, vadovaujami visai jauno žmogaus. Pagaliau išvarginti žaizdų priešai ėmė bėgti. Kai jų buvo išžudyta labai daug, Krasas nepailsėjęs ėmė pulti sotiatų miestą. Jiems narsiai priešinantis, Krasas pristūmė vinėjas ir bokštus. Kartais sotiatai bandydavo pulti išsiverždami iš miesto, kartais – pasikasti po pylimu ir vinėjomis (šioje srityje akvitanai labai patyrę, nes daug kur jų krašte yra vario kasyklų). Pamatę, kad dėl mūsų

karių budrumo visos jų pastangos nieko neduoda, pasiuntė pas Krasą pasiuntinius, prašydami priimti jų pasidavimą. Gavę sutikimą, atidavė ginklus, kaip buvo įsakyta.

22. Kai visi mūsiškiai buvo užsiėmę tuo reikalu, iš kitos miesto dalies pabandė pulti vyriausiasis sotiatų vadas Adiatūnas su šešiais šimtais ištikimųjų, kuriuos galai vadina soldurijais. Jų padėtis tokia: naudojasi visais gyvenimo patogumais kartu su tais, kurių draugais pasižadėjo būti, bet jeigu šie žūna nuo smurto, tai soldurijai arba drauge patiria tokį patį likimą, arba nusižudo. Ir iki šiol žmonės neprisimena nė vieno, kuris būtų atsisakęs mirti, kai nužudomas tas, kuriam jis buvo pasižadėjęs. Su tokiais tad Adiatūnas ir pabandė prasiveržti, bet toje įtvirtinimų dalyje kilo triukšmas, kariai griebėsi ginklų, ten buvo kovojama labai smarkiai, ir Adiatūnas buvo priverstas atsitraukti į miestą, tačiau jis išprašė iš Kraso tų pačių pasidavimo sąlygų kaip ir kiti.

23. Gavęs ginklus ir įkaitus, Krasas iškeliavo į vokatų ir taruzatų kraštus. O barbarai susirūpino patyrę, kad miestas, sutvirtintas tiek gamtos, tiek ir žmonių rankomis, buvo paimtas praslinkus keletui dienų po romėnų atvykimo. Jie visur ėmė siųsti pasiuntinius, slapta tartis, keistis įkaitais, rengti kariuomenę. Siunčia pasiuntinius taip pat ir į tas valstybes, Akvitanijos kaimynes, kurios yra šiapus Ispanijos; iš čia pasikviečia ir pagalbinę kariuomenę, ir vadų. Jiems atvykus, turėdami daugybę žmonių, su dideliu noru mėgina kariauti. Išsirenka vadais tuos, kurie visą laiką kariavo kartu su Kvintu Sertorijumi[18] ir laikomi didžiausiais karo reikalų žinovais. Šitie, sekdami romėnų papročiu, renkasi vietą, tvirtina stovyklą, nutaria trukdyti mūsiškiams maisto pristatymą. Krasas pamatė, kad tokios negausios savo kariuomenės jis negali lengvai paskirstyti, o priešai plačiai išsisklaido, užima kelius ir dar palieka stovykloje pakankamą apsaugą; todėl darosi vis sunkiau pristatyti maistą, kasdien didėja priešų gretos. Dėl to nusprendė, kad jam nėra ko

3.-746

laukti, reikia lemiamo mūšio. Pranešė apie tai karo tarybai ir sužinojo, kad tokia pati visų nuomonė, tad paskyrė mūšį kitą dieną.

24. Auštant Krasas išvedė visą kariuomenę, išrikiavo dviem eilėmis, vidury pastatė pagalbinę kariuomenę ir ėmė laukti, kokį planą pasirinks priešai. Pastarieji, nors ir tikėjosi, kad dėl tokios jų daugybės, senosios karinės šlovės, dėl mūsų negausumo jiems kautis nebus pavojinga, nusprendė, jog bus dar saugiau užimti kelius, neleisti pristatyti maisto ir taip laimėti pergalę be kraujo; o jei romėnai, pritrūkę maisto, ims trauktis, ketino pulti juos žygiuojančius, nešinus kroviniu ir ne tokius drąsius. Vadams priėmus tokį sprendimą, nors romėnų kariuomenė buvo išrikiuota, jie ramiai sau buvo stovykloje. Krasas įžvelgė priešų planą, o kadangi šie savo delsimu ir baimės regimybe sukėlė mūsų kariams dar didesnį ryžtą kautis ir iš visų pusių buvo girdėti, kad nedera ilgiau laukti, kad reikia pulti stovyklą, paskatino saviškius ir visiems to trokštant patraukė į priešų stovyklą.

25. Ten vieni užpylinėjo griovius, kiti, laidydami daugybę strėlių, stengėsi priversti gynėjus palikti pylimą ir įtvirtinimus, o pagalbinio būrio kariai, kurių sugebėjimu kautis Krasas nelabai pasitikėjo, patarnavo gabendami akmenis, svaidomuosius ginklus, nešdami velėnas pylimui – tad galėjo atrodyti, kad jie taip pat dalyvauja mūšyje. Kai priešai taip pat kovojo atkakliai ir drąsiai, jų paleistos nuo pylimo strėlės krito ne veltui, raiteliai, apjoję priešų stovyklą, pranešė Krasui, kad ne visa stovykla sustiprinta taip rūpestingai ir pro užpakalinius vartus galima nesunkiai į ją patekti.

26. Krasas paragino raitelių prefektus, kad šie didelėmis dovanomis ir pažadais paskatintų saviškius, ir paaiškino, ko jis nori. Jie, kaip buvo įsakyta, išvedė tas kohortas, kurios buvo paliktos romėnų stovyklos apsaugai ir nedalyvavo kovoje, nuvedė jas ilgesniu keliu, kad priešai iš savo stovyklos negalėtų jų pastebėti; kai visas dėmesys ir mintys buvo sutelktos į mūšį,

greitai pasiekė minėtus įtvirtinimus ir juos išgriovę atsidūrė priešų stovykloje anksčiau, negu šie galėjo aiškiai pamatyti arba suprasti, kas pasidarė. O tada, išgirdę toje pusėje triukšmą, mūsiškiai su naujomis jėgomis, kaip paprastai būna pajutus viltį laimėti, ėmė pulti smarkiau. Priešai, apsupti iš visų pusių, visai praradę viltį, ėmė šokti per pylimą ir stengėsi išsigelbėti bėgdami. Raiteliai persekiojo juos visiškai atviruose laukuose ir grįžo į stovyklą tik vėlai naktį. Iš penkiasdešimties tūkstančių žmonių, kurie, kaip tvirtinama, susirinko iš Akvitanijos ir kantabrų, vos ketvirtadalį paliko gyvų.

27. Pasklidus garsui apie šį mūšį, didžioji Akvitanijos dalis pasidavė Krasui ir neprašoma atsiuntė įkaitų. Tarp pasidavusiųjų buvo tarbelai, bigerionai, ptianijai, vokatai, taruzatai, eluzatai, gatai, auskai, garumnai, sibulatai, kokozatai. To nepadarė tik keletas toliausiai gyvenančių tautų, pasitikėdamos metų laiku, nes artinosi žiema.

28. Beveik tuo pačiu metu Cezaris, nors vasara jau artėjo prie pabaigos, dar nuvedė kariuomenę į morinų ir menapijų[19] kraštą, taip tikėdamasis greitai pabaigti tą karą; mat, nors jau buvo numalšinta visa Galija, morinai ir menapijai dar nesudėjo ginklų ir niekad nesiuntė pasiuntinių tartis dėl taikos. Jie nutarė laikytis visai kitokio kovos būdo nei kiti galai, nes suvokė, kad ir didžiausios tautos, susirėmusios su romėnais atvirame mūšyje, buvo sumuštos ir nugalėtos; jie turėjo bekraščių miškų ir pelkių ir pasitraukė ten su visa savo manta. Kai Cezaris priėjo tų miškų pradžią ir liepė įtvirtinti stovyklą, nebuvo matyti jokio priešo. Mūsiškiams išsiskirsčius prie darbų, priešai staiga išbėgo iš visų miško pusių ir užpuolė. Mūsiškiai greitai griebė ginklus ir nuvijo juos atgal į mišką, daug nužudė, bet vydamiesi per sunkiai įžengiamas vietas neteko ir keleto savųjų.

29. Visas kitas dienas Cezaris įsakė kirsti miškus, o kad niekas iš šalies neužpultų beginklių ir to nesitikinčių karių, dėjo visus nukirstus medžius atsuktus viršūnėmis į priešą ir sukrovė

iš abiejų šonų lyg kokį pylimą. Neįtikėtinai greitai per keletą dienų buvo iškirstas didelis miško plotas, ir mūsiškiai jau laikė savo rankose priešų galvijus ir paskutinę gurguolės dalį, o priešai traukėsi vis gilyn į mišką. Prasidėjo tokie blogi orai, kad norom nenorom teko nutraukti darbą, dėl nesiliaujančio lietaus negalima buvo ilgiau laikyti karių kailiu dengtose palapinėse. Taigi Cezaris, nuniokojęs visus jų laukus, padegęs kaimus ir pastatus, atitraukė savo kariuomenę ir paliko ją žiemoti aulerkų, leksovijų ir kitų neseniai kariavusių prieš jį tautų kraštuose.

Ketvirtoji knyga

1. Kitą žiemą, kai konsulais buvo Gnėjus Pompėjus ir Markas Krasas, germanų tautos usipetai ir tenkterai – didžiulė daugybė žmonių – persikėlė per Reino upę netoli jūros, į kurią įteka Reinas. Kėlėsi todėl, kad svebai daugelį metų nedavė jiems ramybės, vertė kariauti, trukdė dirbti žemę. Svebų tauta iš visų germanų tautų yra pati didžiausia ir karingiausia. Sakoma, kad turi jie šimtą apskričių, iš kiekvienos kasmet pasiunčia į karą po tūkstantį ginkluotų vyrų[1]. Kiti, likę namuose, išsimaitina patys ir išmaitina anuos (išėjusius); po metų jau jie išeina kariauti, o anie pasilieka namuose. Taip nenutrūksta nei darbas laukuose, nei karo dalykų išmanymas bei patyrimas. Tačiau svebai neturi jokių nuosavų ar atskirų laukų, neleidžiama įdirbti žemės vienoje vietoje ilgiau kaip metus. Jie duonos valgo nedaug, daugiausia maitinasi pienu ir galvijų mėsa, praleidžia daug laiko medžioklėse. Todėl ir maistas, ir kasdienė mankšta, ir laisvas gyvenimas – mat nuo pat vaikystės jų nepančioja pareigos ar disciplina ir jie nieko nedaro prieš savo valią, – palaiko jų jėgas, o žmonės tampa nepaprastai dideli ir tvirti. Jie užsigrūdinę taip, kad net tose vietovėse, kur labai šalta, neturi kitų drabužių, tik kailius, o dėl jų striukumo lieka nuoga didelė dalis kūno; be to, jie maudosi upėse.

2. Pirkliams atvykti leidžia labiau dėl to, kad turėtų kam parduoti, ką pagrobė per karą, negu norėdami įsivežti kokį nors daiktą. Mat net arkliais, kuriais labiausiai džiaugiasi galai ir

moka už juos didžiulę kainą, germanai nesinaudoja atvežtais, bet tuos, kurie gimę jų krašte, mažus ir negražius, kasdien mankštindami padaro be galo ištvermingus. Raitelių kautynėse dažnai nušoka nuo arklių ir kaunasi pėsti, o arklius išmoko laukti toje pačioje vietoje, tad, jei prireikia, greitai užšoka ant jų; pagal jų paprotį nėra nieko gėdingesnio arba bailesnio už naudojimąsi balnais. Todėl, kad ir kiek būtų raitelių, jojančių pabalnotais arkliais, išdrįsta juos užpulti ir nedidelėmis pajėgomis. Vyno į savo kraštą apskritai neleidžia įvežti, nes mano, kad dėl to žmonės pasidaro ne tokie ištvermingi ir išlempa.

3. Jie mano, kad didžiausia garbė valstybei, kai už jos sienų yra plačiai išsidriekę dirvonai – tai įrodo, kad daugybė valstybių negali pasipriešinti jos jėgai. Taigi sakoma, kad iš vienos svebų pusės bemaž šešis šimtus tūkstančių žingsnių[2] plyti apleisti laukai, o iš kitos pusės su jais ribojasi ubijai, germanų nuomone, didelė ir klestinti valstybė; už kitas giminingas valstybes jie apsišvietę šiek tiek labiau, nes siekia Reiną ir pas juos atvyksta daug pirklių, be to, gyvendami galų kaimynystėje, yra paveikti jų papročių. Svebai, dažnai su jais kariaudami, nesugebėjo išvyti iš šalies tokios didelės ir įtakingos tautos, tačiau padarė ubijus savo duoklininkais, pažemino, sumenkino jų reikšmę.

4. Tokia pati buvo usipetų ir tenkterų, kuriuos anksčiau minėjome, padėtis; nors jie daugelį metų atlaikė svebų spaudimą, galų gale išvyti iš savo žemių ir trejus metus klajoję po daugelį Germanijos vietų, atvyko prie Reino. Šituose kraštuose gyveno menapijai ir turėjo laukų, sodybų bei kaimų abipus Reino; tačiau jie išsigando tokios minios antplūdžio, pasitraukė iš tų sodybų, kurios buvo anapus upės, šioje Reino pusėje išdėstė apsaugą ir trukdė germanams persikelti. Tie išmėgino viską, bet, neturėdami pakankamai laivų, negalėjo pavartoti nei jėgos, nei dėl menapijų sargybos persikelti slapta; tada apsimetė, kad grįžta į tuos kraštus, kur gyveno, nuėjo trijų dienų kelią ir vėl

pasuko atgal; visą šitą kelią jų raiteliai nušuoliavo per vieną naktį ir užpuolė nieko nežinančius ir nesitikinčius menapijus, nes jie, sužinoję iš žvalgų, kad germanai pasitraukė, be baimės grįžo į savo kaimus. Šiuos menapijus nužudė, pagrobė laivus ir persikėlė per upę anksčiau, nei galėjo sužinoti anie menapijai, kurie buvo už Reino, užėmė visas jų sodybas ir maitinosi jų maisto atsargomis visą likusią žiemos dalį.

5. Cezaris, sužinojęs apie tai ir būgštaudamas dėl galų nepastovumo, mat jie greiti priimti sprendimus ir linkę į perversmus, nusprendė nieko jiems nepranešti. Juk galai turi įprotį sustabdyti keliauninkus prieš šių valią ir klausinėti, ką kas nors iš jų girdėjo ar sužinojo apie ką nors; miestuose apstoja minia pirklius ir ragina pranešti, iš kokių kraštų atvyko ir ką ten sužinojo. Sujaudinti tokių dalykų bei gandų, dažnai priima svarbius nutarimus, kurių jiems tenka tučtuojau gailėtis, nes jie remiasi neaiškiais gandais ir daugelis praneša, kas patinka galams, tačiau nėra tikra[3].

6. Cezaris, turėdamas galvoje tokį jų įprotį, kad nekiltų dar sunkesnis karas, anksčiau, nei ketino, išvyko pas kariuomenę. Atvykęs ten sužinojo, kad jau atsitiko tai, ką jis numatė; kai kurios valstybės nusiuntė pasiuntinius pas germanus, kviesdamos juos pasitraukti nuo Reino, žadėdamos padaryti viską, ko tik šie pareikalaus. Tai suteikė germanams vilties, ir jie pasklido dar plačiau, atėjo į eburonų ir kondruzų, esančių treverų globoje, kraštą. Cezaris, sukvietęs Galijos kilminguosius, pamanė, kad jam reikia nuslėpti tai, ką sužinojo, tad šiuos nuramino ir padrąsino, įsakė surinkti raitelių ir nutarė kariauti su germanais.

7. Paruošęs maisto atsargas ir surinkęs raitelius, ėmė žygiuoti į tas vietas, kuriose girdėjo esant germanus. Kai nuo jų skyrė kelių dienų kelias, atvyko šių pasiuntiniai. Jų kalba buvo tokia: germanai nepradeda pirmieji karo su romėnų tauta, tačiau neatsisako susikauti, jei bus užpulti, nes yra toks germanų protėvių perduotas paprotys: kad ir kas užpultų, duoti atkirtį, o ne

maldauti. Dar pasakė atėję ne savo noru, o išvyti iš namų. Jeigu romėnai nori draugystės, gali būti jiems naudingi draugai, bet tada tegul paskiria žemių arba leidžia pasilikti tose, kurias išsikovojo ginklais. Jie nusileidžia tik vieniems svebams, su kuriais negalėtų susilyginti net nemirtingieji dievai; žemėje, išskyrus svebus, nėra tokių, kurių jie negalėtų nugalėti.

8. Cezaris atsakė į tai, kaip jam atrodė, tačiau pabaigė kalbą taip: su jais negalima jokia draugystė, jei pasiliks Galijoje, nes neteisinga, kad tie, kurie nesugebėjo išsaugoti savo krašto, užgrobtų svetimą. Galijoje nėra jokių dirvonuojančių laukų, kuriuos būtų galima duoti tokiai daugybei žmonių be skriaudos kitiems; bet leidžia, jeigu panorės, persikelti į ubijų kraštą. Jų pasiuntiniai dabar yra pas Cezarį, skundžiasi svebų daromomis skriaudomis ir prašo pagalbos; jis palieps šitai ubijams.

9. Pasiuntiniai pasakė, kad praneš apie tai saviškiams ir, apsvarstę reikalą, trečią dieną[4] sugrįš pas Cezarį, o tuo tarpu prašė jo nepasitraukti iš stovyklos. Cezaris atsakė negalįs šito pažadėti. Mat sužinojo, kad prieš keletą dienų jie pasiuntė didelę dalį raitelių ieškoti grobio ir maisto ambivaritų[5] krašte anapus Mozos upės. Taigi manė, jog jie laukia raitelių ir dėl tos priežasties delsia.

10. Moza išteka iš Vozego[6] kalno, kuris yra lingonų krašte, ir, priėmusi atsiskyrusią nuo Reino atšaką, vadinamą Vakalu[7], sudaro batavų salą[8], o ne toliau kaip aštuoniasdešimt tūkstančių žingsnių nuo Okeano įteka į Reiną. Reinas prasideda Alpėse gyvenančių lepontijų krašte ir veržliai teka per nemetų, helvetų, sekvanų, mediomatrikų, tribokų, treverų žemes, o kai priartėja prie Okeano, pasidalina į daugelį atšakų ir sudaro daug didelių salų, kurių dauguma apgyventos laukinių ir barbariškų tautų, tarp jų, manoma, tokių, kurios minta žuvimis ir paukščių kiaušiniais. Daugybe atšakų Reinas įteka į Okeaną.

11. Kai Cezarį skyrė nuo priešų ne daugiau kaip dvylika tūkstančių žingsnių, grįžo pas jį pasiuntiniai, kaip ir buvo nutarta.

Pasitikę jį kelyje, labai maldavo nežygiuoti toliau. Šito nepasiekę prašė, kad pas tuos raitelius, kurie joja priekyje, pasiųstų šauklį ir sulaikytų juos nuo kovos, o patys, jei jis suteiks galimybę, sakėsi nusiųsią pasiuntinius pas ubijus. Jeigu ubijų kilmingieji ir senatas duos jiems ištikimybės priesaiką, tai žada priimti Cezario sąlygą. Šiems reikalams atlikti prašo sau trijų dienų. Cezaris suprato, jog visa tai todėl, kad po trijų dienų grįžtų jų raiteliai, kurie dabar išvykę; tačiau jis pasakė tą dieną žygiuosiąs vandens ne toliau kaip keturis tūkstančius žingsnių. Tegul jie susirenka su daugeliu žmonių kitą dieną, kad galėtų priimti sprendimą. Tada prefektams, jojantiems priekyje raitelių, pasiuntė įsakymą, kad paskelbtų nepradėti su priešais kautynių, o jei būtų užpulti, gintis, kol pats atžygiuos su kariuomene.

12. O priešai, kai tik pastebėjo mūsų raitelius, kurių buvo penki tūkstančiai, nors patys turėjo ne daugiau kaip aštuonis šimtus raitelių, nes dar nebuvo grįžę tie, kurie buvo pasiųsti maisto anapus Mozos, nė kiek nesitikint mūsiškiams (mat neseniai grįžo iš Cezario pasiuntiniai ir jų prašymu ši diena buvo paliaubų diena), užpuolė ir greitai išblaškė mūsų karius. Pradėjus mums priešintis, savo papročiu nušoko nuo arklių ir numetė nuo arklių daugelį mūsiškių. Juos nudūrę privertė bėgti likusius ir vijosi taip pergąsdintus, kad jie nesiliovė bėgti tol, kol nepamatė atvykstančio mūsų būrio. Šiose kautynėse žuvo septyniasdešimt keturi mūsų raiteliai, tarp jų ir nepaprastai narsus vyras, kilmingas akvitanas Pizonas, kurio senelis turėjo valdžią savo tautoje ir buvo mūsų senato pavadintas draugu. Atskubėjęs į pagalbą priešų apsuptam broliui ir išvadavęs jį iš pavojaus, pats sužeidus arklį buvo numestas, nors, kiek galėjo, narsiausiai priešinosi. Kai apsuptas žuvo, gavęs daugybę žaizdų, tai iš tolo matė jau besitraukiantis iš kautynių brolis ir paraginęs arklį puolė priešus, bet buvo taip pat nužudytas.

13. Taip pasibaigus mūšiui, Cezaris manė, kad nėra ko klausyti pasiuntinių ir priimti pasiūlymus tų, kurie, klasta ir pinklėmis

išprašę taikos, pradėjo karą be jokios priežasties. Laukti, kol padidės priešo pajėgos ir sugrįš raiteliai, nusprendė esant didžiausią beprotybę ir, pažindamas galų silpnumą, jautė, kaip dėl vienų šitų kautynių išaugo priešų autoritetas. Jis nutarė, jog negalima duoti galams laiko priimti sprendimams. Kai, apsvarstęs šituos dalykus, pranešė legatams ir kvestoriui, kad nepraleis nė vienos palankios mūšiui dienos, atsitiko nuostabiausias dalykas. Kitos dienos rytą, griebęsi tos pačios neištikimybės ir klastos, atvyko į jo stovyklą daug germanų su visais kilmingaisiais ir vyresniaisiais, kartu, kaip sakė, atsiprašyti, kad pradėjo vakar mūšį pamiršę susitarimą ir savo pačių prašymą; be to, jei galės, pamėginti apgaulingai išprašyti naujų paliaubų. Cezaris džiaugėsi jiems patekus į rankas ir įsakė sulaikyti. Pats išvedė iš stovyklos visą kariuomenę, o raiteliams, kurie, kaip manė, dar neatsigavo po ankstesnio mūšio, liepė sekti paskui.

14. Išrikiavęs kariuomenę trimis linijomis, greitai nužygiavo aštuonias mylias ir atvyko į priešų stovyklą pirmiau, negu germanai galėjo pajusti, kas atsitiko. Jie, staiga išgąsdinti visų dalykų – ir greito mūsų atėjimo, ir to, kad nebuvo saviškių, trūko laiko pasitarti ir griebtis ginklų, – pasimetė nežinodami, kas geriau: ar vesti prieš priešus kariuomenę, ar ginti stovyklą, ar išsigelbėti bėgant. Kol jie triukšmavo ir puldinėjo iš baimės, mūsų kariai, pakurstyti vakarykštės klastos, įsiveržė į stovyklą. Čia tie, kurie galėjo greitai pačiupti ginklus, truputį pasipriešino mūsiškiams ir pradėjo kautynes tarp gurguolės vežimų, o likusioji moterų ir vaikų minia (mat jie su visais saviškiais paliko namus ir persikėlė per Reiną) puolė bėgti kur papuola. Jų persekioti Cezaris pasiuntė raitelius.

15. Germanai, kai išgirdo užnugary triukšmą ir išvydo žūstančius saviškius, pametę ginklus ir karines vėliavas, bėgo iš stovyklos, bet, pasiekę Mozos ir Reino santaką, neteko vilties pabėgti. Daugelį jų nužudžius, likusieji šoko upėn ir žuvo ten netekę jėgų įveikti baimės ir smarkios upės srovės. Mūsiškiai,

gyvi visi iki vieno, o sužeistų tik keletas (po tiek baimės kėlusio karo, kai priešų skaičius siekė keturis šimtus trisdešimt tūkstančių žmonių), grįžo į stovyklą. Cezaris davė galimybę pasitraukti tiems, kuriuos buvo sulaikęs stovykloje. Šie, bijodami žiaurios galų, kurių žemes nuniokojo, bausmės, pasakė norį pasilikti pas jį. Jiems Cezaris dovanojo laisvę.

16. Pabaigus karą su germanais, Cezaris nutarė, kad daugybė priežasčių verčia jį persikelti per Reiną. Pati svariausia buvo ta, jog matė, kaip lengvai germanai paakinami veržtis Galijon, todėl norėjo, kad jie imtų bijoti dėl savo padėties supratę, jog romėnų tautos kariuomenė ir gali, ir drįsta persikelti per Reiną. Prisidėjo ir tai, kad minėtoji usipetų ir tenkterų raitelių dalis, kuri buvo persikėlusi per Mozą grobti ir ieškoti maisto ir dėl to nedalyvavo kautynėse, pabėgus saviškiams pasitraukė už Reino į sugambrų[9] šalį ir susijungė su jais. Kai Cezaris nusiuntė pas juos pasiuntinius, reikalaudamas išduoti jam tuos, kurie pradėjo karą prieš jį ir prieš Galiją, šie atsakė: romėnų tautos valdžia pasibaigia ties Reinu; jeigu Cezaris mano, kad germanai neteisėtai persikėlė į Galiją, tai kodėl reikalauja, kad už Reino kas nors priklausytų nuo jo valdžios ar galios? Iš gyvenančių už Reino germanų tik vieni ubijai atsiuntė pasiuntinius pas Cezarį, užmezgė draugiškus santykius, davė įkaitų ir primygtinai prašė ateiti jiems į pagalbą, nes buvo smarkiai engiami svebų; jeigu jis, užsiėmęs valstybės reikalais, negali to padaryti, tegul tik perkelia per Reiną kariuomenę; jiems užteks tokios pagalbos, tai suteiks jiems vilčių ateičiai. Nes jo kariuomenė po to, kai išvijo Ariovistą, ir po neseniai įvykusio mūšio net tarp labai toli gyvenančių germanų tautų pelnė tokį vardą ir tokią nuomonę, kad juos apsaugos romėnų tautos palankumas ir draugystė. Ubijai pažada duoti daug laivų perkelti kariuomenei.

17. Dėl tų priežasčių, kurias minėjome, Cezaris nusprendė persikelti per Reiną, bet manė, kad keltis laivais nėra pakankamai saugu ir netinka nei jo, nei romėnų tautos orumui. Taigi,

nors dėl plačios, sraunios ir gilios upės tilto statyba žadėjo būti labai sunki, jis manė, kad reikia pasistengti iš visų jėgų, antraip pervesti kariuomenės neverta. Tiltą nurodė pastatyti šitaip: buvo sujungti dviejų pėdų atstumu vienas su kitu du truputį apačioje nusmailinti, pamatuoti pagal upės gylį, pusantros pėdos ilgio rąstai. Jie buvo įleisti mašinomis ir įkalti kūlėmis, bet ne statmenai kaip poliai, o pasvirai ir nuožulniai, taip, kad buvo palinkę į priekį pagal upės tėkmę; žemiau prieš kiekvieną tokią porą keturiasdešimties pėdų atstumu statė kitus du, sujungtus tokiu pačiu būdu, bet jau prieš smarkią upės srovę. Ant šitų, įkaltų vienas priešais kitą, porinių polių buvo uždėtos dviejų pėdų storio sijos, kurios iš abiejų galų, iš vidaus ir išorės buvo pritvirtintos dviem porom varžtų ir laikė polius. Kadangi tie poliai buvo vienas nuo kito vienodu atstumu ir buvo pritvirtinti priešingose pusėse, tai pats statinys tapo toks tvirtas ir gavo tokią savybę, kad kuo smarkiau spaudė upės vanduo, tuo tvirčiau jis laikė. Visa tai jungė tilto grindinys iš tiesių rąstų, užklotų žabiniais. Be to, žemiau upėje buvo įkalta daugiau pasvirusių polių, kaip atramų, sujungtų su visu statiniu, kad jie sulaikytų srovės spaudimą. Taip pat truputį aukščiau tilto buvo įkalti kiti poliai, kurie turėjo sulaikyti barbarų paleistus tiltui griauti medžių kamienus ar laivus ir sumažinti smūgius, kad nenukentėtų tiltas.

18. Po dešimties dienų, kai buvo pradėtos gabenti statybos medžiagos, darbas buvo baigtas ir kariuomenė perkelta. Cezaris paliko abiejose tilto pusėse tvirtą apsaugą ir patraukė į sugambrų valdas. Tuo metu pas jį atvyko pasiuntiniai iš daugelio valstybių. Tiems, kurie prašė taikos ir draugiškų santykių, jis atsakė maloniai ir liepė atvesti įkaitų. O sugambrai nuo pat tilto statybos pradžios susiruošė bėgti, raginami tenkterų ir usipetų, kuriuos buvo priėmę; jie paliko savo šalį, išsigabeno visą savo turtą ir pasitraukė į negyvenamas vietas bei miškus.

19. Cezaris užtruko jų šalyje keletą dienų, sudegino visus kaimus ir sodybas, nupjovė laukuose visus javus ir, atėjęs į ubijų

šalį, pažadėjo jiems savo pagalbą, jei juos spaustų svebai; iš ubijų sužinojo, kad svebai, gavę iš žvalgų žinią apie statomą tiltą, pasitarę savo papročiu išsiuntinėjo į visas puses pasiuntinius pasakyti, kad išsikeltų iš miestų, vaikus, moteris ir visą savo turtą sugabentų į miškus, o visi, galintys nešioti ginklą, susirinktų į vieną vietą; toji vieta buvo parinkta beveik vidury svebų gyvenamų žemių. Čia jie nutarė laukti atvykstant romėnų, čia ir kautis. Kai Cezaris tai sužinojo, kadangi jau buvo atlikęs viską, dėl ko pervedė kariuomenę – kad įvarytų germanams baimės, kad atkeršytų sugambrams, kad išlaisvintų iš priespaudos ubijus, – praleidęs už Reino iš viso aštuoniolika dienų, nutarė, jog šito, kas padaryta, visai pakanka tiek romėnų tautos garbei, tiek jos labui, grįžo Galijon, o tiltą sugriovė.

20. Nors nedaug liko vasaros, nors žiemos šiose vietose prasideda anksti, nes Galija yra šiaurėje, Cezaris nutarė keliauti į Britaniją, nes žinojo, kad beveik visuose galų karuose iš ten mūsų priešai pasitelkia pagalbinę kariuomenę; jeigu metų laikas būtų per trumpas karui, tai manė, kad vis tiek bus daug naudos išsikelti į salą, pamatyti, kokie ten žmonės, sužinoti, kokios vietos, uostai, prieigos, – galai apie tai beveik nieko nežinojo. Juk niekas, išskyrus pirklius, į ten lengvai nenuvyksta, o ir jie patys pažįsta tik pajūrį ir tas sritis, kurios yra priešais Galiją. Todėl Cezaris, susikvietęs pas save iš visur pirklius, negalėjo sužinoti nei koks salos dydis, nei kiek ir kokių tautų ten gyvenama, nei kaip jos kariauja, nei kaip tvarkoma valstybė, nei kokių jos turi uostų, tinkamų daugybei didelių laivų.

21. Apie visa tai sužinoti, prieš leisdamasis į tokį pavojų, jis išsiuntė karo laivu Gajų Voluzeną, nusprendęs, kad šis labai tinka tokiam reikalui. Jam paveda, kad viską sužinojęs kuo greičiau grįžtų pas Cezarį. Pats su visa kariuomene išžygiuoja pas morinus, nes iš ten buvo trumpiausias kelias į Britaniją[10]. Čia liepia susirinkti laivams iš visų kaimyninių kraštų ir taip pat laivynui, kurį praėjusią vasarą buvo paruošęs karui su venetais.

Tuo metu, kai buvo sužinota apie jo ketinimus ir per pirklius tai pasiekė Britaniją, pasiuntiniai iš daugelio tos salos valstybių atvyko pas Cezarį, pažadėjo duoti įkaitų ir paklusti romėnų tautos valdžiai. Išklausęs pasiuntinius, jis davė šiems draugiškų pažadų ir paragino, kad ir toliau laikytųsi tos nuostatos, išleido juos namo, o drauge pasiuntė Komijų[11], kurį, nugalėjęs atrebatus, pats paskyrė jų karaliumi[12], vertino jo narsumą ir įžvalgumą ir laikė jį sau ištikimu, be to, Komijaus įtaka buvo labai didelė tuose kraštuose. Jam įsakė aplankyti visas valstybes, kokias tik galės, paskatinti jas pasiduoti romėnų tautos globai, paskelbti, kad Cezaris greitai čionai atvyks. Voluzenas, tiek, kiek leido jo galimybės, nes jis nesiryžo išlipti iš laivo ir pasitikėti barbarais, apžiūrėjo tuos kraštus, penktą dieną grįžo pas Cezarį ir pranešė, ką ten pamatė.

22. Kol Cezaris, ruošdamas laivyną, buvo tose vietose, pas jį atvyko pasiuntiniai iš didelės morinų krašto dalies; sakė, kad nori atsiprašyti už ankstesnius savo veiksmus, nes jie, neišsilavinę žmonės, nesusipažinę su mūsų būdu, pradėjo karą su romėnų tauta; pažadėjo padaryti viską, kas jiems bus liepta. Cezaris manė, kad tai jam labai paranku, nes nenorėjo palikti užnugaryje priešo, o dėl metų laiko kariauti nebuvo galimybės; nusprendė, kad dėl tokių menkų reikalų neverta atsisakyti Britanijos. Todėl įsakė atvesti labai daug įkaitų. Kai šie buvo atvesti, Cezaris priėmė morinus į savo globą. Surinkęs ir sutelkęs apie aštuoniasdešimt krovininių laivų, kurių pervežti dviem legionams jam atrodė gana, paskirstė kvestoriui, legatams ir prefektams turimus karo laivus. Čia dar reikėjo priskaičiuoti tuos aštuoniolika krovininių laivų, kuriuos audra sulaikė už aštuonių tūkstančių žingsnių nuo šios vietos ir jie negalėjo atplaukti į tą uostą; šiuos laivus jis paskyrė raiteliams. Visą likusią kariuomenę perdavė legatams Kvintui Titurijui Sabinui ir Lucijui Aurunkulėjui Kotai, kad nuvestų pas menapijus ir į tas morinų sritis, kurios neatsiuntė Cezariui pasiuntinių; legatui

Publijui Sulpicijui Rufui įsakė saugoti uostą, paskyręs, kaip manė, pakankamą įgulą.

23. Sutvarkęs šiuos reikalus ir sulaukęs tinkamo plaukti oro, trečiosios sargybos[13] metu pakėlė inkarus, o raiteliams įsakė vykti į toliau esantį uostą, ten sėsti į laivus ir sekti paskui. Jie visa tai darė pernelyg lėtai; pats Cezaris apie ketvirtą valandą dienos[14] su pirmaisiais laivais pasiekė Britaniją ir pamatė, kad visose kalvose išdėstytos priešų ginkluotosios pajėgos. Šita vietovė buvo tokia, kad jūrą tarsi spaudė šalia vienas kito esantys kalnai, todėl paleista iš aukštesnės vietos ietis lengvai galėjo pasiekti krantą. Cezaris nusprendė, kad ši vieta nepatogi išlipti, todėl iki devintos valandos[15] laukė išmetęs inkarus, kol atplauks likusieji laivai. Tuo metu sukvietė legatus ir karių tribūnus, išdėstė jiems, ką sužinojo iš Voluzeno ir ką reikia padaryti; perspėjo juos, kad viską vykdytų nedelsdami, kaip to reikalauja karinės taisyklės ir ypač susiję su jūra dalykai, nepastovūs ir greitai kintantys. Juos paleidęs, jis vienu metu sulaukė palankaus vėjo ir potvynio, po duoto ženklo pakėlė inkarus ir, nuplaukęs nuo tos vietos apie septynis tūkstančius žingsnių, sustabdė laivus ten, kur pakrantė buvo atvira ir lygi.

24. Barbarai, sužinoję romėnų sumanymą, pasiuntė į priekį raitelius ir karius, kovojančius iš dviračių kautynių vežimų – tokiais jie dažniausiai naudojasi kautynėse, o paskui juos atėjusi kita kariuomenė neleido mūsiškiams išlipti iš laivų. Buvo nepaprastai sunku, nes laivai dėl savo dydžio galėjo stovėti tik atviroje jūroje, o kariai, nepažinodami vietos, užimtomis rankomis, slegiami didelių ir sunkių ginklų naštos, turėjo ir iššokti iš laivo, ir išsilaikyti tarp bangų, ir kautis su priešais, kai šie arba sausumoje, arba truputį įbridę į vandenį, jokių sunkumų nevaržomi, gerai pažįstamose vietose drąsiai laidė ietis ir šuoliavo ant savo arklių, įpratintų prie tokių dalykų. Mūsiškiai, viso to išsigandę ir neturėdami šitokių kovų patirties, neparodė tokio veržlumo ir uolumo, koks jiems buvo įprastas pėstininkų kautynėse.

25. Kai Cezaris tai pastebėjo, įsakė šiek tiek patraukti nuo krovininių laivų karo laivus, kurių išvaizda buvo barbarams labai neįprasta, be to, jie galėjo judėti laisviau; pasiyrus į priekį, pastatyti juos prieš nepridengtą priešų šoną, iš čia svaidyklėmis, strėlėmis, pabūklais vyti priešus ir priversti juos trauktis. Tas sumanymas davė mūsiškiams didelę naudą. Mat barbarus išmušė iš vėžių ir patys laivai, ir irklai, ir neįprasti sunkieji pabūklai: jie sustojo ir šiek tiek atsitraukė. Mūsų kariams labiausiai delsiant dėl jūros gilumo, dešimtojo legiono vėliavininkas, paprašęs dievų pagalbos, kad šis žygis dešimtajam legionui susiklostytų laimingai, tarė: „Šokite, bendražygiai, jei nenorite legiono erelio atiduoti priešams; aš tikrai atliksiu savo pareigą valstybei ir karo vadui". Pasakęs šiuos žodžius labai garsiai, iššoko iš laivo ir ėmė nešti erelį tiesiai į priešus. Tada mūsiškiai, paraginę vienas kitą neleisti ištikti tokiai negarbei, visi iššoko iš laivo. Juos pamatę, tuo pavyzdžiu pasekė ir kariai iš gretimų laivų, ir romėnai prisiartino prie priešų.

26. Abi pusės kovėsi įnirtingai. Mūsiškiai patyrė didelę sumaištį, nes negalėjo išlaikyti gretų nei stovėti tvirtai ant kojų, nei sekti paskui savo vėliavas; vieni iš vieno laivo, kiti iš kito stojo po pirmomis pasitaikiusiomis vėliavomis. O priešai, gerai žinodami visas seklumas, kai pamatydavo nuo kranto karius, pavieniui iššokančius iš laivo, paraginę arklius užpuldavo juos, negalinčius kovoti, ir labai daug priešų apsupdavo nedaugelį mūsiškių; kiti iš nepridengto šono laidė į visus strėles. Kai Cezaris tai pamatė, įsakė kariams sėsti į karo laivų valtis ir žvalgybos laivelius ir pasiuntė juos į pagalbą tiems, kuriuos spaudė priešai. Kai tik mūsų kariai pasiekė sausumą, visiems saviškiams sekant paskui, puolė priešus ir privertė juos bėgti; tačiau negalėjo jų ilgiau persekioti, nes laivais plaukiantys raiteliai negalėjo laikytis reikiamos krypties ir nepasiekė salos. Tik šito pritrūko Cezarį anksčiau lydėjusiai sėkmei.

27. Kai tik nugalėti mūšyje priešai atsigavo po bėgimo, tuoj pat atsiuntė pas Cezarį pasiuntinius tartis dėl taikos; pažadėjo duoti įkaitų ir padaryti viską, ką tik paliepsjiems Cezaris. Kartu su šiais pasiuntiniais atvyko atrebatas Komijus, kurį, kaip anksčiau minėjome, Cezaris buvo pasiuntęs į Britaniją. Jį, tik išlipusį į krantą, kai ėmė kaip tarpininkas perdavinėti Cezario pavedimus, jie suėmė ir surakino grandinėmis. O kai pralaimėjo mūšį, jį sugrąžino; prašydami taikos, jie suvertė kaltę dėl to įvykio liaudžiai ir prašė pasigailėti jų dėl tokio neapgalvoto poelgio. Cezaris jiems priekaištavo, kad jie, savo valia atsiuntę pasiuntinius į žemyną prašyti taikos, be jokios priežasties pradėjo karą, tačiau sakė atleidžiąs už tokį neapgalvotą poelgį ir liepė duoti įkaitų. Jie tuoj pat davė dalį įkaitų, o kitus pažadėjo atvesti po kelių dienų, nes juos reikėjo pakviesti iš toliau esančių vietų. O tuo tarpu paliepė saviškiams grįžti į savo laukus. Iš visų pusių ėmė rinktis pas Cezarį vadai, patikėdami jo globai save ir savo valstybes.

28. Taip užtikrinus taiką, praėjus keturioms dienoms[16] nuo atvykimo į Britaniją, tie anksčiau minėti aštuoniolika laivų, kurie gabeno raitelius, pučiant lengvam vėjui pakėlė inkarus ir išplaukė iš aukštutinio uosto. Kai jie priartėjo prie Britanijos ir buvo jau matomi iš stovyklos, staiga kilo tokia audra, kad nė vienas tų laivų negalėjo laikytis plaukimo krypties; vieni buvo nunešti ten, iš kur išplaukė, kiti, patirdami didžiausią pavojų, buvo nublokšti į apatinę salos dalį, esančią arčiau vakarų. Tačiau kai į juos, išmetusius inkarą, ėmė sunktis vanduo, jie buvo priversti išplaukti į atvirą jūrą ir, nors buvo labai nepalanki naktis, plaukti į žemyną.

29. Atsitiko taip, kad tą naktį buvo mėnulio pilnatis, o tokiu metu Okeane kyla smarkūs potvyniai; mūsiškiai šito nežinojo[17]. Taigi potvynio vanduo užliejo karo laivus, Cezario parūpintus kariuomenei pervežti ir ištrauktus į krantą, o audra tuo pačiu metu sugadino krovininius laivus, kurie stovėjo pritvirtinti

inkarais. Mūsiškiai neturėjo jokios galimybės nei ką nors padaryti, nei padėti. Labai daug laivų buvo sudaužyta, kiti tapo netinkami plaukioti, nes buvo nutraukti inkarai ir sugadinta kita laivų įranga. Atsitiko tai, kas buvo neišvengiama: visoje kariuomenėje kilo sumaištis, nes nebuvo kitų laivų, kuriais galima išplaukti, labai trūko visko, ko reikėjo pataisyti laivams, be to, čia nebuvo pasirūpinta žiemai jokiomis maisto atsargomis, nes visi žinojo, kad turės žiemoti Galijoje.

30. Apie tai sužinoję, Britanijos kilmingieji, kurie po mūšio buvo susirinkę pas Cezarį, ėmė tarpusavyje tartis, nes matė, kad romėnams trūksta ir raitelių, ir laivų, ir maisto, o iš stovyklos dydžio galima padaryti išvadą, kad nedaug tėra ir karių, – stovykla buvo mažesnė, nei paprastai būna, nes Cezaris atplukdė legionus be gurguolės. Jie nusprendė, kad bus geriausia vėl pradėti karą ir trukdyti mūsiškiams maisto pristatymą, visą tą reikalą užvilkinti iki žiemos, kad, romėnus nugalėjus arba sutrukdžius jiems grįžti, niekas po to nedrįstų atvykti į Britaniją kariauti. Taigi jie vėl surengė sąmokslą, ėmė pamažu eiti iš stovyklos ir slapta rinkti savuosius iš laukų.

31. Nors Cezaris dar nežinojo jų ketinimų, iš jo laivus ištikusio likimo, iš to, kad buvo nustota duoti įkaitus, įtarė, jog įvyks tai, kas ir atsitiko. Todėl jis iš anksto ėmėsi atsargumo priemonių: kasdien vežė į stovyklą iš laukų javus, labiausiai nukentėjusių laivų medieną ir varį panaudojo pataisyti kitiems laivams, liepė atgabenti iš žemyno, kas dar buvo tam reikalinga. Ir taip, kadangi kariai viską atliko labai stropiai, pasiekė, kad netekus dvylikos laivų visi kiti būtų visai tinkami plaukti.

32. Kol visa tai buvo daroma, vienas legionas, vadinamas septintuoju, buvo pasiųstas, kaip įprasta, pristatyti javų; tuo metu dar nekilo įtarimas dėl karo, nes daug žmonių buvo laukuose, o kai kurie net lankėsi stovykloje. Stovintys sargybos postuose prie stovyklos vartų kariai pranešė Cezariui, kad mato daug didesnį nei paprastai dulkių debesį, kilusį toje vietoje, kur

išžygiavo legionas. Cezaris, įtaręs tai, kas iš tiesų atsitiko – kad barbarai sugalvojo kokį nors naują planą, – įsakė sargybos postuose stovinčioms kohortoms sekti paskui jį į tą vietą, iš likusių kohortų dviem įsakė stoti į sargybos postus prie stovyklos, o kitoms apsiginkluoti ir nedelsiant sekti paskui jį. Kai nuėjo truputį toliau nuo stovyklos, išvydo savo karius priešų spaudžiamus ir sunkiai atremiančius puolimą; susigrūdęs legionas buvo apšaudomas iš visų pusių. Kadangi javai buvo jau visur nupjauti, išskyrus vieną lauką, tai priešai tikėjosi, kad mūsiškiai ateis čia, todėl naktį pasislėpė miške. Jie staiga užpuolė išsisklaidžiusius, padėjusius į šalį ginklus ir pjaunančius javus mūsiškius, keletą nužudė, tarp kitų sukėlė sumaištį, nes buvo suardyta rikiuotės tvarka, o raiteliai ir dviračiai kovos vežimai visus apsupo.

33. Su kovos vežimais kovojama taip: iš pradžių kariai jais visur apvažiuoja ir mėto ietis, o arkliai ir ratų dundesys sukelia baimę ir labai dažnai suardo rikiuotės tvarką; patekę tarp raitelių būrių, kariai iššoka iš vežimų ir kaunasi pėsti. Vadeliotojai tuo metu truputį pasitraukia iš mūšio lauko ir pastato vežimus taip, kad daugybės priešų smarkiai spaudžiami kariai galėtų lengvai pasiekti savuosius. Taigi mūšyje jie pasižymi tuo, kad yra greiti kaip raiteliai, ištvermingi kaip pėstininkai, o kasdien tuo užsiimdami ir lavindamiesi įgunda sustabdyti šuoliuojančius arklius net ant šlaitų ir skardžių, greitai juos pažaboti bei apsukti ir perbėgti per vežimo grąžulą, įsitverti pakinktų, o paskui labai greitai šokti į vežimą.

34. Cezaris pačiu laiku atėjo į pagalbą mūsiškiams, sutrikdytiems tokio naujo kovos būdo. Nes jam atvykus priešai liovėsi pulti, o mūsiškiai atsigavo iš baimės. Taip įvykus Cezaris nutarė, kad dabar ne laikas kviesti priešus į mūšį ir pradėti kautynes; kurį laiką pabuvo savo pasirinktoje vietoje ir neilgai trukus grąžino legionus į stovyklą. Kol visa tai vyko ir mūsiškiai buvo užsiėmę, visi tie, kurie buvo laukuose, pasitraukė iš jų.

Paskui keletą dienų buvo tokia dargana, kad ir mūsiškiai neišėjo iš stovyklos, ir priešai negalėjo pradėti mūšio. Per tą laiką barbarai išsiuntinėjo pasiuntinius po visus kraštus, kalbėjo ir aiškino saviškiams, kiek nedaug tėra mūsų karių ir kokia atsiranda didelė galimybė paimti grobį ir amžinai išsilaisvinti, jei tik išvys romėnus iš stovyklos. Taip aiškindami labai greitai surinko daugybę pėstininkų bei raitelių ir atvyko prie romėnų stovyklos.

35. Cezaris numatė, kad gali atsitikti tas pat, kas buvo ankstesnėmis dienomis: priešai, jei bus sumušti, išvengs pavojaus pasinaudoję savo greitumu; tačiau, gavęs apie trisdešimt raitelių, kuriuos, kaip buvo minėta, atsigabeno atrebatas Komijus, priešais stovyklą išrikiavo legionus kautynėms. Pradėjus mūšį priešai negalėjo ilgiau atlaikyti mūsų karių puolimo ir leidosi bėgti. Mūsiškiai juos persekiojo tiek, kiek leido greitis ir jėgos, labai daug išžudė, paskui, toli ir plačiai išsisklaidę, sudegino visus pastatus ir grįžo į stovyklą.

36. Tą pačią dieną, priešų pasiųsti, atvyko pas Cezarį pasiuntiniai prašyti taikos. Jiems Cezaris įsakė dvigubai daugiau įkaitų, nei reikalavo anksčiau, atgabenti į žemyną, nes artinosi rudens lygiadienis ir jis manė, kad būtų pavojinga su tokiais netvirtais laivais plaukti žiemą. Pats, sulaukęs palankaus oro, truputį po vidurnakčio pakėlė inkarus. Visi laivai laimingai pasiekė žemyną, bet du krovininiai laivai negalėjo patekti į tą patį uostą kaip kiti ir buvo nuplukdyti truputį žemiau.

37. Kai apie tris šimtus karių išlipo iš tų laivų ir patraukė stovyklos link, morinai, kuriuos išvykdamas į Britaniją Cezaris paliko taikius, tikėdamiesi grobio iš pradžių apsupo karius nelabai dideliu būriu ir pareikalavo, kad mestų ginklus, jei nenori būti nužudyti. Kai šie, sudarę ratą, gynėsi, išgirdę šauksmą greitai atbėgo dar apie šešis tūkstančius žmonių. Pranešus apie tai Cezariui, jis pasiuntė saviesiems pagalbon visus raitelius, kurie buvo stovykloje. Tuo metu mūsų kariai atrėmė puolančius

priešus ir daugiau nei keturias valandas kovojo labai narsiai; patys gavę nedaug žaizdų, jie nužudė daug priešų. Paskui, kai akiratyje pasirodė mūsų raiteliai, priešai metė ginklus ir leidosi bėgti; daugybė jų buvo išžudyta.

38. Kitą dieną Cezaris pasiuntė legatą Titą Labieną su tais legionais, kuriuos grąžino iš Britanijos, prieš vėl pradėjusius karą morinus. Šie išdžiūvus pelkėms neturėjo kur pasitraukti, negalėjo pasinaudoti tokia priebėga kaip kad praėjusiais metais ir beveik visi pateko Labieno valdžion. O legatai Kvintas Titurijus ir Lucijus Kota, kurie buvo nuvedę legionus į menapijų šalį, nuniokojo visus jų laukus, nupjovė javus, sudegino sodybas, nes visi menapijai pasislėpė labai tankiuose miškuose, ir tada grįžo pas Cezarį. Cezaris nusprendė visų legionų žiemos stovyklas įrengti belgų krašte. Iš viso tik dvi valstybės iš Britanijos čionai atsiuntė įkaitus, o kitos nekreipė dėmesio. Po šitų žygių, Cezariui pranešus raštu, senatas paskelbė dvidešimties dienų padėkos iškilmes[18].

Penktoji knyga

1. Konsulaujant Lucijui Domicijui ir Apijui Klaudijui, Cezaris, išvykdamas iš žiemos stovyklos į Italiją[1], kaip darė kasmet, įsakė legionams vadovauti paskirtiems legatams, kad pastatytų per žiemą kuo daugiau laivų ir pasirūpintų pataisyti senus. Nurodo, kokių laivų nori. Kad būtų galima greičiau juos pakrauti ir ištraukti sausumon, liepia daryti žemesnius už tuos, kuriais plaukiojame mūsų jūroje[2], juo labiau kad žinojo, jog dėl dažnų potvynių ir atoslūgių ten bangos ne tokios aukštos; laivai turi būti kiek platesni nei tie, kuriais plaukiojame po kitas jūras, kad būtų galima pervežti kuo daugiau krovinių ir galvijų. Liepia, kad jie visi būtų greitaeigiai irkluojami laivai, o tam daug padeda nedidelis aukštis. Visą laivų įrangą įsako atgabenti iš Ispanijos. Pats, kai Priešalpinėje Galijoje baigėsi teismų posėdžiai, išvyko į Ilyriją, nes girdėjo, kad pirustai[3] savo antpuoliais niokoja pasienio sritis. Kai ten nuvyko, pareikalavo iš valstybių kareivių ir įsakė susirinkti paskirtoje vietoje. Sužinoję apie tai, pirustai siunčia pas Cezarį pasiuntinius paaiškinti, jog jų valstybė dėl to nekalta ir jie pasiryžę visais atžvilgiais atlyginti padarytą žalą. Išklausęs jų pasiaiškinimo, Cezaris įsako duoti įkaitų ir liepia juos atvesti nustatytu laiku; jeigu to nepadarys, žada pradėti karą su jų valstybe. Kai jie, kaip buvo įsakyta, laiku atvedė įkaitus, Cezaris paskiria trečiųjų teisėjus[4], kad jie įvertintų nuostolį ir uždėtų baudą.

2. Sutvarkęs tuos reikalus ir pabaigęs teismo posėdžius, grįžo į Priešalpinę Galiją, o iš ten iškeliavo pas kariuomenę. Ten atvykęs apžiūrėjo visas žiemos stovyklas ir pamatė, kad dėl nepaprasto karių uolumo, nors labai daug ko stigo, jau pastatyti beveik šeši šimtai tokių laivų, kokius minėjome, ir įrengti dvidešimt aštuoni karo laivai – visai nedaug trūko, kad po keleto dienų juos būtų galima nuleisti į vandenį. Cezaris pagyrė karius ir tuos, kurie vadovavo darbui, nurodė, ką turi padaryti, ir liepė visiems susirinkti prie Itijaus uosto; žinojo, kad iš jo patogiausia perplaukti į Britaniją; iki jos buvo maždaug trisdešimt tūkstančių žingsnių[5]. Tam darbui paliko pakankamai karių, o pats su keturiais pasiruošusiais kautis legionais ir aštuoniais šimtais raitelių išžygiavo į treverų[6] šalį, nes jie neatvyko į susirinkimą ir nepakluso įsakymui, be to, sklido kalbos, kad jie kursto už Reino gyvenančius germanus.

3. Treverai pranoksta visas kitas Galijos valstybes savo raiteliais, turi dideles pėstininkų pajėgas, jų valstybė, kaip minėjome, siekia Reiną. Tada pas juos kovojo dėl valdžios Indutiomaras ir Cingetorigas. Pastarasis, kai tik buvo sužinota apie Cezario atvykimą, atėjo pas jį ir patvirtino, kad tiek jis, tiek ir jo šalininkai liks ištikimi savo pareigai ir neatsisakys draugiškų santykių su romėnų tauta; išdėstė, kas vyksta treverų krašte. O Indutiomaras ėmė telkti raitelius ir pėstininkus; negalinčius kariauti dėl amžiaus paslėpęs Ardėnų miške[7], kuris užima didžiulį plotą treverų šalies vidury ir nuo Reino tęsiasi iki remų krašto, nutarė ruoštis karui. Po to, kada kai kurie tos tautos kilmingieji, paskatinti Cingetorigo ir išsigandę atvykusios mūsų kariuomenės, atėjo pas Cezarį ir kiekvienas atskirai ėmė dėl savo reikalų jo prašyti, nes negalėjo padėti visai tautai, Indutiomaras, pabūgęs likti vienas, pasiuntė pas Cezarį pasiuntinius: sakė nenorėjęs palikti saviškių ir vykti pas Cezarį, tikėdamasis lengviau išlaikyti liaudį paklusnią, kad pasitraukus visiems kilmingiesiems ši dėl savo neišmanymo ko nors nepridarytų; taigi liaudis

jo klauso ir jis, jei Cezaris leis, atvyks pas jį į stovyklą ir patikės jam tiek savo, tiek valstybės likimą.

4. Cezaris suprato, dėl ko taip kalbama ir kas privertė Indutiomarą atsisakyti ankstesnio sumanymo, tačiau, kad netektų vasaros laiko gaišti pas treverus, kai viskas paruošta žygiui į Britaniją, įsakė Indutiomarui atvykti su dviem šimtais įkaitų. Kai šis juos atvedė, tarp jų ir sūnų, ir visus artimuosius, kurių kiekvieną Cezaris pašaukė vardu, jis paguodė Indutiomarą ir paragino būti ištikimą. Tačiau, sukvietęs treverų kilminguosius, kiekvieną atskirai kalbino palaikyti Cingetorigą, nes manė jį to nusipelnius ir norėjo, kad jis, būdamas Cezariui toks palankus, turėtų kuo daugiau įtakos tarp savųjų. Indutiomaras labai nusiminė, dėl to sumažėjus jo paties įtakai tarp savųjų, o kadangi jau ir anksčiau nekentė mūsų, tai dabar ta neapykanta dar karščiau suliepsnojo.

5. Sutvarkęs tuos reikalus, Cezaris su legionais atvyko į Itijaus uostą. Ten sužinojo, kad šešiasdešimt laivų, pastatytų meldų[8] krašte, buvo audros išblaškyti ir, negalėdami laikytis norimos krypties, grįžo ten, iš kur išplaukė. Kitus laivus rado visiškai įrengtus ir paruoštus išplaukti. Čionai taip pat susirinko keturi tūkstančiai raitelių iš visos Galijos ir kilmingieji iš kiekvienos valstybės. Iš jų Cezaris nutarė tik keletą, kurių ištikimybe įsitikino, palikti Galijoje, o kitus pasiimti kaip įkaitus, nes baiminosi, kad jam išvykus Galijoje nekiltų maištas.

6. Tarp kitų buvo ir hedujas Dumnorigas, apie kurį pasakojome anksčiau[9]. Šitą ketino pasiimti pirmiausia, nes žinojo, kad jis nori perversmo, trokšta valdžios, yra labai drąsus ir turi didelę įtaką tarp galų. Be to, jis pasakė hedujų susirinkime, kad Cezaris jam paves valdyti valstybę; hedujams tas labai nepatiko, bet jie neišdrįso siųsti pas Cezarį pasiuntinių nei kaltindami, nei prašydami to nedaryti. Cezaris apie tai sužinojo iš savo draugų. Dumnorigas iš pradžių mėgino visokiais būdais prašyti, kad jį paliktų Galijoje; sakė nepratęs plaukioti ir bijąs jūros, ir dar –

kad jam trukdo tikėjimas. Po to, kai pamatė, jog visi jo prašymai griežtai atmetami, ir neteko vilties permaldauti, pradėjo kurstyti Galijos kilminguosius, kviestis po vieną ir įkalbinėti pasilikti žemyne; gąsdino, kad ne be priežasties Galija netenkanti visų kilmingųjų, – Cezaris sumanęs tuos, kuriuos bijo žudyti galų akivaizdoje, visus nužudyti atgabentus į Britaniją. Kitiems davė garbės žodį ir reikalavo jų prisiekti, kad viską, ko reikia Galijos labui, darys kartu. Apie tai Cezariui pranešama iš daugelio vietų.

7. Cezaris, sužinojęs apie tai, kadangi teikė didelę reikšmę hedujų valstybei, nusprendė, jog reikia bet kokiomis priemonėmis pažaboti ir sustabdyti Dumnorigą, kurio beprotybė per toli nuėjo, pasirūpinti, kad ji nepridarytų bėdos nei Cezariui, nei valstybei. Jis užtruko šitoje vietoje beveik dvidešimt penkias dienas, nes neleido išplaukti šiaurės vakarų vėjas, kuris čia paprastai pučia didžiąją metų dalį. Dėjo pastangų, kad Dumnorigas būtų paklusnus, taip pat stengėsi sužinoti jo planus. Pagaliau, sulaukęs palankaus oro, įsakė kariams ir raiteliams sėsti į laivus. Visiems užsiėmus Dumnorigas su hedujų raiteliais slapta nuo Cezario iš stovyklos patraukė namo. Kai Cezariui buvo pranešta apie tai, jis atidėjo išvykimą ir visus kitus darbus, pasiuntė jo vytis labai daug raitelių, įsakė sugrąžinti, o jeigu priešinsis ir nepaklus – liepė nužudyti nusprendęs, kad jam išplaukus nebus nieko gero, jeigu Dumnorigas nepaklausė jo, dar esančio čia. Dumnorigas, pašauktas grįžti, pasipriešino, ėmė gintis su ginklu rankoje ir maldavo saviškius jam padėti, dažnai šaukdamas, kad jis yra laisvas ir iš laisvos valstybės. Cezario pasiųstieji, kaip buvo įsakyta, apsupo žmogų[10] ir nužudė, o visi hedujų raiteliai grįžo pas Cezarį.

8. Šitai sutvarkęs, Cezaris paliko žemyne Labieną su trimis legionais ir dviem tūkstančiais raitelių, kad saugotų uostą, pasirūpintų maisto atsargomis, sužinotų, kas vyksta Galijoje, ir prireikus laiku priimtų reikalingą sprendimą. Pats su penkiais

legionais ir tiek pat raitelių, kiek paliko krante, saulei leidžiantis pakėlė inkarus ir išplaukė pučiant pietvakarių vėjui. Apie vidurnaktį nustojus pūsti vėjui, jie negalėjo laikytis plaukimo krypties ir buvo srovės nunešti daug toliau; išaušus pamatė, kad Britanija liko kairėje pusėje. Tada pasinaudojo vėl pasikeitusia srove ir smarkiai irkluodami stengėsi patekti į tą salos dalį, kur, kaip dar iš praėjusios vasaros žinojo, buvo geriausia vieta išsilaipinti. Kariai parodė pagirtiną ištvermę ir be perstojo irkluodami pasiekė, kad sunkūs krovininiai laivai plaukė taip pat greitai kaip ir kariniai. Buvo beveik vidurdienis, kai su visu laivynu pasiekė Britaniją, ir toje vietoje nebuvo matyti jokio priešo. Vėliau Cezaris sužinojo iš belaisvių, kad buvo susirinkęs didžiulis pulkas, bet išsigandęs daugybės laivų – jų su pernykščiais laivais ir su tais, kuriuos kai kas pasistatė savo patogumui, vienu metu buvo matyti daugiau kaip aštuoni šimtai, – paliko pakrantę ir pasislėpė aukštumose.

9. Cezaris išlaipino kariuomenę ir parinko stovyklai patogią vietą. Sužinojęs iš belaisvių, kur sutelktos priešo pajėgos, paliko prie jūros dešimt kohortų[11] ir tris šimtus raitelių laivams saugoti ir trečiosios sargybos metu patraukė priešų link, nė kiek nesibaimindamas dėl laivų, nes paliko juos išmetusius inkarus prie pamažu aukštėjančio ir atviro kranto. Paskyrė vadovauti apsaugai ir laivams Kvintą Atrijų. Naktį nužygiavęs apie dvylika tūkstančių žingsnių, Cezaris pamatė priešų kariuomenę. Jie su raiteliais ir kovos vežimais nukako prie upės ir ėmė iš aukštesnės vietos pulti mūsiškius ir kautis, bet buvo raitelių atremti ir pasislėpė miškuose. Ten jie turėjo vietą, puikiai apsaugotą tiek gamtos, tiek žmonių pastangomis, matyt, pasiruošė ją iš anksto, jei kiltų vidaus karas[12]; daugybe nupjautų medžių buvo užversti ir užtverti visi praėjimai. Jie negausiomis grupėmis iššokdavo į pamiškę apšaudyti mūsiškių, bet neleido patekti įtvirtinimų vidun. Septintojo legiono kareiviai, padarę iš skydų priedangą (vėžlį), supylė prie jų įtvirtinimo pylimą, užėmė tą vietą ir išvijo

juos iš miško, patys gavę nedaug žaizdų. Cezaris neleido bėgančių priešų vytis toliau, nes nepažinojo vietovės, be to, jau buvo praslinkusi nemaža dienos dalis ir jis norėjo palikti laiko stovyklai sutvirtinti.

10. Kitą dieną Cezaris padalino savo karius ir raitelius į tris būrius ir pasiuntė iš ryto persekioti pabėgusiųjų. Kai jie jau nemažai nužygiavo ir buvo matyti tik patys paskutinieji, pas Cezarį atvyko Kvinto Atrijaus siųsti raiteliai pranešti, kad praėjusią naktį kilusi labai smarki audra sugadino beveik visus laivus ir išmetė juos į krantą. Negelbėjo nei inkarai, nei lynai; jūreiviai ir vairininkai negalėjo susidoroti su audros jėga; todėl tas laivų susidūrimas padarė didelę žalą.

11. Po šitokių žinių Cezaris įsakė atšaukti legionus ir raitelius, priešą atremti tik žygio metu, o pats grįžo prie laivų; savo akimis pamatė tai, ką sužinojo iš žodžiu ir raštu gautų pranešimų. Buvo prarasta apie keturiasdešimt laivų, bet atrodė, kad likusius labai pasistengus bus galima pataisyti. Taigi surinko meistrus iš visų legionų ir įsakė dar atsiųsti iš žemyno; Labienui parašė, kad šis su savo legionais pastatytų kuo daugiau laivų. Cezaris nusprendė, kad bus patogiausia, nors tai pareikalaus daug vargo ir rūpesčių, visus laivus ištraukti sausumon ir sujungti su stovykla vienu bendru įtvirtinimu. Šis darbas truko dešimt dienų, kariai be poilsio dirbo ir naktį. Kai buvo ištraukti laivai ir labai gerai įtvirtinta stovykla, palikęs tą pačią apsaugą kaip ir anksčiau, Cezaris iškeliavo ten, iš kur buvo grįžęs. Nuvykęs rado iš visur susirinkusias jau daug didesnes britanų pajėgas. Bendru sprendimu aukščiausioji valdžia ir vadovavimas karui buvo patikėtas Kasivelaunui, kurio šalį nuo pajūrio valstybių skiria upė, vadinama Tameziu[13]; ji nuo jūros yra maždaug už aštuoniasdešimties tūkstančių žingsnių. Ankstesniais metais Kasivelaunas nuolat kariavo su kitomis tautomis, bet mūsų atvykimas paskatino britanus jam atiduoti visą karo valdžią.

12. Vidinė Britanijos dalis apgyvendinta tų, apie kuriuos, gimusius saloje, pasakoja jų padavimai. Pajūryje gyvena tie, kurie dėl grobio ir karo persikėlė iš Belgijos, – jie visi vadinami vardais tų tautų, iš kurių kilę čionai atvyko; po karo jie pasiliko ir ėmėsi žemdirbystės. Žmonių yra labai daug, pastatai tankiai sustatyti ir panašūs į galų, gausu galvijų. Pinigus naudoja arba varinius, arba auksinius, arba tam tikro svorio geležinės lazdeles. Salos vidury randama alavo, pajūry – geležies, bet jos atsargos nedidelės; varį naudoja atvežtinį. Medžiai auga tokie kaip Galijoje, išskyrus buką ir eglę. Mano, kad nedera valgyti kiškių, vištų ir žąsų, bet juos laiko savo džiaugsmui. Klimatas švelnesnis negu Galijoje, nes mažesni šalčiai.

13. Sala trikampė[14], jos vienas šonas driekiasi priešais Galiją. Vienas to šono kampas, kur yra Kantijus[15] ir kur sustoja beveik visi iš Galijos atplaukę laivai, yra rytuose, o kitas, žemutinis, – pietuose. Šis šonas tęsiasi beveik penkis šimtus tūkstančių žingsnių. Antras šonas krypsta į Ispaniją ir į vakarus. Toje pusėje yra Hibernijos sala[16]; manoma, kad ji perpus mažesnė už Britaniją, bet nutolusi nuo Britanijos tiek pat kiek ši nuo Galijos. Pusiaukelėje yra sala, kuri vadinama Mona[17]; manoma, kad ten esama ir daugiau nedidelių salų[18]; apie jas ne vienas rašė, kad žiemą ten naktis trunka trisdešimt parų. Bet mes teiraudamiesi nieko apie tai nesužinojome, tik iš vandens laikrodžio parodymų pamatėme, kad naktys čia trumpesnės nei žemyne. Šito šono ilgis, kaip manė rašiusieji, yra septyni šimtai mylių. Trečiasis šonas yra šiaurėje. Priešais jį nėra jokios žemės, bet vienas kampas krypsta į Germanijos pusę. Manoma, kad jo ilgis – aštuoni šimtai tūkstančių žingsnių. Taigi aplink visą salą yra dvidešimt kartų po šimtą tūkstančių žingsnių.

14. Iš visų ten gyvenančių labiausiai apsišvietę yra Kantijaus gyventojai. Ši visa sritis yra pajūryje, gyvenimo būdas mažai skiriasi nuo galų. Vidurinės dalies gyventojai dažniausiai nieko nesėja, bet maitinasi pienu ir mėsa, rengiasi kailiais. O visi

britanai dažosi mėlžole, kuri nudažo žydrai, ir dėl to jie per mūšį atrodo baisesni; vaikšto palaidais plaukais, bet skuta visą kūną, išskyrus galvą ir viršutinę lūpą. Dešimt ar dvylika vyrų turi bendras žmonas, ypač broliai su broliais ir tėvai su sūnumis, bet iš jų gimusieji laikomi vaikais to, kuris pirmas mergaitę atsivedė.

15. Priešų raiteliai ir kovos vežimai žygio metu pradėjo smarkų mūšį su mūsų raiteliais. Tačiau mūsiškiai buvo visur stipresni ir nuvijo priešus į miškus ir kalvas. Daug nužudę ir ėmę uoliau persekioti, prarado vieną kitą saviškį. Priešai po kurio laiko, kai mūsiškiai nesitikėjo ir buvo užsiėmę stovyklos sustiprinimo darbais, iššoko iš miško ir užpuolė stovinčius sargybos postuose priešais stovyklą. Užvirė įnirtinga kova. Cezaris pasiuntė į pagalbą dvi kohortas – tai buvo dviejų legionų pirmosios kohortos; jos sustojo arti viena kitos, bet, mūsiškiams išsigandus naujo kovos būdo, priešai labai drąsiai prasiveržė per patį vidurį ir pasitraukė be nuostolio. Tą dieną žuvo tribūnas Kvintas Laberijus Duras. Pasiuntus daugiau kohortų, priešai buvo atremti.

16. Viso šito mūšio metu, – o jis vyko priešais stovyklą visų akyse, – pastebėta, kad mūsiškiai dėl sunkios ginkluotės negali persekioti pasitraukiančiųjų ir nedrįsta palikti rikiuotės, todėl yra mažiau prisitaikę kovoti su tokiu priešu. Raiteliams kautynės buvo labai pavojingos, nes priešai dažnai atsitraukdavo tyčia ir, kai nuviliodavo mūsiškius toliau nuo legionų, iššokdavo iš kovos vežimų ir pėsti pradėdavo nelygią kovą. Raitelių mūšio taktika buvo vienodai pavojinga tiek atsitraukiant, tiek puolant. Be to, nepuldavo vienu metu didelis būrys, bet kovodavo toli vieni nuo kitų reti būreliai; jie turėjo išdėstę daug sargybos postų, kur vieni kitus pakeisdavo, ir vietoj pavargusių eidavo kautis tvirti ir pailsėję.

17. Kitą dieną priešai stovėjo kalvose toli nuo stovyklos, o mūsų raitelius puolė ir kovėsi tingiau nei išvakarėse tik nedideli

jų būriai. Bet vidurdienį, kai Cezaris pasiuntė tris legionus ir visus raitelius su legatu Gajumi Trebonijumi ieškoti pašaro, priešai staiga sulėkė prie jų iš visų pusių, nesulaikė nė išrikuoti legionai. Mūsiškiai smarkiu puolimu juos atrėmė ir nesiliovė persekioti, kol raiteliai, jausdami paramą, nes matė už savęs legionus, išvijo strimgalviais lekiančius priešus ir labai daug jų nužudė, neduodami galimybės nei susitelkti, nei sustoti ar iššokti iš vežimų. Tuoj po šito bėgimo pasitraukė iš visur susirinkusi pagalbinė kariuomenė. Nuo to laiko priešai niekada daugiau nekovojo prieš mus pasitelkę dideles karines pajėgas.

18. Cezaris, sužinojęs priešų planą, nuvedė kariuomenę į Kasivelauno kraštą prie Tamezio upės; per šitą upę galima pereiti tik brasta vienoje vietoje, ir tai labai sunkiai. Kai ten atvyko, pastebėjo kitame upės krante išrikiuotas dideles priešų pajėgas. Upės krantas buvo apsaugotas priekyje įkaltais aštriais basliais, ir tokius pat baslius, įkaltus po vandeniu, slėpė upė. Išgirdęs apie tai iš perbėgėlių ir belaisvių, Cezaris pasiuntė į priekį raitelius ir įsakė legionams nedelsiant sekti paskui. Nors iš vandens kyšojo tik galva, kariai ėjo taip greitai ir veržliai, kad priešai neatlaikė legionų ir raitelių puolimo, paliko krantą ir leidosi bėgti.

19. Kasivelaunas, kaip anksčiau minėjome, atidėjo visas viltis susikauti, paleido didžiąją savo pajėgų dalį ir pasiliko apie keturis tūkstančius kovos vežimų. Su jais saugojo mūsų kelius, pats slėpdamasis kiek nuošaly nuo kelio sunkiai prieinamose ir miškingose vietose; sužinojęs, kur mes eisime, gyvulius ir žmones iš laukų suvarydavo į miškus tose apylinkėse; kai mūsų raiteliai, ieškodami grobio ir niokodami laukus, laisviau po juos pasklisdavo, jis paleisdavo iš miško keliais ir takeliais visus kovos vežimus, ir jie kaudavosi su mūsų raiteliais, statydami šiuos į didelį pavojų, ir šitaip neleido judėti kiek plačiau. Cezariui neliko nieko kito, kaip neleisti raiteliams pasitraukti toliau nuo legionų ir kenkti priešams siaubiant laukus, padegant pastatus

tik tiek, kiek galėjo varginančio žygio metu padaryti legiono kariai.

20. Tada trinovantai[19], bemaž patys stipriausi iš gyvenančių tame krašte tautų, – iš jų ir jaunuolis Mandubracijus, pasiduodamas Cezario globai, atvyko pas jį į Galiją; jo tėvas Inianuveticijus valdė trinovantus ir buvo Kasivelauno nužudytas, o Mandubracijus išvengė mirties pabėgdamas, – atsiunčia pasiuntinius pas Cezarį ir pažada pasiduoti bei vykdyti įsakymus; dar prašo Cezario apginti Mandubracijų nuo Kasivelauno smurto ir sugrąžinti trinovantams, kad jis vadovautų jiems ir valdytų valstybę. Cezaris pareikalauja iš jų keturiasdešimties įkaitų ir maisto kariuomenei ir siunčia jiems Mandubracijų. Šie nedelsdami padarė, kas įsakyta: atsiuntė visus įkaitus ir maisto.

21. Kai trinovantai buvo paimti globon ir apsaugoti nuo visų skriaudų, kurias galėjo padaryti kareiviai, cenimagnai, segontiakai, ankalitai, bibrokai, kasai[20] atsiuntė pasiuntinius ir pasidavė Cezariui. Šis iš jų sužinojo, kad netoli tos vietos yra Kasivelauno miestas, saugomas miškų ir pelkių, o jame esama labai daug žmonių ir galvijų. Britanai vadina miestu sunkiai prieinamas miško vietas, sustiprintas pylimu ir grioviu, kur jie paprastai slepiasi norėdami apsisaugoti nuo priešų puolimo. Cezaris išžygiavo ten su legionais. Surado puikiai gamtos ir žmonių pastangomis įrengtą tvirtovę, tačiau ėmė ją pulti iš dviejų pusių. Priešai šiek tiek kovėsi, bet neatlaikė mūsų karių puolimo ir ėmė veržtis iš miesto pro kitą pusę. Ten buvo rasta daug galvijų ir sučiupta bei nužudyta daug bėglių.

22. Šitų įvykių metu Kasivelaunas siuntė pasiuntinius į Kantijų (kuris, kaip minėjome, yra prie jūros), į tuos kraštus, kur valdė keturi karaliai: Cingetorigas, Karvilijus, Taksimagulas, Segovagas. Įsako, kad jie, surinkę visą kariuomenę, netikėtai užpultų laivų stovyklą. Kai šie atėjo prie stovyklos, mūsiškiai išsiveržė ir daug jų iššudė, paėmė nelaisvėn kilmingą vadą Lugotorigą, o patys sugrįžo be nuostolių. Kasivelaunas, kai buvo

pranešta apie šitą mūšį, sunerimęs dėl tokių didelių nuostolių, dėl nuniokoto krašto, o ypač dėl kitų tautų atsiskyrimo, tarpininkaujant atrebatui Komijui siunčia pas Cezarį pasiuntinius ir teiraujasi pasidavimo sąlygų. Kadangi Cezaris dėl netikėto Galijos sukilimo buvo nutaręs žiemą praleisti žemyne, o vasaros liko nedaug ir, kaip suprato, jos pabaiga galėjo praeiti be naudos, įsakė duoti įkaitų ir nustatė, kad Britanija kasmet turi mokėti romėnams duoklę[21]; be to, griežtai uždraudė Kasivelaunui kenkti Mandubracijui ir trinovantams.

23. Gavęs įkaitus, sugrąžino kariuomenę prie jūros, rado laivus jau sutaisytus ir nuleido juos į vandenį; kadangi turėjo belaisvių, o dėl audros pražuvo vienas kitas laivas, nutarė perkelti kariuomenę per du kartus. Bet taip atsitiko, kad ir šiais, ir praėjusiais metais per visus plaukiojimus nepražuvo nė vienas laivas, gabenęs karius, o tie laivai, kurie turėjo, nuplukdę karius, grįžti pas jį iš žemyno tušti, ir dar šešiasdešimt tų, kurie vėliau buvo Labieno rūpesčiu pastatyti, tik keli parplaukė, nes kitus beveik visus išblaškė audra. Cezaris ilgai veltui jų laukė. Kad nesutrukdytų plaukti metų laikas, nes artinosi lygiadienis, Cezaris buvo priverstas susodinti į laivus daug daugiau karių ir, sulaukęs labai ramaus oro, antrosios sargybos metu pakėlė inkarus, o auštant pasiekė krantą ir visus laivus parplukdė be nuostolių.

24. Laivai buvo ištraukti į krantą ir Samarobrivoje[22] sušauktas bendras galų susirinkimas. Tais metais dėl sausros derlius Galijoje buvo gerokai mažesnis, todėl Cezaris buvo priverstas kitaip nei ankstesniais metais įkurdinti legionus žiemos stovyklose, išskirstyti juos po daugelį valstybių. Vieną legioną davė legatui Gajui Fabijui nuvesti pas morinus, kitą – Kvintui Ciceronui[23] pas nervijus, trečią – Lucijui Roscijui pas esuvijus; ketvirtajam legionui su Titu Labienu įsakė žiemoti pas remus, treverų kaimynystėje; tris legionus paliko pas belovakus, jiems vadovauti paskyrė kvestorių Marką Krasą[24] ir legatus Lucijų

Munacijų ir Gajų Trebonijų. Vieną legioną, kurį neseniai surinko už Pado, ir penkias kohortas pasiuntė pas eburonus – jų šalies didžioji dalis yra tarp Mozos ir Reino, o vadais tada buvo Ambiorigas ir Katuvolkas. Įsakė, kad tam legionui ir kohortoms vadovautų legatai Kvintas Titurijus Sabinas ir Lucijus Aurunkulėjus Kota. Šitaip išskirstęs legionus, Cezaris tikėjosi lengviau išvengti maisto trūkumo. Atstumas tarp visų šitų legionų (išskyrus tą, kurį su Lucijumi Roscijumi pasiuntė į pačią taikiausią ir ramiausią Galijos dalį) buvo šimtas tūkstančių žingsnių. Pats nutarė būti Galijoje tol, kol sužinos, kad legionai įsikūrė ir žiemos stovyklos įtvirtintos.

25. Karnutų krašte buvo labai aukštos kilmės žmogus Tasgetijus. Jo protėviai valdė karnutus. Cezaris Tasgetijui dėl jo narsumo ir palankumo bei ypatingų paslaugų per visus karus grąžino protėvių turėtą valdžią. Jį trečiaisiais valdymo metais priešai viešai, pritariant daugumai, nužudė. Apie tai buvo pranešta Cezariui. Kadangi prie šio nusikaltimo prisidėjo daugelis, jis baiminosi, kad jie nepastūmėtų valstybės sukilti. Todėl įsako Lucijui Plankui su vienu legionu iš belgų krašto greitai keliauti pas karnutus ir ten žiemoti; ištirti ir atsiųsti sučiuptus tuos, kurių pastangomis buvo nužudytas Tasgetijus. Tuo metu visi legatai ir kvestoriai, kuriems buvo patikėti legionai, praneša, kad atvyko į žiemos stovyklas ir jas įtvirtino.

26. Praslinkus nuo atvykimo į žiemos stovyklą maždaug penkiolikai dienų, nelaukto karinio bruzdėjimo ir atskilimo pradžią padarė Ambiorigas ir Katuvolkas. Kai jie prie savo šalies sienų sutiko Sabiną ir Kotą ir nugabeno į žiemos stovyklą maisto, trevero Indutiomaro pasiuntinių paakinti, sukurstė saviškius ir, staiga užpuolę kertančius malkas karius, dideliu būriu patraukė užimti stovyklos. Kadangi mūsiškiai tuoj pat griebėsi ginklų, užlipo ant pylimo, o iš kitos stovyklos pusės pasiuntė ispanų raitelius ir šie nugalėjo raitelių mūšyje, priešai neteko vilties užimti stovyklą ir pasitraukė. Tada jie savo papročiu ėmė šaukti,

kad kas nors iš mūsiškių ateitų pasikalbėti: jie nori kai ką pasakyti apie visiems rūpimus reikalus ir šitaip tikisi pašalinti nesutarimus.

27. Nusiunčiami pas juos pasikalbėti romėnų raitelis Gajus Arpinijus, Titurijaus bičiulis, ir toks Kvintas Junijus iš Ispanijos, kuris ir anksčiau, Cezario siųstas, ne kartą lankėsi pas Ambiorigą. Ambiorigas kalbėjo su jais maždaug taip: jis esąs labai daug skolingas Cezariui už jo geradarystes, nes Cezario pastangomis jis išlaisvintas nuo duoklės, kurią turėjo mokėti savo kaimynams atuatukams; Cezaris sugrąžino jam sūnų ir brolio sūnų, kuriuos, atsiųstus kaip įkaitus, atuatukai laikė kaip vergus, sukaustytus grandinėmis. Stovyklą buvo bandyta užimti spaudžiant liaudžiai, o ne jo valia ar įsakymu, mat jo valdžia esanti tokia, kad liaudis turi jam tokią pačią galią kaip ir jis liaudžiai. O liaudis todėl pradėjo karą, kad negalėjo pasipriešinti netikėtam Galijos sukilimui. Tai jis nesunkiai gali įrodyti savo paties pavyzdžiu; juk iš tikrųjų jis nėra toks nepatyręs, kad tikėtųsi savo jėgomis nugalėti romėnų tautą, bet toks esąs visos Galijos sprendimas: ši diena paskirta užimti visoms Cezario žiemos stovykloms, kad legionai negalėtų ateiti vienas kitam į pagalbą. Jiems, galams, nebuvo lengva pasakyti galams „ne", tuo labiau kad atrodė, jog tas nutarimas priimtas siekiant visiems sugrąžinti laisvę. Kadangi liaudžiai jis įrodė savo ištikimybę, dabar jo pareiga esanti atsilyginti Cezariui už geradarystes; draugystės vardan jis ragina ir prašo Titurijų rūpintis ir savo, ir karių išsigelbėjimu. Didelis samdytų germanų pulkas persikėlė per Reiną: jie bus čia po dviejų dienų. Romėnams reikia patiems nuspręsti, ar jie nori, kol dar nepajuto kaimynai, išvesti iš žiemos stovyklos karius ir nuvesti juos arba pas Ciceroną, arba pas Labieną; vienas nuo jų yra už penkiasdešimties tūkstančių žingsnių, kitas truputį toliau. Jis pažada ir prisiekia, kad leis jiems saugiai eiti per savo šalį. Taip pasielgęs ir pasitarnaus valstybei, nes nereikės rūpintis žiemos stovykla, ir

atsidėkos Cezariui už jo nuopelnus. Šitai pasakęs, Ambiorigas išėjo.

28. Arpinijus ir Junijus tai, ką išgirdo, pranešė legatams. Šiuos sutrikdė netikėti įvykiai, ir nors taip kalbėjo priešas, jie manė, kad negalima nekreipti į tai dėmesio; ypač kėlė nerimą ta aplinkybė, kad nežymi ir menka eburonų valstybė vargu ar pati būtų drįsusi pradėti karą su romėnų tauta. Taigi jie viską praneša karo tarybai ir ten tarp jų kyla smarkus ginčas. Lucijus Aurunkulėjus ir didžioji dalis tribūnų bei pirmojo rango centurionų manė, kad negalima veikti neapgalvotai ir pasitraukti iš žiemos stovyklos be Cezario įsakymo; aiškino, kad bet kokias galų, taip pat dideles germanų pajėgas galima atremti gerai įtvirtintoje žiemos stovykloje; apie tai liudija ir pirmasis priešų puolimas, kurį labai tvirtai atrėmė, be to, ir sužeidė daug priešų; dar užtenka maisto atsargų; be to, ateis pagalba ir iš arčiausiai esančios žiemos stovyklos, ir iš Cezario; pagaliau kas gali būti nepatikimiau ir gėdingiau, kaip, patarus priešui, priimti tokius svarbius sprendimus?

29. Atsakydamas į tai, Titurijus šaukė, kad bus vėlu, kai ateis daug didesnis priešų pulkas, susijungęs su germanais, arba kai ištiks kokia nelaimė artimiausią žiemos stovyklą. Dabar maža laiko tartis. Jis mano, kad Cezaris išvyko į Italiją; argi antraip karnutai būtų priėmę nutarimą nužudyti Tasgetijų, o eburonai, jeigu jis būtų, niekindami mus ateitų prie stovyklos? Jis ne priešo klauso, bet mato padėtį; čia pat Reinas, germanai labai kremtasi dėl Ariovisto mirties ir ankstesnių mūsų pergalių; keršto troškimu dega visa Galija, patyrusi tiek įžeidimų, patekusi romėnų tautos valdžion ir praradusi buvusią karinę šlovę. Galų gale kas galėtų patikėti, kad Ambiorigas be pagrindo priėmė tokį sprendimą? Titurijus sako, kad jo nuomonė nekelianti jokios grėsmės: jeigu padėtis nepablogės, jie be jokio pavojaus pasieks artimiausią legioną; jeigu visa Galija susitars su germanais, tada vienintelis būdas išsigelbėti – greitis. O kokią išeitį

siūlo Kota ir kiti, nesutinkantys su juo? Jeigu dabar ir nėra pavojaus, tai vėliau, užtrukus apsiausčiai, tikrai reiks bijoti bado.

30. Po tokių abiejų pusių kalbų, kai Kota ir pirmojo rango centurionai smarkiai priešinosi, Sabinas tarė: „Laimėkite, jeigu taip norite" ir dar labiau pakėlęs balsą, kad girdėtų didelė dalis karių, pasakė: „Nesu tas, kuris labiau už jus bijo mirties: šitie tai supras; jei atsitiks kas blogo, jie tavęs pareikalaus atsakyti: juk jeigu tu leistum, tai jau poryt, susijungę su artimiausios žiemos stovyklos kariais, drauge patirtų karo staigmenas; nebūtų čia, apleisti ir ištremti, priversti žūti toli nuo kitų arba nuo kardo, arba iš bado".

31. Pakyla visi pasitarimo dalyviai, čiumpa už rankų vieną ir kitą, prašo, kad per savo užsispyrimą ir nuomonių skirtumą nesukeltų paties didžiausio pavojaus; ar jie pasiliks, ar išeis – bus lengva, jei tik visi sutiks ir nutars; ir priešingai – nesutarimas neleis tikėtis išsigelbėjimo. Ginčai užtruko iki vidurnakčio. Pagaliau įveiktas Kota pasiduoda, nusveria Sabino nuomonė. Paskelbiama, kad jie išžygiuos auštant. Likusioji nakties dalis praslenka be miego, nes kiekvienas karys apsižiūri, ką gali iš savo daiktų pasiimti, o kokius žiemos stovyklos rykus priverstas palikti. Visko prisigalvoja, kodėl pavojinga likti stovykloje, o dėl karių nuovargio ir bemiegės nakties tas pavojus atrodo dar didesnis. Auštant iškeliauja iš stovyklos ilgių ilgiausia virtine, su didžiausia gurguole: taip, tarsi Ambiorigas davė patarimą ne kaip priešas, bet kaip pats geriausias draugas.

32. O priešai, kai iš naktinio šurmulio ir budėjimo pajuto, kad jie ruošiasi kelionėn, pasidalino į du būrius, išdėstė pasalas miškuose, patogioje nepastebimoje vietoje maždaug už dviejų tūkstančių žingsnių nuo stovyklos, ir laukė ateinant romėnų. Kada didžioji virtinės dalis nusileido į didelį klonį, priešai staiga užtvėrė abu išėjimus, ėmė spausti paskutiniuosius, neleisdami pakilti iš klonio einantiems priekyje, ir pradėjo kautynes pačioje blogiausioje mūsiškiams vietoje.

33. Tiktai tada Titurijus, kadangi iš anksto nieko nenumatė, ėmė blaškytis, puldinėti ir rikiuoti kohortas, bet šitą darė taip bailiai, jog atrodė, kad jam visko trūksta; taip labai dažnai atsitinka tiems, kurie priversti priimti sprendimą tada, kai jau reikia veikti. O Kota, kuris manė, kad žygio metu gali taip atsitikti, ir dėl to nepritarė išvykimui, darė viską, ko reikėjo bendram labui; ragindamas ir skatindamas karius elgėsi kaip karo vadas, o mūšyje buvo karys. Kadangi legatai tokios nutįsusios virtinės patys negalėjo taip lengvai apeiti ir numatyti, ką kokioje vietoje reikia daryti, tai liepė paskelbti, kad kariai paliktų gurguolę ir sustotų ratu. Nors toks sprendimas panašiu atveju nėra peiktinas, dabar jis netiko, nes sumažino mūsų karių viltį laimėti, o priešus dar labiau paskatino kautis, nes buvo akivaizdu, kad tas padaryta iš baimės ir nusivylimo. Be to, atsitiko tai, kas neišvengiama – kariai būriais palikdavo rikiuotę, kiekvienas gurguolėje ieškojo to, kas jam brangiausia, ir skubėjo pasiimti, visur buvo daug triukšmo ir verksmo.

34. O barbarams netrūko sumanumo. Jų vadai įsakė paskelbti visai rikiuotei, kad niekas nepasitrauktų iš vietos; tas grobis yra jų, ir jiems atiteks tai, ką paliks romėnai; tegul mano, kad viskas priklauso nuo pergalės. Buvo lygiaverčiai priešai ir skaičiumi, ir drąsa. Nors mūsiškius paliko ir vadas, ir laimė, labiausiai jie vylėsi išsigelbėti pasikliaudami savo narsumu; ir kiek kartų kuri nors kohorta išeidavo iš rato, toje vietoje krisdavo labai daug priešų. Tai pastebėjęs, Ambiorigas liepė paskelbti saviškiams, kad mėtytų ietis tik iš tolo, neitų artyn ir pasitrauktų iš ten, kur mėgins pulti romėnai: kadangi jie lengvai ginkluoti ir kasdien mankštinasi, nieko blogo jiems neatsitiks; tegul vėl persekioja romėnus, kai šie grįš į rikiuotę.

35. Šito nurodymo jie laikėsi labai stropiai; kai kuri nors kohorta išeidavo iš rato ir mėgindavo pulti, priešai kuo greičiau bėgdavo atgal. Tada neišvengiamai likdavo nepridengtas šonas ir jis priešų būdavo apšaudomas. Kada kohorta grįždavo į

ankstesnę vietą, ją apsupdavo ir tie, kurie buvo atsitraukę, ir tie, kurie stovėjo arčiausiai; o jeigu romėnai norėjo būti rate, tada trūko vietos parodyti savo narsumui ir buvo sunku išvengti tokio spiečiaus svaidomų iečių. Vis dėlto, patyrę tiek smūgių, iškankinti daugybės žaizdų, jie smarkiai priešinosi ir, praslinkus nemažai dienos daliai, kai kovojo nuo aušros iki aštuntos valandos[25], nepadarė nieko, kas užtrauktų jiems gėdą. Tada Titui Balvencijui, labai tvirtam ir garbingam vyrui, praėjusiais metais buvusiam pirmojo rango centurionu, paleista ietis perdūrė abi šlaunis; Kvintas Lukanijus, pirmojo rango centurionas, buvo nužudytas tuo metu, kai kuo narsiausiai kaudamasis mėgino padėti apsuptam sūnui; legatui Lucijui Kotai, lankančiam ir raginančiam kohortas, mėtyklė sužeidė veidą.

36. Tokie reikalai be galo sujaudino Titurijų. Jis iš tolo pastebėjo saviškius raginantį Ambiorigą ir pasiuntė pas jį savo vertėją Gnėjų Pompėjų prašyti pasigailėjimo sau ir kariams. Užkalbintas anas atsakė, kad Titurijus, jei nori, gali su juo pasikalbėti; tikisi, kad galės prikalbinti daugumą pasigailėti karių, o pačiam Titurijui neatsitiks nieko blogo, dėl to jis duoda garbės žodį. Titurijus tariasi su sužeistu Kota, ar šis negalėtų pasitraukti iš kautynių ir kartu pakalbėti su Ambiorigu: jis viliasi, kad galės iš ano išprašyti pasigailėjimo ir sau, ir kariams. Kota atsisakė eiti pas ginkluotą priešą ir to atkakliai laikėsi.

37. Sabinas įsakė šalia esantiems tribūnams ir pirmojo rango centurionams jį lydėti, o kai priartėjo prie Ambiorigo, jam buvo liepta mesti ginklus; jis pakluso ir tą patį liepė padaryti saviškiams. Tuo metu, kai jie vedė derybas, Ambiorigas tyčia užtęsė pokalbį, o Sabinas buvo pamažu apsuptas ir nužudytas. Tada eburonai savo papročiu sušuko: „Pergalė! pergalė!“, baisiausiai kaukdami puolė mūsiškius ir suardė jų gretas. Čia kovodamas žuvo Kota ir didžioji jo karių dalis, likusieji pasitraukė į stovyklą, iš kurios buvo išėję. Vienas jų, vėliavininkas Lucijus Petrozidijus, spaudžiamas daugybės priešų, permetė legiono erelį

per pylimą į stovyklą, o pats, labai narsiai prie stovyklos kaudamasis, buvo nužudytas. Iki vidurnakčio jie šiaip taip atlaikė priešų puolimą: naktį, praradę viltį išsigelbėti, visi iki vieno nusižudė. Tik nedaugelis išsigelbėjo po to mūšio[26]; šie, klaidžiodami nežinomais miško keliais, pasiekė legatą Titą Labieną jo žiemos stovykloje ir pranešė apie tai, kas įvyko.

38. Įkvėptas šitos pergalės, Ambiorigas tuoj pat su raiteliais išvyksta pas savo kaimynus atuatukus; pėstininkams liepia sekti paskui, nesustoja nei dieną, nei naktį. Išdėstęs reikalą ir sukurstęs atuatukus, kitą dieną atvyksta pas nervijus[27] ir ragina, kad jie nepraleistų progos visam laikui atgauti laisvę ir atkeršyti romėnams už visas patirtas skriaudas; aiškina, kad nužudyti du legatai ir pražuvo didelė dalis kariuomenės; nebus jokio vargo staiga užpulti ir sunaikinti su Ciceronu žiemojantį legioną. Čia jis pažada savo pagalbą. Taip kalbėdamas nesunkiai įtikina nervijus.

39. Nervijai nedelsdami pasiunčia pasiuntinius pas jų valdžioje esančius ceutronus, grudijus, levakus, pleumoksijus, geidumnus, surenka didžiausią, kokią tik įstengia, kariuomenę ir netikėtai atgužа prie Cicerono žiemos stovyklos, šiam dar nieko nežinant apie Titurijaus mirtį. Ciceronas šito taip pat negalėjo išvengti: kai kurie jo kariai, išėję į mišką malkų ir medžiagos įtvirtinimams, buvo atkirsti staiga pasirodžiusių raitelių ir apsupti, o didelis pulkas eburonų, nervijų, atuatukų ir jų visų sąjungininkai bei valdiniai pradėjo pulti legioną. Mūsiškiai greitai griebė ginklus, užėmė vietas ant pylimo. Tą dieną vargais negalais išsilaikė, nes visa priešų viltis buvo greitis ir, pasiekę šitą pergalę, jie tikėjosi amžinai likti nugalėtojais.

40. Ciceronas nedelsdamas siunčia laiškus Cezariui ir žada didelį atlyginimą tiems, kurie juos nuneš; pasiųstieji sugaunami, nes visi keliai apsupti. Naktį iš medžiagos, kuri buvo atgabenta stovyklai sustiprinti, mūsiškiai neįtikėtinai greitai pastato šimtą dvidešimt bokštų ir užbaigia visus darbus. Kitą

dieną priešai su daug didesnėmis pajėgomis puola stovyklą, užpila griovį. Mūsiškiai priešinasi taip pat kaip išvakarėse. Tas pats dėjosi ir kitomis dienomis. Darbas nenutrūkdavo visą naktį, negalėjo pailsėti nei ligoniai, nei sužeistieji. Naktį pasiruošdavo tai, ko prireiks kitos dienos kautynėms; pagamino daug labai aštrių baslių, daug sunkiųjų svaidomųjų iečių stovyklos pylimui ginti; bokštus apmuša lentomis, prie pylimo pritvirtina „dantis" ir pintas užtvaras. Pats Ciceronas, nors buvo silpnos sveikatos, nepasilikdavo nakties laiko poilsiui; net kariai subėgę garsiai jo prašė save patausoti.

41. Tada nervijų vadai ir kilmingieji, turėję kada nors progą pakalbėti su Ciceronu ir palaikantys su juo draugiškus santykius, sako norį su juo pasikalbėti. Gavę tokią galimybę, kalba tą patį, ką ir Ambiorigas dėstė Titurijui: sukilo visa Galija; germanai persikėlė per Reiną; apsiaustos visos Cezario paliktų legatų žiemos stovyklos. Prideda ir pranešimą apie Sabino mirtį; nurodo, kad Ambiorigas gali tai patvirtinti. Sako, kad apsigautų tikėdamiesi pagalbos iš tų, kuriems patiems striuka; nervijai nėra nei Cicerono, nei romėnų tautos priešai, jie tiktai nenori, kad legionai čia žiemotų ir tai įsišaknytų kaip įprotis; jie leidžia romėnams nekliudomiems palikti žiemos stovyklą ir be baimės keliauti ten, kur tik jie nori. Jiems Ciceronas atsako tik viena: romėnų tauta nepratusi priimti jokių ginkluoto priešo siūlymų; jeigu jie nori sudėti ginklus, gali pasinaudoti jo pagalba ir nusiųsti pasiuntinius pas Cezarį; tikisi, kad dėl Cezario teisingumo jie išprašys to, ko siekia.

42. Nuvilti šito plano, nervijai apjuosia žiemos stovyklą dešimties pėdų aukščio pylimu ir penkiolikos pėdų pločio grioviu. Tam jie pasitelkė ir iš mūsų per pastaruosius metus įgytas žinias, ir buvo pamokyti kai kurių į nelaisvę paimtų mūsų karių. Bet, neturėdami jokių tam darbui reikalingų geležinių įrankių, jie buvo priversti velėną atkirsti kardais, o žemę išsemti rankomis ir išnešti kariškais apsiaustais. Vien tik iš šito darbo

galima spręsti, kokia begalė žmonių čia buvo, mat mažiau nei per tris valandas jie pabaigė aplinkui statyti penkiolikos tūkstančių žingsnių įtvirtinimą, o per kitas dienas ėmė ruošti ir daryti pylimui aukščiu prilygstančius bokštus, kablius sienoms griauti, apsaugines pastoges; to juos išmokė tie patys belaisviai.

43. Septintąją apsiausties dieną, kilus labai smarkiam vėjui, į galų papročiu šiaudiniais stogais dengtus namelius jie pradėjo mėtyti nulietus iš molio ir įkaitintus sviedinius bei ietis degančiais galais. Trobelės greitai užsiliepsnojo, o smarkus vėjas išnešiojo liepsną po visą stovyklą. Priešai, kuo garsiausiai šaukdami, tarsi pergalė jau jiems užtikrinta, ėmė stumti bokštus bei apsaugos pastoges ir kopėčiomis lipti ant pylimo. Mūsų kariai parodė tokį narsumą ir dvasios stiprybę, kad nors iš visų pusių siautėjo liepsna ir nedavė ramybės begalės iečių, nors žinojo, kad dega gurguolė ir visas jų turtas, ne tik niekas nepasitraukė nuo pylimo ir nepasišalino, bet beveik niekas netgi neatsisuko atgal, o visi įnirtingai ir narsiai kovėsi. Ši diena mūsiškiams buvo pati sunkiausia, tačiau ji davė vaisių: buvo sužeista ir nužudyta labai daug priešų, nes jie buvo susispietę prie pylimo ir einantys paskui neleido pasitraukti pirmiesiems. Kai liepsna pamažu prigeso, iš tos vietos, kur priešų pristumtas bokštas lietė pylimą, pasitraukė trečiosios kohortos centurionai ir atitraukė saviškius, o tada ėmė mostais ir balsu šaukti priešams, ar jie nenori patekti stovyklon: neišdrįso nė vienas. Tada juos iš visų pusių apmėtė akmenimis ir išstūmė iš bokšto, o bokštą sudegino.

44. Buvo tame legione du centurionai, be galo narsūs vyrai, kuriems nedaug trūko iki pakėlimo į pirmojo rango centurionus, Titas Pulonas ir Lucijus Vorenas. Jie nuolat tarpusavy ginčijosi, kuris iš jų pirmesnis, ir kasmet, smarkiai varžydamiesi, kovojo dėl paaukštinimo. Tuo metu, kai prie įtvirtinimų buvo labai nuožmiai kaunamasi, Pulonas pasakė: „Vorenai, ko tu dvejoji? Kokios kitos progos lauki narsumui parodyti? Ši diena

išspręs mūsų ginčą". Tai pasakęs išėjo iš stovyklos ir puolė ten, kur matėsi didžiausias priešų sambūris. Tada ir Vorenas nepasiliko ant pylimo, bet, baimindamasis kitų nuomonės, nusekė iš paskos. Prisiartinęs Pulonas paleido į priešus ietį ir vieną, išbėgusį iš jų minios į priekį, perdūrė. Šį, partrenktą ir bežadį, priešai pridengė skydais ir visi ėmė šaudyti į Puloną, nedavė nė pajudėti iš vietos. Prakertamas Pulono skydas ir trumpa ietis įsminga į diržą. Šitas smūgis nusuko į kitą pusę kardo makštis ir sulaikė dešinę ranką, kai jis bandė ištraukti kardą. Priešai jį, patekusį į nepatogią padėtį, apsupa. Atbėga jo varžovas Vorenas ir padeda patekusiam į bėdą. Tuojau pat visa minia palieka Puloną, nes mano, kad jis nebegyvas, ir pasisuka į Voreną. Vorenas kaunasi kardu ir, nužudęs vieną, kitus priverčia trauktis; juos besitraukiančius pernelyg uoliai persekiodamas, pataikė į duobę ir pargriuvo. Dabar jam apsuptam pagalbą suteikė Pulonas, ir abu sveiki, nužudę daug priešų, pelnę didžiausią šlovę, grįžo į stovyklą. Šitaip jiems besivaržant ir besikaunant likimas taip patvarkė, kad jie, vienas kitam priešininkai, tapo gelbėtojais, ir neįmanoma buvo nuspręsti, kuris iš jų pasirodė narsesnis už kitą.

45. Kiekvieną dieną apsiaustis vis labiau vargino ir darėsi sunkesnė, ypač dėl to, kad buvo sužeista daugybė karių ir visa gynybos našta atiteko nedideliam kiekiui gynėjų. Dar dažniau Cezariui siunčiami laiškai ir pasiuntiniai. Dalis sučiuptų pasiuntinių buvo nukankinti ir nužudyti tiesiog mūsų karių akivaizdoje. Stovykloje buvo vienas kilmingas nervijas, vardu Vertikonas, kuris dar pačioje apsiausties pradžioje perbėgo pas Ciceroną ir įrodė jam visišką savo ištikimybę. Vertikonas pažada savo vergui laisvę ir didelį atlyginimą, kad šis nugabentų laišką Cezariui. Tą laišką jis išnešė pririštą prie ieties, o būdamas galas nesukėlė tarp galų įtarimo ir atvyko pas Cezarį. Iš jo šis sužinojo apie Cicerono legioną ištikusį pavojų.

46. Cezaris gavo pranešimą apie vienuoliktą valandą dienos[28] ir tuojau pat siunčia pasiuntinį į belovakų kraštą pas kvestorių

Marką Krasą. Jo žiemos stovykla buvo už dvidešimt penkių tūkstančių žingsnių; įsako iškeliauti su legionu vidurnaktį ir greitai atvykti pas Cezarį. Krasas, tik gavęs žinią, išvyksta. Kitą pasiuntinį Cezaris siunčia pas legatą Gajų Fabijų, kad šis nuvestų legioną pas atrebatus, per kurių kraštą jis rengėsi keliauti. Parašė Labienui, kad atvyktų su legionu į nervijų šalį, jeigu tai nepadarys valstybei žalos. Kitos kariuomenės, kuri buvo daug toliau, nutarė nelaukti; greitai surinko iš artimiausių žiemos stovyklų apie keturis šimtus raitelių.

47. Apie trečią valandą iš Kraso žvalgų sužino, kad šis atvyksta; tą dieną nužygiuoja dvidešimt tūkstančių žingsnių. Krasą paskiria vadovauti Samarobrivai ir duoda jam legioną, nes čia paliko visos kariuomenės gurguolę, valstybių atsiųstus įkaitus, dokumentus, sugabentas visas šiai žiemai suruoštas grūdų atsargas. Fabijus, kaip ir buvo įsakyta, išsiruošė daug negaišdamas ir su savo legionu žygiuodamas sutiko Cezarį. Labienas jau žinojo apie Sabino ir kohortų žūtį. Kadangi prie jo stovyklos suėjo visos treverų pajėgos, jis, pabūgęs, kad išvykimas iš stovyklos gali pasirodyti panašus į pabėgimą, o tada jis nepajėgs sulaikyti puolančių priešų, ypač dabar, kai jie įkvėpti nesenos pergalės, pasiuntė Cezariui laišką, kuriame parašė, kaip būtų pavojinga išvesti legionus iš stovyklos, papasakojo, kas vyko pas eburonus, ir paaiškino, kad visos treverų raitelių ir pėstininkų pajėgos įsikūrė už trijų tūkstančių žingsnių nuo stovyklos.

48. Cezaris pritarė jo planui; nors tikėjosi trijų legionų, o buvo priverstas pasitenkinti dviem, manė, kad vienintelis būdas išsigelbėti yra greitis. Labai skubėdamas atžygiavo pas nervijus. Čia iš belaisvių sužinojo, kas vyksta prie Cicerono stovyklos ir kokia susidarė pavojinga padėtis. Tada vieną galų raitelį už didelį atlyginimą prikalba nunešti Ciceronui laišką. Laišką siunčia graikiškai parašytą, kad priešai, jį perėmę, nieko nesužinotų apie mūsų planus. Jeigu negalės prieiti, liepia nusviesti į stovyklą

ietį su pririštu prie jos diržo laišku. Laiške parašė, kad jau su legionais išvyko ir greitai bus ten; ragina, kad ir toliau būtų tokie narsūs. Galas, pabūgęs pavojaus, nusviedė ietį, kaip buvo pamokytas. Ji netyčia įsmigo į bokštą ir mūsiškiai nepastebėjo jos dvi dienas; tik trečią dieną vienas karys pamatė ir ištraukęs nunešė Ciceronui. Jis perskaito laišką karių susirinkime ir visus apima didelis džiaugsmas. Pamato iš tolo gaisrų dūmus, kurie išsklaido visas abejones dėl atvykstančių legionų.

49. Galai, viską iš žvalgų sužinoję, nutraukia apsiaustį ir žygiuoja su visomis pajėgomis prieš Cezarį. Šią kariuomenę sudarė bemaž šešiasdešimt tūkstančių žmonių. Ciceronas, naudodamasis proga, prašo to paties Vertikono dar duoti galą, kuris nuneštų Cezariui laišką; pasiuntinį ragina eiti labai atsargiai; laiške praneša, kad priešai pasitraukė nuo stovyklos ir visa jų begalė eina prieš Cezarį. Šitą laišką Cezaris gavo beveik vidurnaktį, pranešė saviškiams, juos paragino ir padrąsino kautynėms. Kitą dieną auštant palieka stovyklą ir, nužygiavęs apie keturis tūkstančius žingsnių, pamato už slėnio ir upės priešų pulkus. Buvo labai pavojinga su tokiomis mažomis pajėgomis kautis nepatogioje vietoje; kadangi žinojo, kad Ciceronas jau nebeapsiaustas, manė, jog dabar ramiai galima liautis skubėjus, todėl sustojo kiek galima lygesnėje vietoje ir įrengė stovyklą; nors ji ir šiaip buvo nedidelė, tik septyniems tūkstančiams žmonių, be gurguolės, susiaurino gatves kiek tik įmanoma, norėdamas, kad priešams stovykla atrodytų verta paniekos. O tuo metu visur išsiuntinėjo žvalgus, kad paieškotų, kur patogiausiai galima pereiti slėnį.

50. Tą dieną prie upės raiteliai keletą kartų nesmarkiai susikovė, bet tiek vienų, tiek kitų kariuomenė nepaliko savo stovyklos: galai laukė atvykstant dar didesnių pajėgų, o Cezaris apsimetė bijąs, tikėdamasis išvilioti priešus į savo pusę, kad galėtų kautis šitoje slėnio dalyje priešais savo stovyklą; jeigu tai nepavyktų, tada bent išžvalgyti kelius ir pereiti slėnį bei upę

patiriant kuo mažesnį pavojų. Auštant priešų raiteliai atjojo prie stovyklos ir pradėjo kautis su mūsų raiteliais. Cezaris įsakė raiteliams tyčia pasitraukti į stovyklą; taip pat liepė stovyklą iš visų pusių sustiprinti dar aukštesniu pylimu, užtverti vartus ir visą tą daryti keliant didžiausią sąmyšį ir dedantis labai išsigandusiems.

51. Visos šitos priemonės paskatino priešus pervesti savo kariuomenę ir ją išrikiuoti nepatogioje vietoje. Kai mūsiškiai buvo net nuo pylimo atitraukti, priešai priėjo arčiau, iš visų pusių paleido į stovyklą ietis ir šaukliams liepė paskelbti, kad jeigu kas nors iš galų ar romėnų nori, gali iki trečios valandos pereiti pas juos be pavojaus, paskui tokios galimybės nebus. Jie taip niekino mūsiškius, kad nors vartai tik dėl akių buvo užtverti vienu sluoksniu velėnų, jiems pasirodė, jog pro juos negalima prasiveržti; tada vieni ėmė plikomis rankomis ardyti pylimą, kiti – užkasinėti griovį. Cezaris įsakė išsiveržti pro visus vartus ir pasiuntė prieš juos raitelius; priešai greitai leidosi bėgti, nė vienas iš jų nesustojo pasipriešinti, labai daug jų buvo nužudyta ir visi buvo priversti mesti ginklus.

52. Cezaris nesiryžo persekioti galų toliau, nes kelią pastojo miškai ir pelkės – dėl to atrodė, kad priešams nebus galima nė kiek pakenkti, – ir tą pačią dieną atvyko pas Ciceroną su visais, nė kiek nenukentėjusiais, saviškiais. Stebėjosi priešų pastatytais bokštais, apsaugos pastogėmis, įtvirtinimais. Apžiūrėdamas legioną sužinojo, kad neliko nė dešimtadalio nesužeistų karių; iš visų šitų dalykų sprendžia, kokio būta didelio pavojaus ir kaip narsiai buvo ginamasi. Už nuopelnus pagiria Ciceroną ir legioną; atskirai pamini tuos centurionus ir tribūnus, apie kurių narsumą išgirdo iš Cicerono. Iš belaisvių daugiau sužinojo apie Sabino ir Kotos likimą. Kitą dieną susirinkime jis papasakojo, kas įvyko, paguodė ir padrąsino karius: tą netektį, kuri ištiko dėl legato kaltės ir neapdairumo, reikia pakelti ramiai, už ją atlygino ir aukščiausiųjų dievų malonė, ir jų narsumas, todėl nei priešams nėra ko ilgiau džiūgauti, nei jiems – ilgiau kentėti.

53. Tuo metu Labienas per remus neįtikėtinai greitai sužinojo apie Cezario pergalę. Nors nuo Cicerono žiemos stovyklos buvo beveik šešiasdešimt tūkstančių žingsnių ir ten Cezaris atvyko jau po devintos valandos, prieš vidurnaktį prie Labieno stovyklos vartų kilo triukšmas, kuriuo remai pranešė apie pergalę ir sveikino Labieną. Kai ši žinia pasiekė treverus, Indutiomaras, ketinęs kitą dieną pulti Labieno stovyklą, naktį pabėgo ir visą savo kariuomenę sugrąžino pas treverus. Cezaris išsiuntė atgal į žiemos stovyklą Fabijų su legionu, o pats nutarė su trimis legionais žiemoti prie Samarobrivos trijose atskirose žiemos stovyklose; kadangi Galijoje kilo tiek daug sukilimų, nusprendė ir pats visą žiemą praleisti kartu su kariuomene. Mat, pasklidus žiniai apie Sabino žūtį, beveik visos Galijos valstybės tarėsi kariauti, siuntinėjo į visas puses žygūnus ir pasiuntinius, norėjo sužinoti, ką vieni ar kiti nutarė ir kas pirmas pradės karą, rengė nuošaliose vietose naktinius pasitarimus. Per visą žiemą Cezaris beveik neturėjo nė vienos ramios dienos, kad negautų kokių nors žinių apie galų pasitarimus ar bruzdėjimą. Iš kvestoriaus Lucijaus Roscijaus, kurį buvo paskyręs tryliktojo legiono vadu, pranešimo sužinojo, kad didelės pajėgos tų galų tautų, kurių sritis vadinama Aremorika[29], buvo susirinkusios užimti jo žiemos stovyklos ir stovėjo už aštuonių tūkstančių žingsnių nuo jos, bet kai išgirdo apie Cezario pergalę, pasitraukė, maža to, tas pasitraukimas atrodė panašesnis į bėgimą.

54. Cezaris išlaikė didelę dalį Galijos paklusnią, nes kvietėsi pas save visų valstybių kilminguosius ir vienus pagąsdino, kad jam viskas žinoma, kitus padrąsino. Tačiau senonai, kurių valstybė Galijoje yra viena stipriausių ir įtakingiausių, viešai nutarė nužudyti Kavariną, Cezario paskirtą jų karaliumi, kurio protėviai ir brolis Moritasgas iki Cezariui atvykstant į Galiją valdė senonus. Tą nujausdamas, Kavarinas pabėgo; senonai vijosi iki pat sienos, išvarė iš šalies ir atėmė valdžią, o paskui atsiuntė pas Cezarį pasiuntinius pasiteisinti. Kai Cezaris įsakė atvykti pas jį

visam senonų senatui, niekas nepakluso įsakymui. Atsiradus tiems, kurie pirmieji davė ženklą karui, taip smarkiai pasikeitė barbarų nuotaika, kad jokiõs tautõs, išskyrus hedujus ir remus – šiuos Cezaris visada labai vertino, vienus už jų seną ir pastovią ištikimybę romėnų tautai, kitus už suteiktas paslaugas per galų karą, – negalėjome laikyti patikima. Bet argi tuo reikia stebėtis? Tarp daugybės kitų priežasčių galus labiausiai skatino ta, jog jie lenkė visas kitas tautas kariniu narsumu ir todėl labai smarkiai krimtosi dėl tos šlovės praradimo ir dėl to, kad tenka paklusti romėnų tautos valdžiai.

55. Treverai, taip pat ir Indutiomaras visą žiemą be perstojo siuntinėjo už Reino pasiuntinius, įkalbinėjo valstybes, žadėjo daug pinigų, sakė, kad mūsų kariuomenė daug mažesnė, nes didelė jos dalis išžudyta. Tačiau negalėjo įkalbėti jokios germanų valstybės, kad keltųsi per Reiną. Germanai sakė jau mėginę du kartus: per Ariovisto karą ir per tenkterų žygį; daugiau nenorį bandyti likimo. Čia nuviltas, Indutiomaras vis tiek rinko ir mokė kariuomenę; iš kaimynų įsigijo žirgų; žadėdamas didelį atlyginimą ėmė iš visos Galijos vilioti ištremtuosius ir nuteistuosius. Todėl jo įtaka visoje Galijoje taip padidėjo, kad iš visur vyko pas jį pasiuntiniai, valstybės ir savo vardu siekdami jo užtarimo bei draugystės.

56. Kai Indutiomaras pamatė, kad visi patys pas jį renkasi, kad senonus ir karnutus galima paraginti įsitraukti į sąmokslą, o nervijai ir atuatukai ruošia prieš romėnus karą, ir kai jie pajudės iš savo šalies, jam netruks savanorių, jis sušaukė karinę sueigą. Galų papročiu tai reiškia karo pradžią. Į tą sueigą privalo atvykti apsiginklavę visi suaugusieji; tas, kuris atvyksta paskutinis, visų akyse kankinamas ir nužudomas. Tame susirinkime Indutiomaras paskelbia kitos grupuotės vadą, savo žentą Cingetorigą (šis, kaip minėjome, pasidavė Cezario globai ir liko jam ištikimas), priešu ir atima visą jo turtą. Po to Indutiomaras sueigoje praneša, kad jį kviečiasi senonai, karnutai ir

dar daug kitų Galijos tautų; jis žygiuos pas juos per remų šalį ir nuniokos jų žemes, bet prieš tai dar užpuls Labieną. Nurodo, kas dar turi būti padaryta.

57. Labienas buvo puikiai ir gamtos, ir žmonių darbu įtvirtintoje stovykloje, todėl nebijojo jokio pavojaus nei sau, nei legionui; mąstė, kaip nepraleisti progos sėkmingai susikauti. Sužinojęs iš Cingetorigo ir jo artimųjų, kokią kalbą Indutiomaras pasakė sueigoje, išsiuntė į kaimynines valstybes pasiuntinius ir ėmė iš visur kviesti raitelius, nurodė jiems laiką, kada atvykti. O tuo metu Indutiomaras kasdien su visais raiteliais jodinėjo netoli Labieno stovyklos: gal norėjo geriau ištirti stovyklos padėtį, gal ieškojo progos pasikalbėti, gal ketino pagąsdinti. Visi raiteliai dažniausiai mėtė į stovyklą per pylimą ietis. Labienas laikė savuosius stovykloje ir visaip stengėsi patvirtinti priešų įtarimą, kad jis bijo.

58. Indutiomaras kasdien vis įžūliau artindavosi prie stovyklos. Vieną naktį Labienas įleido vidun visus kaimyninių valstybių raitelius, kuriuos pasitelkė pagalbon, ir taip griežtai saugojo ir laikė stovykloje visus saviškius, kad treverai nieku gyvu nesužinotų apie tai arba kad niekas negalėtų treverams pranešti. O Indutiomaras, kaip buvo kasdien įpratęs, prisiartino prie stovyklos ir praleido čia didelę dienos dalį; raiteliai mėtė ietis ir smarkiai plūsdamiesi šaukė mūsiškius į kovą. Neišgirdo iš mūsų jokio atsako, o vakare savo nuožiūra pasitraukė, netvarkingai pasklidę ir išsibarstę. Labienas staiga pro dvejus vartus išleido visus raitelius; jis griežtai įsakė, kad kai tik priešai išsigąs ir leisis bėgti (manė, kad taip bus, ir taip įvyko), visi ieškotų tik vieno Indutiomaro; kol nepamatys jo negyvo, tegul nesitaiko į nieką kitą; mat Labienas nenorėjo, kad kol bus gaištama persekiojant kitus, Indutiomaras gautų progą pabėgti; tiems, kurie jį nužudys, pažada didelį apdovanojimą. Išsiunčia kohortas padėti raiteliams. Tą nutarimą lydėjo sėkmė: kadangi visi ieškojo vieno Indutiomaro, tai sučiupo jį, bandantį brasta pereiti upę, ir

nužudė, o jo galvą parnešė į stovyklą. Grįždami raiteliai pavijo ir nužudė, ką tik galėjo. Sužinojusios apie tai, visos susirinkusios eburonų ir nervijų pajėgos pasitraukė ir kurį laiką po šito mūšio Cezariui Galijoje buvo ramiau.

Šeštoji knyga

1. Cezaris, dėl daugelio priežasčių laukdamas Galijoje didesnio bruzdėjimo, pavedė legatams Markui Silanui, Gajui Antistijui Reginui ir Titui Sekstijui rinkti naujokus. Drauge paprašė prokonsulo Gnėjaus Pompėjaus, kuris, būdamas vyriausiuoju vadu, dėl valstybės reikalų pasiliko prie Romos[1], kad šis įsakytų rinktis prie vėliavų ir vykti pas Cezarį tiems, kuriuos kaip konsulas Priešalpinėje Galijoje surinko ir prisaikdino[2]. Manė, kad labai svarbu ir ateityje palaikyti Galijoje paplitusią nuomonę apie Italijos galimybes ne tik greitai atstatyti kare patirtus nuostolius, bet ir gerokai padidinti kariuomenę. Kai Pompėjus padarė tai dėl valstybės gerovės ir dėl draugystės, Cezaris greitai pabaigė per savuosius legatus naujokų ėmimą, sutvarkė ir atvedė dar žiemai nesibaigus tris legionus ir padvigubino kohortų, prarastų su Kvintu Titurijumi, skaičių, greitumu ir karo pajėgomis įrodydamas, ką gali romėnų tautos drausmė ir ištekliai[3].

2. Nužudžius, kaip pasakojome, Indutiomarą, treverai perduoda valdžią jo artimiesiems. Jie nesiliauja kurstę ir žadėję pinigų kaimynystėje gyvenantiems germanams. Nepavykus palenkti arčiausiai gyvenančių, kursto tolimesnius. Suradę vieną kitą valstybę, sustiprina sutartį priesaika, o įkaitais laiduoja, kad bus sumokėti pinigai; sudaro draugystės sutartį su Ambiorigu. Kai Cezaris sužinojo tuos dalykus ir pamatė, kad iš visų pusių ruošiamasi karui, kad susijungę su visais šiapus Reino

gyvenančiais germanais apsiginklavo nervijai, atuatukai, menapijai, kad neatvyko, kai buvo liepta, senonai, bet tariasi su karnutais ir kitomis kaimyninėmis valstybėmis, kad treverai kursto germanus dažnai juos lankydami, pamanė, jog jam kuo greičiau reikia galvoti apie karą.

3. Taigi dar žiemai nepasibaigus, sutelkęs keturis artimiausius legionus, netikėtai atvyko į nervijų šalį ir pirmiau, nei anie galėjo susirinkti arba pabėgti, paėmė daug žmonių ir gyvulių ir atidavė tą grobį kareiviams, o nuniokojus laukus privertė juos pasiduoti ir jam duoti įkaitų. Greitai šį darbą atlikus, vėl grąžino legionus į žiemos stovyklą. Prasidedant pavasariui, kaip įprasta, paskelbė visos Galijos susirinkimą, į kurį atvyko visi, išskyrus senonus, karnutus ir treverus. Cezaris nusprendė, jog tai yra karo ir atsiskyrimo pradžia, ir, kad šitai pats svarbiausias reikalas atrodytų, perkėlė susirinkimą į parizijų miestą Lutecija[4]. Parizijai buvo senonų kaimynai, ir dar mūsų tėvai mena, jog buvo susijungę į vieną valstybę, tačiau buvo manoma, kad jie liko nuošaly nuo šito sumanymo. Cezaris, paskelbęs šį dalyką iš tribūnos, tą pačią dieną iškeliavo su legionais į senonų kraštą ir labai skubėdamas ten atvyko[5].

4. Sužinojęs apie jo atvykimą, Akonas, kuris buvo šio sumanymo įkvėpėjas, įsako daugybei žmonių susirinkti į miestus. Jiems dar nespėjus susirinkti, pranešama, kad romėnai jau čia. Aplinkybių verčiami atsisako to sumanymo ir siunčia pas Cezarį pasiuntinius prašyti pasigailėjimo. Kreipiasi per hedujus, kurių globoje buvo nuo senų laikų. Cezaris, hedujų prašomas, mielai atleido senonams ir priėmė jų pasiteisinimą, nes manė, kad vasaros laikas reikalingas gresiančiam karui, o ne apklausai. Išreikalavęs šimtą įkaitų, perduoda juos saugoti hedujams. Remų, kurių globoje buvo, tarpininkaujami, ten pat atsiuntė pasiuntinius bei įkaitus ir karnutai; jie gavo tokį patį atsakymą. Cezaris paleido susirinkimą ir įsakė valstybėms pristatyti raitelių.

5. Nuraminęs šią Galijos dalį, Cezaris nukreipia visas savo mintis ir rūpestį į karą su treverais ir Ambiorigu. Kavarinui su senonų raiteliais įsako vykti kartu, kad dėl Kavarino keršto ar dėl neapykantos, kurios buvo nusipelnęs, nekiltų valstybėje koks nors maištas. Sutvarkęs šituos reikalus, manė, kad jam reikia numatyti tolesnius Ambiorigo planus, nes buvo ištyręs, jog šiuo metu jis neketina kautis. Eburonų kaimynystėje, apsupti bekraščių pelkių ir miškų, gyveno menapijai, kurie vieninteliai iš visos Galijos niekada nesiuntė pasiuntinių pas Cezarį prašyti taikos. Cezaris žinojo, kad Ambiorigas palaiko su jais gerus santykius, taip pat, kad susidraugavo per treverus su germanais. Todėl Cezaris manė, jog pirmiausia reikia ne pulti Ambiorigą, bet sutrukdyti jam gauti pagalbos, kad, netekęs vilties išsigelbėti, jis nepasislėptų pas menapijus arba nesusijungtų su už Reino gyvenančiais germanais. Priėmęs tokį sprendimą, Cezaris siunčia visos kariuomenės gurguolę į trevėrų kraštą pas Labieną ir įsako dviem legionams vykti pas jį, o pats su penkiais pasirengusiais legionais išžygiuoja į menapijų kraštą. Šie, nesurinkę jokio būrio, pasitikėdami vietovės saugumu, pabėga į miškus bei pelkes ir susigabena ten visą savo mantą.

6. Cezaris, pasidalinęs kariuomenę su legatu Gajumi Fabiju ir kvestoriumi Marku Krasu, greitai pastato tiltus ir puola iš trijų pusių, sudegina pastatus ir kaimus, paima labai daug žmonių ir gyvulių. Šių įvykių priversti, menapijai siunčia pas jį pasiuntinius prašyti taikos. Paėmęs iš menapijų įkaitus, Cezaris patvirtina, kad laikys juos priešais, jei jie priims savo krašte arba Ambiorigą, arba jo pasiuntinius. Sutvarkęs šiuos reikalus, palieka atrebatą Komijų su raiteliais menapijų krašte kaip sargybinį, o pats išvyksta pas treverus.

7. Kol Cezaris tai darė, treverai didelėmis raitelių ir pėstininkų pajėgomis ruošėsi pulti Labieną, su vienu legionu žiemojantį jų krašte. Jau iki jo buvo likusios ne daugiau kaip dvi dienos kelio, kai sužinojo, kad pasiųsti Cezario atvyko du legionai. Už

penkiolikos tūkstančių žingsnių treverai įrengė stovyklą ir nusprendė laukti germanų pagalbos. Sužinojęs priešų planą, Labienas tikėjosi, kad dėl jų neapdairumo pasitaikys proga susikauti, todėl paliko saugoti gurguolę penkioms kohortoms, o su dvidešimt penkiomis kohortomis ir daugybe raitelių patraukė priešų link ir pastatė už tūkstančio žingsnių stovyklą. Tarp Labieno ir priešų buvo sunkiai pereinama upė stačiais krantais. Jis neketino keltis per tą upę ir manė, kad nesikels nė priešai. Kasdien augo pagalbos viltis. Labienas susirinkime viešai paskelbia: kadangi, kaip sklinda kalbos, artinasi germanai, tai jis nestatys į pavojų nei savo, nei kariuomenės likimo ir kitą dieną auštant iškeliaus. Ši žinia greitai perduodama priešams, nes tarp daugybės galų raitelių pasitaikė tokių, kuriuos tėvynės meilė vertė pritarti galų reikalams. Sušaukęs naktį tribūnus ir vyriausiuosius centurionus, Labienas išdėstė savo planą ir, kad dar labiau sustiprintų priešų įtarimą, jog jis bijo, įsako palikti stovyklą su didesniu bruzdesiu ir triukšmu, nei romėnams įprasta. Taigi iškeliavimas tapo panašus į bėgimą. Šitai žvalgai dėl tokio nedidelio nuotolio tarp stovyklų praneša priešams dar prieš aušrą.

8. Vos tik paskutinis būrys išėjo iš stovyklos, galai ėmė vieni kitus raginti nepaleisti iš rankų geidžiamo grobio – kai romėnai tokie išsigandę, ilgu laukti germanų pagalbos; be to, neleidžia jų garbė, kad tokia galinga kariuomenė nedrįstų pulti tokio mažo būrio, o dar bėgančio ir su našta. Todėl jie nedvejodami ryžtasi persikelti per upę ir kautis nepatogioje vietoje. Labienas numatė, kad taip gali būti, ir, norėdamas atvilioti visus šiapus upės, toliau pamažu tariamai traukėsi. Paskui, pasiuntęs gurguolę truputį tolėliau ir įkurdinęs vienoje kalvoje, kreipėsi į karius: „Štai, kariai, laukta proga, štai nepasiruošęs priešas jam nepatogioje vietoje. Parodykite mums, vadams, tokį patį narsumą, kokį dažnai parodydavote kariuomenės vadui, ir manykite, kad jis čia dalyvauja ir viską mato savo akimis". Kartu

Labienas liepia pasisukti į priešą ir išsirikiuoti. Gurguolei apsaugoti pasiunčia kelis būrius raitelių, o kitus pastato iš šonų. Pakėlę triukšmą, mūsiškiai greitai paleido į priešus ietis. Šie, netikėtai pamatę pasirengusius stoti mūšin tuos, kuriuos manė pabėgus, negalėjo atlaikyti puolimo ir, po pirmo susidūrimo priversti bėgti, pasileido į artimiausius miškus. Labienas persekiojo juos su raiteliais, labai daug išžudė, o dar daugiau paėmė į nelaisvę ir po poros dienų vėl priėmė treverų valstybę savo globon. Mat vykę į pagalbą germanai grįžo namo, kai išgirdo apie treverų pabėgimą. Su germanais iš valstybės pasitraukė ir juos lydėjusieji Indutiomaro giminaičiai, kurie ir buvo sukilimo kaltininkai. Cingetorigui, kuris, kaip sakėme, visą laiką nuo pat pradžių buvo ištikimas romėnams, perduota aukščiausia valdžia taikos ir karo metu[6].

9. Cezaris, iš menapijų atvykęs į treverų šalį, dėl dviejų priežasčių nutarė persikelti per Reiną; viena iš jų, kad iš ten buvo pasiųsti treverams pagalbiniai būriai, antra, kad Ambiorigas negautų ten prieglobsčio. Taip nutaręs įsako pastatyti tiltą truputį aukščiau tos vietos, kur pirmą kartą pervedė kariuomenę. Pagal žinomą ir nustatytą planą, kariams labai stengiantis, darbas buvo padarytas per keletą dienų. Treverų pusėje prie tilto palikęs patikimą apsaugą, kad staiga nekiltų koks maištas, pervedė tiltu likusią kariuomenę ir raitelius. Ubijai, kurie jau anksčiau buvo davę įkaitų ir paimti jo globon, siunčia pasiteisinti pas jį pasiuntinius, kad šie praneštų, jog niekas iš jų valstybės nesiuntė treverams pagalbos ir nesulaužė ištikimybės; jie labai prašo jų pasigailėti, kad dėl bendros neapykantos germanams nebūtų nubausti nekaltieji vietoje kaltųjų; pasižada, jei jis panorės, duoti daugiau įkaitų. Cezaris ištyrė šį reikalą ir išaiškino, kad pagalbą siuntė svebai, todėl priima ubijų pasiteisinimą ir teiraujasi kelių į svebų kraštą.

10. Tuo tarpu po kelių dienų iš ubijų sužinojo, kad visi svebai telkia kariuomenę į vieną vietą ir liepia tautoms, esančioms jų

valdžioje, atsiųsti pagalbinius pėstininkų ir raitelių būrius. Sužinojęs šitokius dalykus, Cezaris pasirūpina maisto atsargų ir išrenka stovyklai tinkamą vietą. Ubijams įsako išsivesti gyvulius ir visą savo turtą sugabenti iš kaimų į miestus, tikėdamasis, kad nepritYrę barbarai dėl maisto stygiaus bus priversti kautis nepatogiomis sąlygomis; paveda nuolat siųsti pas svebus žvalgus ir sužinoti, kas pas juos dedasi. Jie padaro, kas liepta, ir praėjus keletui dienų praneša, kad visi svebai, gavę tikresnių žinių apie romėnų kariuomenę, pasitraukė su visomis savo ir sąjungininkų karinėmis pajėgomis toli į šalies gilumą. Ten yra didžiulis miškas, vadinamas Bacene[7]. Tas miškas įsiskverbia toli į krašto vidų ir tarsi siena apsaugo cheruskus nuo svebų, o svebus nuo cheruskų puldinėjimų ir skriaudų; šio miško pradžioje[8] svebai nusprendė laukti atvykstant romėnų.

11. Kadangi priėjome iki tos vietos, atrodo, ne pro šalį bus papasakoti apie Galijos ir Germanijos papročius ir kuo šios tautos skiriasi. Galijoje esama grupuočių ne tik visose valstybėse, visose jų srityse ir dalyse, bet ir beveik kiekvienuose namuose. Jie mano, kad tų grupuočių vadai didžiai vertinami, jų teismui ir sprendimui perduodami visi svarbiausi reikalai. Atrodo, šis jų paprotys įsigalėjo senovėje, kad niekas iš paprastų žmonių nestokotų užtarimo prieš galingesnį. Nė vienas iš tų vadų neleidžia savųjų engti ir persekioti, o jei elgtųsi priešingai, netektų tarp savųjų įtakos. Apskritai tokia tvarka yra visoje Galijoje, nes visos gentys pasidalinusios į dvi grupuotes.

12. Kai Cezaris atvyko į Galiją, vienos grupuotės vadais buvo hedujai, kitos sekvanai. Kadangi pastarieji buvo ne tokie reikšmingi, nes hedujai nuo senų laikų turėjo daugiausia įtakos ir daug globojamų tautų, tai susijungė su germanais ir Ariovistu, dideliais pažadais ir dovanomis patraukė juos savo pusėn. Po daugelio sėkmingų mūšių išžudę visą hedujų diduomenę, taip įsigalėjo, kad palenkė didelę dalį hedujų klientų savo pusėn, o

jų vadų vaikus paėmė įkaitais, privertė valstybės vardu prisiekti, kad nerengs prieš sekvanus jokio sąmokslo, jėga pasisavino dalį užimtų kaimyninių žemių ir užvaldė visą Galiją. Divitiakas, verčiamas tokios padėties, iškeliavo į Romą prašyti senato pagalbos, bet grįžo atgal nieko nepasiekęs. Cezario atvykimas pakeitė padėtį. Grąžinus hedujams įkaitus, vėl atgavus senuosius klientus, su Cezario pagalba susiradus naujų, – nes tie, kurie susibičiuliavo su hedujais, matė, kad jie turi geresnes sąlygas ir teisingesnę valdžią, – ir visais kitais atžvilgiais padidinus hedujų reikšmę ir garbę, sekvanai prarado savo pirmenybę. Jų vietą užėmė remai. Kai paaiškėjo, kad jiems Cezaris toks pat palankus, jų globon pasidavė tie, kurie negalėjo prisijungti prie hedujų dėl senos nesantaikos. Remai juos uoliai gynė, taip išsaugodami naują ir netikėtai įgytą reikšmę. Taigi tuo laiku buvo tokia padėtis, kad pačiais svarbiausiais buvo laikomi hedujai, o antrąją vietą pagal reikšmingumą užėmė remai.

13. Visoje Galijoje yra du svarbių ir gerbiamų žmonių luomai. Liaudis laikoma beveik vergų vietoje, pati nieko nedrįsta ir nekviečiama į jokį susirinkimą. Daugelis, spaudžiami skolų, mokesčių ar skriaudų, patys pasiduoda vergijon. Kilmingieji į juos turi tas pačias teises kaip šeimininkai į vergus. O iš tų dviejų luomų vienas yra druidų, kitas – raitelių. Druidai dalyvauja tikėjimo apeigose, rūpinasi visuomeniniais ir privačiais aukojimais, aiškina tikybos dalykus. Jie yra labai gerbiami, pas juos susirenka mokytis labai daug jaunimo. Juk druidai sprendžia beveik visus visuomeninius ir asmeninius ginčus, ir jei padaromas koks nors nusikaltimas ar kas nužudomas, jei atsiranda nesutarimų dėl paveldėjimo ar žemės ribų, jie ir tai svarsto, skiria apdovanojimus ir bausmes. O jei koks nors asmuo ar tauta neklauso jų nutarimo, uždraudžia aukojimus. Šią bausmę laiko sunkiausia. Kuriems uždrausta aukoti, tie laikomi nedorėliais ir nusikaltėliais. Šitų visi šalinasi, vengia su jais būti ir kalbėtis, kad iš to bendravimo nebūtų kokios bėdos; nenagrinėjamos

bylos jiems prašant, negali tikėtis jokių pareigų. O šitiems visiems druidams vadovauja vienas, turintis tarp jų didžiausią įtaką. Jam mirus jo vietą užima tas, kuris išsiskiria savo verte, o jei yra keletas lygiaverčių, tada tas, kuris gavo daugiausia druidų balsų. Kartais dėl pirmenybės varžomasi net ginklais. Tam tikru metų laiku jie apsigyvena šventoje vietoje karnutų krašte, kuris laikomas Galijos viduriu. Čionai iš visų kraštų susirenka visi tie, kurie turi ginčų; jie klauso druidų nutarimų ir nuosprendžių. Manoma, kad druidų mokslas išrastas Britanijoje ir iš ten atkeliavo į Galiją. Ir dabar tie, kurie nori geriau tą mokslą pažinti, dažnai vyksta ten mokytis.

14. Druidai paprastai nedalyvaudavo kare ir nemokėdavo kartu su kitais mokesčių (jie atleisti nuo karinės tarnybos ir visų kitų prievolių). Paskatinti tokių didelių lengvatų, daugelis susirenka mokytis savo noru arba atsiunčiami tėvų bei giminaičių. Kalbama, kad ten jie atmintinai mokosi labai daug eilėraščių. Todėl kai kurie pasilieka mokykloje apie dvidešimt metų. Manoma, kad neleistina užrašinėti to mokslo, nors kitiems, tiek viešiems, tiek asmeniniams reikalams vartoja graikų rašmenis. Man atrodo, kad taip nustatyta dėl dviejų priežasčių: druidai nenori, kad jų mokslas taptų prieinamas liaudžiai ir kad besimokantieji, pasikliaudami raštu, mažiau lavintų atmintį, o taip atsitinka daugumai tų, kurie, pasitikėdami užrašais, liaujasi mokytis atmintinai. Druidai pirmiausia nori įtikinti, kad sielos nežūsta, bet po mirties iš vienų kūnų pereina į kitus; jie mano, kad tai išvaduoja iš mirties baimės ir labai sužadina narsumą. Be to, jie daug svarsto ir pasakoja jaunuoliams apie dangaus šviesulius ir jų judėjimą, apie pasaulio ir žemės didybę, apie daiktų prigimtį, apie nemirtingųjų dievų jėgą ir galią.

15. Antrasis yra raitelių luomas. Jie prireikus, kai kyla koks nors karas (o iki Cezario atėjimo taip atsitikdavo beveik kasmet), arba jiems patiems užpuolus, arba ginantis nuo užpuolimo, visi dalyvauja kare. Kuo raitelis žymesnis ir turtingesnis,

tuo daugiau laiko prie savęs tarnų ir klientų. Vien tik tokią pripažįsta įtaką ir galią.

16. Visi galai yra labai pamaldūs, todėl tie, kurie serga sunkesnėmis ligomis, kurie dalyvauja karuose ir patiria pavojus, aukoja žmones arba pasižada paaukoti. Aukodami naudojasi druidų paslaugomis. Galai mano, kad negalima permaldauti nemirtingųjų dievų, jei už vieno žmogaus gyvybę neatiduodama kito žmogaus gyvybė. Tokie aukojimai nustatyti ir valstybės labui. Kai kurios galų tautos turi išpintus iš vytelių didžiulius stabus, kurių vidun prigrūda gyvų žmonių. Stabus padegus, žmonės žūsta liepsnoje. Manoma, kad nemirtingiesiems dievams maloniau, kai aukojami tie, kurie sučiumpami vagiant, plėšikaujant ar kitą kokią žalą bedarant. Bet kai tokių pritrūksta, paaukojami ir nekalti žmonės.

17. Iš dievų labiausiai garbina[9] Merkurijų. Esama daugybės jo atvaizdų; jį laiko visų menų išradėju, kelių ir kelionių vadovu, dar mano, kad jis turi didžiausią galią įsigyti pinigams ir prekybai. Po jo garbina Apoloną ir Marsą, Jupiterį ir Minervą. Apie juos turi beveik tokią pačią nuomonę kaip ir kitos tautos: mano, kad Apolonas gydo ligas, Minerva perduoda amatų ir meno pagrindus, Jupiteris valdo dangų, Marsas vadovauja karams. Pastarajam, kai nutaria kariauti, pasižada paaukoti tai, ką paims kare; po to, kai nugali priešus, aukoja paimtus gyvulius, o visus kitus daiktus suneša į vieną vietą. Daugelyje valstybių galima matyti pašventintose vietose sukrautas tų daiktų krūvas; ir nedažnai atsitinka, kad kas nors, nepaisydamas tikėjimo, išdrįstų paslėpti pas save tai, kas paimta kare, arba nusinešti padėtus daiktus: už tokį poelgį paskirta labai sunki, su kankinimais bausmė.

18. Visi galai skelbia, kad jie kilo iš tėvo Dito[10], ir sako, kad taip tvirtina druidai. Todėl jie nustato laiką ne pagal dienų, bet pagal naktų skaičių[11]; gimimo dienas, mėnesių ir metų pradžią jie nustato taip, kad pirma eina naktis, o paskui diena. Kitais

gyvenimo atvejais skiriasi gal tik tuo, jog neleidžia savo vaikams viešai pas juos ateiti tol, kol jie nesubręsta tiek, kad gali atlikti karo tarnybą; laiko gėdingu dalyku, jei mažas sūnus viešai pasirodo tėvo akivaizdoje.

19. Vyrai prie tų pinigų, kuriuos gauna iš žmonų kaip kraitį, apskaičiavę jo vertę, prideda tiek pat savų. Vedama bendra tų pinigų apskaita, o prieaugis taupomas. Kuris iš jų ilgiau gyvena, tam atitenka abiejų dalis su visų ankstesnių metų prieaugiu. Vyrai turi teisę į žmonų bei vaikų gyvybę ir mirtį[12]; kai miršta aukštesnės kilmės šeimos galva, susirenka jo giminės, ir jei mirtis kelia įtarimą, tardo žmonas tarsi vergus. Jei įrodo kaltę, įvairiais būdais nukankintas sudegina. Laidotuvės pagal galų gyvenimo būdą yra iškilmingos ir brangiai kainuoja; į ugnį sumeta viską, ką manė buvus gyviems malonu, netgi gyvulius, o dar neseniai, tinkamai atliekant laidotuvių apeigas, būdavo kartu sudeginami vergai ir klientai, kuriuos mirusieji tikrai mylėjo.

20. Tos tautos, kurios geriau tvarko savo valstybę, turi griežtus įstatymus, kad žmonės praneštų valdžiai ir nekalbėtų su kuo kitu, jei ką nors apie valstybę sužinojo iš kaimynų per gandus ir paskalas, nes dažnai lengvabūdžiai ir nepatyrę žmonės, paveikti gandų, išsigąsta, pastūmėjami prie nusikaltimo arba imasi spręsti svarbiausius valstybės reikalus. Valdžia paskelbia žmonėms, ką laiko reikalinga, o kas, jos nuomone, nenaudinga, tą nuslepia. Apie valstybės reikalus leidžiama kalbėti tik susirinkimuose.

21. Germanai papročiais daug kuo skiriasi nuo galų. Jie neturi druidų, kurie vadovautų religinėms apeigoms, neatnašauja aukų. Pripažįsta dievais tik tuos, kuriuos mato ir kurių pagalba tikrai naudojasi – Saulę, Vulkaną ir Mėnulį, o apie kitus nėra nieko girdėję. Visas jų gyvenimas praslenka medžioklėje ir karo pratybose; nuo pat mažens pratinasi dirbti ir grūdintis. Pačią didžiausią pagarbą pelno tie, kurie ilgiausiai išlieka skaistūs; germanai mano, kad dėl to padidėja ūgis, sustiprėja

raumenų jėga. Laiko pačiu gėdingiausiu dalyku, jei nesulaukus dvidešimties metų patiriama, kas yra moteris. Kita vertus, tas neslepiama, nes vyrai ir moterys maudosi upėse kartu ir vilki trumpus odų ar kailių apdarus, tad lieka nepridengta didelė kūno dalis.

22. Jie nedirba žemės, didesnę maisto dalį sudaro pienas, sūris ir mėsa. Niekas neturi atskiro žemės sklypo ar žemės nuosavybės; valdžia ir vyresnieji kasmet paskiria šeimoms ir kartu gyvenantiems giminaičiams tiek žemės ir tokioje vietoje, kaip numato, o po metų verčia persikelti kitur. Jie nurodo daug tokios tvarkos priežasčių: kad suvilioti pastovumo neiškeistų karo mokslo į žemdirbystę; kad nesistengtų išplėsti savo žemių ribų, o galingesni neatimtų nuosavybės iš silpnesniųjų; kad nestatytų rūpestingiau apsaugotų nuo šalčio ir karščio namų; kad dėl pinigų nekiltų godumas, nes iš to atsirandančios grupuotės ir nesantaika; kad dvasios ramybe palaikytų liaudies rimtį, nes kiekvienas matytų, kad jo turtas toks pat kaip ir galingųjų.

23. Valstybėms yra didžiausia garbė, kai aplinkui driekiasi kiek galima plačiau nuniokoti laukai ir dykvietės. Jie laiko narsumo požymiu, kad kai pasitraukia išvyti kaimynai, niekas kitas nedrįsta įsikurti jų kaimynystėje. Taip pat mano, jog šitaip atsikratę netikėto užpuolimo baimės taps saugesni. Kai užpulta valstybė ginasi arba pati puola, vadovauti tam karui išrenkami pareigūnai, kurie turi teisę į piliečių gyvybę ir mirtį. Taikos metu nėra jokios bendros valdžios, bet atskirų kraštų ir giminių vadai teisia savuosius ir švelnina prieštaravimus. Plėšikavimas už valstybės ribų nelaikomas bjauriu; jie sako, kad daro tai norėdami lavinti jaunuolius ir mažinti tinginystę. Kai kuris nors iš vadų paskelbia susirinkime, kad jis vadovaus tokiam žygiui, ir kviečia norinčius eiti kartu, tai pakyla tie, kurie pritaria žygiui ir jo vadui, pažada jam savo pagalbą ir susilaukia daugumos pritarimo; bet tie, kurie, sulaužę pažadą, neina kartu, laikomi

bailiais ir išdavikais, niekas vėliau netiki jais. Germanai mano, kad neleistina įžeisti svečią. Tuos, kurie dėl ko nors atvyksta pas juos, saugo nuo skriaudų ir laiko neliečiamais. Šiems atviri visų namai, dalinamasi maistu.

24. Buvo seniau laikas, kai galai pranoko germanus narsumu, netgi karus jiems skelbė, steigė už Reino kolonijas, nes dėl žmonių pertekliaus trūko žemės. Pačios derlingiausios Germanijos vietos yra aplinkui Hercinijos girią[13], apie kurią, man atrodo, Eratostenas[14] ir kiti graikai girdėjo iš pasakojimų ir vadino ją Orcinija. Volkai[15] tektozagai užėmė šią vietą ir apsigyveno čia; ta tauta, garbinama kaip labai teisinga ir karinga, ten pat gyvena iki šiol. Ir dabar germanai gyvena kaip gyvenę taip pat skurdžiai, vargingai ir kantriai, tuo pat minta ir rengiasi. O galams provincijų artumas ir pažintis su užjūrių gėrybėmis padėjo prasigyventi ir patenkinti poreikius. Pamažu jie priprato būti nugalimi, o pralaimėję daug mūšių, dabar net patys nesilygina narsumu su germanais.

25. Minėtosios Hercinijos girios plotis toks, kad geras keleivis ją pereina per devynias dienas: kitaip nusakyti jos dydžio negalima, nes germanai nežinojo ilgio matų. Ta giria prasideda nuo helvetų, nemetų ir raurakų krašto ir tęsiasi palei Danuvijų[16] iki dakų ir anartų sienos. Iš čia pasuka kairėn, atitolsta nuo upės ir pasiekia, būdama labai didelė, daugelio tautų kraštus. Toje Germanijos dalyje nėra nė vieno žmogaus, galinčio pasakyti, kad jis arba priėjo tos girios pradžią, nors būtų ėjęs šešiasdešimt dienų, arba girdėjo, kur ji prasideda. Žinoma, kad toje girioje veisiasi daug rūšių kitose vietose neaptinkamų gyvūnų. Labiausiai besiskiriančius nuo kitų čia ir paminėsime.

26. Gyvena ten panašus į elnią jautis[17], o kaktos viduryje, tarp ausų, kyšo vienas ragas, aukštesnis ir tiesesnis už mums žinomus ragus: nuo jo viršūnės plačiai išsiskleidžia tarsi plaštakos ar šakos. Patelė ir patinas yra vienodo sudėjimo, ragų pavidalas ir dydis tas pats.

27. Dar yra gyvulių, vadinamų briedžiais. Jų išvaizda ir kailių margumas panašus į ožių, tik jie truputį didesni, turi bukus ragus, o kojos – be sąnarių ir raiščių[18]. Jie negula pailsėti, o jeigu pargriūna, tai negali nei išsitiesti, nei atsistoti. Medžiai jiems atstoja guolius, į juos atsiremia ir taip truputį palinkę miega. Kai medžiotojai pagal pėdsakus suseka jų prieglobstį, toje vietoje arba pakasa iš šaknų visus medžius, arba pakerta juos tiek, kad dar atrodytų stovintys. Kai briedžiai iš įpratimo prisiglaudžia prie jų, savo svoriu išverčia netvirtus medžius ir patys griūna kartu.

28. Trečiajai rūšiai priskiriami vadinamieji stumbrai. Jie yra truputį mažesni už dramblius, išvaizda, spalva ir kūno sudėjimu panašūs į jautį. Jie labai stiprūs ir labai greiti; nesigaili nei žmogaus, nei žvėries, kai juos pamato. Germanai stengiasi įvilioti stumbrus į duobes ir tada nudobia. Jaunuoliai tokiose medžioklėse užsigrūdina sunkiu darbu ir lavinasi. Tie, kurie nudobia daugiausia ir į tautos susirinkimą atneša kaip įrodymą ragus, pelno didelę pagarbą. Tačiau net mažų pagautų stumbrų negalima nei pripratinti prie žmogaus, nei prijaukinti. Jų ragų platumas, forma ir išvaizda labai skiriasi nuo mūsiškių jaučių ragų. Tuos ragus germanai stropiai surenka, aplieja kraštus sidabru ir naudoja didžiausiose puotose kaip taures.

29. Cezaris, sužinojęs iš ubijų žvalgų, kad svebai pasitraukė į miškus, nutarė toliau nebežygiuoti, nes pabūgo, kad pritrūks maisto, o germanai, kaip minėjome, beveik nedirba žemės. Tačiau, kad savo grįžimu neišsklaidytų barbarų baimės ir kad sulaikytų jų pagalbinę kariuomenę, nuvedė savo kariuomenę į tilto, siekiančio ubijų krantą, galą, išardė dviejų šimtų žingsnių ilgio tilto dalį, o gale pastatė keturių aukštų bokštą, paliko tiltą saugoti dvylikos kohortų įgulai ir toje vietoje dar pastatė įtvirtinimus. Apsaugą paveda jaunuoliui Gajui Volkacijui Tului. Pats, kai tik pradėjo nokti javai, per Ardėnų mišką iškeliavo į karą su Ambiorigu. Tas miškas yra pats didžiausias visoje

Galijoje, prasideda prie Reino treverų krašte, pasiekia nervijus, užima didesnį nei penkių šimtų tūkstančių žingsnių plotą. Cezaris į priekį pasiunčia Lucijų Minucijų Bazilą su visais raiteliais, kad greitai keliaudamas turėtų puikią progą ką nors padaryti; įspėja stovykloje nekurti laužų, kad šitaip neduotų žinios apie savo atvykimą; tvirtina ir pats greitai iškeliausiąs paskui Bazilą.

30. Bazilas padarė, kas buvo įsakyta. Atvykęs greitai ir niekam nesitikint, daugelį eburonų nelauktai sučiupo laukuose. Jiems nurodžius patraukia pas patį Ambiorigą, ten, kur buvo sakoma jį esant su nedidele raitelių palyda. Kaip visuose reikaluose, taip ir kare daug reikšmės turi laimė. Mat nors Bazilui ir pasitaikė puiki proga užklupti Ambiorigą, kai jis to nelaukė ir nesisaugojo, nors šis Bazilą pamatė anksčiau, nei jį pasiekė kalbos ir žinios apie jo atvykimą, vis dėlto didelė buvo laimė, kad Ambiorigas, atėmus visus jo turėtus karo reikmenis, paėmus vežimus ir žirgus, pats išvengė mirties. Bet taip įvyko todėl, kad jo namą supo miškas – tokie paprastai esti galų namai, kurie, norint apsisaugoti nuo vasaros karščių, statomi prie miškų ir upių; be to, jo palydovai ir šeimynykščiai siauroje vietoje šiek tiek sulaikė mūsų raitelių puolimą. Jiems kaunantis, kažkas iš Ambiorigo žmonių užsodino jį ant žirgo, ir miškai paslėpė bėglį. Taip likimas, viena vertus, statė jį į pavojų, bet, kita vertus, padėjo pavojaus išvengti.

31. Sunku pasakyti, ar Ambiorigas tyčia nesutelkė savo kariuomenės, nė nemanydamas kautis, ar to neleido padaryti laiko stoka, staigus mūsų raitelių atvykimas ir įsitikinimas, kad visa kariuomenė seka paskui. Viena aišku, kad jis, išsiuntinėjęs pasiuntinius po visą kraštą, liepė kiekvienam pasirūpinti savimi. Dalis žmonių pabėgo į Ardėnų mišką, dalis – į gretimas pelkes. Tie, kurie gyveno arčiau Okeano, pasislėpė salose, kurios atsiranda dėl potvynių. Daugelis išėjo iš savo krašto ir su visu turtu prisiglaudė pas visiškai svetimus žmones. Katuvolkas, pusės eburonų krašto karalius, kuris kartu su Ambiorigu

dalyvavo sukilime, nukamuotas senatvės, negalėdamas pakelti karo vargų ir bėgimo, visaip keikdamas Ambiorigą, kaip to sumanymo kaltininką, nusinuodijo kukmedžio, kurių begalė auga Galijoje ir Germanijoje, uogomis.

32. Segnai ir kondruzai, germanų tautos, gyvenančios tarp eburonų ir treverų, pasiuntė pas Cezarį pasiuntinius prašyti, kad jų nelaikytų priešais ir nemanytų, jog visi šiapus Reino esantys germanai eina išvien. Jie visai nemanė kariauti ir nesiuntė Ambiorigui jokios pagalbos. Cezaris, apklausęs belaisvius, tą reikalą ištyrė ir įsakė jam grąžinti pabėgusius eburonus, jeigu šie ieškos prieglobsčio. Pažada neliesti jų krašto, jeigu taip padarys. Tada padalino kariuomenę į tris dalis, pasiuntė visų legionų gurguolę į Atuatuką[19]. Taip vadinama įtvirtinta vietovė, esanti beveik pačiame eburonų krašto viduryje, kur apsistojo žiemoti Titurijus ir Aurunkulėjus. Be kitų priežasčių, šią vietą dar pasirinko norėdamas palengvinti karių darbą, nes prieš metus statyti įtvirtinimai buvo nesugadinti. Cezaris paliko gurguolei saugoti keturioliktąjį legioną, vieną iš tų trijų, kuriuos neseniai surinko ir atsivedė iš Italijos. Paskyrė Kvintą Tulijų Ciceroną vadovauti legionui ir stovyklai ir dar pridėjo jam du šimtus raitelių.

33. Padalinęs kariuomenę, Cezaris įsako Titui Labienui su trimis legionais keliauti Okeano link, į tuos kraštus, kurie siekia menapijus. Gajų Trebonijų su tiek pat legionų siunčia niokoti krašto, esančio prie atuatukų. Jis pats su likusiais trimis legionais nutarė vykti prie upės, vardu Skaldis, kuri įteka į Mozą[20], ir pasiekti Ardėnų miško pakraščius, nes girdėjo, kad ten su negausiu raitelių būriu iškeliavo Ambiorigas. Cezaris prieš išvykdamas patvirtino, kad tikrai sugrįš po septynių dienų, nes žinojo, jog apsaugai paliktam legionui reikės dalinti maistą. Labieną ir Trebonijų, jei tik jie galės tai padaryti nepakenkdami bendram labui, ragina grįžti tą pačią dieną, kad vėl pasitarę ir išsiaiškinę priešų planus kitaip pradėtų karą.

34. Priešai, kaip nurodėme anksčiau, neturėjo jokios kariuomenės nei tvirtovės, nei įgulos, kad gintųsi ginklu; tai buvo į visas puses išsisklaidžiusi minia. Kiekvienas stengėsi būti ten, kur nuošalus slėnis arba miškinga vietovė, arba nepereinama pelkė teikė nors kiek vilties apsisaugoti ar išsigelbėti. Šios vietos kaimynams buvo gerai pažįstamos, reikėjo didelio atsargumo ne tiek saugojant visą kariuomenę – visai kariuomenei negalėjo kelti jokio pavojaus išgąsdinti ir išsisklaidę priešai, – kiek pavienius karius, o tai iš dalies atsiliepė visai kariuomenei. Mat grobio troškimas daugelį viliojo tolyn į mišką, o nežinomi ir slapti miško keliukai neleisdavo pulti išsirikiavusiems. Jeigu būtų norėjęs užbaigti žygį ir iš pašaknų sunaikinti nedorėlių giminę, būtų tekę išsiuntinėti daugiau būrių ir išsklaidyti karius; jei būtų norėjęs laikyti manipulus rikiuotėje, po vėliavomis, kaip reikalavo nustatyta romėnų kariuomenės tvarka ir taisyklės, tai pati vieta buvo barbarams apsauga ir ne vienam iš jų būtų užtekę drąsos tykoti iš pasalų ir išsisklaidžiusius apsupti. Kaip būna tokiais kebliais atvejais, Cezaris ėmėsi visų įmanomų atsargumo priemonių, ir nors kariai degė keršto troškimu, verčiau praleisdavo vieną kitą progą padaryti priešui žalos, kad tik neprarastų kokio kareivio. Cezaris išsiunčia pasiuntinius į kaimynines šalis; visus, kurie tikisi grobio, kviečia plėšti eburonų, kad miškuose verčiau būtų statoma pavojun galų, o ne legiono karių gyvybė ir kad dėl padaryto nusikaltimo, apnikus tokiai miniai, neliktų nei tautos, nei jos vardo. Greitai susirinko iš visų pusių labai daug galų.

35. Taip buvo daroma visose eburonų žemės dalyse. Jau artinosi septintoji diena, kada Cezaris buvo nutaręs grįžti pas legioną ir gurguolę. Čia buvo galima įsitikinti, ką kare reiškia ir kiek netikėtumų atneša likimas. Kaip minėjome, priešai buvo išsklaidyti ir išsigandę, nebuvo jokio būrio, kuris duotų dingstį nors ir menkai baimei. Už Reino gyvenančius germanus pasiekė gandas, kad plėšiami eburonai ir visi kviečiami grobti.

Sugambrai, kurie gyveno prie pat Reino ir priėmė, kaip anksčiau minėjome, pabėgusius tenkterus ir uzipetus, surenka du tūkstančius raitelių. Jie laivais ir plaustais persikelia per Reiną trisdešimt tūkstančių žingsnių žemiau tos vietos, kur Cezaris pastatė tiltą ir paliko apsaugą. Užpuola eburonų žemės pakraštį, sugauna daug išsibėgiojusių žmonių, paima daug gyvulių, kurių barbarai labai geidžia. Suvilioti grobio, vyksta toliau. Jų, gimusių kariauti ir plėšti, nesustabdo nei pelkės, nei miškai. Jie teiraujasi belaisvių, kur yra Cezaris; patiria, kad jis iškeliavęs toliau, ir sužino, kad pasitraukė visa kariuomenė. Tada vienas belaisvių tarė: „Kam jūs vaikotės šitą menką ir apgailėtiną grobį, kai galite greitai tapti labai turtingi? Jūs galite per tris valandas nuvykti į Atuatuką; čia romėnų kariuomenė sunešė visą savo gerą; apsauga ten tokia menka, kad net negalėtų apsaugoti sienos ir niekas nedrįstų išeiti iš įtvirtinimų". Germanai skuba į Atuatuką, pasiėmę vedliu tą, iš kurio šitai sužinojo.

36. Ciceronas visas praėjusias dienas stropiai vykdė Cezario nurodymus ir laikė kareivius stovykloje, neleido už įtvirtinimo ribų išeiti net jokiam mulų varovui, o septintąją dieną ėmė abejoti, ar Cezaris tikrai grįš, kaip žadėjęs, nes girdėjo, kad jis nukeliavęs gana toli, ir nebuvo jokios žinios apie jo grįžimą. Be to, Ciceroną paveikė kalbos tų, kurie mažne apsiaustimi vadino jo kantrybę, jei jau negalima išeiti iš stovyklos. Galų gale jis netikėjo, kad trijų tūkstančių žingsnių atstumu gali nutikti kokia bėda, kai priešai išblaškyti ir beveik sunaikinti, o prieš juos yra devyni legionai ir daugybė raitelių. Tada jis pasiunčia penkias kohortas į artimiausius laukus ieškoti maisto. Stovyklą nuo tų laukų skyrė tik vienas kalnelis. Stovykloje iš įvairių legionų buvo palikta daug ligonių. Iš jų beveik trys šimtai per šias dienas pasveiko ir buvo išsiųsti kartu su atskira vėliava; be to, pasinaudoję proga, išsekė paskui daugybė varovų ir kinkomųjų gyvulių.

37. Kaip tyčia tuo pačiu metu pasirodo germanų raiteliai ir, kaip atjojo, taip nė kiek nelėtindami greičio, bando pro

užpakalinius vartus įsiveržti į stovyklą. Kadangi iš tos pusės buvo miškai, tai romėnai jų nepamatė tol, kol neprisiartino prie pat stovyklos; net pirkliai, pasistatę palapines prie pylimo, nespėjo pasitraukti. Netikėtai užklupti mūsiškiai išsigąsta, ir stovėjusi sargyboje kohorta vos sulaiko pirmąjį puolimą. Priešai apsupa stovyklą iš visų pusių, bandydami rasti kokią nors spragą. Mūsiškiai šiaip ne taip gina vartus; kitas prieigas saugo tik pati vieta ir sutvirtinimai. Visoje stovykloje kyla sumaištis. Vienas kito klausinėja sąmyšio priežasties, nežino nei kur pulti, nei kur kam eiti. Vienas sako, kad stovykla jau paimta, kitas įtikinėja, kad barbarai, sunaikinę kariuomenę ir patį karo vadą, atvyko kaip nugalėtojai. Daugumai pati vieta kelia prietaringų minčių, įsivaizduoja nelaiminguosius Kotą ir Titurijų, kurie žuvo toje pačioje tvirtovėje. Taip labai visiems persigandus, sutvirtėja barbarų nuomonė, kad stovykloje, kaip girdėjo iš belaisvio, nėra jokios įgulos. Jie bando įsiveržti vidun, skatindami vieni kitus nepaleisti iš rankų tokio didelio laimikio.

38. Stovykloje buvo paliktas sergantis Publijus Sekstijus Bakulas, Cezario kariuomenės pirmojo manipulo centurionas, kurį minėjome pasakodami apie ankstesnius mūšius. Jis jau penkta diena nieko nevalgė. Netikėdamas nei savo, nei kitų išsigelbėjimu, jis beginklis išeina iš palapinės, mato, kad priešai visai arti, kad padėtis be galo bloga, stveria ginklą iš arčiausiai stovinčių ir pats atsistoja vartuose. Juo paseka sargyboje stovėjusios kohortos centurionai. Kurį laiką kartu atlaiko puolimą. Sekstijus dėl sunkių žaizdų praranda sąmonę, kiti jį vos išgelbėja perduodami iš rankų į rankas. Tuo tarpu likusieji taip atsigauna, kad išdrįsta stoti ant įtvirtinimų ir pasirodyti tikri gynėjai.

39. Tuo metų mūsų kariai, baigę maisto paieškas, išgirsta triukšmą. Pirmieji atšuoliuoja raiteliai; jie pamato, kokia pavojinga yra padėtis. Čia nėra jokio įtvirtinimo, kuris paslėptų įbaugintus romėnus; ką tik surinkti, dar neturintys karo patyrimo

kariai žiūri į tribūną ir centurionus, laukia, ką šie įsakys. Neatsirado nė vieno narsuolio, kuris dėl netikėtų įvykių nebūtų sutrikęs. Barbarai, pamatę iš tolo ženklus, liaujasi puolę. Iš pradžių jie pamano, kad grįžo legionai, kurie, kaip girdėjo iš belaisvių, buvo toli nuėję; paskui, jausdami panieką tokiam negausiam būriui, ima pulti iš visų pusių.

40. Varovai bėga į artimiausią kalnelį. Greitai iš čia išstumti, puola prie vėliavų ir manipulų, dar labiau išgąsdindami ir taip įbaugintus karius. Vienų nuomone, kadangi stovykla labai arti, reikia greitai prasiveržti padarius pleištą; o jeigu žus apsupta kokia dalis, tai tikisi išgelbėti nors likusius; kiti siūlo stovėti ant kalnelio ir visiems išmėginti tą patį likimą. Seni kariai, kurie keliavo, kaip sakėme, su atskira vėliava, šitam pasiūlymui nepritaria. Ir taip, vienas kitą paraginę, vadovaujami romėnų raitelio Gajaus Trebonijaus, kuris buvo paskirtas jų viršininku, prasiveržia per patį priešų vidurį ir visi iki vieno sveiki pasiekia stovyklą. Tas pats puolimas ir karių narsa išgelbėja paskui juos sekančius varovus ir raitelius. Tačiau tie, kurie sustojo ant kalvos, negalėjo, neturėdami jokio karinio patyrimo, nei laikytis numatyto plano (gintis aukštesnėje vietoje), nei pakartoti tokios jėgos ir veržlumo, kuris, kaip matė, padėjo kitiems. Mėgindami trauktis į stovyklą, pateko nepatogion vieton. Jų centurionai, kurių dalis už narsumą iš žemesniųjų kitų legionų centurionų buvo pakelti į aukštesniuosius šito legiono centurionus, kad neprarastų anksčiau pelnytos karo garbės, žuvo narsiausiai kaudamiesi. Jų narsumo dėka sulaikius priešus, dalis karių visai netikėtai sveiki grįžo į stovyklą, o dalis, apsupta barbarų, žuvo.

41. Germanai, netekę vilties užimti stovyklą, nes matė mūsiškius jau stovinčius įtvirtinimuose, su tuo grobiu, kurį buvo paslėpę miškuose, pasitraukė už Reino. Tačiau ir priešams pasišalinus, tvyrojo tokia didelė baimė, kad net tą naktį, kai su raiteliais pasiųstas Gajus Voluzenas atvyko į stovyklą, jis negalėjo įtikinti, kad ateina Cezaris su visa kariuomene. Visus

buvo apėmusi tokia baimė, kad beveik praradę protą tvirtino, jog kariuomenė sunaikinta, o raiteliai išsigelbėjo bėgdami; sakė, jei Cezario kariuomenė būtų sveika, tai germanai nebūtų puolę stovyklos. Cezario atvykimas išsklaidė šitą baimę.

42. Sugrįžęs jis priekaištavo, gerai žinodamas, koks permainingas karas, tik dėl vieno dalyko: kad iš apsaugos postų buvo išleistos kohortos – jos nieku gyvu neturėjo pasitraukti iš vietos. Cezaris manė, jog šitame netikėtame priešų puolime daug lėmė laimė ir jog dar daugiau ji lėmė, kad barbarai buvo nukreipti nuo paties pylimo ir stovyklos vartų. Iš visų tų dalykų didžiausią nuostabą kėlė tai, jog germanai sumanė persikelti per Reiną, norėdami nuniokoti Ambiorigo šalį, bet, užpuldami romėnų stovyklą, padarė Ambiorigui trokštamiausią paslaugą.

43. Cezaris vėl išžygiavo siaubti priešų. Iš kaimyninių valstybių surinko daug raitelių ir išsiuntinėjo į visas puses. Javus ne tik suvartojo maistui daugybė gyvulių ir žmonių, bet ir išguldė rudens liūtys. Taigi, jei buvo tokių, kurie dabar sugebėjo pasislėpti, tai išvedus kariuomenę jų laukė bado mirtis. Į visas puses plačiai išsiuntinėti raiteliai dažnai patekdavo į tokią vietą, kur belaisviai dairydavosi Ambiorigo, tarsi ką tik matę jį bėgantį, ir tvirtindavo, kad jis dar ne visai išnykęs iš akių. Atsiradus vilčiai sugauti Ambiorigą, tie kariai, kurie imdamiesi neįmanomo darbo tikėjosi įsigyti ypatingą Cezario palankumą, beveik viršijo žmogaus jėgas. Rodėsi, kad visada pritrūksta tik trupučio iki visiško laimėjimo. O Ambiorigas gelbėjosi nuošaliose vietose, miškuose, kalnų pakriaušėse ir slepiamas nakties tamsos traukė tai į vieną, tai į kitą pusę. Jį saugojo tik keturi raiteliai, kuriems vieninteliams drįso patikėti savo gyvybę.

44. Šitaip nuniokojus kraštą ir netekus dviejų kohortų, Cezaris nuvedė kariuomenę į remų miestą Durokortorą[21], sušaukė čia Galijos susirinkimą ir nutarė ištirti senonų ir karnutų sąmokslą, o Akoną, kuris vadovavo tam sąmokslui, paskelbus mirties nuosprendį, nubaudė pagal protėvių papročius[22]. Kai

kurie, išsigandę teismo, pabėgo. Jie buvo ištremti iš tėvynės. Cezaris du legionus paliko žiemoti treverų, du – lingonų, o šešis likusius legionus – senonų krašte, Agedinko mieste, parūpino kariuomenei maisto ir kaip paprastai išvyko į Italiją eiti teisėjo pareigų.

Septintoji knyga

1. Numalšinus Galiją, Cezaris, kaip ir buvo nusprendęs, vyksta į Italiją dalyvauti teismuose. Ten sužino apie Klodijaus[1] nužudymą, be to, jam pranešamas senato nutarimas, kad turi prisiekti visi jauni[2] Italijos žmonės; Cezaris liepė visoje provincijoje paskelbti šaukimą. Apie šituos įvykius greitai perduodama Užalpinėn Galijon. Tuos gandus patys galai dar papildo pridurdami, kaip jiems atrodė, kad Cezarį sulaiko kilę Romoje neramumai ir jis dėl tokios nesantaikos negali grįžti pas kariuomenę. Paakinti šios progos, nes jau anksčiau kentė turėdami paklusti romėnų valdžiai, galai pradeda laisviau ir drąsiau priiminėti nutarimus dėl karo. Galijos kilmingieji savo sueigose miškingose ir atokiose vietose skundžiasi dėl Akono mirties, sako, kad šitaip gali atsitikti ir jiems; apgaili bendrą Galijos likimą; visokiais pažadais ir apdovanojimais kviečia tuos, kurie galėtų pradėti karą ir, statydami savo gyvybę pavojun, vesti Galiją į laisvę. Kalba, kad būtina imtis priemonių ir atskirti Cezarį nuo kariuomenės anksčiau, nei šie slapti nutarimai iškils į viešumą. Tai padaryti visai lengva, nes legionai neišdrįs palikti žiemos stovyklos be karo vado, o karo vadas negalės be apsaugos nuvykti pas legionus. Pagaliau geriau žūti mūšio lauke negu prarasti senąją, iš protėvių paveldėtą karinio narsumo šlovę ir laisvę.

2. Kai tie dalykai buvo apsvarstyti, karnutai paskelbė, kad dėl bendro labo jie nevengia jokio pavojaus ir žada pradėti karą

patys pirmieji; kadangi šiuo metu jie negali apsikeisti įkaitais, kad tas reikalas neiškiltų į viešumą, tai prašo patvirtinti priesaika, sunešus visas karines vėliavas[3] į vieną vietą (jų papročiu tai yra pačios iškilmingiausios apeigos), jog, pradėję karą, jie nebus kitų apleisti. Tada, pagyrus karnutus, visiems dalyvaujantiems davus priesaiką, paskyrus laiką, visi išsiskirsto iš susirinkimo.

3. Kada atėjo toji diena, karnutai, vadovaujami dviejų patrakėlių Gutruato ir Konkonetodumno, davus ženklą subėga į Kenabą[4] ir romėnų piliečius, apsistojusius čia prekybos reikalais, tarp jų ir Gajų Fufijų Citą, garbingą romėnų raitelį, Cezario įsakymu vadovaujantį maisto tiekimui, nužudo ir pagrobia jų turtą. Gandas greitai išnešiojamas po visas Galijos valstybes. Mat kai atsitinka kas nors svarbaus ir nepaprasto, apie tai garsiai šaukiama per laukus ir kraštus; šitą išgirdę, vieni tuoj pat perduoda kitiems, taip atsitiko ir tada. Nes apie tai, kas įvyko Kenabe saulei leidžiantis, arvernų[5] kraštas išgirdo baigiantis pirmajai nakties sargybai, nors atstumas yra maždaug šimtas šešiasdešimt tūkstančių žingsnių.

4. Ten panašiai pasielgė arvernas Vercingetorigas, Keltilijaus sūnus, didžiulę valdžią turintis jaunuolis, kurio tėvas pirmavo visoje Galijoje ir dėl to, kad siekė karaliaus valdžios, buvo savo piliečių nužudytas. Sušaukęs savo klientus, nesunkiai juos sukurstė. Sužinoję jo sumanymą, arvernai griebėsi ginklų. Jam pasipriešino dėdė iš tėvo pusės Gobanitionas ir kiti kilmingieji, kurie nemanė, kad verta bandyti laimę, ir ištrėmė Vercingetorigą iš Gergovijos[6] miesto. Bet jis nesiliovė ir ėmė rinkti iš kaimų vargšus bei puolusius žmones. Surinkęs šitą būrį, jis patraukia savo pusėn ir tuos piliečius, su kuriais bendravo; ragina, kad dėl visų laisvės jie paimtų ginklus. Sutelkęs dideles pajėgas, išveja iš šalies savo priešininkus, kurie kiek anksčiau buvo išvarę jį patį. Savieji paskelbia jį karaliumi. Išsiuntinėja į visas puses pasiuntinius; ragina galus ištikimai laikytis priesaikos. Greitai

prisijungia senonus, parizijus, piktonus, kadurkus, turonus, aulerkus, lemovikus, andus ir visus kitus, gyvenančius prie Okeano; visiems sutinkant, jam suteikiama aukščiausioji valdžia. Gavęs šitą valdžią, jis įsako visoms toms valstybėms duoti įkaitų, nurodo, kiek kareivių turi nedelsdami jam atvesti, kiek kokia valstybė turi paruošti savo krašte ginklų ir iki kurio laiko; pirmiausia rūpinasi raiteliais. Prie nepaprasto jo stropumo prisideda nepaprastas valdymo žiaurumas; abejojančius priverčia paklusti sunkiomis bausmėmis. Mat už didesnį nusikaltimą įsako nužudyti žmogų sudeginant arba visaip kankinant; už mažesnį nusižengimą išsiunčia namo nupjautomis ausimis ar išdurta viena akimi, kad būtų kitiems pamoka ir juos gąsdintų bausmės didumu.

5. Tokiomis bausmėmis greitai surinkęs kariuomenę, siunčia labai drąsų žmogų Lukterijų Kadurką su dalimi pajėgų į rutenų[7] kraštą; pats išvyksta į biturigų[8] šalį. Jam atėjus biturigai siunčia pas hedujus, kurių globoje buvo, pasiuntinius prašyti pagalbos, kad galėtų lengviau atremti priešų kariuomenę. Hedujai, paklausę legatų, kuriuos Cezaris buvo palikęs su kariuomene, patarimo, pasiuntė į pagalbą biturigams pėstininkus ir raitelius. Kai šie atėjo prie Ligerio[9] upės, skiriančios biturigus nuo hedujų, pastovėjo ten keletą dienų ir grįžo namo, taip ir neišdrįsę persikelti per upę. Pranešė mūsų pasiuntiniams, jog jie grįžo pabijoję biturigų klastos, nes žinoję, kad toks buvo šių planas: jei persikels per upę, bus apsupti iš vienos pusės biturigų, o iš kitos – arvernų. Ar jie pasielgė taip dėl tos priežasties, kurią nurodė legatams, ar skatinami klastos, mums nėra visai aišku, todėl, atrodo, neverta spėlioti. Hedujams pasitraukus, biturigai tuoj pat susijungė su arvernais.

6. Kai apie šiuos įvykius buvo pranešta Cezariui į Italiją, jis, matydamas, kad dėl ryžtingų Gnėjaus Pompėjaus veiksmų padėtis Romoje ramesnė, išvyko į Užalpinę Galiją. Nuvykęs ten, susidūrė su kliūtimi, kaip pasiekti kariuomenės buvimo vietą.

Jis suprato, kad jeigu išsikvies kariuomenę į provinciją, tai žygio metu ji turės be jo stoti į kovą; jei pats skubės pas kariuomenę, tai nebus saugu patikėti savo gyvybę netgi tiems galams, kurie dabar atrodo ramūs.

7. Tuo tarpu pasiųstasis pas rutenus Lukterijus Kadurkas ir šitą valstybę palenkia arvernų pusėn. Atvykęs pas nitiobrogus ir gabalus, tiek iš vienų, tiek iš kitų paima įkaitus ir, surinkęs didelį būrį, skuba įsiveržti į provinciją Narbonos[10] kryptimi. Pranešus apie tai, Cezaris nusprendė, kad reikia atidėti visus planus ir pirmiausia vykti į Narboną. Čionai atvykęs, nuramina išsigandusius, išdėsto įgulas provincijoje gyvenančių rutenų žemėse, pas volkus arekomikus, pas tolozatus ir aplinkui Narboną; šios vietos buvo priešų kaimynystėje. Įsako, kad dalis kariuomenės ir papildymas, kurį atsivedė iš Italijos, eitų į helvijų[11] žemes, kurios ribojasi su arvernų[12] šalimi.

8. Tokiomis priemonėmis sutramdžius ir atstūmus Lukterijų, nes šis manė, jog pavojinga veržtis pro įgulas, Cezaris išvyko į helvijų kraštą. Ir nors Cebenų kalnai[13], skiriantys arvernus nuo helvijų, šiuo atšiauriausiu metų laiku padengti gilaus sniego, trukdė keliauti, sunkiai dirbdami kariai nukasė šešių pėdų aukščio pusnis, atvėrė kelią, ir jis atvyko į arvernų šalį. Juos užklupo nelaukiančius, nes jie manė, kad Cebenai saugo tarsi siena, o tokiu metų laiku nėra netgi takelio, kuriuo praeitų vienas žmogus. Cezaris įsako raiteliams pasklisti kiek tik galima plačiau ir sukelti priešams kuo didesnę baimę. Greitai gandas ir žinios apie tai pasieka Vercingetorigą. Persigandę arvernai jį apstoja ir maldauja, kad jis pasirūpintų jų turtu ir neleistų priešams apiplėšti, ypač matydamas, jog visas karas užgriuvo jų šalį. Vercingetorigas, sujaudintas jų prašymų, patraukė iš stovyklos biturigų žemėje arvernų link.

9. O Cezaris, sugaišęs šiose vietose dvi dienas, nes numatė, kad Vercingetorigas taip pasielgs, palieka kariuomenę, nurodydamas, jog turi pasirūpinti papildymu ir raiteliais; paskiria

šitoms pajėgoms vadovauti jaunąjį Brutą[14]; jam primena, kad raiteliai turi kuo plačiau pasklisti į visas puses, žada pasistengti grįžti į stovyklą ne vėliau kaip už trijų dienų. Sutvarkęs tuos reikalus, labai greitai žygiuodamas atvyksta į Vieną[15] visiškai nesitikint saviškiams. Ten rado kupinus jėgų raitelius, kuriuos prieš daugelį dienų buvo pasiuntęs čionai pirma savęs. Nesustodamas žygiuoti nei dieną, nei naktį, per hedujų šalį skubėjo į lingonų kraštą, kur žiemojo du legionai, kad galėtų užbėgti už akių, jei net ir hedujai sumanytų ką nors prieš jį. Atvykęs čia, jis nusiunčia įsakymus kitiems legionams ir sutelkia juos į vieną vietą anksčiau, nei žinia apie jo atvykimą galėjo pasiekti arvernus. Vercingetorigas, sužinojęs apie tai, vėl grąžina kariuomenę pas biturigus, o iš ten nuvykęs į Gorgobiną[16], bojų miestą, – šiuos, nugalėtus kare su helvetais, Cezaris čia įkurdino ir priskyrė hedujams, – nutaria jį užimti.

10. Šitaip atsitikus, Cezariui buvo labai sunku priimti sprendimą: jei visą likusią žiemos dalį laikys legionus vienoje vietoje, o hedujų duoklininkai bus užkariauti, nuo jo gali nusigręžti visa Galija, matydama, jog jis nesuteikia draugams pagalbos; jei išves legionus iš žiemos stovyklos daug anksčiau, gali tekti vargti dėl maisto trūkumo ir sunkaus jo gabenimo. Vis dėlto nutarė, kad verčiau reikia kęsti visus sunkumus negu dėl tokios gėdos prarasti visą savųjų palankumą. Taigi jis prikalbina hedujus tiekti maistą, pasiunčia pas bojus šauklius, kad jie praneštų apie jo atvykimą, paragintų likti ištikimus ir narsiai atremti puolančius priešus. Palikęs Agedinko[17] mieste du legionus ir visos kariuomenės gurguolę, išžygiavo pas bojus.

11. Kitą dieną, atvykęs prie senonų miesto Velaunodūno[18], kad nepaliktų užnugaryje priešo ir galėtų patogiau naudotis maisto ištekliais, nutarė jį užimti ir per dvi dienas apjuosė pylimu. Trečiąją dieną, kai iš miesto buvo atsiųsti pasiuntiniai tartis dėl pasidavimo, jis įsakė sunešti ginklus, išvesti kinkomuosius gyvulius ir duoti šešis šimtus įkaitų. Palieka tai prižiūrėti

legatui Gajui Trebonijui; pats, kad kaip galima greičiau baigtų žygį, išvyksta į karnutų miestą Kenabą. Karnutai, tik ką gavę žinią apie Velaunodūno apsiaustį, pamanė, kad tai užtruks kiek ilgiau, ir ruošė būrį, ketindami siųsti jį ginti Kenabo. Cezaris atvyko čionai per dvi dienas. Įrengęs priešais miestą stovyklą, kadangi diena jau baigėsi, atidėjo puolimą kitai dienai, įsakė kareiviams paruošti viską, ko prireiks puolant. Prie pat Kenabo miesto buvo tiltas per Ligerio upę; būgštaudamas, kad jie nepabėgtų naktį iš miesto, liepė budėti dviem ginkluotiems legionams. Prieš pat vidurnaktį kenabiečiai, tyliai išėję iš miesto, ėmė keltis per upę. Apie tai sužinojęs iš žvalgų, Cezaris tuos legionus, kuriems liepė būti pasirengusiems, padegus vartus įveda į miestą ir jį užima; beveik visi priešai buvo paimti, nes siauri keliai ir tiltas trukdė pabėgti tokiai daugybei žmonių. Miestą apiplėšus ir padegus, Cezaris grobį dovanojo kariams[19], perkėlė kariuomenę per Ligerį ir atėjo į biturigų žemę.

12. Vercingetorigas, sužinojęs apie Cezario atvykimą, nutraukia Gorgobinos apsiaustį ir žygiuoja pasitikti Cezario. O šis nutarė pulti biturigų miestą Noviodūną[20], pasitaikiusį jo kelyje. Kai iš šito miesto atvyko pas jį pasiuntiniai, prašydami pasigailėti ir dovanoti gyvybę, jis įsako sunešti ginklus, atvesti arklius ir duoti įkaitus, kad ir kitus reikalus pabaigtų tuo pačiu greitumu, kuriuo daug ką pasiekė. Jau buvo perduota dalis įkaitų, vykdomi kiti Cezario reikalavimai, centurionai ir šiek tiek karių įvesta į miestą, kad rinktų ginklus ir kinkomuosius gyvulius, kai pasirodė iš tolo priešų raiteliai, jojantys Vercingetorigo kariuomenės priešakyje. Kai tiktai miestelėnai juos pamatė, pajuto pagalbos viltį. Pakėlę triukšmą, jie griebė ginklus, puolė uždaryti vartų ir lipo ant sienų. Mieste esantys centurionai iš galų elgesio suprato, kad šie priėmė kažkokį naują nutarimą, todėl ištraukę kardus apstojo vartus ir išsivedė visus saviškius sveikus.

13. Cezaris įsako išvesti iš stovyklos raitelius ir stoja į raitelių mūšį; patekusiems į sunkią padėtį saviškiams siunčia pagalbon

keturis šimtus germanų raitelių, kuriuos buvo įpratęs turėti prie savęs. Galai negalėjo atlaikyti jų puolimo ir buvo priversti bėgti; daugeliui žuvus, kiti sugrįžo pas savo kariuomenę. Kai jie buvo sumušti, miestelėnai vėl labai persigando; sučiupę tuos, kurie, jų manymu, sukurstė minią, atvedė juos Cezariui ir patys jam pasidavė. Pabaigęs tuos reikalus, Cezaris iškeliavo prie Avariko[21], kuris buvo pats didžiausias ir labiausiai įtvirtintas biturigų šalies miestas, be to, pačioje derlingiausioje srityje; tikėjo, kad užėmęs šitą miestą paims savo valdžion visą biturigų valstybę.

14. Vercingetorigas, patyręs tiek nesėkmių prie Velaunodūno, Kenabo, Noviodūno, sušaukia savuosius į pasitarimą. Aiškina, kad kariauti reikia visai kitaip nei iki šiol: visokiais būdais reikia stengtis sutrukdyti romėnams apsirūpinti pašaru ir maistu. Tai lengva padaryti, nes patys galai turi labai daug raitelių, be to, padeda metų laikas. Žolės prisipjauti neįmanoma; išsisklaidę priešai bus priversti ieškoti pašaro po sodybas: juos visus raiteliai galės kasdien naikinti. Be to, dėl bendro labo reikia atsisakyti šeimyninio gyvenimo patogumų: būtina sudeginti visus kaimus ir atskiras sodybas prie tų kelių ir ten, kur romėnai gali ieškoti pašaro. Jiems patiems tų dalykų netrūks, nes jie naudosis atsargomis tų, kurių žemėje kariaus; romėnai arba nepakels maisto stokos, arba turės, patirdami didelį pavojų, pasitraukti daug toliau nuo stovyklos; visai nesvarbu, ar juos nužudys, ar atims gurguolę, be kurios neįmanoma kariauti. Dar reikia sudeginti miestus, kurie dėl nepakankamo įtvirtinimo ar savo padėties nėra apsaugoti nuo bet kokio pavojaus, kad, viena vertus, jie netaptų galams prieglobsčiu nuo karo tarnybos, kita vertus, kad romėnai nerastų juose paruoštų maisto atsargų ir grobio. Jeigu visa tai atrodo sunku ir žiauru, privalo suprasti, kad bus dar sunkiau, jei vaikai ir žmonos bus išvesti į vergiją, o jie patys nužudyti; tą neišvengiamai patirs nugalėtieji.

15. Visiems pritarus šitai nuomonei, vieną dieną sudeginama per dvidešimt biturigų miestų. Tas pats dedasi ir kitose

valstybėse; iš visų pusių galima matyti gaisrus. Ir nors visiems tai kėlė didelį skausmą, jie guodėsi, kad greitai susigrąžins tai, kas prarasta, nes tikėjo, kad jų pergalė užtikrinta. Bendrame pasitarime svarstoma, ką daryti su Avariko miestu: sudeginti ar ginti. Biturigai puolė visiems galams po kojų, maldaudami, kad nebūtų verčiami savo rankomis sudeginti beveik gražiausią visos Galijos miestą, jų valstybės tvirtovę ir puošmeną; sakė, kad dėl jo padėties jie apsigins lengvai, nes miestas beveik iš visų pusių apsuptas upės ir pelkės ir esąs tik vienas labai siauras priėjimas. Biturigų prašymas patenkinamas, nors iš pradžių Vercingetorigas nesutiko; vėliau nusileido ir dėl to, kad jie labai prašė, ir dėl visuotinės užuojautos. Miestui ginti išrenkami patikimi gynėjai.

16. Vercingetorigas, negreitai žygiuodamas, sekė paskui Cezarį ir išrinko stovyklai vietą, apsaugotą miškų ir pelkių, daugiau kaip už šešiolikos tūkstančių žingsnių nuo Avariko. Čia jis per patikimus žvalgus bet kuriuo dienos metu žinojo, kas vyksta prie Avariko, ir įsakinėjo, ką reikia padaryti; sekė visas mūsų pašaro ir maisto paieškas, užpuldavo tuos, kurie išsisklaidę būdavo priversti nueiti toliau, darė mums didelę žalą. Mūsiškiai, kiek buvo galima numatyti, stengėsi to išvengti ir vykdavo skirtingu laiku bei kitais keliais.

17. Cezaris įrengė stovyklą toje miesto pusėje, kur nebuvo nei upės, nei pelkės, bet, kaip anksčiau minėjome, buvo labai siauras priėjimas. Pradėjo pilti pylimą, ruošti apsaugos pastoges, statyti du bokštus; apsupti viso miesto pylimu neleido miesto padėtis. Cezaris nesiliovė raginęs bojų ir hedujų tiekti jam maistą. Pastarieji nerodė jokio uolumo ir padėjo menkai, o bojų atsargos buvo nedidelės, nes jų valstybė buvo maža ir silpna; jie ir patys greitai sunaudojo viską, ką turėjo. Dėl bojų skurdo, hedujų nerūpestingumo, sudegintų sodybų kariuomenei ėmė baisiai trūkti maisto, kareiviai net daug dienų neturėjo duonos, o alkį malšino iš tolimiausių kaimų suvarytų galvijų mėsa,

tačiau nebuvo girdėti iš jų nė vieno žodžio, neverto romėnų tautos didybės ir ankstesnių pergalių. Maža to, kai Cezaris darbo metu, kreipdamasis į kiekvieną legioną atskirai, sakė, kad jis atsisakys apsiausties, jei jiems sunku kęsti badą, visi iki vieno prašė jo šito nedaryti: kalbėjo, kad jo vadovaujami per daugelį metų jie taip nusipelnė, jog nesutiks patirti nešlovės ir niekada nepasitrauks neužbaigę reikalo; jie laikys didžiule gėda, jei atsisakys pradėtos apsiausties; geriau iškęsti visus nepriteklius negu likti neatkeršijus už romėnų piliečius, kurie buvo klastingai galų nužudyti Kenabe. Tą patį kariai sakė centurionams ir karių tribūnams, prašydami jų pranešti apie tai Cezariui.

18. Kai bokštai jau buvo pritraukti prie sienų, Cezaris sužinojo iš belaisvių, kad Vercingetorigas, sunaudojęs visą pašarą, perkėlė stovyklą arčiau Avariko, o pats su raiteliais ir lengvai ginkluotais pėstininkais, įpratusiais kautis tarp raitelių, norėdamas surengti pasalą, išvyko ten, kur manė mūsiškius kitą dieną ateisiant pašaro. Apie tai sužinojęs, Cezaris vidurnaktį tyliai paliko stovyklą ir rytą atvyko prie priešų stovyklos. Šie greitai iš savo žvalgų sužinojo apie Cezario atvykimą, paslėpė savo vežimus ir gurguolę miško tankumyne, o visą kariuomenę išvedė į atvirą vietą ir išrikiavo. Kai apie tai buvo pranešta Cezariui, jis įsakė ryšulius greitai sukrauti į vieną vietą ir pasiruošti ginklus.

19. Čia buvo nuo pačios papėdės nuožulni kalva. Ją beveik iš visų pusių supo labai sunkiai pereinama pelkė, kurios plotis buvo ne daugiau kaip penkiasdešimt pėdų. Toje kalvoje, pašalinę visus tiltus, pasitikėdami vietos saugumu, sustojo galai; pasiskirstę pagal gimines, jie saugojo visas tos pelkės brastas ir takelius; buvo pasiryžę, jei romėnai bandytų veržtis per pelkę, įklimpusius joje užpulti iš aukštesnės vietos. Tas, kuris būtų matęs, koks nedidelis atstumas skiria priešus, būtų galėjęs pagalvoti, kad kovos sąlygos lygios; o tas, kuris būtų įžvelgęs, kokios nevienodos sąlygos, būtų suvokęs, kad galai tik tuščiai giriasi. Kariams, besipiktinantiems, kad priešai gali taip arti stovėti jų

akivaizdoje, ir prašantiems duoti ženklą mūšiui, Cezaris aiškina, kokia brangi būtų pergalės kaina, kiek ji pareikalautų narsių vyrų gyvybių; matydamas tokį jų ryžtą nepaisyti jokio pavojaus dėl jo šlovės, jis turėtų būti pasmerktas kaip didžiai neteisingas, jeigu nelaikytų jų gyvybės svarbesne už savo gerovę. Taip paguodęs karius, tą pačią dieną grąžino juos į stovyklą ir ėmė tvarkyti paskutinius reikalus prieš miesto puolimą.

20. Kai Vercingetorigas grįžo pas savuosius, jis buvo apkaltintas išdavyste, kad perkėlė stovyklą arčiau romėnų, kad išjojo su visais raiteliais, kad paliko be vado tokią kariuomenę, kad jam išvykus romėnai atėjo taip laiku ir taip greitai, jog tai negalėjo atsitikti netyčia ir be išankstinio sumanymo: matyt, jis labiau nori gauti Galijos valdžią Cezariui sutinkant, o ne jiems pritariant. Į tokius kaltinimus Vercingetorigas šitaip atsakė: stovyklą jis perkėlė dėl pašaro trūkumo ir jų pačių raginamas; arčiau romėnų prisiartino todėl, jog pasitikėjo pačia vieta, kuri ir be įtvirtinimų gali ginti; raitelių pagalbos negalėjo pelkėje prireikti, o ten, kur jie vyko, ji buvo naudinga. Aukščiausiosios valdžios jis išvykdamas tyčia niekam neperdavė, kad naujasis vadas, spaudžiamas minios, nepradėtų kautynių; nes matė, kad kautis trokšta silpnadvasiai ir nebegalintys ilgiau pakelti sunkumų žmonės. Ar romėnai būtų atėję atsitiktinai, ar kieno nors pakviesti, reikia dėkoti likimui, nes jie galėjo iš aukštesnės vietos matyti, kiek nedaug tėra romėnų, ir niekinti jų narsumą, kai neišdrįso stoti į kovą ir gėdingai pasitraukė į stovyklą. Jis netrokšta gauti iš Cezario jokios valdžios, pasinaudojęs išdavyste; tą valdžią jam suteiks pergalė, kuri ir jam, ir visiems galams jau užtikrinta; jis grąžina jiems valdžią, jeigu jie mano, kad suteikia jam didesnę garbę, negu turi naudos. „Kad suprastumėt, jog aš kalbu nuoširdžiai, – tarė, – paklausykite romėnų kareivių". Išveda į priekį vergus, kuriuos sučiupo prieš keletą dienų ieškančius pašaro, marino badu ir laikė surakintus. Šie iš anksto buvo pamokyti, ką jiems reikia paklaustiems atsakyti. Jie pasisako esą

legiono kariai; priversti bado ir visa ko trūkumo, jie slapta išėjo iš stovyklos, tikėdamiesi rasti laukuose kokių nors grūdų ar galvijų; toks pat nepriteklius slegia visą kariuomenę, ir niekas jau nebeturi jėgų, niekas nebegali pakelti karo sunkumų, todėl karo vadas nutaręs po trijų dienų išvesti visą kariuomenę, jei miesto apsiaustis neatneš sėkmės. „Šituos, – tarė Vercingetorigas, – gerus darbus padariau aš, kurį jūs kaltinate išdavyste; matote, kad mano pastangomis, jums nepraliejus nė lašo kraujo, tokia didelė nugalėtojų kariuomenė beveik išmarinta badu; aš taip pat pasistengiau, kad jos, gėdingai atsitraukiančios, nepriglaustų savame krašte jokia valstybė".

21. Visa minia ima šaukti ir savo papročiu žvanginti ginklus, kaip jie daro tada, kai pritaria kieno nors kalbai: Vercingetorigas esąs puikus vadas ir nereikia abejoti jo ištikimybe, geresnio karo plano negali būti. Nusprendžia išrinkti iš visos kariuomenės dešimt tūkstančių žmonių ir pasiųsti juos į miestą, manydami, kad visų išsigelbėjimo negalima patikėti vieniems biturigams, nes suprato, kad galutinė pergalė priklauso nuo to, ar jie išlaikys miestą.

22. Prieš nepaprastą mūsų karių narsumą galai panaudojo visokias gudrybes, mat jie yra labai sumanūs ir gabūs pamėgdžioti, padaryti viską, kas jiems kartą parodyta. Jie kilpomis atstumdavo kablius sienoms ardyti ir, juos sučiupę, virvėmis įsitraukdavo vidun; ardydavo pylimą, iškasę po juo urvus: šitą ypač gerai mokėjo, nes turi labai daug geležies rūdos kasyklų, taip pat pažįsta visokiausias požemines perėjas ir jomis naudojasi. Visą sieną iš visų pusių užstatė kelių aukštų bokštais ir aptraukė juos oda. Dažnai išsiverždami tiek dieną, tiek naktį, arba padegdavo pylimą, arba užpuldavo dirbančius karius. Kiek didinant pylimą kasdien padidėdavo mūsų bokštų aukštis, tiek padidindavo savo bokštus, pridėdami jiems dar vieną aukštą. Užtverdavo atvirus pakasus padegtais išaštrintais basliais, karšta derva ir labai sunkiais akmenimis; šitaip trukdė artintis prie sienų.

23. Beveik visos galų sienos atrodo taip: ant žemės klojami išilgai tiesūs rąstai, tarp jų išlaikomas vienodas dviejų pėdų tarpas. Šie rąstai iš vidinės pusės surišami ir apdengiami visokia pylimui supilti naudojama medžiaga, o tie tarpai, kuriuos minėjome, iš priekio užkemšami didžiuliais akmenimis. Kai visa tai sudedama ir sutvirtinama, ant viršaus kraunama kita eilė taip, kad būtų išlaikytas tas pat atstumas ir rąstai vienas kitą ne liestų, bet būdami vienodai nutolę laikytųsi ant akmenų, glaudžiai suguldytų į tarpus. Taip klojama eilė po eilės, kol siena pasiekia reikalingą aukštį. Šitas statinys nėra bjaurus nei savo išvaizda, nei margumu, kai rąstai keičiasi su akmenimis ir išlaiko tiesias eiles, be to, yra labai naudingas ir patogus ginant miestus, nes nuo padegimo saugo akmuo, o nuo taranų – rąstai, ištisiniai, keturiasdešimties pėdų, surišti iš vidinės pusės taip, kad jų negalima nei išlaužti, nei ištraukti.

24. Visa tai apsunkino miesto apsiaustį, tačiau kariai, nors trukdė šaltis ir nesiliaujantys lietūs, nuolat dirbdami įveikė visas kliūtis ir per dvidešimt penkias dienas supylė trijų šimtų trisdešimties pėdų pločio ir aštuoniasdešimties pėdų aukščio pylimą. Kai jis jau beveik pasiekė miesto sienas, o Cezaris, kaip buvo įpratęs, budėjo ir prižiūrėjo darbus, ragindamas karius, kad šie dirbtų be paliovos, dar prieš prasidedant trečiajai sargybai buvo pastebėta, kad rūksta pylimas, kurį padegė po juo pasikasę priešai. Tuo pačiu metu jie, pakėlę triukšmą per visą sieną, išsiveržė pro dvejus vartus iš abiejų bokštų pusių. Vieni iš toli mėtė nuo sienų į pylimą deglus ir sausus medžius, kiti liejo dervą ir kitką, kas gali sužadinti ugnį; todėl vos buvo galima suprasti, kur reikia bėgti pirma arba kam ateiti į pagalbą. Kadangi Cezaris buvo įvedęs tvarką, kad du legionai nuolat stovėtų sargyboje prie stovyklos, o kiti legionai, pasiskirstę pamainomis, buvo užsiėmę darbu, tai netrukus susitvarkyta taip, kad vieni davė atkirtį puolantiems, kiti atitraukė atgal bokštus ir ardė pylimą, o visa minia puolė iš stovyklos gesinti gaisro.

25. Nakčiai jau baigiantis, buvo kovojama visose vietose, ir priešai ne kartą vylėsi nugalėti, tuo labiau kad matė sudegusias bokštų priedangas ir pastebėjo, kaip nelengva nepridengtiems eiti į pagalbą; jie patys visada pakeisdavo pavargusius dar kupinais jėgų; manė, kad visos Galijos likimas priklauso nuo šitos akimirkos. Mūsų akyse atsitiko tai, kas, manome, verta prisiminimo ir negali būti apeita. Kažkoks galas priešais miesto vartus mėtė į ugnį bokšto pusėn iš rankų į rankas perduodamus riebalų ir dervos gabalus; perdurtas į dešinį šoną iš skorpiono[22] paleistos strėlės, jis krito negyvas. Vienas iš arčiausiai stovėjusių, peržengęs per jo lavoną, vėl ėmė daryti tą patį. Šį, antrąjį, lygiai taip pat užmuštą skorpiono, pakeitė trečias, o trečią – ketvirtas; tai vietai užteko kovotojų tol, kol pylimas buvo užgesintas, o priešai iš visur išstumti ir mūšis pasibaigė.

26. Galai viską išbandė, tačiau jiems niekas nesisekė, todėl, Vercingetorigo raginami ir liepiami, jie priima nutarimą kitą dieną pabėgti iš miesto. Tikėjosi, kad, pabandę tą padaryti nakties tyloje, jie nepraras daug saviškių, nes netoli miesto buvo Vercingetorigo stovykla ir pelkė, kuri tęsėsi be galo ir trukdė romėnams juos persekioti. Jau jie ruošėsi naktį tai padaryti, kai netikėtai išbėgo į aikštę šeimų motinos, verkdamos puolė saviesiems po kojų ir visokiais būdais maldavo, kad neatiduotų priešams kankinti nei jų, nei bendrų vaikų, kurie negali bėgti dėl savo mažumo ir silpnumo. Matydamos, jog jie laikosi savo sprendimo, – juk labai dažnai didžiausio pavojaus akimirką baimė nepripažįsta gailestingumo, – jos ėmė šaukti ir rodyti romėnams ženklus, kad galai bėga. Tada galai, išsigandę, kad romėnų raiteliai iš anksto neužimtų kelių, atsisakė savo ketinimo.

27. Kitą dieną, kai buvo išstumtas bokštas ir nukreipti apgulos įrenginiai, kuriuos Cezaris buvo liepęs anksčiau padaryti, prapliupo smarki liūtis; Cezaris nusprendė, kad toks oras naudingas jo sumanymui, nes matė, jog sienos sargyba išdėstyta ne taip rūpestingai; jis įsakė saviesiems dirbti daug lėčiau ir

nurodė, kas turi būti padaryta; paraginęs legionus, paslėptus priedangos pastogėse, pagaliau po tokių vargų nuskinti pergalės vaisių, jis pažadėjo apdovanoti tuos, kurie pirmieji užlips ant sienų, ir davė kareiviams ženklą pulti. Jie staiga išbėgo iš visų pusių ir užėmė sieną.

28. Priešai, išgąsdinti permainos, nustumti nuo sienos ir bokštų, išsirikiavo aikštėje ir atvirose vietose pleištu, ketindami susiremti rikiuotėje, jei būtų iš kurios nors pusės užpulti. Kai jie pamatė, kad niekas neateina į atvirą vietą, o jie per visą sieną iš visų pusių apsupti, pabūgę, jog visai neliks vilties pabėgti, metė ginklus ir bėgo nesustodami į miesto pakraščius; ten dalis jų, kai grūdosi siauroje vartų angoje, buvo išžudyta kareivių, o dalis, jau išsiveržusi pro vartus, – raitelių. Neatsirado nė vieno, trokštančio grobio[23]. Kariai buvo taip suerzinti Kenabo žudynių ir sunkių apgulos darbų, kad nepasigailėjo nei senių, nei moterų, nei vaikų. Todėl iš visų maždaug keturiasdešimties tūkstančių ten buvusių galų vos aštuoni šimtai tų, kurie išbėgo iš miesto išgirdę pirmąjį triukšmą, sveiki atvyko pas Vercingetorigą. Vėlai naktį jis tyliai priėmė pabėgėlius; bijodamas, kad jiems atbėgus į stovyklą minia iš gailesčio nesukeltų sumaišties, toli pakeliui išstatė sau artimus žmones ir valstybių vyresniuosius, pasirūpino, kad bėgliai būtų išskirstyti ir nuvesti pas savuosius į tą stovyklos dalį, kuri iš pat pradžių buvo kiekvienai valstybei paskirta.

29. Kitą dieną sušaukęs susirinkimą, Vercingetorigas paguodė ir paragino juos nenusiminti ir nesijaudinti dėl patirto pralaimėjimo. Romėnai nugalėję ne narsumu ir ne atviroje kovoje, bet išradingumu ir apgulos dalykų išmanymu, kur galai neturi patirties. Klysta tie, kurie kare tikisi tik sėkmingos pabaigos. Jis niekada nebuvo už tai, kad Avariką reikia ginti, jie patys gali tai paliudyti; jeigu jie patyrė pralaimėjimą, taip atsitiko dėl biturigų neišmintingumo ir pernelyg didelio kitų nuolaidžiavimo. Tačiau jis greitai tą atitaisys daug didesne sėkme. Pasistengs

prijungti tas valstybes, kurios nepritarė visiems kitiems galams, ir sudarys bendrą visos Galijos planą; jei jis bus vykdomas vieningai, negalės pasipriešinti net ir visas pasaulis; ir tą jis jau beveik padarė. O dabar būtų teisinga, jeigu dėl bendro labo jie sutiktų pradėti tvirtinti stovyklą, kad būtų galima lengviau atremti netikėtus priešų išpuolius.

30. Galams šita kalba labai patiko, ypač todėl, kad jis pats po tokio pralaimėjimo nepuolė dvasia, nesislapstė, nevengė liaudies žvilgsnių; jie manė, kad širdyje jis daug daugiau nujaučia ir numato, nes iš pradžių, kol dar nieko nebuvo atsitikę, ragino sudeginti Avariką, o vėliau – jį palikti. Taigi, kai kitų karo vadų garbę tokios nelaimės sumažina, tai jo – priešingai: po šito pralaimėjimo jo reikšmė kasdien augo. Be to, galai dėl jo tvirtinimo turėjo vilties prisijungti likusias valstybes. Tuo metu jie nutarė pirmiausia sustiprinti stovyklą; nepratę prie tokių darbų, žmonės buvo taip įkvėpti, jog manė, kad reikia daryti ir iškęsti viską, kas jiems liepiama.

31. Ne mažiau, negu žadėjo, Vercingetorigas iš visos širdies stengėsi prijungti kitas valstybes ir palenkti jų kilminguosius dovanomis ir pažadais. Šitam reikalui parinko tinkamus žmones, tokius, kurie nesunkiai galėjo paveikti arba gudria kalba, arba draugyste. Pasirūpino, kad pabėgėliai iš užkariauto Avariko būtų apginkluoti ir aprengti; kad būtų papildytos sumažėjusios pajėgos, nurodo valstybėms, kada ir kiek karių joms reikėtų pristatyti į stovyklą; įsako surinkti ir atsiųsti jam visus šaulius, kurių Galijoje buvo labai daug. Tokiomis priemonėmis jis greit papildo tai, ką prarado Avarike. Tuo metu nitiobrogų[24] karalius Teutomatas, Olovikono sūnus, kurio tėvas mūsų senato buvo pavadintas draugu, atvyko pas Vercingetorigą su daugybe savų raitelių ir tų, kuriuos atsivedė iš Akvitanijos.

32. Cezaris sugaišo Avariko mieste daug dienų, apsirūpino didelėmis duonos bei kitokio maisto atsargomis, leido kariuomenei atsigauti po sunkaus darbo ir badmiriavimo. Žiema jau

beveik baigėsi, pats metų laikas šaukė į karą, ir jis nusprendė žygiuoti priešų link; gal pavyks išvilioti juos iš pelkių ir miškų arba apsupti ir prispausti. Tada atvyko pas jį hedujų kilmingieji paprašyti, kad ateitų į pagalbą labai sunkiu jų valstybei metu; susidariusi nepaprastai pavojinga padėtis, mat nuo senų laikų jie įpratę kasmet išrinkti po vieną aukščiausiąjį pareigūną ir suteikti jam karaliaus valdžią, o dabar atsirado du tokie pareigūnai, tvirtinantys, jog ir vienas, ir kitas išrinktas teisėtai. Vienas jų – Konviktolitavis, klestintis ir įžymus jaunuolis; antrasis – Kotas, kilęs iš labai senos šeimos ir pats nepaprastai galingas, turintis plačią giminę žmogus, kurio brolis Valetiakas praėjusiais metais buvo aukščiausiasis pareigūnas. Visa valstybė griebėsi ginklų: pasidalino senatas, pasidalino liaudis, ir kiekvienas jų turi savo šalininkų. Jei ši nesantaika truks ilgiau, atsitiks taip, kad viena tautos dalis stos prieš kitą; kad taip neįvyktų, priklauso nuo Cezario pastangų ir įtakos.

33. Nors Cezaris manė, kad pasitraukti iš karo ir palikti priešus jam labai neparanku, jis gerai žinojo, kokią žalą visada padaro nesutarimai. Jis nenorėjo, kad tokia didelė, tokia artima romėnų tautai valstybė, kurią jis pats visada palaikė ir visokiais būdais pagerbė, griebtųsi smurto ir ginklų, o toji jos dalis, kuri mažiau pasitiki savo jėgomis, pasikviestų į pagalbą Vercingetorigą; pamanė, kad reikia to išvengti. Kadangi hedujų įstatymai neleido išvykti iš šalies tiems, kurie turėjo aukščiausiąją valdžią, tai, kad neatrodytų negerbiąs jų teisės ar įstatymų, nutarė pats vykti pas hedujus ir iškvietė visą jų senatą bei abu varžovus pas save į Decetijos[25] miestą. Kai ten susirinko beveik visi piliečiai, jam buvo paaiškinta, kad mažuma slapta susirinkusi visai kitoje vietoje ir kitu laiku, nei turėjo; brolis buvo išrinktas brolio, nors įstatymai draudė dviem iš vienos šeimos, abiem dar gyviems esant, ne tik būti pareigūnais, bet netgi būti senate; Cezaris privertė Kotą atsisakyti valdžios, o Konviktolitaviui, kuris buvo, kaip to reikalavo valstybės paprotys,

išrinktas žynių, nedalyvaujant valdžios pareigūnams, liepė paimti valdžią.

34. Kai šitas sprendimas buvo priimtas, Cezaris paragino hedujus pamiršti nesantaiką ir ginčus, atidėti į šalį visus kitus reikalus, padėti jam šitame kare ir laukti iš jo pelnyto apdovanojimo, jei jis nugalės Galiją; prašo, kad jie greitai atsiųstų jam visus raitelius ir dešimt tūkstančių pėstininkų, kuriuos jis norėjo paskirstyti į postus maisto tiekimui apsaugoti. Padalino kariuomenę į dvi dalis: keturis legionus paskyrė Labienui, kad nuvestų juos į senonų ir parizijų kraštą; šešis legionus pats nuvedė palei Elaverio[26] upę prie Gergovijos[27] miesto; dalį raitelių paskyrė Labienui, dalį pasiliko sau. Sužinojęs apie tai, Vercingetorigas sugriovė visus tiltus per tą upę ir ėmė žygiuoti kita upės puse.

35. Abi kariuomenės matė viena kitą, nes beveik priešais Cezario stovyklą Vercingetorigas išdėstė savąją ir išsiuntinėjo žvalgus stebėti, kad romėnai, kur nors atstatę tiltą, nepervestų kariuomenės. Cezariui kėlė didelį rūpestį, kad netektų didesnę vasaros dalį būti varžomam upės, nes Elaverį perbristi brasta galima tik rudeniop. Taigi, kad taip neatsitiktų, įrengė stovyklą miškingoje vietoje, netoli vieno iš tų tiltų, kuriuos Vercingetorigas pasistengė sugriauti. Kitą dieną pasiliko su dviem legionais nuošalioje vietoje, o likusią kariuomenę išsiuntė su visa gurguole, kaip buvo įpratęs; paėmė iš kiekvieno legiono po keletą kohortų, o kad atrodytų, jog legionų yra tiek pat, įsakė jiems žygiuoti kuo labiau nutįsusia vora. Kai pagal dienos metą nusprendė, kad jie jau gali būti pasiekę sustojimo vietą, ant likusių po vandeniu sveikų polių pradėjo atstatinėti tiltą. Darbą greitai pabaigė, perkėlė legionus, išrinko stovyklai patogią vietą ir atšaukė likusią kariuomenę. Vercingetorigas, sužinojęs apie tai, skubiai nužygiavo į priekį, kad netektų susikauti visai to nenorint.

36. Iš ten Cezaris per penkias dienas atvyko prie Gergovijos ir tą dieną, po lengvų raitelių kautynių apžiūrėjęs miesto

padėtį – miestas buvo išsidėstęs ant labai aukšto kalno ir sunkiai prieinamas, – prarado viltį užimti jį puolimu, o apie jo apgulą nusprendė galvoti ne anksčiau, negu sutvarkys maisto pristatymo reikalus. Vercingetorigas įrengė stovyklą netoli miesto, ant kalno, o aplinkui, vienodu atstumu vieną nuo kitos, išdėstė atskirų valstybių stovyklas; kai buvo užimtos visos to kalnagūbrio kalvos, kiek tik buvo galima įžiūrėti, vėrėsi bauginantis vaizdas. Vercingetorigas įsakė kiekvieną rytą pas jį susirinkti tų valstybių vadams, kuriuos jis išsirinko į savo tarybą, kad praneštų jiems, kas reikia, arba duotų nurodymus; nepraleisdavo beveik nė vienos dienos, kad raitelių mūšyje, dalyvaujant šauliams, neišbandytų, kiek jo kariai turi drąsos ir narsumo. Netoli miesto, kalno papėdėje, buvo puikiai apsaugota ir stati iš visų pusių kalva; atrodė, kad jeigu ją mūsiškiai užimtų, tai galėtų sutrukdyti priešams laisvai apsirūpinti pašaru ir gerokai sumažintų vandens atsargas; bet ta vieta nebuvo priešų itin smarkiai saugoma. Cezaris nakties tyloje paliko stovyklą ir anksčiau, nei galėjo ateiti pagalba iš miesto, užėmė kalvą, išstūmęs iš jos apsaugą, įkurdino ten du legionus ir iš didžiosios stovyklos į mažąją iškasė dvylikos pėdų dvigubą griovį, kad net pavieniai kariai galėtų vaikščioti saugiai, nebijodami netikėto priešų puolimo.

37. Kol visa tai vyko prie Gergovijos, hedujas Konviktolitavis, kuriam Cezaris, kaip minėjome, buvo paskyręs aukščiausiąją valdžią, papirktas arvernų sudarė sąmokslą su kai kuriais jaunais žmonėmis, vadovaujamais Litaviko ir jo brolių, jaunuolių iš labai kilmingos šeimos, pasidalino su jais gautus pinigus ir ragino juos neužmiršti, kad jie yra laisvi ir gimę valdyti. Viena tik hedujų valstybė trukdo užtikrintai Galijos pergalei; savo įtaka atitraukia ir kitas valstybes; jeigu hedujai pereis į Galijos pusę, tai romėnai negalės išsilaikyti Galijoje. Cezaris padarė jam didelę paslaugą, nors, kita vertus, priteisė tai, kas teisėtai jam priklausė; bet jis dar labiau vertina visų bendrą laisvę. Mat

kodėl hedujai dėl savo teisės ir įstatymų turi kreiptis į Cezarį kaip tarpininką, o ne romėnai ateina pas hedujus? Kai jaunuolius palenkė ir valdininko kalbos, ir užmokestis, jie netgi paskelbė vadovausią sukilimui ir ėmė ieškoti būdo, kaip visa tai padaryti, nes nesitikėjo, kad bus lengva įtikinti liaudį pradėti karą. Nutarė, kad Litavikas turi būti paskirtas vadovauti tiems dešimčiai tūkstančių karių, kuriuos siuntė hedujai Cezariui padėti kare, ir pasistengti, jog jie nebūtų nuvesti, o jo broliai turėjo pirmiau nuvykti pas Cezarį. Jie tarp savęs nutaria, kaip atlikti ir visa kita.

38. Litavikas, gavęs kariuomenę, kai iki Gergovijos liko apie trisdešimt tūkstančių žingsnių, sušaukęs staiga karius, raudodamas tarė: „Kur žygiuojame, kariai? Visi mūsų raiteliai, visi kilmingieji žuvo; mūsų valstybės vadai Eporedorigas ir Viridomaras, romėnų apkaltinti išdavyste, be teismo buvo nužudyti. Tegul jums papasakoja apie tai tie, kurie pabėgo iš pačių žudynių; mat man, netekusiam nužudytų brolių ir visų savo artimųjų, skausmas neleidžia pasakyti, kas buvo". Išvedami į priekį tie, kuriuos jis iš anksto pamokė kalbėti tai, ko jis nori. Šie pasakoja miniai tą patį, apie ką kalbėjo Litavikas: visi hedujų raiteliai nužudyti, apkaltinus juos sąmokslu su arvernais; jie patys buvo pasislėpę karių minioje ir taip pabėgo per patį žudynių įkarštį. Hedujai ima šaukti ir maldauja Litaviką duoti jiems patarimą. Jis tarė: „Iš tiesų, tarsi būtų ko tartis! Mums būtina skubėti prie Gergovijos ir prisijungti prie arvernų. Gal mes abejojame tuo, kad romėnai, padarę tokį baisų nusikaltimą, atskubės nužudyti ir mūsų? Todėl, jei dar turime nors kiek narsumo, atkeršykime už negarbingai nužudytųjų mirtį ir užmuškime šituos plėšikus"; jis parodo į romėnų piliečius, kurie, pasitikėdami jo apsauga, buvo kartu. Jis atima iš jų daug duonos ir kitokio maisto, o pačius, žiauriai kankintus, nužudo. Išsiuntinėja pasiuntinius po visą hedujų valstybę, kiršina tuo pačiu melagingu pasakojimu apie raitelių ir vadų nužudymą;

ragina, kad už savo skriaudas jie atkeršytų taip, kaip jis pats padarė.

39. Tarp raitelių, kurie atvyko pas Cezarį, jo paties pakviesti, buvo hedujas Eporedorigas, labai aukštos kilmės jaunuolis, savame krašte turintis didelę galią, ir Viridomaras, tokio paties amžiaus, turintis tokią pačią įtaką, bet nekilmingas, kurį, atsiųstą Divitiako, Cezaris iš žemos padėties iškėlė į aukščiausią valdžią. Jiedu varžėsi tarpusavyje dėl pirmenybės, o tame pareigūnų ginče vienas iš visų jėgų palaikė Konviktolitavą, kitas – Kotą. Taigi Eporedorigas, sužinojęs Litaviko sumanymą, beveik vidurnaktį praneša apie tai Cezariui; jis prašo, kad šis neleistų hedujams, paveiktiems nedorų jaunuolių patarimų, atsisakyti romėnų tautos draugystės; jis numato, kad šitaip ir bus, jeigu tiek tūkstančių žmonių susijungs su priešais, o jų artimieji negalės būti abejingi saviškių likimui ir valstybė negalės laikyti nesvarbiu tokio dalyko.

40. Dėl šitos žinios Cezarį prislėgė didelis rūpestis, nes jis visada buvo ypač palankus hedujų valstybei. Nė kiek nedvejodamas, jis išveda iš stovyklos keturis pasirengusius kovai legionus ir visus raitelius; visai nebuvo laiko sumažinti stovyklą, nes manė, kad reikalo sėkmė priklauso nuo spartos; saugoti stovyklą palieka legatui Gajui Fabijui su dviem legionais. Įsakęs suimti Litaviko brolius, sužino, kad šie neseniai pabėgo pas priešus. Kreipiasi į kareivius, ragindamas tokiu svarbiu metu nepabūgti jokių žygio sunkumų; visiems trokštant kautis, nužygiavęs dvidešimt penkis tūkstančius žingsnių, pamato hedujų kariuomenę; pasiuntęs į priekį raitelius, gaišina hedujus ir trukdo keliauti; neleidžia saviškiams nieko nužudyti. Liepia Eporedorigui ir Viridomarui, kuriuos hedujai manė esant nužudytus, būti su raiteliais ir kreiptis į saviškius. Kai hedujai juos atpažino ir sužinojo apie Litaviko klastą, iškėlė rankas rodydami, jog pasiduoda, ir numetę ginklus ėmė melsti pasigailėjimo. Litavikas drauge su savo klientais, kuriems galų paprotys neleidžia

palikti savo šeimininkų net ir didžiausio pavojaus akimirką, pabėgo į Gergoviją.

41. Cezaris pasiuntė hedujų valstybėn pasiuntinius, kad šie pasakytų, jog jis dėl savo kilnumo dovanojo gyvybę tiems, kuriuos pagal karo teisę galėjo nužudyti. Leido kariuomenei pailsėti tris nakties valandas ir patraukė Gergovijos link. Nuėjus beveik pusę kelio, atšuoliavo Fabijaus pasiųsti raiteliai ir papasakojo, kokio būta pavojaus. Aiškino, kad stovyklą puolė didžiulės priešų pajėgos, kad nuvargusius priešų karius nuolat keitė nauji, kupini jėgų, ir smarkiai išvargino mūsiškius, nes jie dėl išsitęsusios stovyklos turėjo nuolat būti ant pylimo. Daug buvo sužeista gausybės visokių rūšių iečių; atremti šitą puolimą labai padėjo pabūklai. Priešams pasitraukus, Fabijus paliko tik dvejus vartus, kitus užtvėrė ir sustiprino pylimą apsauginiais užtvarais; ruošėsi kitą dieną patirti panašų puolimą. Visa tai sužinojęs, Cezaris, kariams labai pasistengus, atvyko į stovyklą dar prieš saulėtekį.

42. Kol visa tai vyko prie Gergovijos, hedujai, tik gavę iš Litaviko pirmąsias žinias, negaišta laiko joms patikrinti. Vienus skatina godumas, kitus – pyktis ir lengvabūdiškumas, kuris tos padermės žmonėms dažniausiai yra įgimtas; taigi nepatikimą gandą priima kaip tikrą dalyką. Jie plėšia romėnų piliečių turtą, rengia žudynes, ima juos į vergiją. Reikalams pašlijus, dar ir Konviktolitavis žadina aklą liaudies įniršį, kad po tokios piktadarybės jai būtų gėda atgauti sveiką protą. Karių tribūną Marką Aristijų, vykstantį pas savo legioną, davę garbės žodį, išveda iš Kavilono[28] miesto; priverčia tą patį padaryti tuos, kurie dėl prekybos reikalų čia buvo sustoję. Kelyje juos tuoj pat užpuola ir atima visą jų važtą; besipriešinančius laiko apsupę dieną ir naktį; kai buvo daug nužudyta ir vienų, ir kitų, hedujai sukurstė dar didesnę minią griebtis ginklų.

43. Atėjus žiniai, jog visi jų kariai yra Cezario valdžioje, hedujai atbėga pas Aristijų ir pareiškia, kad viskas buvo padaryta be

valstybės pritarimo; paskiria tyrimą dėl išgrobstyto turto, paima į valstybės iždą Litaviko ir jo brolių turtą, siunčia pas Cezarį pasiuntinius pasiteisinti. Visa tai daro norėdami susigrąžinti savuosius; tačiau, sutepti nusikaltimo, pavergti pelno iš prisiplėšto turto, nes į tai įsivėlė daugelis, pabūgę atpildo, ima slapta tartis dėl karo, siuntinėdami pasiuntinius kursto ir kitas valstybes. Nors Cezaris ir suprato, ką tai reiškia, kiek galėdamas švelniau kreipiasi į pasiuntinius, sakydamas, jog dėl minios tamsumo ir lengvabūdiškumo jis labai griežtai nesmerkiąs valstybės ir jo palankumas hedujams nesumažėjęs. O pats, laukdamas dar didesnio Galijos maišto, kad nebūtų apsuptas visų tautų, ima kurti planą, kaip pasitraukti nuo Gergovijos ir vėl sutelkti visą savo kariuomenę, kad tas priverstinis atsitraukimas, išsigandus sukilimo, nepasirodytų panašus į bėgimą.

44. Kai apie tai galvojo, jam pasirodė, kad atsirado proga surengti sėkmingą žygį. Nuėjęs į mažesniąją stovyklą apžiūrėti darbų, pastebėjo, kad ant kalvos, kurią buvo užėmę priešai, visai nėra žmonių, nors prieš keletą dienų jos beveik nesimatė per jų minią. Nustebintas pasiteiravo perbėgėlių, kurių kasdien labai daug suplaukdavo pas jį, kodėl taip yra. Visi pasakė tai, ką Cezaris pats jau buvo sužinojęs iš žvalgų: šito kalnagūbrio viršūnė beveik lygi, bet prieiga, vedanti į kitą miesto dalį, labai siaura ir apaugusi mišku; galai dėl jos smarkiai būgštauja ir yra įsitikinę, kad jei praras ir antrą kalvą, kai viena jau romėnų užimta, tada bus beveik apsupti ir neteks bet kokios galimybės išeiti ir apsirūpinti pašaru; Vercingetorigas visus pašaukė sutvirtinti šitą vietą.

45. Sužinojęs apie tai, Cezaris siunčia daug raitelių būrių; vidury nakties įsako jiems jodinėti visomis kryptimis ir kelti kuo didesnį triukšmą. Auštant liepia išvesti iš stovyklos daug gurguolės arklių ir mulų, nuimti nuo jų balnus, o mulų varovams nurodo užsidėti šalmus ir vaizduoti raitelius, joti ratu po kalvas. Prie jų prideda ir keletą tikrų raitelių, kad šie galėtų jodinėti

plačiau ir sustiprintų apgaulę. Padarius didelį lanką, visiems įsako susirinkti į vieną vietą. Visa tai buvo iš tolo matoma mieste, nes iš Gergovijos galima stebėti stovyklą iš viršaus, bet dėl tokio didelio atstumo nebuvo galima ištirti, kas ten iš tikrųjų vyksta. Vieną legioną Cezaris pasiunčia ant tos pačios kalvos, bet, truputį paėjusį, sustabdo žemesnėje vietoje ir slepia miške. Galų įtarimas dar padidėja, ir visos jų pajėgos permetamos prie įtvirtinimų. Kai Cezaris pamato, jog priešų stovykla ištuštėjo, liepia kariams paslėpti savo ženklus bei karines vėliavas ir, kad niekas nepastebėtų iš miesto, nedideliais būreliais perveda iš didesnės stovyklos į mažesniąją; legatams, paskirtiems vadovauti atskiriems legionams, nurodo, ką nori padaryti; pirmiausia liepia sulaikyti karius, kad šie, pagauti kovos įkarščio ar suvilioti grobio, nenueitų per toli; aiškina, kokia nepatogi jiems ši nelygi vieta; čia gali padėti tik greitis; lems ne kautynės, bet staigus puolimas. Išdėstęs visa tai, duoda ženklą mūšiui ir tuo pačiu metu iš dešinės pusės, ten, kur buvo kitas pakilimas, pasiunčia hedujus.

46. Miesto siena, jei nebūtų buvę vingių, nuo lygumos ir pakilimo pradžios tiesia kryptimi buvo už tūkstančio dviejų šimtų žingsnių, bet kiekvienas linkis, mažinantis nuokalnės statumą, tą atstumą didino. Galai beveik nuo kalvos vidurio, išilgai, kiek leido kalvos ypatybės, pastatė iš didžiulių akmenų šešių pėdų aukščio sieną, kad ji sutrukdytų mums pulti; palikę tuščią visą papėdę, kalvos viršūnę iki pat miesto sienų tankiai pristatė stovyklų. Davus ženklą, mūsų kariai greitai pripuola prie įtvirtinimo ir jį įveikę užima tris stovyklas. Stovyklos buvo paimtos taip greitai, kad Teutomatas, nitiobrogų karalius, staiga buvo užkluptas, kai ilsėjosi per pietus savo palapinėje; iki pusės nuogas, ant sužeisto arklio, jis vos ištrūko iš ieškančių grobio karių rankų.

47. Cezaris, pasiekęs tai, ką buvo numatęs, įsakė trimituoti atsitraukimo signalą ir sustabdė dešimtąjį legioną, kuris buvo su juo. O kitų legionų kariai neišgirdo trimito garso, nes juos

skyrė gana didelis slėnis; šiuos, kaip Cezario buvo įsakyta, bandė sulaikyti karių tribūnai ir legatai; tačiau kariai, apimti vilties greitai laimėti, paskatinti priešų bėgimo ir anksčiau buvusių pergalių, manė, jog nėra nieko, ko jie savo narsumu neįveiktų, ir nesiliovė persekioti priešų tol, kol neprisiartino prie miesto sienų ir vartų. O tada visose miesto dalyse kilo triukšmas; tie, kurie buvo toliau, išsigando staigios sumaišties, pamanę, jog priešai įsiveržė į miestą, ir puolė iš jo bėgti. Nuo sienos moterys ėmė mėtyti drabužius bei sidabrinius daiktus ir persisvėrusios, apnuoginta krūtine, ištiesusios rankas maldavo romėnų jų pasigailėti ir nepasielgti taip kaip Avarike, prašė neliesti moterų ir vaikų; kai kurios, nuleistos per rankas nuo sienos žemyn, pasidavė kareiviams. Lucijus Fabijus, aštuntojo legiono centurionas, kaip paaiškėjo, tą dieną saviškiams buvo pasakęs, kad jam neduoda ramybės prie Avariko gautos dovanos ir jis neleis kam nors kitam pirmam užlipti ant sienos; paėmęs tris savo manipulo karius, jų pakeltas užlipo ant sienos, o paskui ir juos, po vieną laikydamas, užtempė ant sienos.

48. Tuo metu susirinkusieji, kaip minėjome anksčiau, prie kitos miesto dalies statyti įtvirtinimų, išgirdę pirmąjį triukšmą ir paraginti kitų gausių pranešimų, kad miestas jau romėnų rankose, visu pulku, pirma savęs pasiuntę raitelius, nuskubėjo ten, kur vyko mūšis. Tie, kurie atėjo pirmi, stojo prie sienos ir didino kovojančių saviškių gretas. Kai jų prisirinko labai daug, šeimų motinos, visai neseniai nuo sienos tiesusios romėnams rankas, dabar ėmė maldauti saviškių, galų papročiu pasileido plaukus ir kėlė vaikus jiems prieš akis. Romėnams teko kautis nelygioje kovoje, nes vieta buvo nepatogi ir priešų pajėgos daug didesnės; be to, jie buvo pavargę nuo bėgimo ir ilgai trunkančių kautynių, todėl sunkiai priešinosi žvaliems ir tvirtiems priešams.

49. Kai Cezaris pamatė, kad kovojama nepatogioje vietoje ir priešų pajėgos vis auga, iš anksto bijodamas dėl saviškių, pasiuntė legatą Titą Sekstijų, kurį buvo palikęs saugoti

mažesniosios stovyklos, kad jis greitai išvestų iš stovyklos kohortas ir sustotų kalvos papėdėje, dešinėje priešų pusėje; jei pastebės, kad mūsiškiai išstumti iš savo vietos, turės bauginti priešą ir neleisti jam laisvai persekioti mūsų karių; pats Cezaris, pasitraukęs su legionu šiek tiek toliau iš tos vietos, kur buvo sustojęs, ėmė laukti mūšio baigties.

50. Kai buvo įnirtingai kaunamasi vienas prieš vieną ir priešai pasitikėjo vieta bei savo persvara, o mūsiškiai – narsumu, staiga iš nepridengto mūsiškių sparno pasirodė hedujai, kuriuos Cezaris buvo pasiuntęs kitu keliu, iš dešinės, kad būtų galima išsklaidyti priešų būrį; savo panašiais į galų ginklais jie labai išgąsdino mūsiškius: nors kariai ir pastebėjo, kad jų dešinysis petys apnuogintas[29], o tai buvo pasidavimo ženklas, jie pamanė, kad priešai tai padarė tyčia, norėdami juos apgauti. Tuo pačiu metu centurionas Lucijus Fabijus ir tie, kurie kartu su juo buvo užlipę ant sienos, apsupti ir nužudyti, numetami nuo jos. To paties legiono centurionas Markas Petronijus, bandydamas išversti vartus, buvo minios užspaustas ir, smarkiai sužeistas, nesitikėjo išsigelbėti; jis pasakė paskui jį sekantiems savo manipulo kariams: „Kadangi aš negaliu išsigelbėti kartu su jumis, tai bent pasirūpinsiu jūsų gyvybe, nes per mane, ištroškusį garbės, patekote į tokį pavojų, o jūs, gavę progą, gelbėkitės". Ir jis iš karto puolė į patį priešų vidurį, du nužudė, o likusius šiek tiek atitraukė nuo vartų. Mėginantiems jam pagelbėti saviškiams tarė: „Veltui stengiatės dėl mano gyvybės, man jau trūksta ir kraujo, ir jėgų. Todėl pasitraukite, kol dar ne vėlu, grįžkite į legioną". Taip kovodamas jis netrukus žuvo, bet saviškius išgelbėjo.

51. Mūsiškiai, spaudžiami iš visų pusių, praradę keturiasdešimt šešis centurionus, buvo išstumti iš savo užimtos vietos, bet pernelyg uoliai juos persekiojančius galus sulaikė dešimtasis legionas, kuris stovėjo išrikiuotas pastiprinimui šiek tiek lygesnėje vietoje. O jį pakeitė tryliktojo legiono kohortos, kurios

užėmė aukštumą po to, kai legato Tito Sekstijaus buvo išvestos iš mažesniosios stovyklos. Kai tiktai legionai pasiekė lygumą, išsirikiavo vėl pasiryžę kautis su priešu. Vercingetorigas saviškius iš kalvos papėdės sugrąžino į tvirtovę. Tą dieną netekome beveik septynių šimtų karių.

52. Kitą dieną Cezaris sušaukė susirinkimą ir išpeikė karius už godumą bei lengvabūdiškumą, už tai, kad jie patys nusprendė, kur, jų manymu, reikia eiti ir ką daryti. Jie nesustojo, davus ženklą trauktis; negalėjo jų sulaikyti nei karių tribūnai, nei legatai. Cezaris išdėstė, kiek daug reiškia nepatogi vieta ir ką jis pats išgyveno prie Avariko, užklupęs priešus be vado ir be raitelių, tačiau atsisakęs užtikrintos pergalės, kad tik nereiktų dėl nepatogios vietos patirti mūšyje nė menkiausio nuostolio. Kiek jis žavisi narsa tų, kurių negalėjo sulaikyti nei stovyklos įtvirtinimai, nei kalno aukštis, nei miesto siena, tiek jis smerkia jų savavaliavimą bei išpuikimą ir tai, kad jie tariasi daugiau už karo vadą išmaną apie pergalę ir žygio padarinius; jis iš kareivio reikalauja kuklumo ir santūrumo nė kiek ne mažiau negu drąsos ir narsumo.

53. Po susirinkimo, baigdamas kalbą; jis padrąsino karius, kad jie dėl šio įvykio pernelyg nenusimintų, nepriskirtų priešų narsumui to, ką padarė nepatogi vieta; galvodamas apie išvykimą tą patį, ką ir anksčiau manė, išvedė legionus iš stovyklos ir išrikiavo patogioje vietoje. Kadangi Vercingetorigas visai neketino nusileisti į lygumą, Cezaris po lengvo ir sėkmingo raitelių mūšio grąžino kariuomenę į stovyklą. Padaręs tą patį ir kitą dieną, nutarė, kad šito pakanka sumažinti galų gyrimuisi ir sustiprinti karių dvasiai, paliko stovyklą ir iššygiavo pas hedujus. Net ir tada priešų nepersekiojamas, trečią dieną pasiekė Elaverio upę, pataisė tiltą ir pervedė juo kariuomenę.

54. Ten į Cezarį kreipėsi hedujai Viridomaras ir Eporedorigas; iš jų Cezaris sužinojo, kad Litavikas su visais raiteliais išjojęs kurstyti hedujų, todėl jiems patiems reikia ten būti pirma

jo ir paremti valstybę. Nors Cezaris turėjo daug progų įsitikinti hedujų neištikimybe ir manė jų išvykimą tik paspartinsiant valstybės atsiskyrimą, buvo tos nuomonės, jog nereikia jų sulaikyti: antraip galėtų pasirodyti, kad jis juos skriaudžia, ar kiltų įtarimas, jog jis bijo. Išvykstantiems jis trumpai išdėstė savo nuopelnus hedujų valstybei, priminė, kokius rado pažemintus: suvarytus į miestus, netekusius žemių, praradusius visus savo sąjungininkus, priverstus mokėti duoklę; su didžiausiu įžeidimu iš jų buvę išplėšti įkaitai. Tai jo dėka jie dabar tokie turtingi ir įtakingi; jie ne tik atgavo tai, ką turėjo anksčiau, bet, atrodo, bus pranokę visų ankstesnių laikų garbę ir įtaką. Po tokių nurodymų Cezaris juos išleido.

55. Hedujų miestas Noviodūnas[30] buvo išsidėstęs prie Ligerio krantų, patogioje vietoje. Čionai Cezaris sugabeno visus iš Galijos paimtus įkaitus, duonos atsargas, valstybės pinigus, didžiąją dalį ir savo, ir kariuomenės gurguolės; čia atsiuntė labai daug arklių, kuriuos šitam karui pirko Italijoje ir Ispanijoje. Kai Eporedorigas ir Viridomaras atvyko į Noviodūną ir sužinojo apie padėtį valstybėje, apie tai, kad Litaviką hedujai priėmė Bibraktėje, pačiame svarbiausiame savo mieste, kad pas jį atvyko ir vyriausiasis pareigūnas Konviktolitavis bei didžioji dalis senato, kad valstybės vardu pasiųsti pas Vercingetorigą pasiuntiniai sudaryti taikos ir draugystės sutarties, nutarė, jog negalima praleisti tokios progos. Taigi išžudė ne tik Noviodūne buvusią įgulą, bet ir visus, atvykusius čia prekybos reikalais, pasidalino pinigus ir arklius, pasirūpino valstybių duotus įkaitus nusiųsti pareigūnui į Bibraktę, o miestą, nutarę, jog negalės jo apginti, padegė, kad romėnai neturėtų iš jo jokios naudos; grūdus, kiek galėjo paimti iš karto, išgabeno laivais, o likusius sunaikino arba sudegindami, arba paskandindami. Jie patys ėmė telkti kariuomenę iš artimiausių sričių, išdėstė prie Ligerio krantų sargybos postus, baimei sukelti visur išstatė raitelius, taip tikėdamiesi neleisti romėnams apsirūpinti maistu ir, neištvėrusius bado, išvyti

į provinciją. Šitą hedujų viltį labai sustiprino tai, kad dėl tirpstančių sniegynų Ligeris buvo patvinęs ir atrodė, jog brasta per jį pereiti visai neįmanoma.

56. Visa tai sužinojęs, Cezaris nusprendė, jog jam reikia paskubėti: jeigu atstatant tiltus teks susidurti su pavojumi, tegul kautynės vyksta anksčiau, nei ten bus sutelktos dar didesnės priešų pajėgos. Pasukti į provinciją, pakeitus sprendimą, – daugelis manė, kad pavojus verčia jį elgtis kaip tik taip, – laikė negarbingu ir gėdingu dalyku, be to, trukdė keliauti Cebenų kalnai ir sunkus kelias; tačiau labiausiai Cezaris baiminosi dėl atskirto nuo jo Labieno ir tų legionų, kuriuos pasiuntė kartu. Taigi nedelsdamas, smarkiai žygiuodamas dieną ir naktį, niekam nesitikint atvyko prie Ligerio; padedamas raitelių surado brastą, kuri tokiu sunkiu metu buvo pakankamai patogi, nors tik karių pečiai ir rankos, laikančios ginklus, kyšojo iš vandens. Sustatęs upėje raitelius, kad jie padėtų įveikti upės srovę, sumišusių priešų akivaizdoje pervedė visą kariuomenę sveiką, rado ir įsigijo kaimuose daug duonos ir galvijų, papildė šituo maistu kariuomenės atsargas ir nutarė keliauti į senonų kraštą.

57. Tuo metu, kai taip klostėsi Cezario reikalai, Labienas tą papildymą, kuris neseniai buvo atvykęs iš Italijos, paliko Agedinko mieste saugoti gurguolės, o pats su keturiais legionais išžygiavo į Luteciją. Tai buvo parizijų miestas, išsidėstęs vienoje Sekvanos upės saloje. Kai priešai sužinojo apie jo atvykimą, susirinko iš artimiausių valstybių didžiulė kariuomenė. Aukščiausia karinė valdžia perduodama aulerkui Kamulogenui; nors šis buvo beveik nukaršęs senis, susilaukė tokios garbės, nes puikiai išmanė karo reikalus. Jis pastebėjo, kad į Sekvaną įsiliejanti beribė pelkė[31] daro visą šitą vietovę sunkiai pereinamą; todėl čia sustojo ir nutarė neleisti mūsiškiams persikelti.

58. Labienas iš pradžių pabandė pritraukti vinėjas, užpilti pelkę žemėmis, nukloti žabiniais ir taip nutiesti kelią. Po to, kai pamatė, jog tą padaryti yra daug sunkiau, trečiosios sargybos

metu tyliai išėjo iš stovyklos ir tuo pačiu keliu, kuriuo buvo atėjęs, atvyko į Metiozedą[32]. Tai yra senonų miestas, įsikūręs Sekvanos upės saloje kaip ir anksčiau minėta Lutecija. Užgrobęs beveik penkiasdešimt laivų ir greitai juos sujungęs, susodinęs į laivus karius, smarkiai išgąsdinęs šitokiu nematytu vaizdu miestelėnus, kurių didžioji dalis buvo pašaukta į karą, užėmė miestą be kovos. Pataisęs tiltą, kurį prieš keletą dienų suardė priešai, pervedė kariuomenę ir patraukė pasroviui prie Lutecijos. Priešai, sužinoję apie tai iš tų, kurie pabėgo iš Metiozedo, įsakė Luteciją sudeginti, o miesto tiltus sugriauti; jie patys išeina iš pelkės į Sekvanos pakrantę ir apsistoja prie Lutecijos, priešais Labieno stovyklą.

59. Jau buvo girdėti, kad Cezaris pasitraukė nuo Gergovijos, jau sklido gandai apie hedujų atsiskyrimą ir sėkmingą Galijos sukilimą, ir galai per pokalbius tvirtino, kad Cezariui užkirstas kelias per Ligerį ir dėl maisto stokos jis priverstas skubėti į provinciją. O belovakai, kurie ir anksčiau buvo nepatikimi, išgirdę apie hedujų atsiskyrimą, ėmė telkti būrius ir atvirai ruoštis karui. Tada Labienas suprato, kad taip pasikeitus aplinkybėms jam reikia veikti visai kitaip, nei buvo sumanęs anksčiau: galvojo ne apie tai, kaip čia ką pelnyti ir iškviesti priešus į mūšį, bet kaip sugrąžinti visą kariuomenę sveiką į Agedinką. Mat iš vienos pusės grasino belovakai, visoje Galijoje laikomi pačiais narsiausiais, o iš antros pusės laikė parengtą kautis kariuomenę Kamulogenas; be to, didžiulė upė laikė legionus atkirstus nuo paramos ir gurguolės. Netikėtai susidūręs su tokiais dideliais sunkumais, jis matė, jog padėti gali tik dvasios tvirtybė.

60. Taigi vakarop sušaukęs susirinkimą, paragino viską, ką jis įsakys, padaryti stropiai ir tiksliai. Laivus, kuriuos atplukdė iš Metiozedo, paskyrė po vieną romėnų raiteliams ir liepė, pasibaigus pirmajai nakties sargybai, tyliai leistis pasroviui keturis tūkstančius žingsnių ir ten jo palaukti. Penkias kohortas, kurių pajėgumu kautis abejojo, paliko saugoti stovyklos. Kitoms

penkioms to legiono kohortoms vidurnaktį įsako su visa gurguole keliauti prieš upės srovę ir kelti didelį triukšmą. Suranda taip pat ir valčių; jas, plukdomas labai garsiai pliuškenančių irklų, pasiunčia ta pačia kryptimi. Pats, kiek palaukęs, tyliai išžygiuoja su trimis legionais ir vyksta ten, kur liepė sustoti laivams.

61. Kai ten nuvyko, priešų žvalgai, išdėstyti palei visą upę, bet dėl staiga kilusios audros nieko nesitikintys, buvo mūsiškių nužudyti. Kariuomenė ir raiteliai greitai persikelia, vadovaujami romėnų raitelių, kuriems buvo patikėtas šitas darbas. Auštant beveik vienu metu priešams pranešama, kad romėnų stovykloje triukšmaujama labiau, nei įprasta, ir kad didelis būrys žygiuoja aukštyn palei upę, taip pat, jog ten girdisi irklų pliuškenimas, o šiek tiek žemiau kariai gabenami laivais. Išgirdę apie tai, priešai pamanė, kad legionai perkeliami trijose vietose ir kad visi, išsigandę hedujų atsiskyrimo, ketina bėgti, todėl ir savo pajėgas padalino į tris dalis; vieną sargybos būrį paliko prie stovyklos, nedidelį būrį pasiuntė Metiozedo link, nurodę žygiuoti tiek, kiek plauks laivai, o visas likusias pajėgas nuvedė prieš Labieną.

62. Auštant ir visi mūsiškiai buvo perkelti, ir matėsi išsirikiavusi mūšiui priešų kariuomenė. Labienas padrąsino karius, kad jie prisimintų ankstesnį savo narsumą ir pačius sėkmingiausius mūšius, taip pat manytų, jog su jais čia yra ir Cezaris, kurio vadovaujami jie labai dažnai priešus nugalėdavo; tada davė ženklą kautis. Per patį pirmąjį susidūrimą dešiniajame sparne, kur stovėjo septintasis legionas, priešai buvo atremti ir priversti bėgti; kairiajame sparne, kur stovėjo dvyliktasis legionas, pirmosios priešų gretos krito, pervertos iečių, tačiau likusios kovėsi labai įnirtingai ir neatrodė, kad kas nors ruoštųsi bėgti. Pats priešų vadas Kamulogenas buvo su saviškiais ir juos ragino. Kai dar nebuvo aišku, kaip pasibaigs kova, septintojo legiono tribūnams buvo pranešta apie padėtį kairiajame sparne ir jie su savo legionu puolė priešą iš užnugario; net ir tada

niekas nepasitraukė iš vietos, ir visi buvo apsupti ir nužudyti; tas pats likimas teko ir Kamulogenui. Tie galai, kurie buvo palikti sargyboje priešais Labieno stovyklą, išgirdę apie prasidėjusias kautynes skubėjo saviesiems į pagalbą ir užėmė kalvą, bet negalėjo išlaikyti mūsų karių – nugalėtojų puolimo. Taip jie, susimaišę su bėgančiais saviškiais, nespėję pasislėpti miškuose ar kalnuose, buvo raitelių išžudyti. Labienas, užbaigęs šitą žygį, grįžo į Agedinką, kur buvo palikta visos kariuomenės gurguolė; iš ten su visomis pajėgomis atvyko pas Cezarį.

63. Pasklidus žiniai apie hedujų atsiskyrimą, karas plečiasi. Visomis kryptimis siunčiami pasiuntiniai; įtaka, galia, pinigai – viskas panaudojama kitoms valstybėms kurstyti; paėmę įkaitus, kuriuos Cezaris buvo palikęs pas juos, hedujai, šiuos bausdami, gąsdina dvejojančias valstybes. Hedujai prašo Vercingetorigo, kad atvyktų pas juos ir praneštų karo veiksmų planą; šito pasiekę, stengiasi, kad jiems būtų perduota aukščiausioji valdžia; kilus ginčui, sušaukia Bibraktėje visos Galijos susirinkimą. Į jį iš visur gausiai susirenkama. Dėl to reikalo paskiriamas balsavimas; visi vienbalsiai patvirtina Vercingetorigą karo vadu. Į šitą susirinkimą neatvyko remai, lingonai ir treverai; remai todėl, kad buvo ištikimi romėnų draugystei, o treverai, kadangi gyveno daug toliau ir buvo germanų spaudžiami, visai nedalyvavo kare ir niekam nesiuntė pagalbos. Hedujai skaudžiai kenčia praradę valdžią, skundžiasi likimo permainomis ir vėl ieško Cezario palankumo, tačiau prasidėjus karui jie nedrįsta atsiskirti nuo kitų ir veikti pagal savo planą. Jaunuoliai Eporedorigas ir Viridomaras, būdami didžiausi garbėtroškos, nenoromis paklūsta Vercingetorigui.

64. O šis įsako likusioms valstybėms duoti įkaitų ir nurodo dieną, kada jos turi tą padaryti. Liepia kuo greičiau susirinkti visiems penkiolikai tūkstančių raitelių. Sako, kad pasitenkins tieka pėstininkų, kiek jų turėjo anksčiau, mat nesirengia bandyti laimės ir stoti į atvirą mūšį, o turėdamas tiek daug raitelių,

lengvai gali neleisti romėnams apsirūpinti maistu ir pašaru. Skatina galus, kad jie patys ramiai sunaikintų savo maisto atsargas ir sudegintų pastatus, būdami tikri, jog prarasdami namų turtą pasieks amžiną valdžią ir laisvę. Davęs šituos nurodymus, jis liepia provincijos kaimynystėje gyvenantiems hedujams ir seguziavams surinkti dešimt tūkstančių pėstininkų; prie jų prideda aštuonis šimtus raitelių. Jiems vadovauti paskiria Eporedorigo brolį ir įsako pradėti karą su alobrogais. Iš kitos pusės jis pasiunčia gabalus ir artimiausias arvernų sritis prieš helvijus, o rutenus ir kadurkus – niokoti volkų arekomikų krašto. Vis dėlto jis nesiliauja slapta siųsti žygūnų ir pasiuntinysčių pas alobrogus ir jų kurstyti, tikėdamasis, kad jų protus dar drumsčia neseniai vykęs karas[33]. Alobrogų kilmingiesiems žada pinigų, o valstybei – visos provincijos valdžią.

65. Nuo visų šitų užpuolimų turėjo apsaugoti dvidešimt dvi kohortos, surinktos iš visos provincijos; vadovaujamos legato Lucijaus Cezario, jos buvo išdėstomos iš visų pusių. Helvijai, savo valia stoję į kovą su kaimynais, buvo sumušti ir, netekę savo vado Gajaus Valerijaus Domnotauro, Kaburo sūnaus, bei daugybės kitų, buvo suvaryti į miestą. Alobrogai, tankiai išdėstę prie Rodano sargybos postus, saugojo savo sienas labai rūpestingai ir stropiai. Nors Cezaris matė, kad priešai smarkiai pralenkia jį raiteliais, dėl atkirstų visų kelių negalėjo tikėtis jokios pagalbos nei iš provincijos, nei iš Italijos. Jis siunčia pasiuntinius už Reino, į Germaniją, į tas valstybes, kurias sutramdė ankstesniais metais, ir kviečia atvykti jų raitelius ir lengvai ginkluotus pėstininkus, įpratusius kovoti tarp raitelių. Kai jie atjojo, kadangi jų arkliai buvo netikę, Cezaris paėmė arklius iš karių tribūnų ir kitų romėnų raitelių bei pašauktųjų veteranų ir paskirstė germanams.

66. Kol visa tai vyko, iš arvernų žemių susirinko priešų pajėgos ir raiteliai, kiek tik jų buvo įsakyta surinkti iš visos Galijos. Kai jų suėjo labai daug, o Cezaris tuo metu keliavo pas sekvanus

lingonų šalies pakraščiu, kad galėtų lengviau ateiti į pagalbą provincijai, Vercingetorigas įsikūrė trijose stovyklose maždaug už dešimties tūkstančių žingsnių nuo romėnų ir, sušaukęs raitelių prefektų susirinkimą, jiems aiškino, kad jau atėjęs pergalės laikas: romėnai bėga į provinciją ir pasitraukia iš Galijos. Šito visai pakanka atgauti laisvei dabar, bet viso to nepakanka, kad ir ateity būtų taika ir ramybė: juk romėnai sugrįš, sutelkę daug didesnes pajėgas, ir nesiliaus kariavę. Todėl tegul užpuola juos žygiuojančius, apsunkintus gurguolės; jeigu pėstininkai atskubės saviesiems į pagalbą, tai sugaiš ir negalės tęsti žygio, o jei (to jis labiausiai tikisi) jie mes gurguolę ir patys gelbėsis, tai praras ne tik būtiniausius daiktus, bet ir garbę. O iš priešų raitelių, tegul galai tuo neabejoja, nė vienas neišdrįs palikti rikiuotės ir išeiti į priekį. Kad galų raiteliai turėtų daugiau drąsos, jis visas pajėgas laikys priešais stovyklą ir taip kels priešams baimę. Raiteliai ima šaukti, jog švenčiausia priesaika reikia patvirtinti, kad tas, kuris neperjos du kartus per priešų rikiuotę, negalės grįžti namo, negalės pareiti nei pas vaikus, nei pas tėvus, nei pas žmoną.

67. Kai šitam buvo pritarta ir visi prisaikdinti, kitą dieną, padalinus raitelius į tris dalis, du išsirikiavę kautynėms būriai užpuola iš dviejų šonų, o trečiasis užtveria kelią mūsų pirmajam būriui. Kai apie tai buvo pranešta Cezariui, jis taip pat padalino savo raitelius į tris dalis ir įsakė joti atremti priešų. Kaunamasi visur vienu metu. Žygio rikiuotė sustoja; gurguolė pastatoma tarp legionų. Kai pastebima, kad kurioje nors pusėje mūsiškiams sunku ar juos labai spaudžia priešai, Cezaris tuoj pat įsako pasukti į ten vėliavas ir išsirikiuoti; visa tai trukdė priešams persekioti mūsiškius ir sustiprino pagalbos viltį. Pagaliau germanai dešiniajame sparne užima vieno kalno viršūnę ir išstumia priešus iš jų vietos; juos, bėgančius prie upės, kur su pėstininkais stovėjo Vercingetorigas, persekioja ir daugybę išžudo. Likusieji, šitai pamatę ir išsigandę, kad nebūtų apsupti, leidosi

bėgti. Visur vyksta skerdynės. Sučiumpami ir atvedami pas Cezarį trys patys kilmingiausi hedujai: raitelių vadas Kotas, kuris neseniai vykusiame liaudies susirinkime ginčijosi su Konviktolitaviu, ir Kavarilas, po Litaviko atsiskyrimo vadovavęs pėstininkams, taip pat ir Eporedorigas, kurio vadovaujami hedujai dar prieš Cezario atėjimą kariavo su sekvanais.

68. Kai visa raitelių kariuomenė buvo išvaikyta, Vercingetorigas atitraukė savo pajėgas taip, kaip buvo išrikiavęs jas priešais stovyklą, ir leidosi žygiuoti tiesiai į mandubijų miestą Aleziją[34]; įsakė gurguolei greitai pajudėti iš stovyklos ir sekti paskui jį. Cezaris perkėlė savo gurguolę į artimiausią kalvą, paliko jos saugoti du legionus ir, kiek leido laikas, persekiojo priešus, išžudė apie tris tūkstančius jų paskutiniojo būrio karių ir kitą dieną sustojo prie Alezijos. Apžiūrėjo miesto padėtį ir, matydamas, kad priešai labai išsigandę dėl raitelių, kuriais labiausiai pasitikėjo, pralaimėjimo, paragino karius imtis darbo, nes nutarė apjuosti Aleziją pylimu.

69. Alezijos miestas buvo labai aukštoje vietoje, kalno viršūnėje, todėl atrodė, kad jį užimti galima tik apsiaustą. Kalno papėdę iš dviejų pusių skalavo dvi upės. Priešais miestą buvo beveik trijų tūkstančių žingsnių ilgio lyguma; iš visų kitų pusių, nelabai nutolę, miestą juosė vienodo aukščio kalnai. Rytinėje kalno dalyje, prie miesto sienos, visą vietovę užėmė galų pajėgos; jie iškasė griovį ir pastatė paprastą šešių pėdų aukščio sieną. Romėnų statomas įtvirtinimas tęsėsi aplinkui maždaug dešimt tūkstančių žingsnių. Stovykla buvo įrengta labai patogioje vietoje, pastatytos dvidešimt trys pilaitės, kuriose dienos metu buvo išdėstyti sargybos postai, turintys saugoti nuo netikėto užpuolimo, o naktį čia stovėjo budėtojai ir stiprūs apsaugos būriai.

70. Kai apsiausties darbas buvo pradėtas, toje lygumoje, išsidriekusioje tarp kalnų, kaip minėjome anksčiau, tris tūkstančius žingsnių, įvyko raitelių kautynės. Ir vieni, ir kiti kovėsi iš visų

jėgų. Mūsiškiams patekus į sunkią padėtį, Cezaris siunčia pagalbon germanų raitelius ir išrikiuoja priešais stovyklą legionus, kad priešų pėstininkai nesumanytų staiga pulti. Jausdami legionų paramą, mūsiškiai įgavo daugiau drąsos; priešai buvo priversti bėgti ir patys sau trukdė: per savo gausumą susigrūdo į krūvą, nes buvo palikti labai siauri vartai. Germanai įnirtingai persekioja juos iki pat įtvirtinimų. Vyksta didelės skerdynės. Kai kurie galai, palikę arklius, bando pereiti griovį ir perlipti sieną. Cezaris įsako legionams, kuriuos buvo išrikiavęs prie pylimo, kad jie paeitų truputį į priekį. Ne mažiau išsigąsta ir tie galai, kurie buvo įtvirtinimų viduje; manydami, kad germanai eina jų pulti, šaukia čiupti ginklus, kai kurie, smarkiai išsigandę, veržiasi į miestą. Vercingetorigas, kad stovykla neištuštėtų, įsako uždaryti vartus. Daug išžudę ir paėmę daugybę arklių, germanai pasitraukia.

71. Kol dar romėnai nepabaigė visų įtvirtinimų, Vercingetorigas nutaria paleisti naktį visus raitelius. Išvykstantiems paveda, kad kiekvienas jų kreiptųsi į savo valstybę ir priverstų visus, kurių amžius leidžia nešioti ginklą, eiti į karą. Primena jiems savo nuopelnus ir maldauja pasirūpinti ir jo gyvybe, neatiduoti priešams kankinti to, kuris taip daug padarė dėl visų laisvės. Įrodinėja, kad jeigu jie nesistengs, tai kartu su juo žus ir aštuoniasdešimt tūkstančių rinktinių žmonių. Jo paskaičiavimu maisto jie turi tik trisdešimčiai dienų, bet labai taupant galima ištempti šiek tiek ilgiau. Davęs šituos nurodymus, antrosios sargybos metu tyliai išleidžia raitelius toje vietoje, kur dar nebuvo mūsų įtvirtinimų. Įsako sunešti jam visus javus, nurodo nubausti mirties bausme tuos, kurie nepaklus; gyvulius, kurių mandubijai buvo atvarę labai daug, padalina kiekvienam atskirai, liepia taupiai, mažais kiekiais seikėti grūdus. Visą kariuomenę, kurią buvo išdėstęs prie miesto, atitraukia į miestą. Tai atlikęs jis ima laukti pastiprinimo iš visos Galijos ir ruošiasi toliau vadovauti karui.

72. Sužinojęs apie tai iš perbėgėlių ir belaisvių, Cezaris nutarė padaryti tokius įtvirtinimus: iškasė dvidešimties pėdų pločio griovį stačiais šlaitais, o to griovio dugnas buvo tokio pat pločio kaip ir atstumas tarp abiejų kraštų. Visus kitus įtvirtinimus statė už keturių šimtų žingsnių nuo to griovio; taip daryti nutarė todėl, kad buvo priverstas užimti labai didelį plotą ir negalėjo visų įtvirtinimų apsupti karių žiedu; šitai turėjo apsaugoti, jei daugybė priešų būtų sumanę staiga arba naktį pulti įtvirtinimus, o dieną gynė užsiėmusius įtvirtinimo darbais mūsiškius nuo laidomų strėlių. Palikęs tokį tarpą, jis iškasė du penkiolikos pėdų pločio ir tokio paties aukščio griovius; vidurinįjį, esantį lygioje ir žemoje vietoje, užliejo nukreiptu iš upės vandeniu. Už tų griovių ant sankasos supylė dvylikos pėdų aukščio pylimą; padarė užtvarus ir „dantis". Ten, kur užtvarai jungėsi su pylimu, kyšojo didžiuliai šakoti mietai, turintys sutrukdyti priešams užkopti ant pylimo. Visą šitą statinį apjuosė bokštais, nutolusiais vienas nuo kito aštuoniasdešimt žingsnių.

73. Tuo pačiu metu reikėjo ir pasirūpinti miško medžiaga, maistu, ir dirbti tokius didelius įtvirtinimo darbus, todėl mūsų pajėgos sumažėjo, nes kai kurie turėjo toli nueiti nuo stovyklos; galai kartais bandydavo pulti mūsų įtvirtinimus ir surengdavo smarkius išpuolius, išsiverždami iš miesto iš karto pro kelerius vartus. Todėl Cezaris manė, jog reikia dar papildomų įtvirtinimų, kad juos ginti galėtų mažiau karių. Taigi buvo prikirsta medžių kamienų arba labai tvirtų šakų, nuo jų nulupta žievė, viršūnės nusmailintos, iškasti vienas po kito penkių pėdų gylio grioviai ir į juos įleisti šitie basliai. Apačioje jie buvo pritvirtinti, kad nebūtų galima jų ištraukti, šakos kyšojo viršuje. Po penkias tokias eiles buvo tarpusavyje sujungta ir supinta. Tie, kurie čia patekdavo, patys pasismeigdavo ant labai aštrių kuolų. Kariai juos vadindavo pasienio stulpais. Priešais juos, įstrižomis eilėmis, kryžmai išdėstytos, buvo iškastos trijų pėdų gylio duobės, siaurėjančios į apačią. Į jas buvo įleisti lygūs šlaunies storio

kuolai; jų viršus buvo nusmailintas ir apdegintas; tie kuolai buvo išsikišę iš žemės tik per keturis pirštus; kad jie tvirtai laikytųsi, kiekvieno apačia per pėdą buvo įkasta į žemę, o ta žemė suplūkta. Kita duobės dalis, kad būtų paslėpti spąstai, uždengiama vytelėmis ir šakomis. Tokių duobių iškastos aštuonios eilės, tarp jų buvo trijų pėdų tarpas. Tą įtvirtinimą dėl panašumo į gėlę kariai vadino lelija. Prieš tai dar į žemę įkasami vienos pėdos aukščio virbai su pritvirtintais geležiniais kabliais. Jie visur išdėstomi nedideliais tarpais ir vadinami akstinais.

74. Pabaigęs šituos darbus, Cezaris surado pačią lygiausią, kokią buvo galima, vietą ir keturiolika tūkstančių žingsnių aplink padarė tokius pačius įtvirtinimus, tik jie buvo priešingoje pusėje ir skirti išorės priešui, kad šis negalėtų, nors ir labai didelėmis pajėgomis, apsupti įtvirtinimų įgulos, kai raiteliai bus išjoję; o kad nereiktų, patiriant didelį pavojų, išeiti iš stovyklos, įsako visiems trisdešimčiai dienų apsirūpinti duona ir pašaru arkliams.

75. Tuo metu, kai prie Alezijos buvo tokia padėtis, galai, sušaukę vadų susirinkimą, nutaria, kad nereikia, kaip siūlė Vercingetorigas, pašaukti visų, kurie gali nešioti ginklą, nes tokios begalinės minios nebus galima nei suvaldyti, nei atskirti savųjų, nei aprūpinti juos maistu, todėl nurodo, kiek karių turi duoti kiekviena valstybė. Hedujams ir jų klientams seguziavams, ambivaretams, aulerkams, branovikams, blanovijams įsako pristatyti trisdešimt penkis tūkstančius; tiek pat arvernams ir įpratusiems prie šių valdžios eleutetams, kadurkams, gabalams, velavijams; sekvanams, senonams, biturigams, santonams, rutenams, karnutams – po dvylika tūkstančių; belovakams – dešimt tūkstančių, tiek pat lemovikams; po aštuonis tūkstančius – piktonams, turonams, parizijams ir helvetams; svesionams, ambianams, mediomatrikams, petrokorijams, nervijams, morinams, nitiobrogams – po penkis tūkstančius; aulerkams, cenomanams tiek pat; atrebatams – keturis tūkstančius; veliokasijams

tiek pat; leksovijams ir aulerkams eburovikams – tris tūkstančius; tiek pat raurakams ir bojams; trisdešimt tūkstančių įsako duoti visoms valstybėms, kurios gyvena prie Okeano ir vadinamos Aremorikos valstybėmis; tarp jų yra koriozolitai, redonai, ambibarijai, kaletai, ozismai, venetai, leksovijai, venelai. Iš šitų visų tik belovakai atsisakė duoti, nes ruošėsi kariauti su romėnais atskirai ir pagal savo planą; jie sakė, kad neketina paklusti niekieno valdžiai, tačiau paprašyti Komijaus dėl bičiuliškų ryšių atsiuntė du tūkstančius karių.

76. Šito Komijaus gera ir ištikima tarnyba, kaip jau minėjome, Cezaris pasinaudojo praėjusiais metais Britanijoje; už tuos nuopelnus Cezaris atleido jo valstybę nuo duoklės, grąžino teises bei įstatymus, taip pat pavedė Komijui valdyti morinus. Tačiau Galija buvo tokia vieninga, taip norėjo atgauti laisvę ir susigrąžinti buvusią karinę šlovę, kad nieko nereiškė nei parodyta malonė, nei draugystės prisiminimas; visa širdimi ir pastangomis visi veržėsi į tą karą. Susirinkus aštuoniems tūkstančiams raitelių ir apie dviem šimtams penkiasdešimt tūkstančių pėstininkų, hedujų žemėje surengiama jų apžiūra, jie perskaičiuojami, išrenkami vadai. Aukščiausioji valdžia suteikiama atrebatui Komijui, hedujams Viridomarui ir Eporedorigui, arvernui Verkasivelaunui, Vercingetorigo pusbroliui. Prie jų priskiriami kitų valstybių išrinkti asmenys, kuriems patariant turėjo būti tvarkomi karo reikalai. Visi žvalūs ir pilni pasitikėjimo išvyksta prie Alezijos. Tarp jų neatsirado nė vieno, kuris nebūtų tikėjęsis, jog romėnai nepajėgs atsispirti vien tik pamatę tokią baisią daugybę, ypač kai bus kovojama iš abiejų pusių: kai kausis kariai, išsiveržę iš miesto, ir kai bus pastebėtos iš kitur atvykusios tokios didžiulės raitelių ir pėstininkų pajėgos.

77. O tie galai, kurie buvo apsiausti Alezijoje, atėjus tai dienai, kada tikėjosi sulaukti saviškių pagalbos, suvalgę visą maistą, nežinodami, kas vyksta pas hedujus, sušaukę susirinkimą svarsto, koks bus jų likimas. Buvo pasakyta daug įvairių

nuomonių; dalis siūlė pasiduoti, dalis manė, kad kol dar yra jėgų, reikia išsiveržti iš miesto. Atrodo, jog būtina paminėti Kritognato kalbą dėl ypatingo ir nusikalstamo jos žiaurumo. Šis labai aukštos kilmės ir tarp arvernų turintis didelę įtaką žmogus pareiškė: „Nieko nesakysiu apie pasiūlymą tų, kurie gėdingiausią vergiją vadina pasidavimu; nelaikau jų piliečiais ir nemanau, kad juos reikia kviesti į pasitarimą. Aš turėsiu reikalų su tais, kurie siūlo išsiveržti; jų patarimas, kaip visi manote, tarsi primena ankstesnį narsumą. Bet tai nėra narsumas, o silpnadvasiškumas, negalėjimas ilgiau kęsti vargo. Daug lengviau rasti tokių, kurie verčiau pasirinks mirtį, negu tokių, kurie kantriai kentės. Aš irgi pritarčiau tokiai nuomonei, – taip vertinu orumą, – jei matyčiau, kad neatsitiks nieko daugiau, tik prarasime gyvybes; priimdami tokį sprendimą, atsigręžkime į visą Galiją, kurią kvietėme sau į pagalbą. Kaip manote, kai vienoje vietoje bus nužudyta aštuoniasdešimt tūkstančių žmonių, kas dėsis mūsų artimųjų ir giminaičių širdyse, jei jie bus priversti kautis bemaž ant lavonų? Neatsakykite savo pagalbos tiems, kurie dėl jūsų labo nepabijojo pavojaus; dėl savo kvailumo, lengvabūdiškumo ar dvasios silpnumo nesunaikinkite Galijos ir neatiduokite į amžiną vergiją. Kodėl abejojate jų ištikimybe ir pastovumu, jei jie neatvyko laiku? Tai kas? Nejaugi manote, kad romėnai savo malonumui kasdien mankštinasi tuose tolimesniuose įtvirtinimuose? Jeigu dėl atkirstų kelių negalite gauti žinių iš savųjų, patvirtinančių, kad jie greit atvyks, pasinaudokite romėnais kaip liudininkais. Jie, labai to išsigandę, pluša dieną ir naktį. Taigi koks mano patarimas? Siūlau padaryti taip, kaip padarė mūsų protėviai visai nepanašiame kare su kimbrais ir teutonais: jie buvo suvaryti į miestus ir, panašaus bado priversti, savo gyvybę palaikė tų kūnais, kurie dėl savo amžiaus atrodė netinkami kariauti, tačiau nepasidavė priešams. Jeigu neturėtume tokio pavyzdžio, manyčiau, laisvės vardan būtų labai gražu jį parodyti ir perduoti palikuoniams. Iš tikrųjų, kas panašaus

buvo aname kare? Nusiaubę Galiją ir padarę jai didelę žalą, kimbrai vieną kartą pagaliau išėjo iš mūsų krašto ir patraukė į kitas šalis; jie mums paliko teises, įstatymus, žemę ir laisvę. Ko gi siekia romėnai, ko kito jie, paskatinti pavydo, nori, jei ne apsigyventi žemėse tų, apie kurių kilmingumą ir karinę galią sužinojo, ir nepajungti jų amžinon vergovėn? Juk jie nekariavo jokio karo, turėdami kitokių ketinimų. Jeigu nežinote to, kas vyksta toli gyvenančių tautų kraštuose, pažvelkite į kaimyninę Galiją, kuri yra paversta provincija, jos teisė ir įstatymai pakeisti, ji pavaldi romėnų liktorių kirviams, slegiama amžinos vergijos".

78. Po to, kai buvo išdėstytos nuomonės, priimamas nutarimas, kad išeitų iš miesto tie, kurie dėl sveikatos ar dėl amžiaus netinka karui, ir kad pirma reikia išmėginti viską, o tik tada paklausyti Kritognato pasiūlymo. Vis dėlto jie nutaria verčiau pasinaudoti tuo pasiūlymu, jei privers padėtis, o pagalba vėluos, bet nepasiduoti ir nepriimti taikos sąlygų. Mandubijus, priglaudusius juos savo mieste, išvaro su žmonomis ir vaikais. Šie, priėję prie romėnų įtvirtinimų, ašarodami visokiais būdais maldavo, kad paimtų juos vergijon ir sušelptų maistu. Tačiau Cezaris, išdėstęs ant pylimo sargybos postus, uždraudė juos priimti.

79. Tuo metu Komijus ir kiti vadai, kuriems buvo patikėta aukščiausioji valdžia, su visomis pajėgomis atvyksta prie Alezijos ir, užėmę vieną kalvą, įsikuria ne toliau kaip tūkstantis žingsnių nuo mūsų įtvirtinimų. Kitą dieną, išvedę iš stovyklos raitelius, užpildo jais visą tą lygumą, kuri išsidriekusi, kaip jau minėjome, tris tūkstančius žingsnių; pėstininkų pajėgas nuveda šiek tiek toliau ir išdėsto aukštesnėse vietose. Tą lygumą buvo galima matyti iš Alezijos. Pastebėję atvykusią pagalbą galai subėga, sveikina vienas kitą, visų širdis apima džiaugsmas. Taigi išveda savo pajėgas ir išsidėsto priešais miestą; artimiausią griovį užlygina žabų ryšuliais ir žemėmis, ruošiasi išsiveržimui ir visokiems netikėtumams.

80. Cezaris visą kariuomenę išdėsto abiejose įtvirtinimų dalyse, kad prireikus kiekvienas žinotų savo vietą ir ją gintų. Įsako išvesti iš stovyklos raitelius ir pradėti mūšį. Iš visų stovyklos, įrengtos kalno viršūnėje, pusių buvo gerai matyti, ir visi kariai įsitempę laukė mūšio baigties. Galai tarp savo raitelių išdėstė vieną kitą šaulį ir lengvai ginkluotų karių, kad jie galėtų padėti besitraukiantiems saviškiams ir sulaikytų mūsų raitelius. Daugelis mūsiškių, netikėtai jų sužeisti, pasitraukė iš kautynių. Galams dedant viltis, jog mūšyje jie viršesni, ir matant tokios minios spaudžiamus mūsiškius, iš visų pusių ir tie, kuriuos sulaikė įtvirtinimai, ir tie, kurie atvyko į pagalbą, rėkdami ir kaukdami kėlė savųjų dvasią. Kadangi viskas vyko visų akivaizdoje ir nebuvo galima paslėpti nei doro, nei gėdingo poelgio, tiek vienų, tiek kitų narsumą žadino garbės troškimas ir nešlovės baimė. Nors mūšis jau vyko nuo vidurdienio beveik iki saulės laidos, nebuvo aišku, kieno pusėje pergalė; tada germanai glaudžiomis gretomis puolė priešus ir juos nuvijo; raiteliams pasileidus bėgti, šauliai buvo apsupti ir nužudyti. Ir kitose dalyse mūsiškiai persekiojo bėgančius priešus beveik iki pat stovyklos ir neleido atsitokėti. O tie, kurie buvo išėję iš Alezijos, jau nebesitikėdami pergalės, liūdni pasitraukė į miestą.

81. Galai, praleidę vieną dieną ir per tą laiką pasigaminę daug žabų ryšulių, kopėčių ir kablių sienoms griauti, vidurnaktį išėjo iš stovyklos ir tyliai prisiartino prie lauko įtvirtinimų. Staiga ėmę šaukti, šitaip duodami ženklą apsiaustiesiems mieste apie savo atvykimą, meta žabus, mėtyklėmis, strėlėmis ir akmenimis varo mūsiškius nuo pylimo, daro viską, kas įprasta puolimo metu. Tuo pačiu laiku ir Vercingetorigas, išgirdęs šauksmą, trimitu duoda saviesiems ženklą ir išveda juos iš miesto. Mūsiškiai, kaip ir praėjusiomis dienomis, kiekvienas užima įtvirtinimuose jam paskirtą vietą, baido galus svarą sveriančiomis mėtyklėmis, basliais, kuriuos buvo pasidarę, ir sviediniais. Kadangi tamsa trukdė matyti, tiek vieni, tiek kiti gavo

daug žaizdų. Labai daug iečių paleista iš svaidomųjų mašinų. Legatai Markas Antonijus ir Gajus Trebonijus, kuriems teko ginti tuos ruožus, pajutę, kur mūsiškiai yra spaudžiami, atsiųsdavo jiems į pagalbą atitrauktuosius iš toliau esančių sutvirtinimų.

82. Kol galai buvo kiek toliau nuo įtvirtinimų, laidydami begalę strėlių pasiekė daugiau; paskui, priartėję, jie patys netikėtai užkliūdavo už akstinų, patekę į duobes būdavo perduriami, žūdavo perverti nuo pylimo ar iš bokštų paleistų sunkiųjų iečių. Kai iš visų pusių jie gavo daug žaizdų, bet įtvirtinimai nebuvo niekur pralaužti, jau auštant, pabūgę, kad jų iš nepridengto sparno neapsuptų išsiveržę iš aukštesnės stovyklos romėnai, pasitraukė pas savuosius. O apsuptieji, kol nešė tai, kas Vercingetorigo buvo pasiruošta puolimui, kol užpylė pirmuosius griovius, tiek sugaišo, jog apie savųjų pasitraukimą išgirdo anksčiau, nei suspėjo prieiti prie įtvirtinimų. Taigi, nebaigę darbo, jie sugrįžo į miestą.

83. Du kartus atremti, patyrę didelį nuostolį, galai tariasi, ką jiems daryti; pasikviečia gerai pažįstančius vietovę; iš jų sužino apie aukštesniosios stovyklos išsidėstymą ir įtvirtinimus. Šiaurinėje pusėje buvo kalva, kurios dėl jos dydžio mūsiškiai negalėjo apjuosti įtvirtinimais ir buvo priversti įrengti stovyklą ne visai patogioje ir šiek tiek nuožulnioje vietoje. Toje stovykloje su dviem legionais buvo legatai Gajus Antistijus Reginas ir Gajus Kaninijus Rebilas. Visa tai sužinoję iš žvalgų, priešų vadai atrenka iš valstybių, garsėjančių savo narsumu, šešiasdešimt tūkstančių žmonių; slapta tarpusavyje nutaria, ką ir kaip reikia daryti, nurodo pulti, kai ateis vidurdienis. Šitoms pajėgoms vadovauti paskiria vieną iš keturių vadų, Vercingetorigo giminaitį, arverną Verkasivelauną. Tas, išėjęs iš stovyklos pirmosios sargybos metu ir iki aušros baigęs žygį, pasislėpė už kalno ir įsakė kariams pailsėti po nakties vargų. Pamatęs, jog artinasi vidurdienis, nuskubėjo prie anksčiau minėtos stovyklos; tuo

pačiu laiku raiteliai prisiartino prie lauko įtvirtinimų, o priešais stovyklą pasirodė likusios pajėgos.

84. Vercingetorigas, iš Alezijos tvirtovės pastebėjęs savuosius, išeina iš miesto. Išneša žabinius, ilgas kartis, apsaugos pastoges, kablius ir visa kita, ką paruošė puolimui. Vienu ir tuo pačiu metu kovojama visur ir išbandomos visos priemonės; subėgama į tą vietą, kuri atrodo pati silpniausia. Romėnų kariuomenė buvo išsisklaidžiusi po tokią daugybę įtvirtinimų, kad daugelyje vietų buvo nelengva priešintis. Ypač mūsiškius gąsdino už jų nugaros kylantis riksmas: jie matė, jog kitų narsa kelia jiems pavojų; mat dažniausiai žmonių protus smarkiai drumsčia tai, ko jie neregi savo akimis.

85. Cezaris, suradęs patogią vietą, stebi, kur kas vyksta, siunčia pagalbą atsidūrusiems pavojuje. Abi kovojančios pusės įsitikinusios, jog kaip tik dabar atėjo tinkamiausias laikas kautis. Galai, jei nepavyks pralaužti įtvirtinimų, neturi jokių vilčių išsigelbėti; romėnai, jei pasieks tikslą, tikisi sulaukti visų vargų pabaigos. Sunkiausia buvo prie viršutinių įtvirtinimų, kur, kaip minėjome, buvo pasiųstas Verkasivelaunas. Daug reikšmės turėjo nepatogus ir nuolaidus šlaitas. Vieni galai mėto ietis, kiti kopia, padarę iš skydų vėžlį; pavargusius vėl pakeičia kupini jėgų. Žemėmis užpylę įtvirtinimus, galai gali kopti į kalną ir uždengia romėnų įrengtus spąstus. Jau mūsiškiams ima trūkti ir ginklų, ir jėgų.

86. Sužinojęs apie tai, Cezaris siunčia Labieną su šešiomis kohortomis padėti atsidūrusiems pavojuje; liepia, jei negalės atsispirti, išvesti kohortas ir išsiveržti, tačiau be būtino reikalo to nedaryti. Jis pats apeina likusius, ragina nepasiduoti sunkumams; aiškina, jog nuo šios dienos ir nuo šios valandos priklauso atlygis už visas ankstesnes kovas. Apsiaustieji neteko vilties užimti didžiulius lauko įtvirtinimus ir mėgina kopti į skardžius; čionai sutempia viską, ką paruošė puolimui. Gausybe iečių išveja iš bokštų gynėjus, užverčia griovius žabų ryšuliais ir žemėmis, kabliais ardo pylimą bei užtvarą.

87. Iš pradžių Cezaris pasiunčia ten su kohortomis jaunąjį Brutą, paskui, su kitomis kohortomis, legatą Gajų Fabijų; pagaliau, kai kova tapo dar įnirtingesnė, pats veda pagalbon naują pastiprinimą. Kai mūšis buvo atnaujintas, o priešai atmušti, nuskubėjo ten, kur buvo pasiuntęs Labieną: paėmė iš artimiausio įtvirtinimo keturias kohortas, įsakė daliai raitelių sekti paskui jį, o daliai – apjoti išorinius įtvirtinimus ir užpulti priešus iš užnugario. Po to, kai Labienas pamatė, jog nei pylimas, nei grioviai negali sulaikyti priešų jėgos, jis sutelkė į vieną vietą keturiasdešimt kohortų, kurios buvo išvestos iš artimiausių sutvirtinimų ir atiteko jam atsitiktinai, ir pranešė per pasiuntinius Cezariui, ką mano daryti. Cezaris skuba, kad galėtų dalyvauti mūšyje.

88. Apie jo atvykimą sužinota iš drabužių spalvos[35], nes taip jis buvo įpratęs išsiskirti per kautynes, paskui pastebėti raitelių būriai ir kohortos, kurioms buvo liepęs sekti paskui jį; mat nuo aukštumos matėsi, kas vyko šlaituose ir atkalnėse. Priešai pradeda mūšį. Ėmus šaukti ir vieniems, ir kitiems, pasigirsta riksmas ir nuo pylimo bei visų įtvirtinimų. Mūsiškiai, metę ietis, kaunasi kardais. Staiga galai pamato užnugaryje raitelius, be to, artėja naujos kohortos. Priešai leidžiasi bėgti; juos pasitinka raiteliai, vyksta didelės skerdynės. Nužudomas kilmingas lemovikų vadas Sedulas; arvernas Verkasivelaunas sučiumpamas gyvas; Cezariui sunešamos septyniasdešimt keturios karinės vėliavos; iš tokios didelės minios tik nedaugelis išsigelbėja ir grįžta į stovyklą. Pamatę iš miesto savųjų žudynes ir bėgimą, netekę vilties išsigelbėti, apsuptieji atitraukia savo pajėgas nuo įtvirtinimų. Išgirdę apie tai, galai tuoj pradeda bėgti ir iš stovyklos. Jei mūsiškiai nebūtų buvę taip pavargę dažnai skubėdami į pagalbą ir dėl visų kitų tos dienos sunkumų, jie būtų galėję sunaikinti visas priešų pajėgas. Vidurnaktį pasiųsti raiteliai persekioja paskutinįjį priešų būrį; labai daug jų paima į nelaisvę ar nužudo; kiti pabėgę grįžta į savo šalis.

89. Kitą dieną Vercingetorigas sušaukia susirinkimą ir paskelbia, jog tą karą pradėjo ne dėl savo naudos, bet dėl visų laisvės; kadangi reikia nusilenkti likimui, leidžia pasielgti su juo taip, kaip jie norės: ar patenkinti romėnus jį nužudydami, ar perduoti gyvą. Pasiunčiami pasiuntiniai atsiklausti Cezario. Jis liepia perduoti ginklus, atvesti vadus. Pats užima vietą įtvirtinimuose priešais stovyklą; čionai atvedami vadai. Perduodamas Vercingetorigas[36], numetami ginklai. Pasilikęs hedujus ir arvernus, kad galėtų per juos susigrąžinti tas valstybes, likusius belaisvius, kaip karo grobį, po vieną išdalino kiekvienam kareiviui.

90. Pabaigęs šiuos reikalus, vyksta pas hedujus, vėl paima jų valstybę savo valdžion. Ten ir arvernai atsiunčia pasiuntinius; žada padaryti viską, ką jis įsakys. Cezaris įsako duoti daug įkaitų. Legionus išsiunčia į žiemos stovyklas. Sugrąžina hedujams ir arvernams beveik dvidešimt tūkstančių belaisvių. Titui Labienui su dviem legionais ir raiteliais liepia keliauti pas sekvanus; jam priskiria Marką Sempronijų Rutilą. Legatą Gajų Fabijų ir Lucijų Minucijų Bazilą su dviem legionais įkurdina pas remus, kad kaimynai belovakai negalėtų šiems pakenkti. Gajų Antistijų Reginą siunčia pas ambivaretus, Titą Sekstijų – pas biturigus, Gajų Kaninijų Rebilą – pas rutenus; kiekvienam paskiria po vieną legioną. Kvintą Tulijų Ciceroną ir Publijų Sulpicijų įkurdina prie Arario upės esančiuose hedujų miestuose Kavilone ir Matiskonėje[37]: jie turėjo pasirūpinti maisto pristatymu. Pats Cezaris nutarė žiemoti Bibraktėje. Kai iš Cezario pranešimų buvo sužinota apie tų metų žygius, Romoje buvo paskelbtos dvidešimties dienų padėkos iškilmės.

Aštuntoji knyga

Pratarmė. Aš esu priverstas, Balbai[1], tavęs nepaliaujamai raginamas imtis labai sunkaus darbo, nes nenoriu, jog kasdieninis mano atsikalbinėjimas būtų palaikytas išsisukinėjimu dėl tinginystės, o ne pateisinamas dėl sunkumo. Aš pratęsiau mūsų Cezario „Galų karo užrašus" ir sujungiau ankstesnius jo darbus su naujais, pabaigiau jo paskutinį neužbaigtą darbą apie Aleksandrijos karą[2], tačiau sustojau ties Cezario mirtimi, o ne pilietinio karo pabaiga, nes nesantaikos galo, deja, nematome. O kad tie, kurie skaitys, žinotų, kaip nenoromis ėmiausi šio rašymo, – tada man būtų lengviau išvengti kaltinimo beprotyste ir įžūlumu, jog įsiterpiau į Cezario raštus. Juk visi pripažįsta, kad jokie kitų rašytojų kūriniai, nors jie labai stengėsi, dailumu negali prilygti šitiems užrašams. Jie buvo išleisti, kad istorikams nepritrūktų žinių rašant apie tokius svarbius įvykius; ir visi netgi taip palankiai juos įvertino, jog atrodo, kad istorikams atimta galimybė, o ne suteikta. Šituo dalyku mes stebimės labiau nei kiti: mat kiti įvertina, kaip gerai ir taisyklingai šie užrašai parašyti, o mes žinome, kaip lengvai ir greitai Cezaris juos parašė. Tačiau Cezaris sugebėjo ne tik puikiai rašyti, bet ir mokėjo labai tiksliai išdėstyti savo sumanymus. Taip atsitiko, kad aš nedalyvavau nei Aleksandrijos, nei Afrikos karuose[3]; apie tuos karus kai ką žinau iš Cezario pasakojimo, tačiau mes vienaip klausomės to, kas patraukia mus naujumu ir nepaprastais įvykiais, o kitaip to, apie ką turėsime kalbėti kaip liudininkai. Bet, aišku,

kol aš teisinuosi kaip įmanydamas, kad nebūčiau lyginamas su Cezariu, tuo pačiu užsitraukiu kaltinimą pasipūtimu, tarsi manyčiau, jog kas nors gali mane palyginti su Cezariu. Lik sveikas.

1. Buvo įveikta visa Galija. Cezaris be pertraukos kariavo nuo praėjusios vasaros, todėl norėjo, kad kariai žiemos stovykloje pailsėtų ir atgautų jėgas po tokių vargų. Tačiau sklido žinios, kad tuo pačiu metu daug valstybių tariasi atnaujinti karą ir rengia sąmokslą. Buvo nurodoma tokia labai panaši į tiesą priežastis: visi galai patyrė, jog jų pajėgos, kad ir kokios milžiniškos būtų, sutelktos į vieną vietą neįstengia pasipriešinti romėnams; bet jei labai daug valstybių pradėtų karą tuo pačiu metu skirtingose vietose, tai su visais kovoti romėnų tautos kariuomenė neturėtų pakankamai nei jėgų, nei laiko; tiktai nė viena valstybė neturi atsisakyti jai tenkančios nemalonios dalios, jei per tą laiką kitos valstybės galės išsikovoti laisvę.

2. Kad neleistų įsitvirtinti tokiai galų nuomonei, Cezaris paskyrė vadovauti žiemos stovyklai kvestorių Marką Antonijų[4], o pats, lydimas raitelių apsaugos, sausio kalendų išvakarėse išvyko iš Bibraktės miesto pas tryliktąjį legioną, kurį buvo įkurdinęs biturigų šalyje, netoli hedujų krašto, ir prijungė prie jo netoliese buvusį vienuoliktąjį legioną. Palikęs po dvi tų legionų kohortas saugoti gurguolės, su likusia kariuomene patraukė į pačias derlingiausias biturigų žemes: kadangi jų šalis buvo labai didelė ir jie turėjo daugybę miestų, vienas ten žiemojantis legionas nebūtų galėjęs jų sulaikyti nuo pasiruošimo karui ir sąmokslų rengimo.

3. Netikėtai atvykus Cezariui, atsitiko tai, ko nepasiruošę ir išsisklaidę biturigai negalėjo išvengti: kaimų gyventojai, nejautę jokios baimės, buvo raitelių užklupti anksčiau, nei galėjo pabėgti į miestus. Tai, jog užpuolė priešai, paprastai leisdavo suprasti liepsnojančios sodybos, bet Cezaris griežtai uždraudė jas deginti; nenorėjo, kad priešus išgąsdintų gaisrai ar kad, sumanęs žygiuoti į krašto gilumą, pritrūktų pašaro bei grūdų.

Persigandę, kad tūkstančiai žmonių paimti į nelaisvę, biturigai, kurie galėjo išvengti pirmojo romėnų atėjimo, pabėgo į kaimynų valstybes, pasitikėdami arba asmeninėmis bičiulystėmis, arba bendrais siekiais. Veltui. Mat Cezaris, labai sparčiai žygiuodamas, visur buvo pirmas ir nedavė jokiai valstybei laiko kitais rūpintis labiau nei savo pačios saugumu. Veikdamas taip greitai, jis išsaugojo draugiškų tautų ištikimybę, o abejojančius privertė priimti taikos sąlygas iš baimės. Susiklosčius tokiai padėčiai, biturigai pamatė, kad dėl Cezario atlaidumo jie gali susigrąžinti jo draugystę, kad kaimynų valstybės visai nebuvo nubaustos, davė įkaitų ir buvo priimtos globon, todėl ir jie padarė tą patį.

4. Cezaris kariams už tokį sunkų jų triūsą ir kantrybę, už tai, kad žiemą, spaudžiant nepakeliamiems šalčiams, per sunkius žygius jie kentė vargą, pažadėjo kiekvienam kareiviui dovanoti kaip grobio dalį po du šimtus sestercijų[5], o centurionams – po tūkstantį; paliko legionus žiemos stovykloje, o pats keturiasdešimtą dieną grįžo į Bibraktę. Kai būdamas čia sprendė bylas, biturigai atsiuntė pas jį pasiuntinius, prašydami pagalbos prieš karnutus, skųsdamiesi, kad šie pradėję su jais karą. Sužinojęs apie tai, Cezaris, praleidęs stovykloje ne daugiau kaip aštuoniolika dienų, išvedė iš žiemos stovyklos, esančios prie Arario upės, keturioliktąjį ir šeštąjį legionus, kuriuos laikė ten dėl maisto tiekimo reikalų, kaip jau anksčiau buvo minėta. Taigi su dviem legionais išvyko persekioti karnutų.

5. Kai priešus pasiekė gandas apie mūsų kariuomenę, karnutai, pamokyti kitų nelaimės, palikę kaimus ir miestus, kuriuose, norėdami apsisaugoti nuo šalčių, gyveno menkose, greitosiomis suręstose trobose – mat neseniai nugalėti jie prarado daugybę miestų – išsilakstė į visas puses. Tuo laiku prasidėjo patys didžiausi šalčiai ir Cezaris nenorėjo, jog jo kariai dėl to kentėtų, todėl karnutų mieste Kenabe įkūrė stovyklą ir dalį karių apgyvendino galų statytuose trobesiuose, o dalį – greitai iš rąstų

suręstose ir šiaudais dengtose pastogėse. O raitelius ir pagalbinių būrių pėstininkus išsiuntinėjo į visas puses, ten, kur buvo nurodoma pasitraukus priešus. Ir ne veltui: labai dažnai mūsiškiai grįždavo su dideliu laimikiu. Karnutai, prislėgti sunkios žiemos, išsigandę pavojaus, išvyti iš namų, nedrįso niekur ilgiau apsistoti; dėl didelių šalčių jie negalėjo pasislėpti miškuose; išblaškyti, netekę didžiosios dalies saviškių, išsiskirstė po kaimynų valstybes.

6. Cezaris manė, jog tokiu sunkiu metų laiku pakanka tik išsklaidyti besirenkančius būrius, kad neprasidėtų karas, ir iš to, ką žinojo, sprendė, kad iki vasaros pradžios negali įsiplieksti joks didelis karas. Gajų Trebonijų su dviem legionais, kuriuos turėjo prie savęs, paliko žiemoti Kenabe, o pats, kadangi iš dažnai siunčiamų remų pasiuntinių sužinojo, jog belovakai, karine šlove pralenkiantys visus galus ir belgus, drauge su kaimynų valstybėmis, vadovaujami belovako Korėjaus ir atrebato Komijaus, renka kariuomenę ir telkia ją vienoje vietoje, norėdami didelėmis pajėgomis užpulti remams priskirtus svesionus, nusprendė, jog ne tik jo garbė, bet ir saugumas reikalauja, kad tokie nusipelnę romėnų valstybei sąjungininkai nepatirtų jokios žalos. Vėl iškvietė iš žiemos stovyklos vienuoliktąjį legioną, nusiuntė laišką Gajui Fabijui, kad atvestų į svesionų kraštą du legionus, kuriuos turėjo, paėmė vieną iš dviejų Tito Labieno legionų. Taigi, kiek leido stovyklų išsidėstymas ir jo numatytas karo veiksmų planas, pakaitomis užkraudavo legionams sunkią žygių naštą, nors ir pats neturėjo jokio poilsio.

7. Surinkęs šitas pajėgas, išžygiuoja pas belovakus ir jų krašte įrengia stovyklą. Raitelių būrius išsiuntinėja į visas puses paimti belaisvių, iš kurių būtų galima sužinoti apie priešų planus. Raiteliai atliko, kas jiems buvo pavesta, ir pranešė, kad jie rado namuose labai nedaug žmonių, o ir tie patys čia pasiliko ne žemės ūkio darbų dirbti – mat iš visur pavyzdingai išsikelta, – bet buvo atsiųsti šnipinėti. Jų paklausinėjęs, kur dabar belovakai, kiek jų

ir ką jie nutarė, Cezaris sužinojo, jog visi galintys laikyti ginklą belovakai susirinkę vienoje vietoje, taip pat ir ambianai, aulerkai, kaletai, veliokasai, atrebatai; stovyklai vietą jie išsirinkę miške – tai yra aukštuma, apsupta pelkės; visą gurguolę jie sugabeno į miškų gilumą. Daug kilmingųjų sumanė šitą karą, tačiau dauguma labiausiai klauso Korėjaus, nes suvokia, jog jis jaučia didžiausią neapykantą romėnų tautai. Prieš keletą dienų iš tos stovyklos išvyko atrebatas Komijus atvesti pagalbinių germanų būrių: jie gyvena kaimynystėje ir turi begalę žmonių. Pritarus visiems vadams ir uoliai palaikant liaudžiai, belovakai nutarė: jeigu pasitvirtins kalbos, jog Cezaris atvyko su trimis legionais, susikauti su juo, kad netektų vėliau kautis su visa kariuomene daug sunkesnėmis ir blogesnėmis sąlygomis; jeigu atsives didesnes pajėgas, pasilikti toje vietoje, kurią išsirinko, ir iš pasalų trukdyti romėnams apsirūpinti pašaru, grūdais ir kitokiu maistu, kurio atsargos tokiu metų laiku menkos ir išsklaidytos po daugelį vietų.

8. Kai Cezaris iš daugelio belaisvių išgirdo tą patį, nusprendė, jog tie planai, apie kuriuos jam buvo pranešta, labai protingi ir neturi įprasto barbarams nerūpestingumo, todėl nutarė, kad reikia pasistengti kuo greičiau sukelti priešų panieką tokiai nedidelei jo kariuomenei ir paskatinti susikauti. Jis turėjo nepaprastai narsius veteranų legionus: septintąjį, aštuntąjį ir devintąjį; daug vilčių teikė rinktinis vienuoliktojo legiono jaunimas, kuris tarnavo jau aštuonerius metus, tačiau, palyginti su kitais, dar nebuvo tiek išgarsėjęs savo patirtimi ir narsumu. Taigi jis sušaukė pasitarimą, išdėstė viską, kas jam buvo pranešta, padrąsino savuosius. Tikėdamasis, kad trys legionai paskatins priešus kautis, nutarė išrikiuoti saviškius tokia tvarka: pirmieji turėjo eiti septintasis, aštuntasis ir devintasis legionai, po jų – gurguolė, kuri, kaip įprasta per tokius žygius, nebuvo didelė, o užbaigti rikiuotę turėjo vienuoliktasis legionas; priešams turėjo atrodyti, kad žygiuoja ne daugiau karių, negu jie tikisi. Pagal šį

planą išrikiavęs kariuomenę beveik keturkampiu būriu, pasirodė su ja priešų akivaizdoje anksčiau, nei jie to laukė.

9. Galai, apie kurių pilnus pasitikėjimo planus buvo pranešta Cezariui, netikėtai išvydę tvirtu žingsniu besiartinančius, tarsi išrikiuotus mūšiui tuos legionus, išrikiuoja savo pajėgas priešais stovyklą, bet nepalieka aukštumos; gal jie pabūgo pavojingų kautynių ar netikėto pasirodymo, o gal laukė, koks bus tolesnis mūsų planas. Nors Cezaris labai troško susikauti, jis apstulbo pamatęs tokią begalę priešų, todėl priešais jų stovyklą įrengė savąją; tarp šitų stovyklų buvo nelabai platus slėnis su gana stačiais šlaitais. Šitą stovyklą įsako sutvirtinti dvylikos pėdų aukščio pylimu, pastatyti ant jo atitinkamo aukščio užtvarėlę, iškasti stačiais kraštais, penkiolikos pėdų pločio dvigubą griovį, pastatyti arti vienas kito trijų aukštų bokštus ir sujungti juos vieną su kitu dengtais tiltais, uždengti jų priekį pintomis apsauginėmis užtvarėlėmis; stovyklą nuo priešų turėjo saugoti dvigubas griovys ir dvi eilės gynėjų. Viena gynėjų eilė, kuo saugiau ji jautėsi tilto viršuje, tuo drąsiau ir toliau galėjo svaidyti ietis; tie gynėjai, kurie buvo išdėstyti ant pylimo, arčiau priešų, buvo tilto apsaugoti nuo krentančių strėlių. Prie stovyklos vartų buvo pritvirtintos suveriamos durys ir pristatyti aukštesni bokštai.

10. Cezaris tokiais įtvirtinimais siekė kelių tikslų: tikėjosi, jog tokie dideli darbai pakiš barbarams mintį, kad jis bijo, ir suteiks jiems pasitikėjimo; kai prireiks ieškoti maisto ir pašaro daug toliau nuo stovyklos, ją, nors pajėgos bus nedidelės, galės, kaip atrodė, apginti patys įtvirtinimai. Tuo metu vyko dažni susirėmimai, bet iš abiejų pusių juose dalyvaudavo labai nedaug žmonių, nes tarp abiejų stovyklų buvo pelkė. Tiesa, per tą pelkę kartais pereidavo galai arba germanai iš mūsų pagalbinės kariuomenės ir smarkiai persekiodavo priešus; savo ruožtu priešai ten pat persikeldavo per ją ir atstumdavo mūsiškius toliau. Tačiau, kasdien ieškant maisto atokiose ir išsibarsčiusiose

sodybose, atsitikdavo tai, ko nebuvo galima išvengti, – išsisklaidę ieškotojai būdavo apsupami nepatogiose vietose. Ir nors mūsiškiai dėl to prarado tik šiek tiek arklių ir vergų, tai žadino lakią barbarų vaizduotę, juolab kad sugrįžo su raitelių būriu Komijus, kuris, kaip sakiau, buvo išvykęs kviesti germanų pagalbon. Tų raitelių buvo ne daugiau kaip penki šimtai, tačiau germanams atvykus barbarai dar labiau pasipūtė.

11. Cezaris atkreipė dėmesį, kad priešai jau daug dienų lindi stovykloje, apsaugotoje pelkės ir pačios gamtos; matė, jog tos stovyklos negalima užimti be didelio kraujo praliejimo, o apsupti tą vietą įtvirtinimais galima tik su daug didesne kariuomene. Todėl jis siunčia laišką Trebonijui, kad šis kuo greičiau iškviestų tryliktąjį legioną, žiemojantį su legatu Titu Sekstijumi pas biturigus, ir tada su trimis legionais skubiai atžygiuotų pas jį. Pats Cezaris pakaitomis siunčia remų, lingonų bei kitų valstybių raitelius, kurių labai daug išsikvietė, kad šie saugotų pašaro ieškotojus ir atremtų netikėtus priešų antpuolius.

12. Šitaip buvo daroma kasdien ir tapo įpročiu, dėl to – kaip dažnai ilgainiui atsitinka – sumažėjo stropumas. Belovakai, sužinoję kasdieninį mūsų raitelių sargybos postų išsidėstymą, su rinktiniu pėstininkų būriu surengė miškingoje vietoje pasalą, o kitą dieną į tą pačią vietą pasiuntė ir raitelius, kad šie pirma įviliotų mūsiškius į spąstus, paskui apsuptus užpultų. Ši bloga lemtis teko remams, kurių pareiga buvo tą dieną eiti sargybą. Mat kai jie staiga pamatė priešų raitelius, kurių buvo nedaug, pasijuto daug pranašesni, leidosi pernelyg karštai jų persekioti ir buvo pėstininkų iš visų pusių apsupti. Šitokio dalyko sutrikdyti, greičiau, nei įprasta raitelių kautynėse, ėmė trauktis, praradę raitelių viršininką kilmingąjį Vertiską. Šis, būdamas labai garbaus amžiaus, vos galėjo sėdėti ant arklio, tačiau galų papročiu neatsisakė dėl amžiaus vadovauti raiteliams ir nenorėjo, jog būtų kaunamasi be jo. Toks sėkmingas mūšis ir remų vado bei viršininko žūtis dar labiau pakėlė priešų dvasią,

padidino pasipūtimą, o mūsiškius patirtas nuostolis paskatino išdėstyti sargybos postus, stropiau patikrinus vietovę, ir jausti saiką persekiojant besitraukiantį priešą.

13. Tuo tarpu kasdien abiejų stovyklų akivaizdoje ties pelkės brastomis ir takais vyksta kautynės. Per vieną tokį susirėmimą germanai, kuriuos Cezaris buvo perkėlęs per Reiną, kad jie galėtų pėsti kautis tarp raitelių, ryžtingai nusiteikę, visi iki vieno pereina pelkę ir, nužudę nedaugelį mėginančių jiems pasipriešinti, atkakliai persekioja likusią minią. Buvo išgąsdinti ne tik tie, su kuriais kovojo vienas prieš vieną arba kuriuos iš tolo sužeidė, bet ir tie, kurie kaip atsarginiai stovėjo daug toliau; visi gėdingai paspruko, prarasdami aukštumas: nesustodami bėgo tol, kol pasiekė savųjų stovyklą, o kai kurie iš gėdos pabėgo dar toliau. Dėl šito pavojaus visa jų kariuomenė taip pakriko, kad sunku buvo nuspręsti, kas vyrauja: pasipūtimas dėl menkutės sėkmės ar baimė dėl nedidelės nesėkmės.

14. Toje pačioje stovykloje jie praleido dar keletą dienų, o kai sužinojo, kad artinasi legionai su legatu Gajumi Trebonijumi, tada belovakų vadai, pabūgę panašios kaip Alezijos apsiausties[6], išsiuntė naktį iš stovyklos visus senus, bejėgius ir beginklius, o drauge ir likusią gurguolę. Kol jie rikiavo tokį pakrikusį ir palaidą būrį – mat net paskui nevaržomus galus sekdavo begalė vežimų, – išaušo rytas. Tada jie savo kariuomenę išrikiavo priešais stovyklą, kad romėnai nepradėtų persekioti jų gurguolės voros anksčiau, negu ši pasitrauks pakankamai toli. Kalno šlaitas buvo labai status, tad Cezaris nusprendė, jog nereikia pulti besipriešinančių, tačiau legionus reikia privesti kiek galima arčiau, kad barbarai, spaudžiami karių, negalėtų be pavojaus pasitraukti iš tos vietos. Jis matė, kad stovyklas skiria sunkiai pereinama pelkė ir kad sunkus persikėlimas gali sutrukdyti sparčiai persekioti priešus; be to, pastebėjo, kad tas kalnagūbris, kuris tęsiasi kitoje pelkės pusėje beveik iki pat priešų stovyklos, atskirtas nuo jos nedidelio slėnio. Todėl nutiesė per

pelkę tiltus, pervedė legionus ir greitai pasiekė kalno viršūnėje esančią lygumą, kurią iš dviejų šonų saugojo nuolaidūs šlaitai. Ten išrikiavęs legionus, nuėjo iki kalnagūbrio pabaigos ir surikiavo kautynių eilę tokioje vietoje, iš kurios galėjo apšaudyti priešų gretas iš svaidomųjų mašinų.

15. Nors barbarai, pasitikėdami vieta, negalvojo atsisakyti kautynių, jei romėnai būtų mėginę kopti į kalną, jie nedrįso atitraukti savo pajėgų pamažu ir padalintų, todėl, kad jos nebūtų pavieniui išsklaidytos, liko kautynių rikiuotėje. Cezaris, supratęs, ko jie tokie užsispyrę, išrikiavo dvidešimt[7] kohortų, įsakė šitoje vietoje įrengti ir įtvirtinti stovyklą. Kai darbai buvo baigti, išrikiavo legionus priešais pylimą, o raitelius su pažabotais arkliais išskirstė po sargybos postus. Belovakai pamatė, kad romėnai yra pasiruošę juos persekioti ir kad jie negali be pavojaus toje vietoje pernakvoti nei kiek nors ilgiau užtrukti, todėl sugalvojo tokį pasitraukimo planą. Jie savo papročiu, kaip ankstesniuose Cezario užrašuose buvo papasakota, perdavinėjo iš rankų į rankas šiaudų ir žabų ryšulius, kurių labai daug stovykloje laikė, tuos ryšulius sukrovė priekyje, prieš rikiuotę, o baigiantis dienai, davus ženklą, padegė visus iš karto. Taip plykstelėjusi ugnies siena staiga paslėpė nuo romėnų akių visą jų kariuomenę; kai šitaip atsitiko, barbarai tučtuojau nepaprastai greitai pabėgo.

16. Dėl kilusio gaisro Cezaris negalėjo pastebėti priešų pasitraukimo, tačiau įtarė, jog tai padaryta norint pabėgti; jis pastumia legionus į priekį ir pasiunčia raitelių būrius persekioti priešų. O pats, vengdamas spąstų, kad kartais priešai nebūtų pasilikę toje pačioje vietoje, norėdami įvilioti mūsiškius į nepatogią vietą, žygiuoja lėčiau. Raiteliai bijojo joti į dūmus ir smarkią liepsną, o jei apimti įkarščio ir įjodavo, tai vos galėjo įžiūrėti savo arklių galvas; pabūgę spąstų, davė belovakams progą netrukdomiems pabėgti. Taip parodę didelį išradingumą ir patyrę daug baimės, tačiau be jokio nuostolio, priešai pasitraukė už dešimties

tūkstančių žingsnių ir įsirengė stovyklą labai gerai apsaugotoje vietoje. Iš čia dažnai siuntė į pasalą raitelius bei pėstininkus ir ieškantiems pašaro romėnams darė didelę žalą.

17. Po dažnų tokių užpuolimų Cezaris iš belaisvio sužinojo, jog belovakų vadas Korėjus išsirinko šešis tūkstančius pačių narsiausių pėstininkų ir tūkstantį raitelių, ketindamas juos palikti pasaloje toje vietoje, kur buvo didelės grūdų ir pašaro atsargos; įtarė, kad kaip tik čia romėnai bus pasiųsti ieškoti pašaro. Sužinojęs šį sumanymą, Cezaris išvedė daugiau legionų nei paprastai ir išsiuntė į priekį raitelius, kaip visada darydavo, kad jie pridengtų ieškančius pašaro; su raiteliais pasiuntė ir lengvai ginkluotus pėstininkus; jis pats sekė paskui su legionais kaip galėdamas greičiau.

18. Priešai pasirinko pasalai lauką, kuris tęsėsi į visas puses ne daugiau kaip tūkstantį žingsnių, iš visų pusių jį supo tankūs miškai arba labai gili upė; tą vietą, tarsi medžioklėje su varovais, jie apsiautė slapta išdėstytais būriais. Mūsiškiai, žinodami priešų planą, pasirodė toje vietoje būriais, apsiginklavę, ryžtingai nusiteikę kautis, neatsisakyti jokios kovos, nes iš paskos sekė legionai. Pasirodžius mūsiškiams Korėjus nusprendė, jog dabar gera proga susikauti; iš pradžių jis išlindo su nedideliu būriu ir užpuolė arčiausiai jo esančius raitelius. Šie drąsiai atremia pasalūnų išpuolį, nesusigrūda vienoje vietoje, kaip dažnai dėl kieno nors baimės atsitinka raitelių kautynėse ir toks susigrūdimas padaro didelį nuostolį.

19. Kai išdėstyti skirtingose vietose mūsų būriai kovėsi pakaitomis ir neleido apeiti saviškių iš šonų, iššoko iš miškų kiti padėti kovojančiam Korėjui. Skirtingose vietose užverda atkaklios kautynės, ir kurį laiką nė viena pusė neturėjo persvaros, bet kai iš miško išėjo išsirikiavę visi pėstininkai, jie pamažu privertė mūsų raitelius trauktis. Šiems į pagalbą atskubėjo lengvai ginkluoti pėstininkai, kurie, kaip minėjau, buvo pasiųsti pirma legionų. Jie stojo tarp raitelių būrių ir narsiai kovėsi. Kurį laiką

kautynės buvo vienodai atkaklios, bet vėliau, kaip paprastai mūšyje atsitinka, tie, kurie atlaikė pirmąjį puolimą iš pasalų, dėl to tapo pranašesni, nes nebuvo užklupti netikėtai ir nepatyrė nuostolio. Be to, priartėjo legionai ir tuo pačiu metu pasklido žinios ir tarp mūsiškių, ir tarp priešų, jog pats karo vadas atvyksta su pasirengusia mūšiui kariuomene. Mūsiškiai, sužinoję apie tai ir tikėdamiesi kohortų paramos, ėmė labai įnirtingai kautis, kad netektų, jeigu veiks lėčiau, dalintis pergalės šlove su legionais. Priešai netenka drąsos ir mėgina pabėgti įvairiais keliais. Bergždžiai: mat tos sunkiai pereinamos vietos, kuriose jie norėjo užspeisti romėnus, dabar juos pačius sulaikė. Nugalėti, sumušti, praradę didžiąją dalį savųjų, bėga ten, kur akys veda: kas į miškus, kas bando keltis per upę; tačiau mūsiškiai atkakliai juos persekiodami bėgančius pasiveja ir nužudo. Tuo tarpu Korėjus, kurio nepalaužė jokia nelaimė, nepaliko mūšio lauko, nebėgo į mišką, neatsiliepė į mūsiškių raginimą pasiduoti; labai narsiai kaudamasis ir daugelį sužeidęs, privertė įniršusius nugalėtojus užmėtyti jį ietimis.

20. Po taip pasibaigusio mūšio Cezaris norėjo pasinaudoti jo padariniais; jis manė, kad priešai, palaužti tokio pralaimėjimo, kai tik gaus apie tai žinią, tučtuojau paliks stovyklą, kuri nuo šitos žudynių vietos buvo maždaug už aštuonių tūkstančių žingsnių. Nors prieš jį buvo sunkiai pereinama upė, jis perkėlė per ją kariuomenę ir nužygiavo į priekį. Belovakai ir kitos valstybės, pas kuriuos netikėtai atbėgo nedaugelis išsigelbėjusių, ir tie patys sužeisti, už savo išsigelbėjimą turintys dėkoti miškams, sužinojo apie nelaimę ir suprato, kad viskas prieš juos: nužudytas Korėjus, prarasti raiteliai ir patys narsiausi pėstininkai. Jie manė, kad netruks atvykti romėnai, todėl nieko nelaukdami davė trimitu ženklą susirinkti ir vienbalsiai nutarė pasiųsti pas Cezarį pasiuntinius ir įkaitus.

21. Kai visi pritarė šitam nutarimui, atrebatas Komijus pabėgo pas tuos germanus, iš kurių šitam karui buvo pasikvietęs

būrius pagalbon. Kiti nedelsdami siunčia pas Cezarį pasiuntinius ir prašo, jog jis pasitenkintų tokia priešų bausme, kokios dėl savo gailestingumo ir žmogiškumo nebūtų niekada paskyręs, jei būtų galėjęs nubausti juos tada, kai jie buvo kupini jėgų ir su juo nekovojo. Belovakų jėgos buvusios palaužtos raitelių kautynėse: žuvę daug tūkstančių rinktinių pėstininkų, vos pabėgę tie, kurie pranešė apie šitas žudynes. Tačiau iš tokios baisios nelaimės buvę ir naudos, mat žuvęs karo kurstytojas ir liaudies kiršintojas Korėjus; kol jis buvo gyvas, senatas niekada neturėjęs tokios galios kaip paprasta liaudis.

22. Cezaris priminė maldaujantiems pasiuntiniams, kad praėjusiais metais tuo pačiu metu belovakai ir kitos Galijos valstybės pradėjo karą; jie vieni atkakliausiai laikėsi šito sumanymo ir neatsisakė jo net tada, kai kiti pasidavė. Jis puikiai žino ir supranta, kad lengviausia yra suversti kaltę mirusiems. Niekas neturi tokios galios, kad, priešinantis kitiems kilmingiesiems, nepritariant senatui, nusigręžus visiems doriems žmonėms, tik su nepajėgia liaudimi galėtų sukelti karą ir jam vadovauti; tačiau jis pasitenkinsiąs ta bausme, kurią jie patys užsitraukė.

23. Kitą naktį pasiuntiniai praneša saviesiems Cezario atsakymą, surenka įkaitus. Subėga ir kitų valstybių pasiuntiniai, kurie stebėjo, koks bus belovakų likimas. Jie visi duoda įkaitų ir daro tai, kas liepta, išskyrus Komijų, kuris iš baimės niekam nenorėjo patikėti savo gyvybės. Mat praėjusiais metais, kai Cezaris dalyvavo teismuose Priešalpinėje Galijoje[8], Titas Labienas sužinojo, kad Komijus kursto kitas valstybes ir rengia sąmokslą prieš Cezarį, todėl nutarė, jog nebus jokios klastos, jei nubaus už tokią neištikimybę. Labienas nemanė, jog pakviestas Komijus pats atvyks į stovyklą, todėl net nebandė kviesti, kad jis netaptų atsargesnis, bet pasiuntė Gajų Voluzeną Kvadratą, kad šis pasistengtų per tariamas derybas jį nužudyti. Tam reikalui parenka ir duoda jam tinkamus centurionus. Kai jie atvyko į susitikimo vietą, Voluzenas, kaip buvo sutarta, sučiupo Komijaus

ranką, tačiau centurionas – gal susijaudinęs dėl jam neįprastos užduoties, o gal sutrukdytas Komijaus artimųjų – nesugebėjo iš karto jo pribaigti; pirmu kardo smūgiu sunkiai sužeidė galvą. Nors abi pusės ištraukė kardus, tai padarė norėdamos pasitraukti, o ne kautis: mūsiškiai manė, kad Komijaus žaizda mirtina, o galai, supratę, jog tai klasta, bijojo dar ko nors daugiau, nei matė. Po šito įvykio Komijus, kaip buvo pasakojama, nutarė daugiau niekada nesirodyti jokio romėno akyse.

24. Nugalėjęs pačias karingiausias tautas, Cezaris matė, kad jau nėra valstybės, kuri jam priešintųsi ir ruoštųsi karui, kad tik pavieniai žmonės, norintys išvengti gresiančios valdžios, pasitraukia iš miestų ir bėga iš kaimų, todėl nutarė kariuomenę išskirstyti po įvairias sritis. Kvestorių Marką Antonijų su dvyliktuoju legionu pasiliko sau; legatą Gajų Fabijų su dvidešimt penkiomis kohortomis pasiuntė į tolimiausią Galijos dalį, kur girdėjo esant keletą apsiginklavusių valstybių; manė, jog legatas Gajus Kaninijus Rebilas, žiemojantis šituose kraštuose, turi nepakankamai stiprius du legionus. Titą Labieną išsikviečia pas save; penkioliktąjį legioną, kuris kartu su juo buvo žiemos stovykloje, siunčia į Priešalpinę Galiją saugoti romėnų piliečių kolonijų nuo barbarų užpuolimo, kad neatsitiktų jiems tokia pati nelaimė, kokia praėjusią vasarą ištiko tergestiečius[9], kai jie buvo barbarų netikėtai užpulti ir apiplėšti. Jis pats išžygiuoja siaubti ir niokoti Ambiorigo šalies[10]: buvo praradęs viltį sučiupti tą persigandusį bėglį, todėl manė, jog neatidėliotinas jo garbės reikalas yra kuo labiau nuniokoti kraštą, sunaikinti žmones, pastatus, galvijus, kad išlikusieji, jei tik tokių bus, nekęstų Ambiorigo ir dėl tokių baisių nelaimių jis negalėtų sugrįžti į savo tėvynę.

25. Kai po visą Ambiorigo kraštą išsiuntinėjo legionus ir pagalbinę kariuomenę, kai visa šalis buvo nusiaubta gaisrų, žudynių, plėšimo, kai labai daug žmonių buvo arba nužudyta, arba paimta į nelaisvę, Cezaris pasiuntė Labieną su dviem

legionais pas treverus, kurie, gyvendami germanų kaimynystėje ir nuolat kariaudami, nedaug skyrėsi nuo germanų savo šiurkštumu ir gyvenimo būdu, be to, tik karinės jėgos priversti klausydavo įsakymų.

26. Tuo metu legatas Gajus Kaninijus iš Duratijaus[11], visada buvusio ištikimo romėnams, nors dalis jo piliečių atsiskyrė, laiškų ir pasiuntinių sužinojo, jog didelės priešo pajėgos susirinko piktonų krašte, todėl nuskubėjo prie Lemono[12] miesto. Kai ten atvyko, sužinojo iš belaisvių, kad andų[13] vadas Dumnakas su daugiatūkstantinėmis pajėgomis uždarė Duratijų Lemono mieste ir jį apsiautė. Turėdamas nelabai stiprius legionus, Kaninijus nedrįso stoti į mūšį su priešais ir gerai apsaugotoje vietoje įrengė stovyklą. Dumnakas, sužinojęs, jog prisiartino Kaninijus, nukreipė visą savo kariuomenę prieš legionus ir nutarė pulti romėnų stovyklą. Puldamas jis sugaišo keletą dienų, patyrė didelį nuostolį, tačiau negalėjo nė vienoje vietoje pralaužti įtvirtinimų, todėl vėl grįžo prie apsiausto Lemono.

27. Tuo laiku legatas Gajus Fabijus privertė paklusti daug valstybių, paėmė įkaitus. Sužinojęs iš Gajaus Kaninijaus Rebilo laiškų, kas dedasi piktonų krašte, pranešimo paakintas, vyksta pagelbėti Duratijui. O Dumnakas, išgirdęs apie Fabijaus atvykimą, nebesitikėjo išsigelbėti, jei bus priverstas tuo pačiu metu atremti spaudimą iš išorės ir skaitytis su apsuptų miestelėnų keliamu pavojumi; nieko nelaukdamas pasitraukė iš tos vietos su visomis pajėgomis ir tarėsi galėsiąs jaustis saugus tik tada, kai perkels kariuomenę per Ligerio upę, o per tokią didelę upę galima pereiti tiktai tiltu. Fabijus dar nematė priešų, dar nebuvo susijungęs su Kaninijumi, tačiau rėmėsi gerai pažįstančių šias vietas nurodymu ir manė, kad persigandę priešai greičiausiai eis ten, kur jie ir ėjo. Todėl jis nuskubėjo su savo kariuomene prie to paties tilto. Raiteliams įsakė joti prieš legionus, bet joti į priekį tiek, kad nenuvargintų arklių ir galėtų grįžti į tą pačią stovyklą. Raiteliai, kaip jiems buvo liepta, leidosi persekioti priešų,

įsiveržė į Dumnako rikiuotę ir užpuolė juos bėgančius, persigandusius, apsikrovusius ryšuliais; daug jų nužudė, paėmė didelį grobį. Po šito sėkmingo žygio jie grįžo į stovyklą.

28. Kitą naktį Fabijus išsiuntė pirmyn raitelius, nurodęs jiems pradėti kautynes ir sulaikyti priešų pajėgas, kol pats pasirodys. Raitelių prefektas Kvintas Atijus Varas, reto narsumo ir retos išminties vyras, prižiūrėjo, kad būtų laikomasi šito nurodymo; jis padrąsino saviškius, pasivijo priešų vorą, išdėstė dalį raitelių patogioje vietoje, o su kita dalimi pradėjo mūšį. Priešų raiteliai, tikėdamiesi einančių iš paskos savo pėstininkų paramos, kovėsi labai narsiai; pėstininkai visu būriu teikė saviesiems raiteliams pagalbą prieš mūsiškius. Vyko be galo atkakli kova. Mūsų raiteliai jautė panieką išvakarėse nugalėtiems priešams ir nepamiršo, jog ateina legionai, todėl prieš pėstininkus kovojo nepaprastai narsiai, jiems buvo gėda trauktis ir nestigo ryžto savo jėgomis užbaigti kautynes. O priešai iš vakarykščių kautynių padarė išvadą, jog niekas neateis mūsiškiams padėti, ir jiems pasirodė, kad dabar turi puikią progą sutriuškinti mūsų raitelius.

29. Tuo metu, kai vyko labai įtempta kova, Dumnakas išrikiavo pėstininkus taip, kad jie pakaitomis saugotų raitelius. Netikėtai priešų akivaizdoje pasirodo glaudžios legionų gretos. Juos išvydę, barbarų raiteliai buvo sukrėsti, priešų pėstininkai persigando, kilo sumaištis gurguolėje, baisiai šaukdami visi leidosi bėgti kaip pakliuvo. O mūsų raiteliai, iki tol narsiausiai kovoję su atkakliu priešu, apimti pergalės džiaugsmo, iš visų pusių ėmė garsiai šaukti, apsupo besitraukiančius ir persekiojo tol, kol arkliams užteko jėgų, žudė tol, kol dešinė ranka pajėgė kirsti. Taigi tame mūšyje buvo išguldyta daugiau kaip dvylika tūkstančių ginkluotų ar iš baimės metusių ginklus priešų, paimta didžiulė gurguolė.

30. Tarp pabėgusiųjų buvo senonas Drapetas, kuris per pirmąjį Galijos sukilimą buvo surinkęs iš visur daug patrakusių

žmonių, pašaukęs laisvėn vergus, pasikvietęs visų valstybių tremtinius, priėmęs plėšikus ir su jais atkirtęs romėnus nuo gurguolės ir pristatomo maisto. Dabar, surinkęs apie du tūkstančius pabėgusių žmonių, jis nutarė patraukti į provinciją, o kartu pasikvietė ir kadurką Lukterijų[14], apie kurio ketinimą pirmojo Galijos sukilimo metu surengti žygį į provinciją buvo papasakota ankstesniuose užrašuose. Sužinojęs apie tai, legatas Kaninijus su dviem legionais nuskubėjo jų vytis, kad išvengtų gėdos ir kad dėl tokių nedorėlių plėšikavimo provincija nepatirtų žalos ar baimės.

31. Gajus Fabijus su likusia kariuomene nužygiavo pas karnutus ir į kitas valstybes, kurių pajėgos, kaip jis žinojo, po mūšio su Dumnaku gerokai sumažėjo. Jis neabejojo, kad neseniai patirta nelaimė padarys juos sukalbamesnius, o jei jiems bus duota daugiau laiko, to paties Dumnako kurstomi vėl galės sukilti. Tame žygyje Fabijų lydėjo didelė sėkmė, ir jis greitai susigrąžino valstybes. Mat karnutai, kurie buvo dažnai baudžiami, bet niekada neturėjo net minties prašyti taikos, dabar atsiuntė įkaitus ir pasidavė; ir kitos valstybės, esančios pačiame Galijos pakraštyje prie Okeano ir bendrai vadinamos Aremorika, paveiktos karnutų pavyzdžio ir Fabijaus legionų pasirodymo, nedelsdamos padarė tai, kas buvo įsakyta. Dumnakas buvo išvytas iš savo šalies ir vienišas, slapstydamasis, buvo priverstas ieškoti prieglobsčio pačiose tolimiausiose Galijos srityse.

32. O Drapetas kartu su Lukterijumi, išgirdę, jog pasirodė su legionais Kaninijus, manė, jog leistis į provinciją persekiojamiems kariuomenės būtų tikrai pražūtinga; jie jau negalės laisvai klajoti, neturės galimybės plėšikauti, todėl apsistojo kadurkų krašte. Geresniais laikais čia Lukterijus tarp savo piliečių turėjo didelę galią, o barbarų akyse – didelį svorį kaip nuolatinis sukilimų sumanytojas. Jis užima buvusį jo globoje Ukselodūno[15] miestą, labai gerai apsaugotą pačios gamtos; prisijungia prie savųjų ir Drapeto pajėgų dar ir miestelėnus.

33. Greitai atvykęs Gajus Kaninijus pastebėjo, jog visos miesto dalys apsaugotos tokių stačių uolų, kad sunkiai ginkluoti kariai, net jei nebūtų buvę gynėjų, vos būtų galėję užkopti; be to, matė mieste esančią didžiulę gurguolę, kuri, jei miestelėnai būtų bandę išgabenti ją slapta, nebūtų pabėgusi ne tik nuo raitelių, bet ir nuo legiono karių. Padalinęs kohortas į tris dalis, labai aukštoje vietoje įrengė tris stovyklas. Nusprendė nuo jų pamažu, kiek jo negausios pajėgos leis, apsupti visą miestą pylimu.

34. Kai miestelėnai šitai pamatė, sunerimo prisiminę liūdną Alezijos likimą ir baiminosi panašios apsiausties. Lukterijus, kuris patyrė tą nelaimę, labiausiai iš visų ragino pasirūpinti duonos atsargomis; jie nutaria, visiems pritarus, palikti mieste dalį pajėgų, o su kitomis, lengvai ginkluotomis, vykti pargabenti grūdų. Kai šitas nutarimas buvo patvirtintas, kitą naktį Drapetas ir Lukterijus, palikę mieste du tūkstančius karių, likusius išsiveda iš miesto. Užtrukę tik keletą dienų, jie kadurkų krašte surenka labai daug grūdų, nes, viena vertus, kadurkai noriai jiems padėjo, kita vertus, negalėjo sutrukdyti. Kartais naktį jie net užpuldavo mūsų įtvirtinimus. Dėl tos priežasties Gajus Kaninijus delsė apsupti visą miestą įtvirtinimais, baimindamasis, jog negalės apsaugoti visų baigtų statinių arba bus priverstas daugelyje vietų išdėstyti nepakankamai stiprius sargybos postus.

35. Surinkę dideles grūdų atsargas, Drapetas ir Lukterijus sustoja apie dešimt tūkstančių žingsnių nuo miesto, kad iš čia pamažu suvežtų į jį grūdus. Jie patys pasidalino tarp savęs pareigas: Drapetas su dalimi pajėgų liko saugoti stovyklos, o Lukterijus vedė kinkomuosius gyvulius į miestą. Jis išdėstė sargybą ir ėmė maždaug dešimtą valandą nakties siaurais keliais ir miško takeliais gabenti grūdus miestan. Kai stovyklos naktinė sargyba išgirdo jų keliamą triukšmą, o pasiųsti žvalgai pranešė, kas vyksta, Kaninijus greitai su apsiginklavusiomis kohortomis iš artimiausių sargybos postų užpuolė grūdų gabentojus dar

prieš aušrą. Šie, išsigandę netikėtos nelaimės, bėgo prie savo sargybinių; kai mūsiškiai šitai pamatė, ant ginkluotų dar labiau įniršo ir nepaliko iš jų nė vieno gyvo. Lukterijus ir dar keli pabėgo, tačiau į stovyklą negrįžo.

36. Po tokio sėkmingo žygio Kaninijus iš belaisvių sužinojo, jog dalis pajėgų, vadovaujamų Drapeto, yra stovykloje maždaug už dvylikos tūkstančių žingsnių. Gavęs patvirtinimą iš daugelio, pagalvojo, jog vienam vadui pabėgus likusius galima lengvai įbauginti ir nugalėti; laikė didele sėkme, kad niekas po tų žudynių neparbėgo į stovyklą ir nepranešė Drapetui apie ištikusią nelaimę. Tas sumanymas jam, atrodė, nekelia jokio pavojaus, todėl pasiuntė į priešų stovyklą visus raitelius ir nepaprastai vikrius germanų pėstininkus; pats padalino vieną legioną ir paskyrė saugoti trijų stovyklų, o kitą nešulių neslegiamą legioną vedėsi su savimi. Kai priėjo arčiau priešų stovyklos, iš pasiųstų priekin žvalgų sužinojo, kad jų stovykla – kaip barbarams įprasta, – yra ne aukštumoje, o žemai, upės pakrantėje, kad germanai ir raiteliai užgriuvo juos netikėtai, visai nepasiruošusius ir pradėjo kautynes. Išgirdęs apie tai, atvedė išrikiuotą, pasirengusį mūšiui legioną. Taigi po ženklo, duoto vienu metu iš visų pusių, užimamos aukštumos. Tada ir germanai, ir raiteliai, pamatę legiono vėliavas, ėmė kautis ypač įnirtingai. Negaišdamos kohortos puolė iš visų pusių; visi priešai buvo arba nužudyti, arba paimti į nelaisvę, paimtas didelis grobis. Tame mūšyje pateko į nelaisvę pats Drapetas.

37. Po tokio nepaprastai sėkmingo žygio, beveik negavus žaizdų, Kaninijus grįžo apsiausti miesto. Buvo sunaikintas išorės priešas, kurio baimindamasis jis anksčiau negalėjo padalinti apsaugos ir apsupti miesto įtvirtinimais, dabar jis įsako visur imtis darbo. Kitą dieną čia su savo pajėgomis atvyksta Gajus Fabijus ir imasi apsiausti dalį miesto.

38. Cezaris tuo metu paliko kvestorių Marką Antonijų su penkiolika kohortų pas belovakus, kad belgai negalėtų vėl sukilti.

Pats aplanko kitas valstybes, įsako duoti daug įkaitų, nuramina ir paguodžia visus įsibaiminusius. Kai atvyko pas karnutus, kurių valstybė, kaip Cezaris papasakojo ankstesniuose užrašuose, pirmoji pradėjo karą, pamatė, kad tą žinodami jie labai bijo, todėl paskubėjo kuo greičiau juos nuraminti ir pareikalavo duoti nubausti to nusikaltimo pradininką ir karo kurstytoją Gutuatrą. Šis nepasitikėjo net savo piliečiais, tačiau greitai visų pastangomis buvo surastas ir nuvestas į stovyklą. Nors tai buvo svetima Cezario būdui, jis buvo priverstas leisti Gutuatrą nubausti didelei miniai subėgusių karių, šiam vienam priskiriančių visus kare patirtus pavojus ir nuostolius; taigi, mirtinai užplakę, nukirto jam galvą[16].

39. Čia Cezaris iš dažnų Kaninijaus laiškų sužinojo, kaip buvo pasielgta su Drapetu ir Lukterijumi ir kad miestelėnai užsispyrę laikosi savo. Nors jis niekino tokias menkas pajėgas, nusprendė, jog už šitokį atkaklumą būtinai reikia sunkiai nubausti: tegul visa Galija liaujasi maniusi, kad pasipriešinti romėnams jai pritrūkę ne jėgų, o ištvermės; tegul kitos valstybės, matydamos tokį pavyzdį, nepradeda kovoti už savo laisvę, pasikliaudamos patogia vieta. Tuo labiau kad visi galai žinojo Cezarį likus valdyti savo provinciją tik vieną vasarą; jie tikėjosi, jog jei pavyks dabar išsilaikyti, ateity nereikės bijoti daugiau jokio pavojaus. Taigi Cezaris paliko legatą Kvintą Kaleną su dviem legionais, įsakęs žygiuoti paskui jį kaip paprastai; pats su visais raiteliais kiek tik galima greičiau nuskubėjo pas Kaninijų.

40. Niekam nesitikint Cezaris atvyko prie Ukselodūno ir pamatė, kad miestas iš visų pusių apjuostas apgulos įtvirtinimų ir kad nieku gyvu negalima nutraukti apsiausties; iš perbėgėlių sužinojo, jog mieste esama labai didelių duonos atsargų, todėl pabandė sutrukdyti apsirūpinti vandeniu. Apačioje, slėnyje, juosiančiame beveik visą kalną, kurio stačiame šlaite ir buvo įsikūręs Ukselodūnas, tekėjo upė. Nuvesti jos vandenis į šalį

neleido pati gamta, mat upė tekėjo pačioje kalno papėdėje ir į jokią pusę nebuvo galima iškasti gilių, nukreipiančių vandenį kanalų. Bet miestelėnams nusileisti prie jos buvo labai sunku ir statu. Jei mūsiškiai būtų trukdę, tai be žaizdų ir be pavojaus gyvybei būtų buvę neįmanoma nusileisti prie upės ar vėl užkopti į kalną. Sužinojęs apie tokius sunkumus, Cezaris išdėstė šaulius ir laidytojus, o ten, kur nusileisti buvo lengva, pastatė svaidomąsias mašinas ir šitaip trukdė miestelėnams semti upės vandenį.

41. Tada visi eidavo vandens į vieną vietą; mat prie pat miesto sienos pamatų tryško didelis vandens šaltinis, kaip tik toje vietoje, kurios maždaug tris šimtus pėdų nesupo upė. Nors visi troško atimti iš miestelėnų šitą šaltinį, tik vienas Cezaris numatė, kaip tai padaryti; jis ėmė traukti prie kalno, kur buvo šaltinis, apsaugines pastoges ir kasti pylimą; visa tai pareikalavo daug vargo ir nuolat vyko susirėmimai. Miestelėnai nusileisdavo nuo aukštesnės vietos, kovojo nepatirdami pavojaus ir sužeisdavo daug atkakliai kopiančių į viršų mūsiškių. Bet tai neatbaidė mūsų karių; jie toliau stūmė apsaugines pastoges, kasdami pylimą sunkiu darbu įveikė visus sunkumus. Tuo pačiu metu po pastogėmis jie kasa požeminius urvus, norėdami pasiekti šaltinio ištakas; tą darbą galėjo daryti be jokio pavojaus, priešams nieko neįtariant. Sukasamas šešiasdešimties pėdų aukščio pylimas, ant jo pastatomas dešimties aukštų bokštas, bet ne tam, kad susilygintų su miesto sienomis – to niekaip buvo neįmanoma padaryti, – o kad būtų aukščiau šaltinio. Nuo šito bokšto ėmė apšaudyti taką, vedantį šaltinio link, todėl miestelėnai be pavojaus negalėjo gauti vandens; ne tik smulkūs ir stambūs gyvuliai, bet taip pat ir labai daug žmonių žuvo išsekinti troškulio.

42. Tokios nelaimės išgąsdinti, miestelėnai pripila kubilus lajaus, dervos, skiedrų; juos degančius ritina į įtvirtinimus ir tuo pačiu metu įnirtingai kaunasi, kad kautynių pavojus atitrauktų romėnus nuo gaisro gesinimo. Staiga užsiliepsnoja patys

įtvirtinimai, nes nuo stataus kalno riedančius degančius kubilus sulaikė apsauginės pastogės bei pylimas ir patys dėl to užsiplieskė. Mūsų kariai, nors tokia kova buvo pavojinga, o vieta labai nepatogi, viską ištvėrė nepaprastai narsiai. Mat viskas vyko aukštumoje, mūsų kariuomenės akivaizdoje, garsiai šaukiant abiem pusėms. Tas karys, kuris pasižymėjo daugiau už kitus, buvo narsesnis, dar labiau stengėsi pasirodyti nepaisydamas ugnies ir priešo strėlių.

43. Kai Cezaris pamatė, kad sužeista daugybė karių, įsakė kohortoms iš visų miesto pusių kopti į kalną ir garsiai šaukti – apsimesti, jog nori pulti miesto sienas. Šitai išgąsdino miestelėnus; nežinodami, kas darosi kitose vietose, jie atšaukė įtvirtinimus puolančius kovotojus ir išskirstė ginti sienų. Taigi mūsiškiai, pasibaigus mūšiui, vienur greitai užgesina apimtus liepsnos įtvirtinimus, kitur juos praardo neleisdami plisti ugniai. Miestelėnai užsispyrę priešinosi; nors dėl troškulio jie neteko daugybės žmonių, vis vien laikėsi savo. Pagaliau požeminiais urvais buvo prisikasta iki šaltinio ištakų ir vanduo nukreiptas kitur. Tada amžinasis šaltinis staiga išseko ir įvarė miestelėnus į neviltį: jie manė, kad taip atsitiko dievų valia, o ne dėl žmonių sumanumo. Taigi jie buvo priversti pasiduoti.

44. Cezaris žinojo, jog visiems yra pažįstamas jo minkštumas, todėl nebijojo dėl kokio nors griežtesnio potvarkio pasirodyti iš prigimties žiaurus; kita vertus, jis nemanė galėsiąs įvykdyti savo sumanymus, jei tokiu pat būdu skirtingose vietose sukels sąmokslą kelios valstybės; jam atrodė, jog žiaurios bausmės pavyzdys įbaugins kitus. Taigi visiems, laikiusiems ginklą, nukirto rankas, bet dovanojo gyvybę, kad bausmė už nusikaltimą būtų kuo akivaizdesnė. Drapetas, kurį, kaip minėjau, suėmė Kaninijus, keletą dienų atsisakė valgyti ir dėl to mirė – gal taip padarė iš pasipiktinimo ir skausmo, kad buvo sukaustytas grandinėmis, o gal bijojo dar baisesnės bausmės. Tuo metu Lukterijus, kuris, kaip rašiau, buvo pabėgęs iš kautynių, pateko į

arverno Epasnakto rankas – mat dažnai keitė vietą ir slapstėsi pas daugelį, nes niekur ilgesnį laiką nesijautė saugus, žinodamas, kaip smarkiai Cezaris turi jo nekęsti; jį sukaustytą arvernas Epasnaktas, ištikimiausias romėnų tautos draugas, nedvejodamas pristatė Cezariui.

45. Per tą laiką Labienas treverų krašte dalyvavo sėkmingose raitelių kautynėse ir nukovė labai daug treverų bei germanų, niekada niekam neatsakiusių pagalbos prieš romėnus; jų kilminguosius paėmė gyvus, tarp jų ir hedują Surą, labiausiai išsiskiriantį tiek narsumu, tiek kilme; jis vienintelis iš hedujų iki šiol nebuvo sudėjęs ginklų.

46. Kai Cezaris apie tai sužinojo, jam pasirodė, kad reikalai klostosi gerai visose Galijos srityse, ir jis nusprendė, jog baigiantis vasarai Galija jau nugalėta ir sutramdyta. Jis dar niekada nebuvo lankęsis Akvitanijoje, kurią iš dalies nukariavo Publijus Krasas, todėl patraukė su dviem legionais į tą Galijos sritį, kad čia praleistų vasaros pabaigą. Šitą žygį, kaip ir visa kita, jis užbaigė greitai ir laimingai. Visos Akvitanijos valstybės atsiuntė pas jį pasiuntinius ir davė įkaitų. Pats po šito žygio su raitelių apsauga išvyko į Narboną; kariuomenę liepė legatams nuvesti į žiemos stovyklas; keturis legionus, vadovaujamus legatų Marko Antonijaus, Gajaus Trebonijaus, Publijaus Vatinijaus, Tulijaus, įkurdino Belgijoje. Du legionus nuvedė pas hedujus, nes žinojo šiuos turint didžiausią įtaką visoje Galijoje. Du legionus, kad prižiūrėtų visą Okeano krantus siekiantį kraštą, paliko pas turonus, karnutų pasienyje. Likusius du legionus nuvedė pas lemovikus, netoli arvernų, kad nė viena Galijos dalis neliktų be kariuomenės. Cezaris provincijoje sugaišo nedaug dienų; greitai aplankė teismų apygardas, išsprendė viešus ginčus, apdovanojo labai gerai tarnavusius – per visą Galijos sukilimo laiką jis turėjo puikią progą patirti, kaip kas buvo nusiteikęs romėnų tautos atžvilgiu; padedamas provincijos ištikimybės ir paramos, jis susidorojo su tuo sukilimu; sutvarkęs šituos reikalus,

8.-746

Cezaris grįžo į Belgiją pas legionus ir peržiemojo Nemetocenos[17] mieste.

47. Čia sužinojo, kad atrebatas Komijus kovėsi su mūsų raiteliais. Mat kai Antonijus atvyko į žiemos stovyklą, atrebatų valstybė buvo paklusni, o Komijus po to sužeidimo, kurį minėjau anksčiau, visada buvo pasiryžęs dalyvauti visuose bruzdėjimuose, kad tik norintiems sukilti jo piliečiams netrūktų karo kurstytojo ir vado. Dabar, jo valstybei paklusus romėnams, su savo raiteliais ėmė plėšikauti, taip pramisdamas pats ir maitindamas saviškius; kėlė pavojų keliuose ir dažnai atimdavo maistą, kuris buvo gabenamas į romėnų žiemos stovyklą.

48. Antonijui buvo paskirtas žiemojąs kartu su juo raitelių prefektas Gajus Voluzenas Kvadratas. Jį Antonijus pasiuntė persekioti priešų raitelių. Prie nepaprasto Voluzeno narsumo, kuriuo jis vienas pasižymėjo, prisidėjo ir didžiulė neapykanta Komijui, todėl jis ypač uoliai vykdė įsakymą. Išdėstęs pasalas, dažnai užpuldavo Komijaus raitelius ir sėkmingai kaudavosi. Per paskutinį mūšį, verdant įnirtingai kovai, Voluzenas degė troškimu sučiupti patį Komijų ir tik su keliais raiteliais toli jį nusivijo. Tas, smarkiai bėgdamas, nuviliojo Voluzeną dar toliau; paskui, apimtas priešiškumo šiam, šaukiasi visų savųjų paramos ir pagalbos, maldauja nepalikti nenubaustų už tokį klastingą jo sužeidimą; apsuka arklį, atsiskiria nuo kitų ir pasileidžia nesisaugodamas tiesiai į prefektą. Tą patį daro ir visi jo raiteliai, priverčia trauktis tuos kelis mūsų raitelius ir juos persekioja. Komijus, paraginęs pentinais arklį, susiduria su Kvadrato arkliu ir iš visų jėgų sviesdamas ietį perduria Kvadratui šlaunį. Kai buvo sužeistas prefektas, mūsiškiai nedvejodami sustojo, pasuko arklius ir ėmė mušti priešą. Taip atsitikus, daugybė priešų buvo sutriuškinti ir sužeisti puolančių mūsiškių, dalis bėgančių buvo sutrypta, dalis paimta į nelaisvę. Jų vadą nuo tos nelaimės išgelbėjo tik greitas žirgas. Raitelių prefektas, taip sunkiai sužeistas, kad jo gyvybei, rodės, grėsė

pavojus, po sėkmingo mūšio buvo parneštas į stovyklą. O Komijus, ar numaldęs savo skausmą, ar dėl to, jog prarado daug savųjų, atsiuntė pasiuntinius pas Antonijų ir davęs įkaitus patvirtino, kad jis bus ten, kur šis jam lieps, darys tai, ką įsakys; maldauja jis tik vieno dalyko: kad būtų atsižvelgta į jo baimę susidurti su bet kokiu romėnu akis į akį. Antonijus pripažino, kad jo prašymas pagrįstas ir teisėtas, jį patenkino ir priėmė įkaitus.

Žinau, jog Cezaris kiekvieniems metams paskyrė po atskirą užrašų knygą; aš nemačiau reikalo taip daryti, juolab kad kitais metais, kai konsulavo Lucijus Paulas ir Gajus Marcelas, Galijoje nebuvo jokių svarbių įvykių. Tačiau, kad neliktų be žinios, kur Cezaris ir jo kariuomenė tuo metu buvo, nutariau šį bei tą parašyti ir pridėti prie šitų užrašų knygos.

49. Žiemodamas Belgijoje, Cezaris turėjo vieną tikslą – palaikyti draugiškus santykius su valstybėmis ir neduoti nei vilties, nei dingsties griebtis ginklų. Labiausiai jis nenorėjo prieš pasitraukdamas būti priverstas su kuo nors kariauti ir išvykti nepasibaigus karui, prie kurio gali, kai išves kariuomenę, noriai prisidėti visa Galija, pajutusi, jog nebėra pavojaus. Taigi jis kreipdavosi į valstybes rodydamas didžiausią pagarbą, apdovanodavo kilminguosius didžiulėmis dovanomis, neuždėjo jokių naujų prievolių; po tokių nelaimingų Galijai kovų stengėsi sušvelninti pavaldumo nuostatus ir palaikė ramybę.

50. Pasibaigus žiemai, priešingai savo įpročiui, jis pats labai skubėdamas išvyko į Italiją, kad galėtų kreiptis į municipijas[18] ir kolonijas[19], prašydamas perimti savo kvestoriaus Marko Antonijaus siekį tapti žyniu[20]. Cezaris mielai siekė panaudoti savo įtaką, palaikydamas tokį labai artimą sau žmogų, kurį kiek anksčiau buvo išsiuntęs rūpintis pateiktu prašymu; jis ypač stengėsi, nes norėjo pasipriešinti galingai negausiai grupuotei, trokštančiai sužlugdyti Marką Antonijų ir kartu sumenkinti paliekančio Galiją Cezario reikšmę. Nors dar kelyje prieš pasiekdamas Italiją

išgirdo, jog Markas Antonijus išrinktas auguru, vis tiek manė turįs deramą priežastį aplankyti municipijas ir kolonijas: norėjo padėkoti joms už tą paramą, kurią jos suteikė Antonijui, už jam atiduotą daugybę balsų, be to, ketino prašyti paremti jo pastangas kitais metais tapti konsulu, juo labiau kad priešininkai išdidžiai gyrėsi, jog Lucijus Lentulas ir Gajus Marcelas dėl to išrinkti konsulais, kad galėtų atimti iš Cezario bet kokias garbingas pareigas; nors Servijus Galba turėjo didesnę įtaką ir surinko daugiau balsų, iš jo buvo išplėštas konsulatas, o jį su Cezariu siejo artima draugystė ir daug metų eitos legato pareigos.

51. Visos municipijos ir kolonijos Cezarį sutiko su neįtikėtina pagarba ir meile. Juk jis tada apsilankė pirmą kartą po tokio visą Galiją apėmusio karo. Kaip tik įmanoma buvo puošiami vartai, keliai ir vietos, per kurias turėjo vykti Cezaris. Jo pasitikti ėjo minios žmonių drauge su vaikais; visur buvo atnašaujamos aukos, aikštėse ir prie šventyklų pastatyta daug padengtų stalų; tai galėjo būti džiaugsminga nuostabaus triumfo įžanga. Toks didelis buvo turtingųjų dosnumas ir paprastų žmonių palankumas.

52. Kai greitai buvo aplankytos visos Priešalpinės Galijos sritys, labai skubėdamas Cezaris sugrįžo į Nemetoceną pas savo kariuomenę, išsikvietė legionus iš visų žiemos stovyklų prie treverų pasienio, nuvyko ten ir surengė kariuomenės apžiūrą. Titą Labieną paskyrė vadovauti į Priešalpinę Galiją, kad tai padėtų užtikrinti dar didesnę paramą siekiant konsulato. Pats žygiavo su legionais ir keitė vietą tik tiek, kiek manė to reikiant sveikatai[21]. Keliaudamas jis ne kartą girdėjo, jog priešai kursto Labieną, ir sužinojo tikrą dalyką, kad mažuma ragina senato nutarimu atimti iš jo dalį kariuomenės. Tačiau jis nepatikėjo sklindančiais apie Labieną gandais ir negalėjo pasiryžti imtis ko nors prieš senato valią. Nusprendė, jog senatoriams laisvai balsuojant jo byla laimės. Nes liaudies tribūnas Gajus Kurionas[22],

kuris ėmėsi ginti Cezario bylą ir jo garbę, ne kartą senate pareiškė: jeigu kas nors labai baiminasi Cezario ginkluotųjų pajėgų, tai juk ir Pompėjaus viešpatavimas bei jo pajėgos kelia forumui neką mažesnę baimę; tegul abu nusiginkluoja ir paleidžia kariuomenę, tada valstybė bus laisva ir nepriklausoma. Jis ne vien tik siūlė, bet netgi stengėsi, jog senate būtų dėl to balsuojama; kad šitaip neįvyktų, pasistengė konsulai ir Pompėjaus draugai: užtęsę svarstymą, jie sužlugdė balsavimą.

53. Tai buvo reikšmingas senato valios liudijimas, kuris siejosi su ankstesniu įvykiu. Mat praėjusiais metais Marcelas, puldamas Cezarį, nesilaikydamas Pompėjaus ir Kraso[23] įstatymo, prieš laiką iškėlė senate klausimą apie Cezario provincijas; po svarstymo Marcelas, nekęsdamas Cezario ir norėdamas jo sąskaita įgyti garbę, pradėjo balsavimą, tačiau senatas balsų dauguma perėjo prie kitų dalykų svarstymo. Ši nesėkmė nepalaužė Cezario priešų, bet paskatino juos paieškoti dar įtakingesnių ryšių, kad galėtų priversti senatą pritarti tam, ką jie nuspręs.

54. Paskui senatas priėmė nutarimą, kad į karą prieš partus vieną legioną turi pasiųsti Gnėjus Pompėjus, o kitą – Gajus Cezaris; buvo akivaizdu, jog du legionai atimami iš jo vieno. Mat Pompėjus kaip savo davė pirmąjį legioną, kuris buvo surinktas Cezario provincijoje ir Cezario prašymu jam atsiųstas[24]. Tačiau Cezaris, nors nė kiek neabejojo savo priešų ketinimais, vėl grąžino šitą legioną Pompėjui, o savo vardu, kaip reikalavo senatas, pasiuntė penkioliktąjį legioną, iki tol laikytą Priešalpinėje Galijoje; jo vieton į Italiją pasiuntė tryliktąjį legioną, kad saugotų tuos įtvirtinimus, iš kurių išvedamas penkioliktasis legionas. Jis taip išskirstė kariuomenę po žiemos stovyklas: Gajus Trebonijus su keturiais legionais turėjo būti Belgijoje, o Gajus Fabijus su tiek pat legionų vykti pas hedujus. Cezaris manė, kad Galija bus saugiausia, jeigu jo kariuomenė sulaikys garsėjančius ypatingu narsumu belgus ir turinčius didžiausią įtaką hedujus. Pats išvyko į Italiją.

55. Atvykęs sužinojo, jog konsulas Gajus Marcelas du jo pasiųstus legionus, kurie senato nutarimu turėję žygiuoti į karą su partais, atidavė Gnėjui Pompėjui ir laiko juos Italijoje. Po šito niekam nebuvo jokių abejonių dėl to, kas rengiama prieš Cezarį, tačiau Cezaris nusprendė, kad reikia viską iškęsti, kol dar bus likusi nors menkiausia viltis išspręsti ginčą teisme, o ne kare...

Paaiškinimai

Pirmoji knyga – 58 m. pr. Kr.

Pirmieji karo Galijoje metai. Konsulais buvo Lucijus Kalpurnijus Pizonas (Lucius Calpurnius Piso) ir Aulas Gabinijus (Aulus Gabinius). Cezaris prie keturių legionų, paskirtų jam pagal įstatymą, surenka dar du. Su šešiais legionais tais metais jis kariauja du daug kraujo pareikalavusius karus.

1. *Garumna* – dab. Garona (Garonne).
2. *Matrona* – dab. Marna (Marne).
3. *Sekvana* (Sequana) – dab. Sena (Seine).
4. *Provincija* – dab. Prancūzijos dalis Provansas. Provincija, vėliau *Gallia Narbonensis* arba *Viennensis*, ketvirtoji Galijos dalis, kurioje romėnai įsitvirtino nuo 122 m. pr. Kr., kai prokonsulas Kvintas Sekstijus Kalvinas nugalėjo saluvijus, ligūrų tautą bei keltų tautą alobrogus, gyvenusią tarp dab. Ronos, Izaros upių ir Ženevos ežero.
5. *Helvetai* (Helvetii) – keltų tautos, gyvenusios dab. Šveicarijoje.
6. *Rodanas* (Rhodanus) – dab. Rona (Rhône).
7. *Okeanu* romėnai vadino Atlanto vandenyną.
8. Visas geografines nuorodas Cezaris pateikia atskaitos punktu imdamas provinciją.
9. 61 m. pr. Kr.
10. *Juros kalnai* nuo Rodano iki Reino – natūrali helvetus nuo sekvanų skirianti siena.
11. *Sekvanai* (Sequani) – viena galingiausių keltų tautų. Gyveno dešiniajame Rodano upės krante.
12. *Lemano ežeras* (Lemannus lacus) – dab. Ženevos ežeras.
13. Romėnai atstumą matavo žingsniais. Žingsniu (passus) laikomas dvigubas žingsnis. Romėnų mylia – tūkstantis dvigubų žingsnių = 1478,7 m, suapvalinus 1,5 km.
14. Garbės vardas (amicus populi Romani), kurį už nuopelnus arba

norėdamas palenkti romėnų pusėn suteikdavo Romos senatas draugiškoms tautoms bei jų kilmingiesiems. Kiti garbės titulai: karalius (rex), broliai (fratres), kraujo giminaičiai (consanguinei), giminės (cognati).

15. Artimuosius, vergus, kaimiečius, globojamus asmenis (klientus), skolininkus.

16. Galų miestai (oppida) turėjo gynybinę reikšmę, juose turėjo slėptis seniai, moterys, vaikai, buvo saugomas turtas. Iš pradžių tai buvo tik aptvertas miško plotas sunkiai prieinamoje vietoje. Vėliau medžiai būdavo iškertami ir tas plotas užstatomas, bet prie kiekvieno namo likdavo nedidelė giraitė. Galai daugiausia gyveno kaimuose (vicus) ir sodybose (aedificium).

17. *Raurakai* (Rauraci) – keltų tauta, gyvenusi į šiaurę nuo helvetų, kairiajame Reino krante prie dab. Bazelio. Svarbiausias jų miestas buvo Augusta Rauricorum (dab. August).
Tulingai (Tulingi) – germanų tauta, gyvenusi dešiniajame Reino krante, ribojosi su helvetais ir raurakais. *Latovikai* (Latovici) gyveno netoli tulingų.

18. *Bojai* (Boii) – didelė keltų tauta, kurios dalis gyveno Bohemijoje, o dalis – Šiaurės Italijoje. Pastaruosius 191 m. pr. Kr. nugalėjo konsulas Kornelijus Scipionas Nazika.

19. *Norikai* (Norici) – už Reino gyvenusių bojų kaimynai. Norikų svarbiausias miestas Norėja (dab. Neumarkt Štirijoje).

20. 61 m. pr. Kr. (prieš trejus metus nuo aprašomų įvykių) alobrogų sukilimą numalšino pretorius Gajus Pomptinas.

21. *Genava* – dab. Ženeva (Geneve).

22. Romėnai kiekvieno mėnesio pirmąją dieną vadino kalendomis (Kalendae).

23. *Lucijus Kasijus Longinas* (Lucius Cassius Longinus) buvo konsulu 107 m. pr. Kr. Jo vadovaujamą kariuomenę apsupo ir sumušė helvetai tigurinai. Konsulas ir jo legatas Lucijus Pizonas buvo nužudyti. Tai atsitiko alobrogų žemėje prie Lemano ežero.

24. Ypatingas nugalėto priešo pažeminimo būdas. Į žemę netoli viena nuo kitos būdavo įsmeigiamos dvi ietys, virš jų uždedama trečia: nuo žemės iki viršuje pririštos ieties būdavo keturios pėdos. Nugalėtieji turėdavo numesti ginklus, nusivilkti viršutinius drabužius ir vienas paskui kitą pralįsti po tuo jungu. Už tai jiems būdavo paliekama gyvybė ir laisvė.

25. Balandžio 13 d.

26. Mes sakytume atvirkščiai – upė išteka iš ežero. Iš tikrųjų Rodano upės ištakos Alpių kalnuose, ji tik prateka pro Lemano ežerą.

27. *Santonai* (Santones) – keltų tauta, gyvenusi į šiaurę nuo Garumnos upės, Okeano pakrantėje.

28. *Tolozatai* (Tolosates) – Tolozos, dab. Tulūzos (Toulouse), prie Garumnos upės gyventojai. Nuo santonų iki jų buvo ne taip jau arti – apie 150 km, tačiau Cezaris padidina provincijai kilusį pavojų, kad galėtų pateisinti savo kišimąsi į helvetų ir sekvanų reikalus.
29. *Titas Atijus Labienas* (Titus Attius Labienus) – gabiausias Cezario legatas, dažnai pavaduodavo Cezarį. Pilietinio karo metu jis perėjo į Gnėjaus Pompėjaus pusę ir tapo Cezario priešu.
30. *Akvilėja* (Aquileia) – reikšmingiausias ir turtingiausias Priešalpinės Galijos miestas Adrijos jūros šiaurinėje pakrantėje.
31. Alpių kalnų gyventojai.
32. *Ocelas* (Ocelum) – grajocelų pasienyje esantis miestas (dab. Ouix).
33. *Vokontijai* (Vocontii) – katurigų kaimynai.
34. *Seguziavai* (Segusiavi) – keltų tauta, gyvenusi dešiniajame Rodano krante netoli dab. Liono (Lyon) miesto.
35. *Ambarai* (Ambarri) – nedidelė gimininga hedujams tauta, tikriausiai jų sąjungininkė ir globotinė.
36. *Araris* (Arar, vėliau Saconna, Sauconna, Sagana) – dab. Sona (Saône), išteka iš Vogezų kalnų ir netoli Liono įteka į Roną.
37. Helvetų kraštas buvo dalinamas į keturias sritis, arba apskritis (pagus). Cezaris mini dvi: *pagus Verbigenus* (I, 27) ir *pagus Tigurinus*. Tigurinai gyveno dab. Canton Freiburg. Svarbiausias jų miestas buvo Aventikas (Aventicum, dab. Avenches arba Wifflisburg).
38. Tigurinai bandė palikti savo kraštą 107 m. pr. Kr., t. y. prieš 49 metus nuo čia aprašomų įvykių.
39. 59 m. pr. Kr. Cezaris vedė trečią žmoną – Lucijaus Kalpurnijaus Pizono dukterį Kalpurniją.
40. Divikonas turėjo būti labai senas, jei prieš 49 metus dalyvavo kare ir buvo helvetų vadas.
41. Cezario raitelių kariuomenę sudarė ne romėnai, bet surinkti galai, ispanai, germanai. Jiems vadovavo romėnų paskirtas prefektas (*praefectus equitum* arba *alarum*).
42. Pašaro trūko ne dėl šalčių, o dėl to, kad jį suėdė ir sutrypė pirma romėnų ėjusių helvetų gyvuliai.
43. Atseikėti mėnesio davinį – 36 litrus kviečių. Kareiviai patys juos malė ir kepėsi duoną.
44. Tas keltų žodis galėtų reikšti „teisingumo vykdytojas".
45. Mokesčiai (vectigalia) nuo dešimtinės už nuomojamą žemę, ganyklas, miškus, rinkliavas už tiltus, uostus ir pan.
46. *Gajus Valerijus Trucilas* (Gaius Valerius Trucillus) – Galo Gajaus Valerijaus Kaburo sūnus. Tėvui pilietybę suteikė Galijos provincijos valdytojas Kvintas Valerijus Flakas 83 m. pr. Kr.
47. Trečioji sargyba prasideda vidurnaktį.

48. Apie 3 val. nakties.
49. *Lucijus Kornelijus Sula* (Lucius Cornelius Sulla) 82 m. pr. Kr. buvo diktatorius. *Markas Licinijus Krasas* (Marcus Licinius Crassus) – žymus karvedys, 70 m. pr. Kr. konsulas.
50. Ant galų šalmų buvo įvairių formų ragai, o ant romėnų – plunksnos arba sultonai iš plunksnų ar arklių karčių.
51. *Bibraktė* (Bibracte) – didelis, gerai įtvirtintas hedujų miestas ant kalno, dab. vadinamo Beuvrey. Tas kalnas yra už 20 km į vakarus nuo miesto, Augusto laikais vadinto Augustodūnu (Augustodunum, dab. Autun).
52. *Dekurionas* (decurio) – mažiausio raitelių padalinio – dekurijos (decuria), arba dešimtinės, viršininkas.
53. Galų falanga buvo panaši į graikų. Tai kautynių rikiuotė iš labai glaudžiai sustojusių sunkiai ginkluotų ir skydais prisidengusių pėstininkų.
54. Nuo vidurdienio iki vakaro, nes romėnai dieną nuo saulėtekio iki saulėlydžio dalino į dvylika lygių valandų.
55. Pagal senovinį skaičiavimo būdą pirmąja diena buvo laikoma mūšio diena, taigi jie ėjo tris naktis, dvi dienas ir dar šiek tiek paskutinę dieną – mes sakytume trečią, o romėnų skaičiavimu – ketvirtą. Nuo Bibraktės iki lingonų (Lingones), keltų tautos, gyvenusios prie Vogezų kalnų į šiaurės vakarus nuo sekvanų, šiaurinių hedujų kaimynų, buvo apie 100 km. Svarbiausias lingonų miestas buvo Andematūnas (Andematunnum, dab. Langres).
56. Žr. 37 paaišk.
57. Cezaris nesako, koks likimas ištiko verbigenus, tačiau tie, kurie buvo laikomi priešais, galėjo būti arba nužudyti, arba parduoti į vergiją.
58. Nuo romėnų nepriklausomos galų tautos turėjo teisę savarankiškai šaukti susirinkimą, todėl Cezario sutikimo nereikėjo, bet galų kilmingieji bijojo sukelti įtarimą.
59. *Arvernai* (Arverni) gyveno į pietvakarius nuo hedujų, Ligerio (dab. Luara) aukštupyje. Svarbiausias jų miestas buvo Gergovija (Gergovia). Didžiausią galią arvernai pasiekė II a. pr. Kr. pirmoje pusėje, vėliau stipresni pasidarė hedujai.
60. Divitiakas pagalbos negavo.
61. *Ariovistas* (Ariovistus) buvo kilęs iš svebų, gyvenusių dešiniajame Reino krante (dab. Badenas). Galai visas už Reino gyvenusias tautas vadino germanais. Ariovistas persikėlė į Galiją 71 m. pr. Kr.
62. Šį sekvanų miestą vieni vadina Magetobriga, kiti – Amagetobriga. Neaišku, kur jis buvo. Mūšis įvyko 61 m. pr. Kr.
63. 102–101 m. pr. Kr.
64. Buvo pavadintas karaliumi (rex), romėnų tautos draugu. Karaliaus titulas nesuteikė Ariovistui pačioje Galijoje jokios valdžios.

65. *Treverai* (Treveri) buvo germanų tauta, gyvenusi abipus Mozelio (Mosella) upės, tarp Reino ir Mozos (dab. Maas). Svarbiausias jų miestas buvo Augusta Treverorum (dab. Trier).
66. *Svebai* – germanų tauta.
67. *Vezontionas* (Vesontio) – dab. Bezansonas (Besançon).
68. *Dubis* – dab. Doubs, išteka iš Juros kalno ir įteka į Arari.
69. *Tribūnai*, arba karių tribūnai, buvo legiono vadai, jų buvo šeši, kiekvienas paeiliui po du mėnesius vadovavo legionui.
70. *Prefektai* buvo romėnai, paskirti vadovauti pagalbinei ir sąjungininkų kariuomenei.
71. Turimi galvoje kilmingų šeimų jaunuoliai, savo noru atvykę iš Romos. Vienus skatino draugystė, kitus – noras pasimokyti karo meno, išgarsėti. Drauge su karo vado asmens sargybiniais jie sudarė vado svitą (cohors praetoria). Po poros metų tokie jaunuoliai galėjo tapti karių tribūnais.
72. Į paprastą karo tarybą buvo kviečiami legatai, karių tribūnai, kvestoriai, prefektai ir šeši centurionai – po vieną iš kiekvieno legiono pirmos kohortos. Dėl kariuomenę apėmusios maišto dvasios į šitą tarybą Cezaris sukvietė visus šešiasdešimt centurionų.
73. Spartako vadovaujamas vergų sukilimas 73–71 m. pr. Kr.
74. Čia kalbama apie *Cohors praetoria*, kurią turėjo kiekvienas karo vadas.
75. Originale čia žodžių žaismas: *ad equum rescribere* – perkelti į raitelius ir pakelti į raitelių luomą. Senovės laikais tai buvo tas pats, tada tik raitelių luomo vyrai (equites Romani) sudarė raitelių kariuomenę. Būti raiteliu buvo didesnė garbė nei būti pėstininku, raiteliui reikėjo turėti nemažą turtą.
76. Dovanos, kurias senatas per pasiuntinį pasiųsdavo kitų valstybių vadovams, buvo išsiuvinėta toga (toga picta) ir iš dramblio kaulo padarytas sostas (sella eburnea) arba valdovo lazda (scipio eburnea).
77. 121 m. pr. Kr.
78. Ariovistas neleido kalbėti, kad jie nepasakytų, jog yra Cezario pasiuntiniai ir pagal senovinę teisę yra neliečiami.
79. Apie tokius germanų burtus pasakoja Tacitas „Germanijoje". Buvo manoma, jog moterys turi pranašavimo dovaną ir jų patarimų negalima nepaisyti.
80. Germanų tautos, gyvenusios prie Reino.
81. Jaunesnysis vieno iš triumvirų – Marko Licinijaus Kraso – sūnus. Cezario kariuomenėje buvo ir kitas sūnus, kvestorius Markas Krasas (V, 24). Pastarasis žuvo drauge su tėvu kare su partais 53 m. pr. Kr.
82. Daugpatystė tarp germanų nebuvo paplitusi, tik žymūs asmenys politiniais sumetimais turėjo keletą žmonų.

83. *Ubijai* (Ubii) – germanų tauta.
84. Žiemos stovykla būdavo įrengiama ir sutvirtinama labai kruopščiai, aprūpinama viskuo, kas reikalinga. Joje būdavo parduotuvių, arsenalų, dirbtuvių, ligoninių, lyg nemažame mieste. Iš tokių stovyklų atsirado ne vienas Europos miestas.
85. Prokonsulo pareigoms priklausė ir teisėtvarkos reikalai.

Antroji knyga – 57 m. pr. Kr.

Šioje knygoje pasakojama apie antruosius karo metus. Cezaris turėjo jau aštuonis legionus. Tais metais konsulais buvo Publijus Kornelijus Lentulas Spinteris (Publius Cornelius Lentulus Spinther) ir Kvintas Cecilijus Metelas Nepotas (Quintus Cecillius Metellus Nepos). Antrųjų karo metų įvykiai baigiami pasakoti trečiosios knygos 1–6 skyriuose.

1. Tos tautos buvo nepriklausomos nuo romėnų, o sudarydamos sąjungą stengėsi išsaugoti savo nepriklausomybę; įžiūrėti jų veiksmuose sąmokslą – tipiškas romėnų požiūris.
2. 13-ąjį ir 14-ąjį.
3. *Senonai* (Senones) – viena iš stipriausių keltiškoje Galijoje gyvenusių tautų. Senonai gyveno į pietus nuo Sekvanos upės, dabartinėje Šampanėje (Champagne) ir Burgonėje (Bourgogne). Jų svarbiausias miestas buvo Agedinkas (Agedincum, dab. Sens) prie Ikaunos upės (Icauna, dab. Yonne). Cezaris mini dar Velaunodūną (Vellaunodunum, dab. Beaume ar Chateau-Landon) ir Metiozedą (Metiosedum, dab. Melun).
4. *Remai* (Remi) – belgų tauta, gyvenusi tarp Aksonos (Axona, dab. Aisne) ir Matronos upių.
5. *Svesionai* (Suessiones) – stipri belgiškosios Galijos tauta, gyvenusi tarp Izaros (Isara, dab. Isere) ir Matronos upių. Jų svarbiausias miestas buvo Noviodūnas (Noviodunum) prie Aksonos upės, vėliau jis vadinosi Augusta Suessionum, dabar – Soissons.
6. Belgų kilmė nėra aiški, bet tie, kurie gyveno kairiajame Reino krante, galėjo atsirasti iš persikėlusių per Reiną germanų. Treverai ir nervijai didžiavosi savo germaniška kilme.
7. *Belovakai* (Bellovaci) gyveno tarp Sekvanos, Samaros (dab. Somme) ir Ezijos (Esia, dab. Oise) upių. Jų tvirtovė buvo Bratuspantijus (Bratuspantium, netoli dab. Montdidier).
8. Tai svesionų karalius, nereikia jo painioti su palankiu Cezariui ir minimu I-ojoje knygoje heduju Divitiaku.
9. *Nervijai* (Nervii) – pati karingiausia iš visų belgiškoje Galijoje gyvenusių tautų. Jų valdos buvo nuo Okeano iki Ardėnų miško

(Arduenna silva), tarp Skaldžio (Scaldis, dab. Schelde) ir Mozos (dab. Maas) upių, abiejose Sabio (dab. Sambre) upės pusėse.

10. Čia minimos didesnės belgiškoje Galijoje gyvenusios keltų tautos. Kai kurias iš jų primena dabartiniai miestų vardai: Arras (nuo *Atrebates*), Amiens (nuo *Ambiani*), Vermandois (nuo *Viromandui*), Condroz (nuo *Condrusi*).
11. Cezaris, kalbėdamas apie svetimų tautų institucijas, vartoja romėniškus pavadinimus.
12. *Aksona* (Axona) – dab. Aisne, upės Oise intakas, kuri prie Paryžiaus įteka į Seną.
13. *Bibrakto* (Bibrax) nereikia maišyti su svarbiausiu hedujų miestu Bibrakte (Bibracte). Vieningos nuomonės, kur jis buvo, nėra.
14. Numidai, kretiečiai ir Ispanijai priklausančių Balearų salų gyventojai tarnavo pagalbinėje romėnų kariuomenėje, buvo lengvai ginkluoti pėstininkai, ypač garsėjo kaip puikūs šauliai.
15. Žr. 5 paaišk.
16. *Vinėja* – apsaugos pastogė, naudojama miesto ėmimo metu.
17. Žr. 7 paaišk.
18. Žr. 9 paaišk.
19. *Sabis* – dab. Sambre, Mozos intakas.
20. Gurguolė gabeno visą kariuomenės turtą: palapines, atsarginius ginklus, maisto atsargas ir pan.
21. Pirmojo triarijų (romėnų kautynių rikiuotės trečiosios eilės, kurią sudarydavo labiausiai patyrę legionieriai) manipulo (kariuomenės padalinio, kurį sudarė dvi centurijos) pirmasis (vyriausiasis) centurionas.
22. Nervijai nebuvo išnaikinti, nes Cezaris vėl juos mini V, 38 ir VII, 75.
23. *Ilyrija*, Adrijos pajūrio kraštas, priklausė Cezario valdomai provincijai.
24. *Padėkos iškilmes* skelbdavo senatas, norėdamas padėkoti už reikšmingas pergales. Iki Cezario jos trukdavo labai neilgai, keletą dienų. Po Gnėjaus Pompėjaus pergalės prieš Mitridatą buvo paskelbtos dvylikos dienų iškilmės.

Trečioji knyga – 56 m. pr. Kr.

1–6 sk. baigiami pasakoti 57 m. įvykiai. 7–29 sk. rašoma apie trečiuosius karo Galijoje metus, apie kovas su prie Okeano gyvenusiomis tautomis. 56 m. pr. Kr. konsulais buvo Gnėjus Kornelijus Lentulas Marcelinas (Gnaeus Cornelius Lentulus Marcelinus) ir Lucijus Marcijus Filipas (Lucius Martius Philippus).

1. *Servijus Sulpicijus Galba* (Servius Sulpicius Galba) – Cezario legatas.
2. *Nantuatai* (Nantuates), *veragrai* (Veragri), *sedūnai* (Seduni) – nedidelės Alpėse gyvenusios keltų kilmės gentys.
3. Čia minima vietovė, kuri dabar vadinama didžiuoju St. Bernard.
4. *Oktoduras* (Octodurus) – dab. Martigny.
5. *Andai* (Andes) – keltų kilmės tauta, gyvenusi į šiaurę nuo Ligerio upės.
6. *Prefektais* dažniausiai vadinami raitelių vadai.
7. *Esuvijai* (Essuvii) – keltų gentis, gyvenusi dab. Normandijoje.
8. *Koriozolitai* (Coriosolites) gyveno dab. Bretanėje.
9. *Venetai* (Veneti), keltų kilmės tauta, buvo galingiausia iš visų prie Okeano gyvenusių tautų, vadinamų vienu *civitates Aremoricae* (Aremorikos tautų) vardu. Venetai gyveno dab. Bretanėje.
10. *Ligerio upė* dabar vadinama Luara (Loire).
11. Maisto ieškoti išsiųstus prefektus ir karo tribūnus Cezaris tyčia pavadina pasiuntiniais, kad venetų poelgis atrodytų kaip tarptautinės teisės pažeidimas.
12. Venetų gyvenamame krašte.
13. *Decimas Junijus Brutas* (Decimus Junius Brutus) šiame kare buvo Cezario laivyno vadu. 44 m. pr. Kr. jis buvo vienas iš sąmokslo prieš Cezarį dalyvių ir vėliau buvo Marko Antonijaus nužudytas. Sąmokslui vadovavo Markas Junijus Brutas.
14. Karo laivai turėjo ilgą, apkaustytą geležimi priekį (*rostrum*, „paukščio snapą"), kuriuo pramušdavo priešų laivus.
15. Nuo dešimtos valandos ryto. Romėnai kitaip skaičiavo laiką. Dieną nuo saulėtekio iki saulėlydžio skirstė į dvylika valandų.
16. *Venelai* (Veneli) gyveno Normandijoje.
17. Tai atsitiko prieš 22 metus nuo čia aprašomų įvykių, 78 m. pr. Kr. Apie Lucijų Valerijų Prekoniną (Lucius Valerius Praeconinus) nieko daugiau nežinoma; Lucijus Manlijus (Lucius Manlius) tais metais buvo Galijos prokonsulu.
18. *Kvintas Sertorijus* (Quintus Sertorius) nuo 80 iki 72 m. pr. Kr. kariavo Ispanijoje prieš romėnus.
19. *Morinai* (Morini) ir *menapijai* (Menapii) gyveno pačioje Galijos šiaurėje.

Ketvirtoji knyga – 55 m. pr. Kr.

Šioje knygoje pasakojami ketvirtųjų karo metų įvykiai. Konsulais tais metais buvo Gnėjus Pompėjus (Gnaeus Pompeius) ir Markas Licinijus Krasas (Marcus Licinius Crassus).

1. Galima suskaičiuoti, kad kasmet išeidavo kariauti 100 tūkst. žmonių, bet ne visada kartu ir ne visada ten pat.
2. 887 km. Neįtikėtina, kad būtų buvę tiek daug dirvonuojančios žemės prie Dunojaus, Reino ir Maino, bet Cezaris rašo apie tai remdamasis gandais.
3. Cezaris dažnai kalba apie galų nepastovumą, nepatikimumą. Galų lengvabūdiškumas tiesiog virto romėnų priežodžiu.
4. Pagal senovinį laiko skaičiavimą įskaitoma ta diena, kurią vyko pokalbis, ir ta, kada reikės duoti atsakymą; todėl reikia suprasti, kad jie sugrįš ne po trijų dienų, bet trečią dieną nuo pokalbio pradžios; apsvarstymui jie turėjo tik vieną dieną.
5. *Ambivaritai* (Ambivariti) – keltų tauta, gyvenusi prie Mozos upės, kairiajame krante.
6. Cezaris rašo *mons Vosegus*, kitaip yra *Vogesus*; tai kalnų virtinė Galijoje (dab. Vogezų kalnai). Čia kalbama tik apie tą kalnų dalį, kur prasideda Moza, ta kalnų virtinė buvo ne tik lingonų krašte.
7. *Vakalas*, arba Vahalis, – Reino deltos šaka (dab. Waal).
8. Čia kalbama apie teritoriją, esančią tarp Šiaurės jūros, šiaurinės Reino atšakos ir Vakalo.
9. *Sugambrai* (Sugambri), arba sigambrai, – germanų tauta, frankų pirmtakė.
10. Morinai gyveno ties dab. Bulone (Boulogne), Kalė (Calais). Iš šių vietų trumpiausias kelias į Britaniją.
11. Septintaisiais karo metais Komijus bus vienu iš sukilimo prieš romėnus vadų.
12. Cezaris nugalėjo atrebatus kare su nervijais (žr. II, 23). Norėdamas susilpninti galų žynių (druidų) valdžią, Cezaris stengėsi įtvirtinti galų kilmingųjų (kunigaikščių) valdžią. Komijų jis paskyrė valdyti atrebatus, Kavariną – senonus (V, 54), o Tasgetijų – karnutus (V, 25).
13. Tarp 12 ir 3 val. nakties, iš rugpjūčio 24-os į 25-ą, 55 m. pr. Kr.
14. 10 val. ryto.
15. Iki 3 val. po pietų.
16. Iš tikrųjų praėjo tik dvi dienos.
17. Viduržemio jūroje tokių potvynių nebūdavo, todėl romėnai nežinojo ir apie mėnulio įtaką potvynių stiprumui.
18. Tokios ilgos padėkos iškilmės liudijo apie išaugusią Cezario įtaką Romoje. Žygiai į Germaniją ir Britaniją nebuvo tokie sėkmingi, kad už juos būtų skirtos tokios ilgos padėkos iškilmės. Kita vertus, Cezaris atvėrė romėnams du ligi tol nepažįstamus kraštus – Germaniją ir Britaniją, padarydamas pradžią vėlesniam tų kraštų užkariavimui.

Penktoji knyga – 54 m. pr. Kr.

Knygoje pasakojami penktųjų karo Galijoje metų įvykiai. Cezaris turėjo aštuonis legionus. Konsulais tais metais buvo Lucijus Domicijus Ahenobarbas (Lucius Domitius Ahenobarbus) ir Apijus Klaudijus Pulchras (Appius Claudius Pulcher).

1. *Italija* čia Cezaris vadina Priešalpinę Galiją (šiaurės Italiją), kuri jam buvo paskirta valdyti. Cezaris nepalieka patikėtų jam valdų, o tik keliauja iš vienos į kitą. Į šiaurės Italiją jis vyko dalyvauti teismų posėdžiuose.
2. Romėnai „mūsų jūra" vadino Viduržemio jūros dalį nuo vakarinių Italijos krantų iki Gibraltaro sąsiaurio (columnae Herculis). Rytinė dalis turėjo kitokių pavadinimų. Pavadinimą „Viduržemio jūra" (mare Mediterraneum) pirmąkart VII a. pavartojo Sevilijos arkivyskupas Izidorius (560–636) veikale *Originum seu etymologiarum libri XX*.
3. *Pirustai* (Pirusti) – tauta, gyvenusi Dalmatijoje, Adrijos jūros rytinėje pakrantėje.
4. Trečiųjų teismo teisėjai (arbitri) spręsdavo bylą vadovaudamiesi savo sąžine ir įsitikinimais (ex bona fide), o ne rašytiniais įstatymais, kaip tai darė teisėjai (iudices).
5. Pagal nurodytą atstumą tai galėtų būti dab. Boulogne arba Wissant.
6. *Treverai* (Treveri) – keltų gentis.
7. *Ardėnų miškas* (Arduenna silva) – kalnų ir miškų masyvas, kuris tęsėsi 500 romėniškų mylių nuo Reino iki Reimso (Durocortorum).
8. *Meldai* (Meldi) – keltų tauta, gyvenusi prie Sekvanos ir Matronos. Pastatytus laivus jie nuleisdavo į Sekvaną ir plukdydavo iki Okeano.
9. Žr. I, 3; 9; 18–19.
10. Cezaris žodį „žmogus" čia vartoja menkinančia prasme.
11. Dešimt kohortų sudarė legioną, bet Cezaris jų taip nevadina, matyt, tai buvo ne vienas legionas, o iš įvairių legionų surinktos kohortos (apie 3300 žmonių).
12. Karas tarp saloje gyvenančių tautų.
13. *Tamezis* (Tamesis) – dab. Temzė.
14. Cezaris labai trumpai buvo Britanijoje, todėl tikslių žinių apie salą neturėjo, rašė, ką buvo girdėjęs.
15. *Kantijus* (Cantius) – dab. Kentas.
16. *Hibernijos sala* (Hibernia) – dab. Airija.
17. *Mona* – dab. Meno sala.
18. Salos vakarinėje Škotijos pakrantėje.
19. *Trinovantai* gyveno Esekse (Essex). Jų miestas buvo Kamulodūnas (Camulodunum), vėliau Colonia castrum (dab. Colchester).

20. Dauguma šių tautų nežinomos.
21. Vargu ar jie mokėjo duoklę.
22. *Samarobriva* – miestas prie Samaros upės, ambianų sostinė (dab. Amiens).
23. *Kvintas Ciceronas* (Quintus Cicero) – jaunesnysis oratoriaus Marko Tulijaus Cicerono brolis.
24. *Markas Krasas* (Marcus Crassus) – Publijaus Kraso, minėto I, 52; II, 34 brolis, žuvęs drauge su tėvu Marku Licinijumi Krasu kare su partais.
25. Iki 2 val. dienos.
26. Cezaris buvo labai priblokštas šito pralaimėjimo. Kaip pasakoja Svetonijus (Caes. 67), Cezaris užsiaugino plaukus ir barzdą, o nusiskuto tik tada, kai atkeršijo eburonams; kerštas buvo žiaurus (VI, 34). Penkiolikos kohortų žūtis ir pralaimėjimas prie Gergovijos (VII, 44–51) buvo didžiausi Cezario patirti smūgiai per aštuonerius galų karo metus.
27. Matome, jog nervijai nebuvo sunaikinti, nors Cezaris rašė apie juos kaip apie beveik išnaikintą tautą (II, 18).
28. Beveik prieš saulėlydį.
29. Žr. III kn. 9 paaišk.

Šeštoji knyga – 53 m. pr. Kr.

Pasakojama apie šeštųjų karo metų įvykius. Cezaris turėjo dešimt legionų. Konsulais tais metais buvo Gnėjus Domicijus Kalvinas (Gnaeus Domitius Calvinus) ir Markas Valerijus Mesala (Marcus Valerius Messala).

1. Tuo metu Gnėjus Pompėjus buvo pats galingiausias žmogus Romos valstybėje. 55 m. jis buvo konsulu, o 54 m. kaip prokonsulas gavo penkerius metus valdyti Ispaniją ir įgaliojimą savo nuožiūra padidinti jam paskirtą kariuomenę (keturis legionus). Ispaniją jis valdė per savo legatus, o pats pasiliko prie Romos (turėdamas vyriausiojo karo vado įgaliojimus, jis negalėjo būti Romoje) ir turėjo tam priežastį – senatas jam pavedė duonos supirkinėjimą.
2. Cezaris prašė grąžinti karius, kuriuos Gnėjus Pompėjus senatui leidus galėjo rinkti ir svetimose provincijose, taigi ir Cezariui paskirtoje Galijoje. Karius prisaikdindavo konsulas. Vienas karys balsu sakydavo priesaikos žodžius, o kiti, šaukiami po vieną, tik pritardavo: *idem in me.*
3. Eburonai apsupo ir sunaikino 15 kohortų (1,5 legiono). Taigi Cezaris tada turėjo septynis legionus. Kadangi jis sako, jog padvigubino tai, kas prarasta, tai turėjo jau dešimt legionų. Tas legionas, kurį atidavė Pompėjus, vadinosi 1-uoju, kiti du – 14-uoju ir 15-uoju.

4. *Lutecija* (Lutecia) – dab. Paryžius.
5. Paprastai kariuomenė per dieną žygiuodavo 6–7 val. ir nueidavo apie 30 km. Skubus žygis, kai žygiuodavo 8–9 val. ir nueidavo apie 36 km.
6. Aukščiausia civilinė ir karinė valdžia.
7. Tokį mišką mini tik Cezaris. Tai dalis Hercinijos girios.
8. Vakarų pusėje.
9. Cezaris galų dievus vadina romėnų dievų vardais, atsižvelgdamas į dievų paskirties panašumą.
10. *Ditas* – požemio dievas, panašus į Plutoną.
11. Taip skaičiavo ne tik galai, bet ir kitos senovės tautos.
12. Gali nužudyti arba dovanoti gyvybę.
13. Bendras visų kalnų nuo Švarcvaldo iki Karpatų pavadinimas.
14. *Eratostenas* (Eratosthenus, 272–192 m. pr. Kr.) 40 metų buvo Aleksandrijos bibliotekos valdytoju, garsėjo kaip geografas, astronomas, matematikas.
15. *Volkų* (Volcae) tauta gyveno provincijoje tarp Rodano ir Garumnos upių. Ši tauta buvo skirstoma į volkus tektozagus, turėjusius miestą Tolozą (Tolosa), ir volkus arekomikus.
16. *Danuvijus* (Danuvius) – dab. Dunojus.
17. Čia turimas galvoje fantastinis gyvūnas. Jaučiu (bos) romėnai vadino kiekvieną didelį gyvulį (netgi dramblį), turintį ragus, kanopas, žolėdį. Tikriausiai Cezaris mini šiaurės elnią (*cervus tarandus*), kuris, kol dar nebuvo iškirstos Germanijos girios, veisėsi ir tuose kraštuose.
18. Neaišku, iš kur Cezaris paėmė šiuos pasakojimus.
19. *Atuatukas* – eburonų valdose esanti tvirtovė. Tik čia Cezaris pasako tos vietos pavadinimą, kur žuvo Sabinas ir Kota.
20. Skaldis neįteka į Mozą, bet šios upės, įtekėdamos į jūrą, labai išsišakoja ir yra netoli viena kitos.
21. *Durokortoras* (Durocortorum) – dab. Reimsas.
22. Labai žiauri bausmė. Pasmerktąjį pririšdavo prie stulpo, galvą įspraudavo į šakių pavidalo įtaisą (furca) ir mirtinai nuplakdavo, o paskui kirviu nukirsdavo galvą.

Septintoji knyga – 52 m. pr. Kr.

Šioje knygoje aprašomi patys sunkiausieji, septintieji karo metai, kai prieš romėnus buvo sukilusi beveik visa Užalpinė Galija. Tais metais šešis mėnesius konsulu buvo vienas Gnėjus Pompėjus, vėliau jis pats išsirinko sau kolegą – Kvintą Cecilijų Metelą (Quintus Caecilius Metellus).

1. Publijų Klodijų, liaudies tribūną, didelį oratoriaus Marko Tulijaus Cicerono priešą 52 m. pr. Kr. sausio 20 d. nužudė Tito Anijaus Milono žmonės. Kilo didelė sumaištis tiek liaudininkų, tiek aristokratų partijose, atrodė, jog arti pilietinis karas.
2. Senatas pavedė Gnėjui Pompėjui vykdyti šaukimą į armiją visoje Italijoje. Cezaris pagal senato nutarimą taip pat renka naujokus. Tai buvo visuotinis šaukimas, kai reikėjo pašaukti visus tinkamus karo tarnybai vyrus nuo 17 iki 46 metų (jie visi vadinami *iuniores*, t. y. jauni).
3. Galai į savo sueigas rinkdavosi ginkluoti.
4. *Kenabas* (Cenabum) – dab. Orleanas (Orléans), nuo vėlesnio pavadinimo *urbs Aurelianensis*.
5. *Arvernai* (Arverni) – keltų gentis, gyvenusi dab. Auvergne.
6. *Gergovija* (Gergovia) – arvernų sostinė, dab. Auvergne. Vėliau buvo vadinama Nemosu (Nemossus) ir Augustonemetu (Augustonemetum).
7. *Rutenai* (Ruteni) gyveno tarp provincijos (dalis – provincijoje) ir arvernų.
8. Čia kalbama apie biturigus, kurie, vadinami *Bituriges Cubi*, gyveno dab. Berry, Bourbonnais, Touraine.
9. *Ligeris* – dab. Luara.
10. *Narbona* (Narbo Martius, dab. Narbonne) prie Viduržemio jūros buvo klestintis volkų arekomikų miestas.
11. *Helvijai* gyveno Cebenų kalnuose.
12. Žr. 5 paaišk.
13. *Cebenų kalnai* yra į vakarus nuo Rodano.
14. Decimą Junijų Brutą. Žr. III, 11 ir 14.
15. *Viena* (Vienna) – alobrogų miestas prie Rodano upės (dab. Vienne).
16. Miestas buvo tarp Ligerio ir Elaverio (dab. Allier) upių. Nėra vienos nuomonės, kur jis buvo.
17. *Agedinkas* (Agedincum) – senonų miestas (dab. Sens prie Yonne upės).
18. Manoma, kad Velaunodūnas buvo tarp Agedinko ir Kenabo.
19. Cezaris atsisakė grobio dalies, kuri teisėtai priklausė jam ir valstybei. Grobis turėjo būti labai didelis, jei kaip karo belaisvius pardavė vergijon visus gyventojus.
20. Čia minimas biturigų kubų miestas, buvęs į vakarus nuo Ligerio upės. Tokį patį vardą turi vienas hedujų ir vienas svesionų miestas.
21. *Avarikas* (Avaricum) – biturigų tvirtovė, miestas prie Avaros (dab. Eure) upės, dab. Bourges.
22. *Skorpionas* (Scorpio) – karinė mašina, skirta nedidelėms aštrioms strėlėms laidyti.
23. Karių pyktis buvo toks didelis, jog jie neėmė belaisvių, kuriuos paskui būtų galėję parduoti, o žudė visus iš eilės.

24. *Nitiobrogų* (Nitiobroges) tauta gyveno Akvitanijoje, į pietus nuo rutenų, abiejose upės Oltis (dab. Lot) pusėse.
25. *Decetija* (Decetia) – hedujų miestas, dab. Decise prie Luaros.
26. *Elaveris*(Elaver) – dab. Allier. Išteka iš Cebenų kalnų, skyrė biturigus nuo bojų.
27. Žr. 6 paaišk.
28. *Kavilonas* (Cavillonum) – hedujų miestas prie Arario upės (dab. Chalons sur Saône).
29. Taikos metu ir kai galai buvo sąjungininkai ir draugai, jų dešinysis petys būdavo apnuogintas.
30. *Noviodūnas* (Noviodunum) – dab. Nevers.
31. Ta pelkė buvo kairiajame, pietiniame Sekvanos krante, tarp Lutecijos ir Melodūno (Melodunum, dab. Melun).
32. Ankstesnis Melodūno pavadinimas.
33. 60 m. pr. Kr. alobrogai sukilo prieš romėnus, bet buvo numalšinti.
34. *Alezija* (Alesia) – (dab. St. Reine d'Alise prie Auxois kalno netoli Flavigny) buvo tarp Lutozos (Lutosa, dab. Loze) ir Ozeros (Osera, dab. Oserain).
35. Purpuro spalvos apsiaustas (paludamentum) buvo vyriausiojo karo vado skiriamasis ženklas.
36. Uždarytas Vercingetorigas turėjo laukti Cezario triumfo, paskirto už pergalę galų kare. Triumfas įvyko tik 46 m. pr. Kr. birželio mėnesį. Šito itin prašmatnaus triumfo metu Vercingetorigas buvo vedamas Romos gatvėmis, o kai nugalėtojas Cezaris aukojo padėkos auką Kapitolijuje, Vercingetorigas, kaip nusikaltęs romėnų tautai, buvo nužudytas Kapitolijaus papėdėje.
37. *Matiskonė* (Matiscone) – dab. Macon.

Aštuntoji knyga – 51–50 m. pr. Kr.

Apie aštuntuosius ir devintuosius karo metus pasakoja ne Cezaris, bet jo draugas ir bendražygis Aulas Hircijus (Aulus Hirtius). 43 m. pr. Kr. jis buvo išrinktas konsulu kartu su Gajumi Vibijumi Pansa (Gaius Vibius Pansa) ir žuvo šiaurės Italijoje prie Mutinos (dab. Modena) miesto kovodamas prieš Antonijų.

1. Turimas galvoje Lucijus Kornelijus Balbas (Lucius Cornelius Balbus), Cezario patikėtinis Romoje, kilęs iš Gadų (Gades) miesto, esančio Ispanijos pietvakariuose. Romos pilietybę jam pasiūlė suteikti Kornelijus Lentulas. Vėliau Ciceronui teko ginti Balbos pilietines teises.
2. 46 m. pr. Kr.

3. Tuo metu Hircijus buvo pretoriumi.
4. *Markas Antonijus* (Marcus Antonius) – Cezario legatas, būsimo triumvirato dalyvis.
5. *Sestercija* romėnai vadino 2, 5, vėliau 4 asų vertės sidabrinę monetą.
6. Žr. VII, 69.
7. Du legionus.
8. Šiaurės Italijoje.
9. *Tergestiečiai* – Tergestės miesto (dab. Triestas) gyventojai.
10. Eburonų, kuriems Cezaris negalėjo atleisti už Titurijaus Sabino, Aurunkulėjaus Kotos ir penkiolikos kohortų sunaikinimą.
11. Piktonų vadas.
12. *Lemonas* (Lemonum) – piktonų miestas (dab. Poitiers).
13. Žr. II, 35; III, 7; VII, 4.
14. Žr. VII, 5, 7, 8.
15. *Ukselodūnas* (Uxellodunum) – kadurkų miestas Akvitanijoje.
16. Gutruatas buvo nužudytas taip pat, kaip ir senonų vadas Akonas (žr. VI, 44).
17. *Nemetocena* (Nemetocenna) – atrebatų miestas (dab. Arras).
18. *Municipijos* – Italijos miestai, turėję vietinę autonomiją ir visas pilietines teises
19. Šiaurės Italijoje buvo miestų, turėjusių vadinamąją *ius Latii* (Lacijaus teisę), kai Romos pilietybę, rinkimo teisę turėjo tik buvę magistratai.
20. 49 m. pr. Kr.
21. Cezaris tai darė dėl sanitarijos ir higienos.
22. Iš pradžių jis buvo Cezario priešas, bet Cezariui pavyko patraukti jį savo pusėn už didelį kyšį.
23. Pratęsti Cezario prokonsulo pareigas dar penkeriems metams.
24. Žr. VI, 1.

Parengė Violeta Radvilienė

GALLIA
CAESARIS AETATE.

1: 7.500.000

Milia passuum

Leugae Gallicae

Aut Caesar, aut nihil

Aut Caesar, aut nihil – arba Cezaris, arba nieko – taip savo siekius, kai Cezario vardas jau daugiau kaip pusantro tūkstančio metų buvo tapęs valdovo sinonimu, apibūdino 1475–1507 metais gyvenęs tipiškas tironas, Romanijos kunigaikštis Čezarė Bordža (Cesare Borgia). Imperatorius Napoleonas I, rašydamas veikalą apie Cezario karus, trumpino tremties dienas Šv. Elenos saloje. Daug karalių, karvedžių, valstybės veikėjų, istorikų ir rašytojų įdėmiai tyrinėjo Cezario gyvenimą, ieškojo jame pavyzdžio ar atsakymų į jiems rūpimus klausimus.

Gajus Julijus Cezaris (*Gaius Iulius Caesar*) gimė 100 metais pr. Kr. liepos (kvintilio, vėliau Cezario garbei pavadinto Julijaus mėnesiu) 12 dieną Romoje, kilmingoje šeimoje. Laikantis tradicijų, kaip pirmagimis sūnus, buvo pavadintas tėvo vardu, Gajumi. Julijų giminė save kildino iš Trojos didvyrio Enėjo sūnaus Askanijo-Julo, kurio „senelė" buvusi pati deivė Venera. Ne ką prastesnė buvo ir Cezario motinos Aurelijos giminė, savo pradininku laikiusi narsų karį ir išmintingą valdytoją, ketvirtąjį legendinį Romos karalių Anką Marcijų. Vaikystėje Gajus Julijus daug prisiklausė apie protėvių žygius, galbūt tada ir ėmė svajoti apie savo paties žygdarbius bei karinę šlovę. Jis anksti neteko tėvo, todėl auklėjimu ir mokymu rūpinosi motina Aurelija. Ši ori ir kilni moteris darė sūnui didelę įtaką, visada jį palaikė, ir Cezaris ją mylėjo ir gerbė. Gajų Julijų mokyti buvo pavesta garsiam to meto retoriui Gnifonui, kuris

gabiam mokiniui įdiegė meilę gražiai, taisyklingai kalbai, taupiam žodžiui.

Gajaus Julijaus Cezario teta, tėvo sesuo Julija, buvo ištekėjusi už Gajaus Marijaus (156–86 metais pr. Kr.), negalėjusio pasigirti aukšta kilme, tačiau gabaus karvedžio, kimbrų ir teutonų nugalėtojo (102 metais pr. Kr.). Tuo metu Roma buvo respublika, dėl įtakos joje varžėsi dvi partijos – liaudininkų (*populares*) ir senatorių (*optimates*). Liaudininkams vadovavo Gajus Marijus, senatoriams – Lucijus Sula. Abu buvo žiaurūs, be gailesčio į proskripcijų (pasmerktų nužudyti) sąrašus įrašinėję vienas kito šalininkus. Nuo Sulos teroro vos nežuvo ir Cezaris. Jis, būdamas aštuoniolikos metų, 83 metais vedė pirmąją žmoną, žymaus Marijaus šalininko Kornelijaus Cinos dukterį Korneliją. 82 metais Sula pareikalavo, kad Cezaris išsiskirtų su žmona. Šis nepakluso, todėl Sula iš jo atėmė žmonos Kornelijos kraitį, giminės turtą ir ėmė laikyti jį Marijaus šalininku. Cezaris buvo priverstas bėgti iš Romos ir slapstytis. Vieną naktį jis pateko į Sulos kareivių rankas, bet jam pavyko išsipirkti. Cezarį prieš Sulą Romoje užtarė vestalės (deivės Vestos, namų židinio saugotojos, žynės) ir giminaičiai. Sula atlyžo, tačiau Cezaris vengė Romos, išvyko į Mažąją Aziją, įstojo kariuomenėn. Tenai gavo pirmąjį apdovanojimą – ąžuolo lapų vainiką už pasižymėjimą kare, už romėnų piliečio gyvybės išgelbėjimą. Į Romą Cezaris grįžo tik sužinojęs apie Sulos mirtį (78 metais). Romoje, neatsilikdamas nuo daugelio to meto kilmingų jaunų žmonių, Cezaris išbandė savo jėgas kaip oratorius. 77 metais jis dalyvavo teismo procese, kur apkaltino buvusį Makedonijos provincijos valdytoją, prokonsulą Kornelijų Dolabelą piktnaudžiavimu ir kyšių ėmimu. Nors Cezaris pasirodė esąs puikus kalbėtojas, bylą jis pralaimėjo. Tada nutarė vykti į Rodo salą ir pasimokyti pas garsų retorių Apolonijų Moloną. Tos kelionės metu, netoli Mileto, Gajų Julijų sučiupo siautėję Viduržemio jūroje piratai. Cezaris, kol buvo renkami pinigai išpirkai, buvo piratų belaisvis, stebino

juos savo drąsa ir juokino kalbomis, jog kai tik atgaus laisvę, piratus nukryžiuos. Tačiau Cezaris nejuokavo. Sumokėjęs išpirką, jis greitai surinko laivyną, leidosi persekioti piratų, juos sumušė ir, kaip buvo žadėjęs, nukryžiavo. Kiek pabuvęs Rodo saloje, pasuko į Mažąją Aziją ir po kelerių metų grįžo Romon, rimtai nutaręs pradėti politinę karjerą. Karjeros pakopos buvo seniai nustatytos ir jų nebuvo galima peršokti. Visų pirma reikėjo būti išrinktam kvestoriumi, pareigūnu (magistratu), kuris turėjo rūpintis iždu, pajamomis, išlaidomis bei mokesčiais. Tik po kvestūros buvo galima patekti į senatą. Vidutinis kvestoriaus amžius buvo dvidešimt septyneri metai. Cezarį išrinko kvestoriumi 69 metais, kai jam buvo trisdešimt dveji. Tais metais mirė jo teta Julija, Gajaus Marijaus našlė. Cezaris sukėlė Romoje audrą, liepęs per laidotuvių procesiją šalia garbingų protėvių vaško kaukių nešti ir Marijaus kaukę. Per visą Sulos diktatūrą niekas negalėjo matyti jokio Marijaus atvaizdo. Tuo Cezaris aiškiai parodė savo politines simpatijas, padidino tiek draugų, tiek priešų gretas. Netrukus jam teko laidoti ir savo žmoną Korneliją. Mirus jaunai moteriai, nebuvo priimta sakyti ją giriančių kalbų, bet Cezaris vėl pasižymėjo, pasakydamas labai gražią kalbą žmonai atminti.

68 metais jis išvyko eiti kvestoriaus pareigų ten, kur ištraukė burtus, – į Romos provinciją Tolimąją Ispaniją. Apie padėtį Romoje jam pranešdavo draugai.

Ispanijoje Cezariui sukako trisdešimt treji metai. Aleksandras Makedonietis (356–323 metais pr. Kr.), turėdamas tiek metų, buvo užkariavęs pusę pasaulio. Šlovė, kurios troško Gajus Julijus Cezaris, buvo dar labai toli. 67 metais jis grįžta iš Ispanijos ir veda antrą kartą. Jo žmona tampa Sulos anūkė Pompėja. 65 metais Cezaris pasiekia antrąją karjeros laiptų pakopą – išrenkamas edilu, pareigūnu, prižiūrinčiu viešuosius pastatus, miesto patogumus, aprūpinimą maistu, matus ir saikus, žaidynių rengimą. Cezaris pasistengė, kad būtų pagražinta liaudies susirinkimų – komicijų

vieta, papuoštas Forumas ir šventyklos. Kapitolijuje pastatė portikų (dengtų galerijų), juose rodė retus ir puikius meno kūrinius, surinktus kelionėse po Mažąją Aziją ir Ispaniją. Cezario užsakymu Kapitolijuje atsirado įspūdinga Gajaus Marijaus statula. Tai buvo didelis akibrokštas, sukėlęs senato pasipiktinimą, tačiau senatoriai neišdrįso duoti nurodymo statulą nugriauti. Romėnai labai mėgo didingus, kvapą gniaužiančius ir žiaurius reginius: arklių lenktynes cirke, gladiatorių kovas. Žaidynių organizavimas duodavo galimybę pelnyti didelį populiarumą, tačiau reikalavo milžiniškų asmeninių išlaidų. Cezaris nebuvo turtingas, bet labai dosnus, gyveno ne pagal kišenę. Jo paties poreikiai buvo kuklūs, nebuvo išrankus nei būstui, nei maistui, o didžiules pinigų sumas skolinosi žaidynėms rengti ir pasirodyti. Vargu ar kas pralenkė Gajų Julijų skolų dydžiu. Kreditoriai jį būtų seniai sudoroję, jei Cezario nebūtų parėmęs turtingiausias Romos žmogus Markas Licinijus Krasas. Jis taip pat buvo puikus karvedys, labai įtakingas, turėjo plačius ryšius senate. Populiaresnis ir garsesnis už Marką Licinijų Krasą buvo tik Gnėjus Pompėjus. Šešeriais metais vyresnis už Cezarį, pelnęs nenugalimo kario šlovę, sulaukęs trisdešimt šešerių metų jau buvo išrinktas konsulu, aukščiausiu Romos respublikos pareigūnu. Cezaris tapo jungiamąja grandimi tarp šių dviejų ambicingų žmonių, užsitikrino jų paramą. 63 metais Cezaris, nugalėjęs kelis varžovus, išrenkamas vyriausiuoju žyniu (*pontifex maximus*). Tai buvo nepaprastai garbingos, iki gyvos galvos suteikiamos pareigos. 62 metais jis tampa pretoriumi, antru (po konsulo) pagal reikšmę pareigūnu, atsakingu už teismus, teisingumo vykdymą. Tais pačiais metais išsiskiria su žmona Pompėja, pasakęs garsiąją frazę, jog ant Cezario žmonos negali kristi net įtarimo šešėlis. Cezaris buvo įtariamas prisidėjęs prie Lucijaus Sergijaus Katilinos sąmokslo, bet jam pavyko išvengti kaltinimų. Baigęs pretoriaus tarnybą, išvyko kaip propretorius, provincijos valdytojas, į Ispaniją. Čia jis puikiai susitvarkė su

visomis karo vado, administratoriaus ir teisėjo pareigomis, labai pataisė finansinę padėtį. Dabar Cezaris galėjo siekti konsulato. 60 metais jis sudarė sąjungą (triumviratą) su Marku Krasu ir Gnėjumi Pompėjumi. Visi trys susitarė, jog valstybėje nieko neturi būti daroma, kas nepatiktų nors vienam iš jų. Cezaris išleidžia už Pompėjaus savo ir Kornelijos vienturtę dukterį Juliją. 59 metais Cezaris išrenkamas konsulu. Tos pareigos jam buvo labai svarbios, nes suteikė teisę po metų tapti prokonsulu, gauti valdyti provinciją, sutelkti savo rankose didelę karinę, administracinę ir teisinę galią. Konsulavimo metais Cezaris išleidžia įstatymą, pagal kurį Kampanijos lyguma padalinama į dvidešimt tūkstančių sklypų ir paskirstoma bežemiams bei buvusiems kareiviams. Tais pačiais metais jis veda trečią kartą. Jo žmona tampa būsimo konsulo Lucijaus Kalpurnijaus Pizono duktė Kalpurnija. Taip Cezaris užsitikrina sau užnugarį, kai jam reikia palikti Romą. Konsulavimo metams pasibaigus, Cezariui buvo pavesta penkerius metus valdybi abi Galijas (Priešalpinę ir Užalpinę) bei Ilyriją, paskirti keturi legionai. Tų penkerių metų Cezariui neužteko, padedant Pompėjui ir Krasui terminas buvo pratęstas dar penkeriems metams, padidintas legionų skaičius. Cezaris Galijoje praleido devynerius metus. Kai jis 58 metais atvyko į Galiją, jau buvo perkopęs keturiasdešimt metų, daug išbandęs, bet dar neturėjęs progos atskleisti viso savo karvedžio ir politiko talento. Į Galiją jį atvedė pats likimas, kuriuo jis, kaip atrodo, tikėjo. Galijoje jis rado bekraštes, romėnams nežinomas žemes, upes ir kalnus, daugybę karingų tautų. Cezaris tarsi išplėtė romėnams pasaulio ribas, pranešdamas vis naujus, negirdėtus pavadinimus, pasakodamas apie nematytus gyvūnus, bekraštes girias, ten gyvenančių žmonių būdą ir papročius. Daugiausia laiko Cezaris praleido kariaudamas. Apie tai jis geriausiai papasakojo *Galų karo užrašuose* (*Commentarii de bello gallico*). Nenuilstamomis pastangomis Cezaris prijungė prie Romos valstybės visas žemes nuo Pirėnų kalnų iki Reino upės, pirmasis

su kariuomene du kartus persikėlė per Reiną į germanų gyvenamą kraštą, porai šimtų metų sustabdė germanų veržimąsi į Galiją ir Italiją, laimingai du kartus keliavo į Britaniją, nors buvo manančių, jog tokios salos nėra. Plutarchas Gajaus Cezario biografijoje (15) rašo: „Beveik dešimtį metų kariaudamas su galais, paėmė daugiau negu aštuonis šimtus miestų, nugalėjo tris šimtus tautų, kovėsi su trimis milijonais priešų, iš jų milijoną nukovė mūšio lauke ir tiek pat paėmė į nelaisvę." Gal šie skaičiai ir padidinti, bet jie pasako, koks tvirtas turėjo būti visam tam vadovavęs žmogus. Cezaris turėjo labai ištikimus ir jam atsidavusius karius. Jis pats niekada nesislėpė už karių nugarų, kartu su jais kentė visus nepriteklius, nebuvo pasipūtęs, žinojo kiekvieno centuriono vardą. Cezaris nemėgo beprasmės rizikos, be reikalo nestatė karių gyvybės į pavojų, pasižymėjusius visada gausiai apdovanodavo. Senatas tris kartus skelbė Romoje padėkos iškilmes, taip įvertindamas Cezario pergales.

Auganti Cezario galia ir šlovė kėlė Gnėjui Pompėjui didelį nerimą ir pavydą. Cezario, Pompėjaus ir Kraso sąjunga iširo. 53 metais kare su partais žuvo Markas Krasas. 52 metais gimdydama mirė Pompėjaus žmona, Cezario duktė Julija. Neišgyveno ir vaikelis, giminystės ryšiai tarp Pompėjaus ir Cezario nutrūko, jie tapo priešais. Artėjant į pabaigą Cezario įgaliojimams Galijoje, jis nutarė dar kartą siekti konsulo pareigų. Senatas, pataikaudamas Pompėjui, pareikalavo, kad Cezaris paliktų savo armiją ir pats atvyktų į Romą. Cezaris suprato, ką tai reiškia ir iškėlė sąlygą, jog Pompėjus taip pat paleistų savo armiją. Senatas paskelbė Cezarį valstybės priešu, pavedė Pompėjui rinkti prieš Cezarį kariuomenę. Cezariui reikėjo apsispręsti. Tuo metu su juo buvo vienas legionas, kiti buvo tolimesnėse dislokacijos vietose. Cezaris kreipėsi į karius, paaiškino, koks pavojus jam gresia. Nieko nelaukdamas, ištaręs garsiuosius žodžius *alea iacta est* (burtas mestas), su tuo vienu legionu jis perėjo Rubikono upelį, skyrusį jį nuo Italijos. Taip prasidėjo pilietinis karas, kurį

Cezaris aprašė *Užrašuose apie pilietinį karą* (*Commentarii de bello civili*). Pompėjus nebuvo pasiruošęs tokiam greitam Cezario žygiui ir pabėgo iš Romos, o vėliau ir iš Italijos. Cezariui teko jį vytis. Per du mėnesius jis tapo Italijos, Sicilijos ir Sardinijos valdovu. Tada pasuko į Ispaniją ir nugalėjo didžiulę Pompėjaus kariuomenę. Grįžo į Romą ir buvo išrinktas diktatoriumi bei konsulu. Lemiamas mūšis tarp Cezario ir Pompėjaus įvyko Graikijoje, Farsalo lygumoje. Cezaris sumušė du kartus didesnę Pompėjaus kariuomenę, o pats Pompėjus pabėgo į Egiptą. Čia jis buvo nužudytas, o jo galva atnešta atvykusiam paskui jį į Egiptą Cezariui. Cezaris su siaubu nusisuko ir užsidengė akis. Tokios mirties Pompėjui jis netroško. Cezaris dovanojo daugeliui Pompėjaus šalininkų, jis nenorėjo teroro, visi kalbėjo apie Cezario kilnumą ir gailestingumą. Nors Pompėjus žuvo, karas dar nesibaigė, daug Pompėjaus šalininkų susitelkė Afrikoje ir Ispanijoje. Ir juos Cezaris nugalėjo. Į Romą grįžo triumfuodamas, buvo pripažintas vieninteliu Romos valstybės valdovu. Senatas dabar jam suteikia titulą *pater patriae* (tėvynės tėvas), paskiria diktatoriumi ir cenzoriumi iki gyvos galvos, paskelbia imperatoriumi (vadu nugalėtoju) ir visų valstybės karinių pajėgų vadu, konsulu dešimčiai metų. Cezario asmuo paskelbiamas šventu ir neliečiamu (*sacrosanctus*), jam dar gyvam pastatoma statula, jo gimimo diena laikoma tautos švente, jis turi teisę nuolat nešioti laurų vainiką ir purpurinį triumfatoriaus apsiaustą. Cezaris apdovanojo karius veteranus žeme kolonijose, daugeliui tautų, priėmusių romėnų kultūrą, suteikė pilietybės teisę. Jis buvo užsimojęs įvykdyti daug reformų, turėjo toli siekiančių planų, deja, laiko jau neturėjo. Respublikos šalininkai, nesuprasdami, jog iš tikrųjų jos jau seniai nėra, nenorėjo, kad Gajus Julijus Cezaris taptų karaliumi. Jie surengė sąmokslą ir 44 metais kovo 15 dieną jį nužudė. Plutarchas rašo (Cez., 67), kad dvidešimt trijose vietose durklu pervertas Cezario kūnas nukrito prie Pompėjaus statulos pjedestalo ir gausiai apšlakstė jį krauju.

Atrodė, lyg pats Pompėjus būtų atėjęs keršyti savo priešui. Taip penkiasdešimt šeštaisiais gyvenimo metais nutrūko Cezario gyvybė.

Gajus Julijus Cezaris buvo visais atžvilgiais apdovanotas žmogus. Jaunystės metais traukdavęs akis savo grožiu, visada treniravo kūną, buvo užsigrūdinęs, ištvermingas, garsėjo kaip puikus raitelis. Tarp jo mylėtų moterų rasime ir Egipto karalienę Kleopatrą, su kuria jis praleido ne vieną laimingą dieną. Dar galime sakyti, kad Cezaris buvo ne tik karžygys, politikas, bet ir oratorius, matematikas, istorikas, gramatikas, rašytojas. Bet mūsų laikų nepasiekė jo rašytos eilės, poema *Kelias* (*Iter*), tragedija *Edipas*, pamfletas *Du Antikatonai* (*Duo Anticatones*), traktatas *Apie žvaigždes* (*De astris*) ir kalbinis darbas *Apie analogiją*. Iš literatūros kūrinių išliko du istorinės tematikos darbai: *Galų karo užrašai* ir *Pilietinio karo užrašai*. Jie vertingi ir istoriniu, ir literatūriniu požiūriu. Pasakodamas apie save trečiuoju asmeniu, ramia, gražia ir taisyklinga kalba Cezaris pasako daug įdomių ir baisių dalykų. Jo negalima skaityti paskubomis, nes daug kas praslysta pro akis. Tik atidus skaitytojas išgirs galų moterų verksmą, matys maldavimui ištiestas rankas, pajus sūrų Cezario karių prakaitą, išlietą pilant pylimus, kasant nesuskaičiuojamus griovius ir statant įtvirtinimus. Žmonių viltys ir aistros, didvyriškumas ir bailumas, amžinas laisvės troškimas, klasta, varžybos dėl valdžios, įtakos ir garbės – apie viską Cezaris pasakoja taip, jog nejučiom imi matyti jo akimis ir sunku išsivaduoti iš tos meistriškos įtaigos. Jau daugiau kaip du tūkstančius metų nežvanga galų kardai, nebėra svebų ir menapijų, nebėra Hercinijos girios ir paslaptingų gyvūnų, kitais vardais vadinamos upės, kalnai, miestai ir žmonės, bet *Galų karo užrašai* vėl mums visa tai sugrąžina...

Violeta Radvilienė

SL 014. Leidykla „Baltos lankos“, Mėsinių g. 4, 2001 Vilnius
Spausdino AB „Vilspa“, Viršuliškių sk. 80, 2056 Vilnius.
Užsakymas .746